

Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого

Координаційний центр з надання правової допомоги
Регіональний центр з надання безоплатної вторинної
правової допомоги у Полтавській області

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Дніпропетровський регіональний інститут державного
управління Національної академії державного управління
при Президентові України

Українська асоціація європейських студій

Полтавський обласний центр перепідготовки та підвищення
кваліфікації працівників органів державної влади, органів
місцевого самоврядування, державних підприємств,
 установ і організацій

Програма радників з питань ВПО

Міністерства соціальної політики України

АДАПТАЦІЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

**Матеріали ІІ Всеукраїнської
науково-практичної конференції
23 листопада 2017 року**

ЧАСТИНА 1

Полтава
2017

УДК 340.11 (477) : 341.1
A28

Редакційна колегія:

М. І. Лахижка, д. держ. упр., професор;
В.М. Божко, д.ю.н., доцент;
О.М.Лемешко, к.ю.н., доцент

Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу : теоретичні та практичні аспекти : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 23 листопада 2017 року) : у 2 ч. – Полтава : Россава, 2017. – Ч. 1. – 245 с.

Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції висвітлюють теоретичні та практичні аспекти проблем адаптації правової системи України до права Європейського Союзу.

Розрахований на юристів, фахівців державного управління, працівників органів державної влади та місцевого самоврядування, науковців, викладачів, слухачів та студентів.

УДК 340.11 (477) : 341.1

*Матеріали друкуються мовами оригіналів.
За виклад, зміст і достовірність матеріалів відповідають автори.*

*Розповсюдження та тиражування без офіційного дозволу
Полтавського юридичного інституту Національного
юридичного університету імені Ярослава Мудрого заборонено*

© Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, 2017

ЗМІСТ

ЧАСТИНА 1

ПАНЕЛЬ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	10
<i>Божко Володимир Миколайович,</i> ПРАВОВЕ ПІДГРУНТЯ ДЛЯ АДАПТАЦІЇ ПРАВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	10
<i>Боняк Валентина Олексіївна,</i> ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОНЯТТЯ «КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА НОРМА» В СУЧASNІЙ ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ	14
<i>Ворона Петро Васильович,</i> «ПРАВОВІ ПІДСТАВИ» ВПЛИВУ АДМІНРЕСУРСУ НА ПРОЦЕСИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	17
<i>Гамбург Леонід Самойлович,</i> КОНФЕДЕРАТИВНА ДЕРЖАВНІСТЬ: ПРОБЛЕМИ ФОРМИ ТА ЗМІСТУ	21
<i>Гладкий Сергій Олександрович,</i> АДАПТАЦІЯ ПРАВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄС У КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЮРИДИЧНОЇ ЕЛІТИ	24
<i>Дєгтярь Олег Андрійович,</i> ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	26
<i>Каланірець Ярослав Миколайович,</i> ЕФЕКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНЬОЮ ГАЛУЗЗЮ В ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ ЗАДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКІСНОЇ ОСВІТИ	28
<i>Кальян Олександр Сергійович,</i> <i>Аванесян Геннадій Миколайович,</i> ОКРЕМІ ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	32
<i>Капітченко Наталія Петрівна,</i> КОМУНІКАТИВНА ФУНКЦІЯ ПРАВА В УМОВАХ АДАПТАЦІЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	35
<i>Капленко Тетяна Вікторівна,</i> РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У НАПРЯМІ ЙОГО ЗБЛИЖЕННЯ ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	37
<i>Книшик Світлана Іванівна,</i> НОРМАТИВНО-ПРАВОВІЙ АСПЕКТИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ У СИСТЕМУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	40

<i>Ковальська Мар'яна Євгенівна,</i> ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВЗАЄМОДІЇ ТА ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ГЛОК ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ.....	42
<i>Козаченко Анатолій Іванович,</i> ЄВРОПЕЙСЬКА ТРАДИЦІЯ ПРАВА І РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД ФОРМУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ	46
<i>Комарова Тетяна В'ячеславівна,</i> ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ПРИВАТНИХ ОСІБ У СУДІ СПРАВЕДЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	49
<i>Кравченко Сергій Григорович,</i> ПОВЕРНЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПРЯМУВАННЯ ЩОДО РОЗВИТКУ УРБАНІЗОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ НА ПІДГРУНТІ ПОЛОЖЕНЬ МАГДЕБУРСЬКОГО ПРАВА	51
<i>Красівський Орест Якубович,</i> УКРАЇНА В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ.....	54
<i>Крєсін Олексій Веніамінович,</i> ІДЕЯ ЄДНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVIII – ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ XIX СТ.....	56
<i>Кунцевич Марія Павлівна,</i> КРИТЕРІЙ ДОПУСТИМОСТІ ВТРУЧАННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ ОСОБИ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ	59
<i>Кураташвили Альфред Анзорович,</i> ОБЕСПЕЧЕНИЕ РАВНОПРАВИЯ ВСЕХ ЛЮДЕЙ ПЕРЕД ЗАКОНОМ – НЕОБХОДИМОЕ УСЛОВИЕ АДАПТАЦИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ С ПРАВОМ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА	61
<i>Куцепал Світлана Вікторівна,</i> ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ТА ПОЛІТИЧНА ІДЕНТИЧНІСТЬ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	64
<i>Лаврик Галина Володимирівна,</i> СИСТЕМА НАРОДНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА:.....	67
ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ	67
<i>Лебедєва Надія Анатоліївна,</i> ПРОФЕСІЙНЕ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ПУБЛІЧНОГО ТА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ	71
<i>Лесько Алла Олексіївна,</i> НАБЛИЖЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ПРО СПРОЩЕНЕ ПРОВАДЖЕННЯ У ЦІВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС 74	
<i>Лисюк Ірина Євгенівна,</i> ДЕФІНІЦІЇ ПАРТНЕРСТВА 4Р: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД.....	76

<i>Лутченко Ярослав Олександрович;</i>	
ПРАВОВЕ РЕГУлювання реабілітації спортсменів	79
<i>Любченко Олексій Олександрович,</i>	
РІШЕННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНУ	82
<i>Медвід Федір Михайлович,</i>	
<i>Курчина Тамара Олександрівна,</i>	
<i>Твердохліб Анатолій Іванович,</i>	
ПРАВОВА СИСТЕМА як інтегративна категорія правової науки.....	86
<i>Мельник Олена Дмитрівна,</i>	
РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОСУДДЯ В АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВАХ	89
<i>Мельничук Наталія Ігорівна,</i>	
ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ.....	92
<i>Мєуш Наталія Вікторівна,</i>	
УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ – ЗАПОРУКА УСПІШНОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.....	94
<i>Мосасєв Юрій Володимирович,</i>	
ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕРІВНОСТІ У ДОСТУПІ ДО МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ: СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	96
<i>Мукомела Ірина Володимирівна,</i>	
ЦІННОСТІ ОБ'ЄДНАНОЇ ЄВРОПИ І УКРАЇНА	98
<i>Настич Тетяна Миколаївна,</i>	
ДОГОВІР ЯК ДЖЕРЕЛО КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА УКРАЇНИ.....	100
<i>Олефір Андрій Олександрович,</i>	
КРИТИЧНІ ЗАУВАЖЕННЯ щодо нормативного регулювання медичної реформи.....	102
<i>Останіна Анна В'ячеславівна,</i>	
ІННОВАЦІЙНІ КЛАСТЕРИ В СИСТЕМІ ПРАВОВОГО РЕГУлювання Фармацевтичного ринку	105
<i>Пашков Віталій Михайлович,</i>	
МЕХАНІЗМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛУЖБИ КРОВІ УКРАЇНИ	107
<i>Припхан Ірина Ігорівна,</i>	
МОРАЛЬ ЯК ЛЕГІТИМНИЙ обмежувач СВОБОДИ ВІРОСПОВІДАННЯ В КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД.....	110
<i>Прохазка Ганна Анатоліївна,</i>	
ВНЕСОК ЖЕНЕВСЬКОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ДИТИНИ В РОЗБУДОВУ КОНЦЕПЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ	112

<i>Самбіор Микола Анатолійович,</i> «М'ЯКЕ ПРАВО» ЯК ДЖЕРЕЛО РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВА НА МИРНІ ЗІБРАННЯ.....	114
<i>Семенець-Орлова Інна Андріївна,</i> ОНОВЛЕННЯ НОРМАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМИ ЗМІНАМИ В УКРАЇНІ (2016-2017 рр.).....	118
<i>Сиротенко Тетяна Сергіїна,</i> ДО ПИТАННЯ ПРО ДЕРЖАВНУ ПІДТРИМКУ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА	121
<i>Славко Анна Сергіївна,</i> ПРИНЦИПИ ПРАВА ЄС У КОНТЕКСТІ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАВОВІ РЕЖИМИ	124
<i>Слюсар Анна Олександрівна,</i> ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	127
<i>Солодухіна Любов Сергіївна,</i> ЗАКОНОДАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СІМЕЙНОГО ПАТРОНАТУ В УКРАЇНІ – ЯК КРОК ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	130
<i>Тюріна Оксана Володимирівна,</i> АДАПТАЦІЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ДО ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ОКРЕМІ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ	135
<i>Тютюнник Олена Іванівна,</i> ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	137
<i>Філягіна Людмила Анатоліївна,</i> УКРАЇНА – ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ – НАТО: СПЛЬНА БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА	140
<i>Чаплай Ірина Віталіївна,</i> ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНО-ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМУНІКАЦІЇ: МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ.....	143
<i>Яковлева Яна Сергіївна,</i> ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРИНЦИП ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ В ПРАВІ УКРАЇНИ	145
<i>Янчук Ю.В.,</i> <i>Казанак М.В.,</i> ПРАВОВІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ, ЯК ОБ'ЄКТА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ	147
ПАНЕЛЬ 2. МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ ВІДПОВІДНО ДО ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СТАНДАРТІВ	151

<i>Кагановська Тетяна Євгеніївна,</i> ДО ПИТАННЯ ПРАКТИКИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У ХАРКІВСЬКУМУ НАЦІОНАЛЬНУМУ УНІВЕРСИТЕТІ ІМЕНІ В.Н.КАРАЗІНА	151
<i>Клименко Ігор Володимирович,</i> НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ	153
<i>Козир Тамара Олександровна,</i> ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ ДОСВІДУ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ІНШИХ КРАЇН.	156
<i>Лахижса Микола Іванович,</i> РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЕКТУ «ВИВЧЕННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ ЗАРУБІЖНОГО ТА ВІТЧИЗНЯНОГО ДОСВІДУ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ».....	160
<i>Легейда Вікторія Григорівна,</i> СИСТЕМА БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	163
<i>Лозинська Тамара Миколаївна,</i> ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ НА РОЗВИТОК СИСТЕМИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ	166
<i>Матищак Наталя Вікторівна,</i> МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ ВІДПОВІДНО ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ.....	168
<i>Ночовний Юрій Володимирович,</i> ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У ЦІВІЛЬНОМУ ТА АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ....	171
<i>Осташова Валерія Олександровна,</i> ВІДКРИТІСТЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ.....	174
<i>Патехіна Жанна Олександровна,</i> ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ У СИСТЕМУ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ.....	176
<i>Сакара Наталя Юріївна,</i> ІНСТИТУТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИТРАТ НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРАВА НА ДОСТУП ДО СУДУ	179
<i>Цуркан Вадим Борисович,</i> <i>Єгоров Олександр Сергійович,</i> ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СИСТЕМИ БВПД ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ	182
<i>Чернуха Андрій Сергійович,</i> ПІДХІД ДО НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В ДЕЯКИХ КРАЇНАХ ЄВРОПИ	184

<i>Черчатий Олександр Іванович,</i> НАПРЯМИ ІНТЕГРУВАННЯ СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ НА ПОЛТАВЩИНІ	187
<i>Шульга Жанна Анатоліївна,</i> МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ ВІДПОВІДНО ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ	192
ПАНЕЛЬ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ СТАНДАРТІВ ЯКОСТІ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ	195
<i>Бонюк Олексій Петрович,</i> УДОСКОНАЛЕННЯ СТАНДАРТІВ ЯКОСТІ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ	195
<i>Андрусяк Ірина Вікторівна,</i> <i>Бранашко Ольга Борисівна,</i> УДОСКОНАЛЕННЯ СТАНДАРТІВ ЯКОСТІ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ	196
<i>Белкін Марк Леонідович,</i> ВПЛИВ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА УДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ	199
<i>Бородавка Анатолій Іванович,</i> УДОСКОНАЛЕННЯ СТАНДАРТІВ ЯКОСТІ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЗМІН В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ	202
<i>Бурба Дарина Юріївна,</i> СИСТЕМА НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	205
<i>Гречка Анастасія Олександровіна,</i> КРИТЕРІЙ ОЦІНКИ ЯКОСТІ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	207
<i>Демченко Олена Миколаївна,</i> ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ СТАНДАРТІВ ЯКОСТІ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ В ПОРІВНЯННІ З ІНШИМИ КРАЇНАМИ ЄС	209
<i>Кабальський Роман Олександрович,</i> РОЛЬ ПРЕЦЕДЕНТНОЮ ПРАКТИКИ ЄСПЛ В УКРАЇНІ	213
<i>Китайка Ольга Васильевна,</i> ПРАВОВОЕ ПОЛОЖЕНИЕ РЕБЕНКА: ДОКУМЕНТЫ ИНСТИТУТОВ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА И СОВЕТА ЕВРОПЫ	215
<i>Козюра Ігор Валерійович,</i> ІНСТИТУТ МУНІЦІПАЛЬНОГО ОМБУДСМЕНА: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	219

<i>Лисенко Тетяна Олександрівна,</i> УДОСКОНАЛЕННЯ СТАНДАРТІВ ЯКОСТІ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ	221
<i>Марчук Наталія Іванівна,</i> МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ ВІДПОВІДНО ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ	223
<i>Пахомова Ірина Анатоліївна,</i> ВПЛИВ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІЧНОЇ ОСВІТИ НА ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ГАЛУЗІ ПРАВА.....	227
<i>Прокопенко Карина Вікторівна,</i> ПРОБЛЕМИ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ: ПОЗИЦІЯ ЄСПЛ.....	230
<i>Смульська Алла Василівна,</i> ВПЛИВ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЮРИСТА НА ЯКІСТЬ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ	233
<i>Цувіна Олена Олексіївна,</i> ЕФЕКТИВНА СИСТЕМА НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД	235
<i>Черній Наталія Андріївна,</i> ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ЗАПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ ЯКОСТІ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У ЦИВІЛЬНОМУ ТА АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ	238
<i>Шумейко Денис Сергійович,</i> ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЮРИСДИКЦІЇ СПОРІВ МІЖ ЗАСТРАХОВАНОЮ ОСОБОЮ ТА ФОНДОМ СОЦIAЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ	240

ПАНЕЛЬ 1. ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

*Божко Володимир Миколайович,
Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, доцент*

ПРАВОВЕ ПІДГРУНТЯ ДЛЯ АДАПТАЦІЇ ПРАВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Відповідно до частини 2 статті 11 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 року № 2411-VI, основними засадами зовнішньої політики України проголошено забезпечення інтеграції нашої держави до європейського політичного, економічного, правового простору з метою набуття членства в Європейському Союзі, а також до засад внутрішньої політики у соціальній сфері віднесено прагнення забезпечити гарантовані Конституцією України права і свободи громадян на основі впровадження європейських стандартів соціального захисту й підвищення якості соціальних послуг (частина 1 статті 8 вказаного Закону).

То ж на виконання цих зasad 21 березня 2014 року під час позачергового Саміту Україна-ЄС було підписано політичну частину¹ Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони та Заключний акт Саміту.

27 червня 2014 року під час засідання Ради ЄС Президент України та керівництво Європейського Союзу і глави держав та урядів 28

¹ Підписані були, зокрема, преамбула, Стаття 1, Розділи I «Загальні принципи», II «Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері зовнішньої та безпекової політики» і VII «Інституційні, загальні та прикінцеві положення» Угоди.

держав-членів ЄС підписали економічну частину² Угоди, які разом з рештою тексту Угоди становлять єдиний документ.

16 вересня 2014 року Верховна Рада України та Європейський Парламент синхронно ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС [1], а вже 1 вересня 2017 року після тривалого процесу ратифікації Угоди парламентами всіма 28 держав-членів, Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони набула чинності у повному обсязі.

У преамбулі цієї Угоди зазначено, що Україна взяла на себе зобов'язання забезпечувати поступову адаптацію законодавства України до *acquis* ЄС відповідно до напрямів, визначених у цій Угоді, та забезпечувати ефективне її виконання.

Окрім того, у підпункті d) пункту 2 статті 1 «Цілі» Європейський Союз погодився підтримувати зусилля України стосовно завершення її переходу до діючої ринкової економіки, у тому числі шляхом поступової адаптації її законодавства до *acquis* ЄС.

У статті 114 «Адаптація законодавства» сторони Угоди наголосили на важливості адаптації чинного законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Україна погодилася забезпечити, щоб її чинні закони та майбутнє законодавство поступово досягли сумісності з *acquis* ЄС. Ця адаптація має розпочатися з дати підписання цієї Угоди і поступово поширитися на всі елементи *acquis* ЄС, зазначені у Додатку XVII до цієї Угоди.

Щоправда, процес адаптації правової системи України до права Європейського Союзу розпочався задовго до набуття чинності цієї Угоди. Так, ще 18 березня 2004 року Верховна Рада України прийняла Закон України №1629-IV, яким затвердила «Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» (далі – Загальнодержавна програма) задля адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, що проголошено пріоритетним напрямом української зовнішньої політики та спрямоване на приведення у відповідність правової системи України до *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв відповідності третьому Копенгагенському й Мадридському критеріям набуття членства в Європейському Союзі (розділ 1 Загальні положення Загальнодержавної програми).

² Розділи III «Юстиція, свобода та безпека», IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею», V «Економічне та галузеве співробітництво» та VI «Фінансове співробітництво та положення щодо боротьби із шахрайством».

Дослівний переклад терміну «acquis communautaire» з французької мови означає «надбання Спітовариства» та наголошує на особливостях правової системи Європейського Союзу, яка охоплює акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними). Така система формувалася та розвивалася упродовж майже 60 років та містить понад 15 тисяч різноманітних видів правових актів і майже 10 тисяч рішень Суду ЄС.

22 лютого 2013 року у заяві Верховної Ради України «Про реалізацію євроінтеграційних прагнень України та укладення Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом» № 30-VII вітчизняний парламент наголосив на визнанні того, що «європейська перспектива України має стати об'єднувальним чинником, довкола якого консолідується переважна більшість політичних сил» та пообіцяв активізувати діяльність щодо прийняття законів, спрямованих на адаптацію законодавства України до законодавства Європейського Союзу, зокрема тих, які передбачені відповідно, а також тих, що належать до сфери реформування судової системи, системи кримінальної юстиції, а також виборчого законодавства, враховуючи рекомендації, що містяться в Заключному звіті Місії ОБСЄ/БДПЛ із спостереження за виборами та висновках Венеціанської комісії.

17 березня 2016 року постановою №1035-VIII вітчизняний парламент затвердив «Рекомендації щодо внутрішньої реформи та підвищення інституційної спроможності Верховної Ради України», відповідно до пункту 3 яких зареєстрованими можуть бути виключно законопроекти, які, зокрема, відповідають «зобов'язанням у рамках Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським спітовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони».

Саме тому у статті 93 Регламенту Верховної Ради України, затвердженого Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» від 10 лютого 2010 року № 1861-VI вказано, що кожен законопроект, проект іншого акта після його реєстрації в апараті парламенту направляється на експертизу щодо його відповідності міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції для підготовки експертного висновку.

Задля реалізації Загальнодержавної програми також упродовж 2005-2013 років Кабінет Міністрів України щороку затверджував план

заходів щодо її виконання³. Ці плани містили не лише перелік нормативно-правових актів (як законопроектів, так й підзаконних актів), які необхідно було розробити та прийняти, строк їх виконання й відповідальних осіб, а також список джерел *acquis communautaire*, які регулюють правовідносини у різноманітних сферах: охорони праці; про компанії; податків; фінансових послуг; інформаційних відносин; охорони здоров'я та життя людей, тварин і рослин; довкілля; технічні правила і стандарти; енергетики; транспорту; інтелектуальної власності; правила конкуренції тощо.

Окрім того, Міністерство юстиції України повинно було здійснити переклад актів *acquis communautaire* на українську мову, забезпечити функціонування загальнодержавної інформаційної мережі з питань права Європейського Союзу та здійснити аналіз наслідків впровадження в законодавство України актів *acquis communautaire* у сферах, правовідносини в яких регулюються правом Європейського Союзу.

Згідно з §35 регламенту Кабінету Міністрів України, затвердженому постановою уряду від 18 липня 2007 року №950, в редакції постанови №160 від 24 лютого 2016 року, проект постанови Кабінету Міністрів України, а також проект розпорядження Кабінету Міністрів України про схвалення концепції реалізації державної політики у відповідній сфері, концепції державної цільової програми та концепції закону підлягає опрацюванню на відповідність зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції, у тому числі міжнародно-правовим, та з урахуванням права Європейського Союзу (*acquis EC*).

Під час опрацювання проекту акта Кабінету Міністрів України розробник: повинен визначити джерела права Європейського Союзу (*acquis EC*), що регулюють правовідносини, аналогічні тим, що планується врегулювати проектом акта; наявність зобов'язань України у сфері європейської інтеграції, у тому числі міжнародно-правових, щодо предмета правового регулювання проекту акта; наявність програмних документів у сфері європейської інтеграції з предмета, що регулюється проектом акта.

³ Так, наприклад, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 червня 2005 р. №201-р затверджено «План заходів щодо виконання у 2005 році Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», а також розпорядженням вітчизняного уряду від 25 березня 2013 р. №157-р затверджено «План заходів щодо виконання у 2013 році Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» (Урядовий кур'єр. – 2013. – №71. – 16 квітня).

Окрім того, розробник проекту урядового акта має здійснити їх порівняльний аналіз та обґрунтувати в разі невідповідності проекту акта праву Європейського Союзу (acquis EC), міжнародним домовленостям у сфері європейської інтеграції, передбачити строк його дії.

Організаційне, експертно-аналітичне та інформаційне забезпечення опрацювання проекту акта Кабінету Міністрів України на відповідність зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції, у тому числі міжнародно-правовим, та праву Європейського Союзу (acquis EC) здійснюється Урядовим офісом з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Секретаріату Кабінету Міністрів України.

Відповідний обов'язок покладено на центральні органи виконавчої влади. Так, наприклад, відповідно до Положення про юридичний департамент Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, затвердженого наказом зазначеного міністерства №1405 від 26 вересня 2017 року, одним із основних завдань департаменту є участь у межах компетенції в забезпеченні адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, у тому числі виконанні плану заходів з імплементації Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони.

То ж все це зумовлює актуальність дослідження права Європейського Союзу та є правою основою для адаптації до нього правоової системи України.

Література:

1. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16 вересня 2014 року № 1678-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – №40. – Ст.2021.

*Боняк Валентина Олексіївна,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент*

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПОНЯТТЯ «КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВА НОРМА» В СУЧASNІЙ ПРАВОВІЙ ДОКТРИНІ

Різнопланові європейські процеси в Україні та проведення глибоких правових перетворень, спрямованих на утвердження основ

демократичної, соціальної і правової держави, пред'являє високі вимоги до науки конституційного права, важливим завданням якої є уточнення її категоріального апарату.

При підготовці тез цієї доповіді поставлено за мету з'ясувати існуючий в сучасній науці конституційного права плюралізм підходів до розуміння категорії «конституційно-правова норма» та на основі цього аналізу надати авторське визначення досліджуваного поняття.

Вітчизняний правник В. Федоренко під нормою конституційного права пропонує розуміти змістово та формально визначене, встановлене чи санкціоноване Українським народом або Українською державою, чи територіальною громадою загальнообов'язкове і ними ж гарантоване правило (модель) цілеспрямованої вольової поведінки або діяльності суб'єктів конституційного права, або умови перебування цих суб'єктів у певному правовому статусі чи режимі, незалежно від їхньої волі, яке є первинним структурним елементом системи конституційного права [1, с. 504].

Вітчизняні правники Л. Наливайко та М. Беляєва надають таку інтерпретацію поняття «конституційно-правова норма»: це формально-визначене, встановлене або санкціоноване Українським народом або державою, або суб'єктами місцевого самоврядування загальнообов'язкове правило поведінки або діяльності суб'єктів конституційного права, або умови перебування цих суб'єктів у певному стані чи статусі (режимі), незалежно від їх волі [2, с. 168].

Аналіз вищеперечислених суджень вчених до розуміння досліджуваної категорії дозволяє зробити деякі уточнення, а саме: 1) науковці вказують, що таке загальнообов'язкове правило поведінки визначається, встановлюється або санкціонується Українським народом або державою, або територіальною громадою (суб'єктами місцевого самоврядування). У зв'язку з цим слід відзначити той факт, що дотепер Верховною Радою України не прийнято Закон України «Про місцевий (місцеві) референдуми», що де-юре унеможливлює участь територіальних громад, як провідної складової системи місцевого самоврядування, у підзаконній правотворчості; 2) не можна погодитись із вживаним терміном «вольова поведінка», так як суттєвою ознакою правової поведінки є її вольовий характер (правова поведінка не може бути невольовою); 3) з погляду теорії правової поведінки не зовсім коректним є вживане словосполучення «вольової поведінки або діяльності». Правова поведінка за таким критерієм для класифікації, як спосіб об'єктивзації в зовнішньому світі поділяється на: а) діяльність (сплата податків); б) бездіяльність (наприклад, незавдання шкоди культурній спадщині) [3, с. 310]. Тобто, категорія

«правова поведінка» охоплює собою як діяльність, так і бездіяльність, а не є альтернативою їй; 4) не є достатньо аргументованими такі ознаки досліджуваної категорії як всеосяжність і універсальність (оціночні поняття). Всеосяжними й універсальними визнаються закони та категорії діалектики, але не норми конституційного права, що мають свій предмет правового регулювання; 5) така суттєва ознака досліджуваного поняття, як найвища юридична сила, притаманна не всім нормам конституційного права, а лише тим із них, які об'єктивовані в Основному Законі держави (ст. 8 Конституції України) [4]; 6) поза увагою правників залишилося питання характеру впливу такої норми на суспільні відносини.

З урахуванням викладеного вище, категорія «норма конституційного права» може бути визначена у такий спосіб: це формально визначене правило поведінки або відправне встановлення загального характеру, що походить від Українського народу, органів публічної влади або інститутів громадянського суспільства, здійснює регулятивний або охоронний вплив на суспільні відносини, які складають предмет галузі конституційного права і забезпечується різними засобами державно-владного впливу.

Зважаючи на таку рису норми конституційного права, як здійснення нею регулятивного та охоронного впливу на суспільні відносини, що складають предмет галузі конституційного права, її відведено основну роль у механізмі конституційного-правового регулювання суспільних відносин з організації та функціонування органів публічної влади України, що зводиться до моделювання правомірної поведінки вищезазначених суб'єктів конституційного права.

Література:

1. Федоренко В. Л. Система конституційного права України: теоретико-методологічні аспекти : монограф. / В. Л. Федоренко. – К. : Ліра-К, 2009. – 580 с.
2. Тлумачний термінологічний словник з конституційного права / уклад. : Л. Р. Наливайко, М. В. Беляєва. – К. : Хай-Тек Прес, 2013. – 408 с.
3. Теорія держави і права : підруч. / кол. авт. ; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю. А. Ведерников. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2014. – 468 с.
4. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 30 верес. 2016 р.: (ОФІЦ. ТЕКСТ). – К. : Паливода А.В., 2016. – 76 с.

Ворона Петро Васильович,
завідувач кафедри публічного управління та адміністрування
Інституту підготовки кадрів Державної служби занятості України, ,
д. держ. упр. доцент, депутат Полтавської обласної ради.

«ПРАВОВІ ПІДСТАВИ» ВПЛИВУ АДМІНРЕСурсУ НА ПРОЦЕСИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Процеси децентралізації, задекларовані як основа реформування політичної системи країни в т. ч. системи місцевого самоврядування, що являють собою програму заходів держави з поліпшення системи публічної влади, посилення ефективності надання послуг (іх наближення до безпосереднього проживання мешканців), модернізації АТУ країни (особливо на базовому рівні) розпочались лише після Революції гідності, коли виникла реальна політична воля до проведення інституційних реформ та з початком дії ЗУ «Про добровільне об'єднання громад» [2]. Прискорило цей процес прийняття ЗУ «Про співробітництво територіальних громад» [3], що надало можливість розвивати нову форму політики місцевого і регіонального розвитку, що має все більше поширення у європейських країнах (Франція та ін.). Реформу децентралізації в Україні можна вже впевнено називати успішною. І одним із основних факторів у цьому є децентралізація фінансів, завдяки якій ОТГ отримують у своє розпорядження значний обсяг ресурсів, що дозволяє забезпечувати економічне зростання, розвивати інфраструктуру, надавати якісні адміністративні та соціальні послуги для всіх верств населення. Позитивні зрушенні, що відбулися внаслідок децентралізації вже відчувають на собі мешканці громад.

Проведення реформ супроводжується управлінським супроводом, але часто й адміністративним не лише впливом, а й адміністративним тиском. З огляду на те, що у відповідності до ЗУ «Про добровільне об'єднання територіальних громад» процес має проходити із доброї волі її учасників, часто на рівні громад спостерігаємо дії з боку місцевої влади покликані або його зупинити, або надто прискорити. З огляду на недостатню правову культуру такі неправові дії іноді не сприяють об'єктивному прийняття рішень щодо створення ОТГ [2]. Більшість авторів досліджували вплив «адміністративного ресурсу» лише на виборчий процес, а щодо впливу на процеси проведення реформ, реалізацію державної політики дослідження майже відсутні.

Проведемо аналіз таких дій. З боку голів обласних державних адміністрацій є абсолютно повне сприяння щодо самого об'єднання

громад, але є й певні «свої бачення» щодо самої територіальної конфігурації об'єднання – часто на прохання великих новітніх землекористувачів (агрохолдингів тощо) об'єднання проходить в межах іхніх господарств або ще й у межах перспективних для них населених пунктів. І тут часто їм сприяють ОДА через «систему переконань» органів державної влади.

Вплив позиції сільського голови на процеси створення об'єднаних територіальних громад у багатьох випадках є визначальним, особливо тоді коли у голови громади авторитет беззаперечний і аргументи він може наводити достатньо емоційно забарвлені як за процес так і проти. Тому позиція голів територіальних громад може бути : активна, пасивна, нейтральна.

Вплив позиції керівництва району на процеси децентралізації теж має певні аналогії з позицією лідерів громад (активна, нейтральна, агресивно-протестна). Якщо голова районної державної адміністрації зобов'язаний за посадою проявляти активність і сприяння цим процесам, то голова районної ради, усвідомлюючи, що процеси реформування громад приведуть до ліквідації керованого ним об'єкта (в кінцевому результаті до укрупнення чи ліквідації районів) часто проводять агресивно-протестну політику. Хоча дехто з них готовий й очолити перспективні громади, задоволивши власні політичні амбіції. Є випадки коли якраз голова районної ради активно лобіює створення ОТГ у межах існуючого району – об'єднавши всі громади в одну й очоливши її. І таким чином, голова районної ради отримує перспективу отримати повноту представницької і виконавчої влади на всій території району.

Є випадки адміністративного впливу на зупинення процесу об'єднання через ініційовані владою судові позови. Яскравим прикладом є Полтавський район Полтавської області, де для того щоб зупинити оголошення ЦВК щодо виборів у тих громадах, де пройшла вся процедура для об'єднання територіальних громад кількох сільських громад, один з мешканців подає позов у суд на неправомірність цих рішень і відповідно ЦВК не оголошує рішення про проведення виборів. Судові засідання штучно затягаються – виграється час для можливих подальших дій...

Ці дії обумовлені відповідними положеннями які є у постанові Центральної виборчої комісії №160 «Про внесення змін до постанови Центральної виборчої комісії від 12 лютого №32. У вступній частині постанови зазначаються причини її прийняття «У зв'язку з внесенням змін до Закону України «Про місцеві вибори» та Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» згідно із Законами

України «Про внесення змін до деяких законів України щодо добровільного приєднання територіальних громад» та «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей добровільного об'єднання територіальних громад, розташованих на територіях суміжних районів», керуючись статтями 11-13 Закону України «Про Центральну виборчу комісію», Центральна виборча комісія постановила :

У разі надходження до Центральної виборчої комісії :

- ухвали суду про відкриття провадження в справі щодо оскарження рішення сільської, селищної, міської ради територіальної громади, яка увійшла до складу ОТГ про добровільне об'єднання у територіальну громаду; ухвали суду про вживтя заходів забезпечення позову шляхом, зокрема, заборони ЦВК приймати рішення/вчиняти дії щодо призначення перших місцевих виборів в ОТГ, зупинення дії рішення сільської, селищної, міської ради територіальної громади, яка увійшла до складу ОТГ про добровільне об'єднання у територіальну громаду;

- рішення суду першої інстанції, яке відповідно до ст. 254 Кодексу адміністративного судочинства України не набрало законної сили;

- комісія в установленому порядку розглядає звернення щодо призначення перших місцевих виборів після набрання судовим рішенням у відповідній справі законної сили».

Тобто, поки не завершаться судові процедури, ЦВК не може оголошувати перших місцевих виборів у майбутній об'єднаній громаді. Цю юридичну норму опоненти об'єднання територіальних громад можуть використовувати для штучної затримки цього процесу. І перші вибори звісно можуть оголошуватись лише тоді, коли рішення суду будуть на користь рішення громади щодо об'єднання. В разі, коли процедура була порушеня, є відповідне рішення суду, то весь процес потрібно розпочинати спочатку, але вже з жорстким дотриманням процедур що недостатньо унормовані законами. При залученні досвідченого юриста, або певної «домовленості з суддями», що в реаліях українського судочинства є достатньо реальним, опоненти об'єднання громад можуть досить довго затримувати цей процес і заважати громадам розпочати життя громад у зовсім інших реаліях повноважень і ресурсів розвитку.

У опонентів процесу децентралізації часто виникає ще один аргумент проти – неконституційність об'єднаних громад, адже їх існування суперечить нормам Конституції України [1]. У статті 140 КУ у визначення місцевого самоврядування «як права територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську

громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України» не говориться про можливі інші варіанти добровільного об'єднання крім сіл. Звичайно це визначення на сьогодні ставить під сумнів конституційність змін АТУ, що виникають у процесі децентралізації, а норма статті 140 потребує удосконалення та внесення окремого пункту про функціонування ОТГ, що можуть утворюватися шляхом об'єднання в одну територіальних громад сіл, селищ і міст. Варто на нашу думку виокремлювати об'єднані сільські (утворились у результаті злиття територіальних громад сіл), селищні (утворились у результаті злиття територіальних громад сіл та селища або селищ), міські громади (утворились у результаті злиття територіальних громад сіл, селищ з містом чи містами). Варто говорити про перетворення у одну громаду вже існуючих міських агломерацій та/або в т. ч. селищ біля них. Відповідно потребують уточнення й інші статті Розділу XI Конституції України «Місцеве самоврядування». Варто до них внести й інститут старости, що вже діє в ОТГ.

Для проведення цих змін потрібна політична воля депутатського корпусу Верховної ради України, що має проявитись через конституційну більшість при голосуванні за ці зміни. А серед народних депутатів немало парламентаріїв що не сприймають ідеології цих змін. Багато фахівців наголошують на необхідності прийняття окремих ЗУ «Про територіальну громаду», де відобразити існуючу реалії місцевого самоврядування та «Про сільського старосту», модернізації статей ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про статус депутатів місцевих рад». Таке унормування має відповідати положенням і духу Європейської хартії місцевого самоврядування. Є необхідність роботи над Муніципальним та Виборчим кодексами України, що ліквідувало б нормативні протиріччя у діяльності територіальних громад.

Вплив місцевих депутатів та народних депутатів України теж є достатньо вагомим, адже перші можуть ініціювати процеси об'єднання громад і разом з народними депутатами активно на громадських слуханнях з цього приводу сприяти децентралізації або ж її «гальмувати». Особливість впливу депутата місцевої громади є визначальною, адже якраз вони приймають рішення про ініціювання процесу децентралізації на своїй території і приймають рішення про об'єднання громади з іншими. Цей процес активізував форми прямої демократії, які часто використовувались формально і виокремив проблематику процедури їх проведення та нормативно правового забезпечення.

Особливості проведення громадських слухань у територіальній громаді з питання ОТГ (відсутність досвіду, відсутність фахівців з питань децентралізації, роль офісу реформ має бути посиленою, недостатня інформованість тощо) ще раз підкреслила необхідність належної обов'язкової професійної підготовки новообраних голів як територіальних громад та і голів ОТГ. Є пропозиції увести в законодавче поле Закону «Про службу в органах місцевого самоврядування» позиції про можливість нарахування різного роду надбавок і рангів лише після проходження спецкурсів чи відповідного навчання новообраниго голови громади, що стане свого роду стимулом підвищення його професійності.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст.141.

2. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 5 лютого 2015 року №1577-ВІІ; за станом на 16 квітні 2017 р., Офіц. Сайт Верх. Ради України, Україна, [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.

3. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17 червня 2014 року №1508-ВІІ; за станом на 17 червня 2014 р., Офіц. Сайт Верх. Ради України, Україна, [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1508-18>.

Гамбург Леонід Самойлович,

*Класичний приватний університет (м. Запоріжжя)
кандидат юридичних наук, доцент*

КОНФЕДЕРАТИВНА ДЕРЖАВНІСТЬ: ПРОБЛЕМИ ФОРМИ ТА ЗМІСТУ

Сучасні світові тенденції до інтеграції та кооперації держав актуалізують дослідження міжнародних і міждержавних форм. Феномен конфедерації ставить проблему визначення її форми та змісту в якості держави, міждержавного об'єднання чи міжнародної організації, що обґрутується предметними теоретико-, конституційно- та міжнародно-правовими трактовками, в яких найпоширенішим уявляється мультидержавний підхід (з деякими особливими уточненнями М. О. Ушакова, Г. І. Тункіна, Ю. М. Юмашева, М. Форсайта, Ф. Лістера, Д. Дж. Елейзера, М. Л. Костенко, Н. В. Лавренової, Р. В. Попова, В. О. Миронова, Ю. В. Плахтій та ін.). Він полягає в обґрунтуванні конфедеративного союзу як специфічного міждержавного об'єднання (наддержавного

утворення), що синтезує міжнародно- та державно-організаційні форми, не будучи ані міжнародною організацією, ані державою.

Узагальнюючи основні підходи до вирішення означеної проблеми з позицій теорії держави і права, О. В. Марусяк вважає конфедерацію союзом держав, визначаючи її не формою держави, а формою держав як суверенних суб'єктів конфедерації (конфедеративних держав). Наслідком стає набуття ними нової організаційної форми, тому конфедерація, названаючи на свій міжнародний (міждержавний) характер, не є міжнародною організацією, бо остання не створює нових форм для держав. Звідси конфедеративний союз, на відміну від його держав-учасниць, обмежений у своїй міжнародній правосуб'єктності договором про його утворення. Держави-учасниці зберігають свій суверенітет, обмежуючи лише деякі свої суверенні повноваження на користь конфедеративної компетенції з найзагальніших питань, заради яких був створений цей союз, який не має суверенних прав і власного суверенітету. Тому держави-члени конфедерації зберігають право несанкціонованої сецесії, можуть домовитись про єдину грошову систему, митні правила, кредитну політику тощо, створивши для цього зовнішньополітичні, оборонні й інші конфедеративні органи із міжнародно-представницькою компетенцією. Але, вважає О. В. Марусяк, конфедерація не має спільних законодавчих, виконавчих і судових органів; єдиних армій, системи податків і державного бюджету; у ній діє лише громадянство держав-учасниць, але їхні громадяни мають право вільного взаємного територіального переміщення. Суміщення ознак міжнародно-правової та державної організації й обмеженість цілей утворення призводять до втрати рівноваги, зумовлюючи тимчасовість конфедеративного устрою, що еволюціонує у федерацію або розпадається.

У підсумку О. В. Марусяк вбачає сутність конфедерації в особливій формі об'єднання суверенних держав і уособленні специфічних зasad державного будівництва, нетотожності складним формам державного ладу [1].

На це заперечимо, що утворення виключної та іншої компетенції союзних органів шляхом самообмеження суб'єктами конфедерації свого суверенітету та їх активне співробітництво утворюють інтегративний суверенітет державно-консолідованого об'єднання, котрий найчіткіше проявляється в його міжнародній правосуб'єктності [2, с. 101-103], а реалізація права сецесії вимагає фактичної згоди інших суб'єктів, про що неодноразово свідчить конкретно-історична практика (достатньо згадати долю об'єднання 7 католицьких кантонів Зондербунд у Швейцарії в 1847 р. ін.). Спільні й похідні законодавчі,

виконавчі та судові органи із переважно координаційною компетенцією (включаючи консенсуальну правотворчість) конфедерація все ж таки має [3, с. 131]. Переважання координаційних зв'язків над субординаційними вказує на схильність і здатність суб'єктів-засновників конфедерації до узгодженості взаємодії у здійсненні спільних державних функцій, утворюючи відповідну (у тому числі виключну) компетенцію конфедеративних органів, які отримують у зовнішньополітичній і деяких інших сферах верховні владні повноваження. Обов'язкові й добровільні внески учасників складають фінанси конфедерації, тобто її фактичний бюджет, який формується двоступеневою (регіоналізованою) системою конфедеративних податків. Спільні військові командні органи у мирний час і об'єднання збройних сил під єдиним командуванням за військових обставин указують на фактичне існування об'єднаної армії. Вільне переміщення, вибір місця проживання та діяльності громадян суб'єктів конфедерації на її території указує на єдиний внутрішньосоюзний правовий простір і установлення фактичного стійкого правового зв'язку особи з консолідованим державною (полісуб'ектною) організацією суспільства.

Така змістовна сукупність елементів і процесів у єдності зі складною формою політико-територіального устрою консолідованих похідної інтегровано-суверенної держави, основаної на принципах балансованої децентралізації, переважної координації, еквівалентності статусів суб'єктів і союзного центру та співпадання їх суверенітетів утворює феномен конфедерації.

Література:

1. Марусяк О.В. Проблема аналізу конфедерації в сучасній юридичній науці / О. В. Марусяк [Електронний ресурс] // Часопис з юридичних наук – 2014. – Режим доступу : <http://www.periodicals.karazin.ua/>.
2. Плахтій Ю. В. Конфедерація як суб'єкт міжнародно-правових відносин / Ю. В. Плахтій // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки: зб. наукових праць. – Випуск 84. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2010. – С. 101-103.
3. Плахтій Ю. В. Проблема співвідношення правової природи конфедерації та федерації / Ю. В. Плахтій // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – Серія № 18. Економіка і право: зб. наукових праць. – Випуск 10. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. – С. 126-133.

Гладкий Сергій Олександрович,
ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»,
доктор юридичних наук, професор

АДАПТАЦІЯ ПРАВА УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄС У КОНТЕКСТІ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЮРИДИЧНОЇ ЕЛІТИ

Проблема, для обговорення якої зібралися учасники конференції, має безсумнівну актуальність з огляду на чинність євроінтеграційного курсу Української держави. Разом з тим, спосіб постановки проблеми безсумнівним з теоретичного погляду не виглядає (про це йшлося і в попередньому виступі автора на минулорічній конференції). Адже правову систему в теорії права сьогодні зазвичай трактують як комплекс усіх правових явищ у країні, в тому числі соціально-шкідливих і соціально-небезпечних та, водночас, юридично значущих. Відповідно, виникає питання щодо можливості та необхідності пристосування всього цього комплексу до права ЄС. Крім того, переважна більшість фахівців згодні в тому, що правова система є принципово відкритою, динамічною системою, що саморегулюється, взаємодіючи з іншими підсистемами суспільства. Її динаміка більшою мірою визначається об'єктивними закономірностями і глибинними тенденціями суспільного розвитку, ніж суб'єктивними намірами і діями політиків-реформаторів. У соціально-психологічному вимірі правова система вкорінена у неусвідомлених чи мало усвідомлюваних сферах духовного (у широкому розумінні) буття суспільства. Тому постає друге, також риторичне, питання: чи є науково коректним уявлення (установка) про можливість цілеспрямованого, свідомо-вольового, технологічно вивіреного і при цьому результативного впливу на правову систему, особливо якщо йдеться про вплив «з середини» (як видається, адаптація права технократично мислиться прибічниками цієї ідеології та практики саме як така діяльність).

З огляду на зазначене більш виправданим вочевидь був би підхід, за якого до структури об'єкта «адаптаційної діяльності» було б віднесено лише законодавство і комплекс відповідних юридичних процедур, апробованих у країнах ЄС. Для вирішення такого завдання Україна загалом має необхідний кадровий потенціал. І, як відомо, пристосування права України до права ЄС у такому форматі поступово реалізується фахівцями відповідних галузей юридичної науки і практики.

Наближення власне правоої системи України до європейського права є завданням зовсім іншого порядку. Його реалізація передбачає не стільки заходи з юридичного перекладу та законопроектної роботи,

скільки глибинну трансформацію національного правового життя, «очищення» правової свідомості суспільства від архаїзмів радянської доби та новітніх деформацій доби «дикого українського капіталізму», а також послаблення негативного впливу на неї деяких давніх за походженням ментальних рис українського етносу. Вирішення такого завдання, як засвідчує історичний досвід, без формування та активізації справжньої еліти нації неможливе.

Питання щодо формування юридичної еліти давно актуалізовано в науково-юридичних колах України. Так, на сайті журналу «Українське право» нещодавно розміщено матеріал П. Богуцького, в якій автор слушно вказує на одну з головних перешкод до формування юридичної еліти – існування проблеми «здорового генотипу» українського юриста. Ця проблема породжена, зокрема, тим, що відбір кращих здійснювався і продовжує здійснюватися за різними ознаками, де професійні та моральні якості залишаються малопомітними. Такий відбір, – зазначає згаданий автор, – демонструє і демонструє соціальне відторгнення, несприйняття суспільством не лише відібраних за довільними ознаками претендентів на юридичну елітарність, але й самих оцінювачів, які проводять таку неприродну селекцію, тобто несприйняття влади і тих, хто її представляє [1].

Отже, центральне проблемне питання – за якою ознакою визначати належність до еліти. Очевидно, що жодна формальна ознака (наприклад, наявність диплома певного ВНЗ – «флагмана» юридичної освіти, певного наукового ступеня чи звання, посади певного рівня в установах юридичного профілю тощо) не стане задовільним критерієм для «відбору».

Як видається, має шанси на успіх підхід, за якого належність особи до еліти визначається (зумовлюється), крім соціально-професійного статусу, її духовно-психологічними характеристиками. Це, насамперед, здатність до самовтворення (самозміни, що ґрунтуються на самоусвідомленні та самопідпорядкуванні своєї ментальної та фізичної активності ідеалам і цінностям, які мають високий етичний зміст і соціотворчий потенціал). Еліта має генерувати з самої себе нові ідеї та смисли, нове бачення суспільної ситуації, нову енергію соціальної дії, нові форми соціальної діяльності. Представники еліти мають виявити спроможність подолати свою залежність від старої системи, що розкладається («вичавити з себе її раба»), та вивести з-під її впливу інших, зробити власну свідомість і власне життя активним центром позитивних соціальних змін. У сучасних українських реаліях юридична еліта має виробити «антидот», який нейтралізує отруту, що руйнує соціальний організм, очистить свідомість суспільства – «кров»

цього організму. Формування еліти – симптом пробудження творчих сил нації, її готовності до конструктивних змін, встановлення етичного контролю морально здорової частини громадянського суспільства за діяльністю державних інституцій. Саме такі зміни потрібні українській правовій системі.

Таким чином, ініціювання процесу глибинної трансформації правової системи країни, спрямованої на подолання культурної (в сенсі правової культури) відстані між українцями і західними європейцями – це і є головна місія української юридичної еліти, формування якої – остання надія українського суспільства.

Література:

1. Богуцький П. Юридична еліта України: проблема формування. - Режим доступу: http://ukrainepravo.com/editor_column/donum-auctoris/yuridichna-elita-ukraini-problema-formuvannya/

*Дєгтяр Олег Андрійович,
Харківський національний університет
міського господарства імені О.М.Бекетова,
доктор наук з державного управління, доцент*

ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Проблеми адаптації законодавства, урахування міжнародного досвіду в правових системах останнім часом відіграють провідну роль у досягненні відповідності українського законодавства до європейського права. Проте необхідно відмітити той факт, що при здійсненні адаптації законодавства України до права Європейського Союзу мають місце певні проблеми, що значно уповільнюють цей процес. Варто підкреслити, що факт ухвалення згідного з правом ЄС українського законодавства ще не означає належного функціонування цих правових механізмів. Створюючи національну державну правову систему у відповідності до європейських норм, необхідно проводити одночасно із адаптацією вже існуючих законів, приймаючи нові узгоджені із правовим полем ЄС законодавчі акти. Беззаперечним є і те, що процес адаптації законодавства України вимагає злагодженої співпраці всіх гілок влади. Саме тому, говорячи про процес адаптації законодавства України до права Європейського Союзу необхідно охопити дуже велике коло питань, що нерозривно пов’язані як з правовою основою функціонування державної влади в Україні, так і з правовим підґрунтям прав і свобод людини, громадянина . Неодмінною умовою успішної реалізації Україною своїх можливостей

є її активне і повномасштабне входження до світового співтовариства. Долаючи кризові явища в суспільстві і торуючи свій шлях у світ, Україна спирається на свої фундаментальні загальнонаціональні інтереси, відповідно до яких визначаються засади, напрями, пріоритети та функції її зовнішньої політики [2].

Ключовим елементом успішної євроінтеграції України є досягнення певного рівня узгодженості українського законодавства із правовими нормами ЄС. Зближення законодавства України із сучасною європейською системою права забезпечить розвиток політичної, підприємницької, соціальної, культурної активності громадян України, економічний розвиток держави в рамках Євросоюзу і сприятиме поступовому зростанню добробуту громадян, приведенню його до рівня, що склався у державах-членах ЄС, а також створить необхідні передумови для отримання Україною статусу асоційованого члена ЄС, що є її головним зовнішньополітичним пріоритетом у середньостроковому вимірі.

У Концепції адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу визначено три етапи адаптації законодавства. На першому етапі перевага повинна надаватися:

- розвитку відповідно до вимог, визначених у Декларації, що прийнята Європейською Радою на Копенгагенському саміті у червні 1993 р., правової системи в Україні, яка б сприяла досягненню стабільності у суспільстві, гарантувала верховенство права, права людини і забезпечувала функціонування ринкової економіки;

- розвитку законодавства України за визначеними цією Концепцією або Міжвідомчою координаційною радою пріоритетними сферами у напрямі його поступового зближення із законодавством ЄС.

На другому етапі, який триває сьогодні, процес адаптації законодавства зосереджується на таких завданнях:

- перегляд законодавства України у сферах, визначених ч. 2 ст. 51 УПС, з метою забезпечення його приблизної відповідності законодавству ЄС;

- правове забезпечення створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС і підготовка до асоційованого членства України в ЄС.

Третій етап адаптації законодавства залежатиме від укладення Угоди про асоційоване членство України в ЄС та включатиме період підготовки розширеної програми гармонізації законодавства України із законодавством ЄС з метою забезпечення інтеграції України до спільного ринку ЄС.

Необхідно також зазначити, що адаптація національного законодавства до європейських стандартів проводиться з метою:

- забезпечення відповідності законодавства України зобов'язанням, що випливають з УПС, інших міжнародних договорів, що стосуються співробітництва України з ЄС;
- розвитку національного законодавства у напрямі його зближення із законодавством ЄС та забезпечення високого рівня підготовки в Україні проектів актів законодавства;
- створення правової бази для інтеграції України до ЄС [1].

Проведений комплексний юридичний та економічний аналіз виконання Україною її зобов'язань згідно УПС засвідчує серйозні неузгодженості, протиріччя і порушення між прийнятими нормативно-правовими актами та стандартами і нормами права ЄС. Процес гармонізації українського законодавства з системою права ЄС уповільнюється об'єктивною різницею історичного та соціокультурного розвитку правових систем, діючою кадровою політикою та бюрократичною системою в Україні [3].

«Європеребудова» покликана змінити цей стан, адже перед адаптацією правової системи до європейських норм необхідно, перш за все, адаптувати власну ментальність до нових реалій України та Європи.

Література:

1. Концепція адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : постанова Кабінету Міністрів України № 1496 : прийнята 16.08.1999 р. // Офіційний вісник України. – 1999. – № 33. – С. 168.
2. Про засади внутрішньої і зовнішньої політики України : Закон України : прийнятий 01.07.2010 р. № 2411-17 // Голос України. – 20.07.2010. – № 132.
3. Угода про партнерство та співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами 16 червня 1994 р. – К. : Представництво Європейської Комісії в Україні, 1997. – С. 27.

Каландирець Ярослав Миколайович,
студент 2 курсу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЕФЕКТИВНЕ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНЬОЮ ГАЛУЗЗЮ В ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ ЗАДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКІСНОЇ ОСВІТИ

Якісна освіта є важливою і невід'ємною частиною життєдіяльності людини, запорукою досягнення успіху. Завдяки процесу децентралізації та ухваленню нового Закону України «Про

освіту» держава надає нові шляхи фінансового забезпечення за рахунок коштів державного, місцевих бюджетів та інших джерел фінансування, у тому числі надаючи платні освітні та інші послуги, для проведення комплексної освітньої реформи в Україні, яка значно підвищить якість освіти.

Реформа децентралізації надала органам місцевого самоврядування можливість сформувати ефективну систему надання освітніх послуг членам територіальної громади [1]. Процес добровільного створення громад почався з середини 2015 року.

Станом на 14 жовтня 2017 року створено 665 об'єднаних територіальних громад з адміністративними центрами на базі великих сіл, селищ і малих міст у всіх областях України [2]. Передбачається, що фінансова та управлінська децентралізація допоможе об'єднаним громадам у партнерстві з регіональною владою почати розв'язання актуальних проблем, притаманних для сіл та селищ, серед яких найбільш складна і соціально значуща – забезпечення якісними освітніми послугами дітей дошкільного та шкільного віку. Об'єднання територіальних громад уперше в новій історії України створило умови, коли всі управлінські та фінансові повноваження зосереджені в місцевій раді та її виконавчому органі. Таким чином, у місцевих органах влади з'явилася реальна можливість подолати численні проблеми, які накопичилися в освіті через велику кількість малокомплектних і водночас затратних шкіл у сільських регіонах і, таким чином, змогу заощаджувати значні кошти місцевих бюджетів; початку реалізації власної і справжньої стратегії поліпшення освітніх послуг шляхом оптимізації шкільної мережі, створення нової системи методичної служби, впровадження нової структури позашкільного розвитку, забезпечення якісного профільного навчання учнів старших класів тощо, отже, формування системи забезпечення освітніми послугами територіальну громаду, яка відповідає вимогам надання якісної освіти.

Об'єднані територіальні громади створили новітні органи управління освітою, завдяки яким стало легше вирішувати проблеми освіти, особливо – фінансового характеру. У Бюджетному законодавстві передбачено місцеві бюджетні субвенції з державного бюджету, однією з яких є освітня субвенція. Порядок та умови надання освітньої субвенції затверджені постановою КМУ «Деякі питання надання освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам» від 14.01.2015 р. № 6. Освітня субвенція запроваджена в Україні з 2015 року. У грудні 2014 року до Бюджетного кодексу України внесено зміни, якими фактично було започатковано реформу

місцевих фінансів з їх децентралізації. За загальним правилом формулу розподілу освітньої субвенції затверджує Кабінет Міністрів України за поданням Міністерства освіти і науки України і погодженням з Міністерством фінансів України.

Витрати на утримання закладів освіти для адміністративно-територіальної одиниці розраховуються наступним чином:

$$У \times 1/ РНК \times НП \times 1/18 \times ЗП,$$

де У – кількість учнів;

РНК – розрахункова наповнюваність класів;

НП – навчальні плани;

ЗП – заробітна плата.

Для шкіл в ОТГ показник нормативна наповнюваність класів визначено з використанням двох чинників: відсотка сільського населення в адміністративно-територіальній одиниці; щільноті учнів у загальноосвітньому навчальному закладі на квадратний кілометр. Із нової формулі розрахунку освітньої субвенції видно, що вже стає нормою делегування державою органам місцевого самоврядування повноважень з освіти, забезпечених фінансовими ресурсами в неповному обсязі, тобто лише на зарплату педагогічним працівникам. Тож лише з 2018 року бюджети ОТГ отримають субвенції на виплату заробітної плати «непедагогічним» працівникам. А використання у формулі розподілу освітньої субвенції розрахункової наповнюваності класів замість фактичної стимулюватиме органи місцевого самоврядування до оптимізації як шкільної мережі, так і мережі класів.

Головною вимогою з боку держави до органів управління освітою є надання якісних освітніх послуг, дотримання стандартів освіти. Зі свого боку батьки очікують, що отримані знання дозволять їх дітям продовжити освіту та знайти гідну роботу. Проте відповідність основним очікуванням учасників освітнього процесу в малокомплектних школах неможлива. Як свідчать результати ЗНО 2017 року по Черкаській області, відсоток учнів малокомплектних шкіл, що не подолали мінімальний поріг, сягає 60%. У той же час рівень їх соціалізації низький, а в сучасному динамічному світі це негативно позначається на здатності учнів розвинуті і реалізувати власний потенціал. Негативним є те, що частина учнів малокомплектних шкіл вимушена перебувати на індивідуальному графіку навчання. Дітьми втрачаються навички ефективної комунікації, відсутність конкуренції в процесі навчання знижує його ефективність. Іншою стороною проблеми малокомплектних шкіл є те, що проектна потужність шкіл використовується лише частково. Як наслідок – високий розмір витрат на одного учня. Наприклад, вартість

утримання 1 учня Станіславчицького НВК, що розташований на території Матусівської ОТГ Шполянського району Черкаської області, сягає 26 тис. грн. При цьому основну питому вагу таких витрат складають витрати на утримання самих будівель, а це зменшує можливості використання матеріального заохочення учнів та вчителів, покращення матеріально-технічної забезпеченості шкіл. Саме тому спостерігається низька зацікавленість молодих фахівців працювати у малокомплектних школах. Старіння кадрів опосередковано здійснює негативний вплив на якість навчально-виховної та культурно-освітньої роботи в школах. Отже, створення опорних шкіл сьогодні є об'єктивною необхідністю розвитку освітньої галузі в ОТГ.

Проте на цей час є непоодинокі випадки ігнорування органами місцевого самоврядування переваг реформи і можливості вкласти фінансові надходження в якісне покращення освітніх послуг, що надаються членам територіальної громади. Тому для якісної оптимізації освітньої мережі об'єднана територіальна громада повинна чітко слідувати вимогам «якісної освіти». У процесі створення системи управління освітою об'єднаної територіальної громади важливо, щоб керівники органів управління освітою громади разом з фахівцями департаментів/управлінь освіти і науки обласних державних адміністрацій, інститутів післядипломної педагогічної освіти регулярно вдосконалювали методику оцінювання якості освіти в сільських навчальних закладах.

Одним із надскладних завдань для об'єднаних територіальних громад у ході процесу децентралізації влади є створення функції управління освітою. До об'єднання громад управлінням освітою в селах і селищах займались відділи освіти районних державних адміністрацій, які є елементами вертикаль державної виконавчої влади у сфері освіти. Функції виконавчих органів сільських та селищних рад у освітній галузі були мінімальними та полягали в реалізації другорядних завдань для забезпечення шкіл (наприклад, в організації підвищення учнів).

Проте серйозним викликом є інституційна слабкість органів місцевого самоврядування об'єднаних громад, яка ускладнюється тим, що процес укрупнення територіальних громад реалізовується здебільшого в селах та селищах.

Якість середньої освіти тісно пов'язана з рівнем розвитку країни. Відтак через підвищення якості освіти можна суттєво вплинути на економіку цілої держави. Конкурентоздатність освіти залежить від низки змін. Щоб освітня реформа не зупинилася, потрібна серйозна

підтримка громад. Адже якщо реформою не будуть жити адміністрації шкіл і самі вчителі, вона приречена на провал [3].

Таким чином, органам місцевого самоврядування практично усіх об'єднаних громадах, разом з отриманням бюджетних субвенцій та управлінських повноважень необхідно буде взяти на себе складне завдання та відповідальність за створення ефективного управління системою освіти в своїх громадах.

Література:

1. Нова школа у нових громадах. Посібник з ефективного управління освітою в об'єднаних територіальних громадах. — К., 2017. – 128 с.
2. Об'єднання громад триває: ще 71 ОТГ готова провести перші вибори цього року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://decentralization.gov.ua/news/item/id/7110>. – Назва з екрану.
3. Павло Хобзей: «Я дуже сподіваюся, що ОТГ знімуть з директорів шкіл функції завгоспів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://rivneosvita.org.ua/community/forum/index.php/forum1/topic464/> – Назва з екрану.

*Кальян Олександр Сергійович,
ВНЗ ВМУРоЛ “Україна”*

*Полтавський інститут економіки і права
кандидат юридичних наук, доцент*

*Аванесян Геннадій Миколайович,
ВНЗ ВМУРоЛ “Україна”*

Полтавський інститут економіки і права

ОКРЕМІ ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Актуальність теми дослідження теоретичних зasad правової інтеграції обумовлена тим, що сучасна ступінь суспільного розвитку характеризується наявністю тенденції до єднання економічних, правових політичних, сировинних, фінансових ресурсів людства. Змінюються значення національних та інтернаціональних інтересів.

Посилення інтеграційних процесів в різних сферах суспільного буття вимагає нових відповідей на питання сьогодення і майбутнього, і особливо з приводу характеру участі в них України. Від розумного вибору стратегії участі України у світових інтеграційних процесах в даний час залежить майбутнє благополуччя нашої країни і суспільства.

Об'єктивно обумовлена значимість правової інтеграції пов'язана із необхідністю оформлення та координації зазначених процесів за допомогою відповідних засобів правового регулювання. Сучасна дійсність ставить перед юридичною наукою завдання наукового

осмислення і обґрутування теоретичних зasad правових інтеграційних процесів.

Європейські наукові тенденції дозволяють відзначити, що інтеграція визначається, здебільшого, як процес, за посередництвом якого окремі держави передають частину належних їм прав на користь відповідної загальної для них усіх інституційного утворення для того, щоб забезпечити врахування та реалізацію їх спільних.

У вітчизняній юридичній науці немає єдиного підходу до визначення поняття «правова інтеграція». Вона розглядається, як «правове співробітництво», тобто його більш інтенсивна форма. В цьому сенсі використовується термін «правова інтеграція» як узагальнюючий для позначення усіх форм інтернаціоналізації національних правових систем [1, с.70]. Правова інтеграція – це спільна діяльність держав, міжнародних організацій, спрямована на зближення національних правових систем на основі міжнародно – правових норм, їх інтернаціоналізації [2, с.11]. Деякі науковці розуміють правову інтеграцію як об'ективний прояв соціально-психологічної потреби співтовариств у зближенні; правова інтеграція проявляється в гармонізації національних правових інтересів різними способами і методами, але не являє собою процесу чи результату абсолютної ідентифікації даних правопорядків.

Правова інтеграція включає такі елементи: а) правова сфера і нормативний обсяг; б) суб'екти; в) юридичні інструменти здійснення. Вона розглядається як «об'єднання правових систем держав на основі спільних правових принципів, цілей, стандартів, методів і засобів правового регулювання у консолідовану (тісно чи іншою мірою) правову систему» [2, с.75].

Правова інтеграція – це закономірний процес соціально-правового розвитку, який забезпечує за допомогою застосування правових засобів і формування якісно однорідної правової основи поетапне об'єднання соціальних (політичних, економічних, культурних, правових, інформаційних) систем у єдину консолідовану систему вищого Рівня, а також підтримку цілісності та єдності вже існуючої соціальної системи. Натомість Л. Луць розуміє правову інтеграцію як «процес об'єднання та взаємного пристосування національних Правових систем Європи у межах міждержавно – правових систем із Метою досягнення та збереження стабільності і розвитку європейського регіону та його суб'єктів» [3, с.20].

На думку Л. Луць, ефективність правової інтеграції залежить від заходів та способів, які використовують держави на різних її стадіях. До них, зокрема, можна віднести створення демократичних зasad

розвитку суспільства, формування правової держави, а також суспільної правосвідомості відповідно до основних принципів європейського права [4, с.146]. Основними стадіями європейської правової інтеграції є такі: наближення національних правових систем до європейських міждержавно – правових систем шляхом попередньої адаптації національного законодавства до європейських правових стандартів; входження цих правових систем до європейських міждержавно – правових систем у межах єдиного правового простору та остаточна правова адаптація [3, с.13].

Зміст правової інтеграції для окремої країни полягає у сприйнятті нею тих елементів чи способів, форм, методів із правових систем іншого типу, яких їй не вистачає. При цьому метою правової інтеграції є підвищення якості та ефективності національного правового регулювання зі збереженням основних цінностей у головних структурах права. Зважаючи на це інтеграцію доцільно розглядати як один із напрямків розвитку національної правової системи.

Узагальнюючою правовою категорією для позначення право–інтеграційних процесів є поняття «правове зближення» (конвергенція), що виступає метою правової інтеграції. Апроксимація є першою стадією, натомість зближення – результатом правової інтеграції. Так, у Договорі про заснування ЄС вживають два терміни: апроксимація і гармонізація. Гармонізація законодавств країн – членів ЄС виступає головним засобом правової інтеграції, який здійснюється в рамках Євросоюзу з метою зближення різних правових систем держав – членів ЄС та формування якісно однорідного правового середовища Європейського Союзу.

Слід також відзначити, що неузгодженість і недосконалість нормативного матеріалу всередині системи права негативно відбувається практично на всіх суспільних процесах. Прогалини у праві та правові колізії створюють сприятливе середовище для розвитку нігілістичних настроїв в суспільстві, зловживань та інших негативних наслідків, а також призводять до виникнення деструктивних явищ в самій системі права.

Література:

1. Гнатовський М. М. Європейський правовий простір. Концепція та сучасні проблеми / Київ. нац. ун–т ім. Т. Шевченка, Ін–т міжнар. відносин. – К. : Промені, 2005. – 224 с.
2. Гнатовський М. М. Становлення та тенденції розвитку європейського правового простору: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / ; Київ. нац. ун–т ім. Т. Шевченка. – К., 2002.–22 с.
3. Луць Л. А. Європейські міждержавні правові системи: загальнотеоретична характеристика: автореф. дис. ... д–ра юрид. наук :

12.00.01 / Ін–т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – К., 2005. – 32 с.

4. Луць Л. А. Європейські міждержавні правові системи: загальнотеоретична характеристика: дис.... д–ра юрид. наук: 12.00.01 // Львів, нац. ун–т ім. І. Франка. – Л., 2004. – 448 с.

Капітаненко Наталія Петрівна,
Запорізька державна інженерна академія,
кандидат юридичних наук, доцент

КОМУНІКАТИВНА ФУНКЦІЯ ПРАВА В УМОВАХ АДАПТАЦІЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Право, як свідчить історія людства, є атрибутом цивілізованого суспільства, завдяки якому суспільство врегульовує відносини між суб'єктами як безпосередньо в державі, так і за її межами щодо інших держав. Фактично, право надає можливість суспільству вберігати себе і розвиватися надалі, розкриваючи свій потенціал.

Європейський вибір України передбачає адаптацію законодавства України до законодавства ЄС, яка є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу. Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу визначає механізм набуття членства України в Європейському Союзі, який включає адаптацію законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування [1].

Згідно з умовами вступу до Європейського Союзу Україні належить адаптувати законодавство до права ЄС, яке не зводиться лише до законодавства ЄС, а включає спільні принципи, цінності та правову культуру [2]. Такий процес потребує певного часу та зусиль (економічних, політичних, організаційних тощо). Крім того, ефективність процесу адаптації законодавства має забезпечити діяльність інституцій, створених для здійснення процесу адаптації. І саме відповідні органи державної влади, громадські організації мають інформувати суспільство про перспективи процесу, досягнути результати та перешкоди на шляху, тобто здійснювати комунікацію з громадою.

Право, будучи соціальним явищем, має свої функції, які являють собою основні напрями впливу норм права на суспільні відносини. Крім того, функції права розкривають його основні риси, спрямовуючи на реалізацію завдань, які стоять перед правом на певному етапі

розвитку суспільства. Дослідження окремих функцій права, зокрема, комунікативної, забезпечує можливість глибше, повніше зrozуміти зміст феномена права та його призначення.

Питанню функцій права у вітчизняній юридичній науці присвячено низку загальнотеоретичних досліджень, однак результати теоретичних праць потребують узагальнення та осучаснення відповідно до вимог сьогодення. Разом з тим, необхідно визнати недостатній рівень дослідження комунікативної природи права.

Комунікативність тлумачний словник української мови визначає як здатність до спілкування, контактів; з'язок, спілкування, контакти між ким-, чим-небудь; комунікальність [3]. Загалом, вважають, що комунікативна функція права забезпечує одержання учасниками правовідносин інформації про те, якою є позиція держави щодо необхідної, дозволеної чи забороненої поведінки, бо соціальне життя суб'єктів органічно пов'язане з одержанням, сприйняттям, засвоєнням і використанням такої інформації.

Та все ж варто вбачати в комунікативній функції права як спосіб координації правовідносин в суспільстві, так і форму трансляції правової інформації. Право містить великий набір засобів, форм і способів, які дозволяють йому виступати в якості комунікативної системи для врегулювання відносин між суб'єктами. Насамперед, право забезпечує узгодженість дій суб'єктів суспільних відносин, встановлюючи нормативні межі. Право, поряд з правами, свободами, гарантіями статусу, передбачає для учасників відносин обов'язки, які мають бути обов'язково виконані. Порушення встановлених правових норм є підставою для застосування до особи юридичної відповідальності. Тобто правова комунікація має формально-визначений характер і повинна застерігати від порушення межі між дозволеною і належною мірою поведінки суб'єктів відносин.

Крім того, право як комунікативна система надає можливість транслювати (передавати) соціально-правову інформацію як між сучасними учасниками відносин, так і між поколіннями. Право наділене властивістю акумулювати і транспортувати в часі нормативний досвід цивілізації, прикладом чого слугує історія трансформації римського права та його вплив на становлення романо-германської правової системи.

Трансляція правових норм в суспільстві здійснюється визначеними інституціями, які зберігають існуючу правову інформацію та вдосконалюють її відповідно до вимог рівня розвитку цивілізації.

Отже, дослідження комунікативної функції права дає можливість повніше і ґрутовніше зрозуміти сутність цієї функції, визначити її місце у загально-соціальній системі, розкрити її значення в активізації впливу права в умовах чинності Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, ратифікованої Верховною Радою України, на процес адаптації правової системи України до права Європейського Союзу.

Література:

1. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 29. – Ст.367.
2. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу // Стратегічна панорама. – 2003.– №2. [Електронний ресурс].– Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=main2&issue=2003_2
3. Тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eslovnyk.com/>

*Капленко Тетяна Вікторівна,
асpirантка Одеського державного університету внутрішніх справ*

**РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА
У НАПРЯМІ ЙОГО ЗБЛИЖЕННЯ ІЗ ЗАКОНОДАВСТВОМ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

Шлях України до глобалізації має свою специфіку. Якщо взяти до порівняння стан та якість законодавчого забезпечення країн Східної Європи, які для пожвавлення євроінтеграційних процесів максимально «підтягнули» своє національне ювенальне законодавство до міжнародних стандартів, то законодавство України – явно не відповідає цим стандартам. Зміни були започатковані, коли 16 серпня 1999 року Кабінет Міністрів України схвалив Концепцію адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (ЄС). Концепцією передбачена організація роботи з наукового дослідження процесів уніфікації та гармонізації права в державах – членах ЄС, державах Центральної та Східної Європи, що є кандидатами у члени ЄС. Також акцентується увага на тому, що для забезпечення приблизної адекватності законодавства нашої держави та законодавства ЄС у процесі провадження нормотворчої діяльності враховуватимуться основні положення актів законодавства ЄС настільки, наскільки це доцільно для України з огляду на економічні, політичні та соціальні наслідки прийняття відповідних правових норм, адаптованих до вимог законодавства ЄС [1].

Взагалі тема оптимізації вітчизняного законодавства останнім часом є дуже актуальною, а реформа пенітенціарної системи, започаткована Міністерством юстиції України, розглядається ледь як не основний показник модернізації держави.

Тривалий час на поверхні були й залишаються питання реформування пенітенціарної системи України, законодавче забезпечення цієї системи у відповідність з європейськими нормами та стандартами, гуманізація кримінального судочинства, збільшення кількості випадків застосування альтернативних видів покарань, зокрема до неповнолітніх.

Так, протягом майже двадцяти років, пенітенціарна система України зазнала значних змін. Першою віхою до гуманізації стало виведення системи зі складу МВС, шляхом утворення Державного департаменту з питань виконання покарань з підпорядкуванням Кабінету Міністрів України. Наступним кроком стало створення на базі Департаменту - Державної пенітенціарної служби України, підзвітної Міністерству юстиції. Далі, з важливих етапів на шляху до гуманізації пенітенціарної системи, було прийняття Закону України «Про пробацію» у лютому 2015 року. Цей крок став основним чинником гуманістичної спрямованості та пріоритетним напрямком кримінально-виконавчої політики держави. Наступним важливим кроком, можна сказати, місцевого значення, стало відокремлення пробації відносно неповнолітніх від пробації щодо повнолітніх засуджених, тобто у містах починаючи з 2017 року, функціонують окремі, ювенальні сектори пробації.

Але для того щоб наша ювенальна юстиція запрацювала «на повну», необхідно доповнити та осучаснити нормативно-правові акти, що сформували нормативні акти та національний механізм захисту прав дітей. Вагомим кроком до запровадження ювенальної юстиції є те, що з метою забезпечення виконання міжнародних договорів з питань захисту прав неповнолітніх у кримінальному судочинстві з 2005 року у місцевих і апеляційних судах запроваджено спеціалізацію суддів щодо розгляду кримінальних справ про злочини, вчинені неповнолітніми (за кордоном, в основному, відправлення правосуддя щодо неповнолітніх здійснюється ювенальними судами, а не просто суддями, що пройшли додаткове навчання). Але за наступні більше ніж 10 років так і не утворилася цілісна система ювенальної юстиції.

05 квітня 2017 року Кабінет міністрів України схвалив Концепцію Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року. Вказаная Концепція, в рамках своєї реалізації може дещо покращити

стан забезпечення прав та інтересів дитини, допоможе сформувати більш ефективну модель надання соціальних послуг сім'ям з дітьми, що перебувають у скрутному становищі. Вказані заходи дійсно мають покращити загальне становище дітей у країні, що звісно відобразиться й на підлітковій злочинності, шляхом її зменшення. Один з розділів вказаної концепції наголошує на тому, що буде створено систему правосуддя дружнього до дитини шляхом впровадження дієвих форм і методів профілактики та вчинення правопорушень дітьми, вдосконалення системи захисту прав та інтересів дітей, які вчинили правопорушення [2].

Варто зазначити, що й Концепція розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні схвалена указом Президента України від 24 травня 2011 року подавала великі надії на запровадження інноваційних форм роботи з дітьми, схильними до вчинення правопорушень, що сформовані на основі відновного та проактивного методу; надання судам рекомендацій щодо призначення оптимальних заходів впливу щодо неповнолітніх, які вчинили правопорушення; розвиток програм відновного правосуддя для дітей, що перебувають у конфлікті з законом, шляхом впровадження процедури медіації як засобу добровільного примирення потерпілого та правопорушника; створення ефективної системи реабілітації неповнолітніх, які вчинили правопорушення; створення служби пробації для неповнолітніх та низка інших заходів, всі ці новелі мали бути запроваджені протягом 2011-2016 років. Але у відношенні неповнолітніх правопорушників на повну запрацював лише інститут досудової доповіді та почали реалізовуватися деякі пробаційні програми.

Отже, можна констатувати, що ювенальне національне законодавство перебуває тільки на початку свого шляху до зближення із законодавством ЄС.

Література:

1. Концепція адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу від 16.08.1999 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1496-99-%D0%BF>.
2. Концепція Державної соціальної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року від 05.04.2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/230-2017-%D1%80>.

Книшик Світлана Іванівна,
Львівський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління
асpirант кафедри європейської інтеграції та права

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІЙ АСПЕКТИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ У СИСТЕМУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Розвиток українського суспільства та трансформація системи управління від жорсткої планово-адміністративної, що панувала на теренах української держави до 1991 року, до змішаної та ринко-орієнтованої, привела до втрати монополій на численну кількість послуг, що традиційно контролювалися державою. Зокрема, це стосується і управління державою національної системи освіти. У системі освіти України виникає принципово нова ситуація, коли починають створюватись навчальні заклади приватного, приватно-державного, релігійно-конфесійного типу, починаючи від початкових шкіл та закінчуєчи ВНЗ. Активізувались недержавні громадські організації національного та міжнародного масштабу. На фоні даних новоутворень починають з'являтись системні суперечності, що проявляються у недоліках співробітництва між органами державного управління освітою, місцевого самоврядування, освітніми закладами та громадою. Декларуючи розвиток освітньої сфери пріоритетним, спрямованням його на децентралізацію, деконцентрацію, по факту було утворено централізовану систему управління загальною середньою освітою з максимальними повноваженнями центральних органів виконавчої влади.

Таким чином, ми можемо визначити основні проблеми у нормативно-правовій сфері щодо впровадження європейських стандартів у сфері загальної середньої освіти та визначити групу суперечностей на рівні «держава-освіта-громада» серед яких:

- надання широкої автономії навчальних закладів освіти характеризується відсутністю реальних механізмів державного управління в процесі вироблення освітніх послуг;
- підвищення ефективності державного управління у сфері надання освітніх послуг на засадах конкурентності, демократичності сповільнюється через недостатню теоретико-практичну базу оцінювання ефективності, яку використовує державне управління у сфері освіти;

- формування громадсько-державного сектору управління освітою характеризується недостатньо та недосконало сформованими нормативно-правовими механізмами у сфері забезпечення ефективної подібної діяльності, відсутністю чіткого розмежування між державними інститутами та громадянським суспільством;

- наявність існуючих колізій у нормативно-правовому полі України. Зокрема, суперечність між Конституцією України [1] (ст 35, п.3) де вказано, що церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви) та Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо заснування релігійними організаціями навчальних закладів» [2] який дозволяє релігійним організаціям виступати в якості засновників закладів загальної середньої освіти, що суперечить Основному закону України.

Така сукупність суперечностей зумовлює потребу в системному аналізі нинішнього стану системи загальної середньої освіти як результату реалізації державної політики в галузі освіти, визначенії механізмів державного управління розвитком ЗСО, що дасть змогу виробити напрями модернізації як системи державного управління загалом, так і управління освітою зокрема.

Важливість цього завдання підтверджується упродовж усіх років незалежності України державними актами та програмами, зокрема: указами Президента України “Про Національну доктрину розвитку освіти” (2002 р.), “Про заходи щодо забезпечення пріоритетного розвитку освіти в Україні” (2010 р.), прийняттям Національної стратегії розвитку освіти України на 2012–2021 рр. третім Всеукраїнським з’їздом працівників освіти. Якщо Україна прагне увійти до 20-ти передових країн світу, як це проголошено Програмою економічних реформ, то це зобов’язує розглядати вітчизняну освіту, насамперед, у двох аспектах. По-перше, з огляду на загальнонаціональний вимір, по-друге, у зв’язку з її орієнтацією на особистість, всебічне розкриття задатків і здібностей людини, задоволення різноманітних персональних запитів та інтересів. В обох випадках потрібна освіта, що відповідає сучасним найкращим міжнародним стандартам [3].

Отже, наведені суперечності ставлять під загрозу створення ефективної системи прийняття управлінських рішень. Створення такої системи є одним з першочергових завдань покладених перед собою державою. Однак, структура Міністерства освіти і науки також не змогла подолати бюрократизовану систему численних узгоджень.

Власне, досі лишається відкритим питання розмежування обов’язків, повноважень та відповідальності міністерств, агентств,

служб, обласних, міських державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, закладів освіти, тощо. Цю проблему посилює гостра проблема фінансування освітнього сектору, коли фінансування спрямоване не на розвиток системи загальної середньої освіти, а лише на підтримку існуючого рівня її забезпечення, без можливості ефективного росту.

Література:

1. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. - №30. – 141 с.
2. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо заснування релігійними організаціями навчальних закладів» (відомості верховної ради (ввр), 2015, № 31, ст.294)
3. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України ; [В. П. Андрушченко, І. Д. Бех, М. І. Бурда та ін. ; ред. кол. : В. Г. Кремень (голова), В. І. Луговий (заст. голови), В. М. Мадзігон (заст. голови), О. Я. Савченко (заст. голови)] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. – К. : Пед. думка, 2011. – 304 с.

Ковалська Мар'яна Євгенівна,

Львівський торговельно-економічний університет

к.ю.н., в.о. доцента, заступник завідуючого кафедри з виховної роботи

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВЗАЄМОДІЇ ТА ВЗАЄМОЗВ’ЯЗКУ ГЛОК ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

У сучасному суспільстві теорії розподілу влади надають виняткове значення. Вона має вплив не тільки на теоретично-академічну діяльність, але й на практичну. Система органів конкретної держави будується відповідно до традицій та історичних процесів. Сильний вплив здійснюють попередні історичні епохи. Отже, еволюція державно-правового механізму відбувається у особливих культурних та політичних умовах. Гілки влади не можуть існувати без взаємного впливу та взаємозв’язку. Впорядковану сукупність важелів їх впливу називають системою стримувань та противаг. Її формування почалося разом зі становленням теорії поділу влад. Вагомий вклад у її розвиток зробили Марсилій Падуанський, Фома Аквінський, Джон Локк, Шарль Монтеск’є, Жан-Жак Руссо. Подальше становлення системи стримувань та противаг пов’язують з батьками-засновниками американської держави. Саме вони заклали у Конституції Сполучених Штатів підвалини взаємозв’язків державних органів. Дж. Медісон, як один з авторів Конституції, вказував необхідність застосування системи противаг для стабілізації державної влади. Погоджуючись з

ним, А Гамільтон, наголошував на неможливості одночасного наділення однаковими компетенціями декількох органів, незалежно від того, робиться це прямо чи опосередковано [2, с. 20].

Американська система стримувань та противаг стала прабразом багатьох інших, що розвинулися пізніше. Насправді, до останнього часу цій системі приділяли небагато уваги. Скажімо, вона знаходилася у тіні теорії розподілу влад. Тільки в останні шістдесят років вона почала виходити на перший план. Пов'язано це і з прогресуючими темпами глобалізації, і з перетворенням багатьох недемократичних країн на республік, і з самою еволюцією суспільної думки. Деколи, однак, її досі використовують як штучне обмеження однієї гілки влади іншими. Це той самий випадок, коли система стримувань працює проти демократичного режиму. Встановивши надто жорсткі рамки контролю за окремою групою органу, навіть у республіці, можна досягти повного підкорення виконавчого корпусу парламенту або суддів органа м управління. Тому при вивчені системи стримувань та противаг слід не тільки звертати увагу на її форму, а й на зміст, ті повноваження, що надаються органам у зв'язку з цим. На думку американських дослідників, ціллю доповнення до теорії розподілу влад (системи стримувань і противаг) є саме боротьба з незаконним перевищеннем владних повноважень окремими органами. Дащковська О. Р. виділяє дві сторони цієї системи: 1. Вона гарантує координацію та взаємозв'язок між державними органами; 2. Вона створює поле для потенціальних спорів (конфліктів). На нашу думку, виникнення та розвиток спорів за владу між органами через систему противаг є неможливим чи нечастим. Адже, сама система стримувань направлена на боротьбу з такими спірними моментами. Конфлікти виникають досить рідко і, перервано, через глибинні суспільні кризи, а не через недосконалість систему. Деякі органи можуть і зловживати своїми повноваженнями, використовуючи їх на шкоду демократії, але це є скоріше аномалії і не відповідає завданням теорії. Загальною метою системи стримувань і противаг є збалансування інтересів гілок влади, боротьба з захопленням не передбачених законом функцій одним з органів. В ній бачать динамічну силу, яка підтримує у тонусі державне життя та політичну систему суспільства [1, с. 21].

Характерними рисами цієї системи є: 1. Невіддільність від теорії розподілу влад. Система стримувань і противаг у її класичному (демократичному) розумінні може використовуватися тільки в тих демократичних державах, де владні функції поділені між верховними органами країни; 2. Залежність від форми правління. Внутрішній зміст системи стримувань і противаг залежить від багатьох факторів,

зокрема, від форми правління конкретної держави, її історичних та політичних умов, соціального буття суспільства; 3. Залежність від форми державного устрою. Встановлення унітарної чи федеративної форми устрою зумовлює характер взаємодії державних органів у ній, а значить, і характер важелів впливу їх один на одній; 4. Залежність від політичного режиму. Теорія поділу влади належним чином функціонує лише у демократичних державах, де воля народу впливає на політику країни. Оскільки, система стримувань і противаг залежить від теорії, то істинно вона проявляється за цивілізованих державних режимів; 5. Нормативна обумовленість системи. Умовні критерії функціонування системи важелів впливу та взаємозв'язків між органів зумовлені нормами конституції та іншими законами; 6. Універсальність впливу. Якщо держава починає застосовувати стримування та противаги, вона повинна розповсюдити дію цієї системи на весь механізм державної влади, а не виділити окремі елементи; 7. Еволюція системи. Треба пам'ятати, що під час змін державно-правових процесів, змінювалася і система взаємозв'язків у державного апарату.

Чим більше до нього проникали демократичні цінності, тим більш досконалою ставала система. Загальною рисою взаємозв'язків між державними органами є їх системність. Не можна розглядати їх окремо або в ізоляції від інших. Якщо почати штучне відділення, то неминуче порушиться баланс владних сил у державі. Деякі органи отримають більше функцій, але інші – залишаться майже без них. Елементи системи противаг мають досліджуватися та встановлюватися у органічній сукупності. Система стримувань і противаг наділена власною внутрішньою будовою. Вона має горизонтальну та вертикальну ланку. Вертикальна ланка визначає субординацію владних повноважень, можливість контролю центральних органів над місцевими. Горизонтальна ж містить засади координації органів вищої ланки. Вона дозволяє налагодити їм вигідну співпрацю для оптимального розвитку країни. За встановлення системи стримувань, контрольні повноваження можуть бути розщеплені між декількома структурами. Так, інстанційно президент та парламент можуть разом контролювати діяльність уряду. В. Сухонос називає цей феномен дуалізмом системи стримувань. Для реалізації встановлених законом зв'язків використовуються специфічні засоби і методи [5, с. 184].

Крім методів роботи системи взаємозв'язків між органами, використовується ще поняття процедур. За думкою Костицького В. В. такими процедурами є визначений у законодавстві порядок реалізації того чи іншого методу. Серед них виділяють право вето, право імпічменту, право оголошення вотуму недовіри, утворення слідчих

комісій, звітування окремих владних інстанцій перед іншими, контрасигнація актів [3, с. 59].

Україна останні вісімнадцять років знаходиться в умовах постійних конституційних реформ. Система стримувань і противаг в нашій країні також постійно змінюється. З переходом від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської моделі контролю змінилася і структура взаємозв'язків між органами. Для вдалої роботи системи стримувань та противаг необхідне створення у Верховній Раді України коаліції депутатських фракцій. Це випливає із частини шостої статті вісімдесят третьої Конституції. Парламент української держави визначає кандидатуру прем'єр-міністра, яку повинен затвердити президент. Зазвичай кандидатом стає лідер коаліції або ж партії, що набрала більшість голосів на останніх виборах до парламенту. Особовий склад уряду також затверджується парламентом за погодженням з президентом у разі внесення його новообраним прем'єром. Уряд України несе відповідальність перед Верховною Радою та підзвітний їй. Вона може висловити Кабінету Міністрів вотум недовіри, що тягне за собою його відставку. Президент України наділений правом розпуску парламенту за умов, що прямо передбачені у конституції. Він же може накладати вето на прийняті законодавчим органом акти і відправляти їх на повторний розгляд. Подолання президентського вето можливе тільки кваліфікованою більшістю голосів, що наразі складає 2/3 від конституційного складу парламенту. У відповідь, парламенту надані повноваження по ініціювання процедури імпічменту президента [4, с. 74].

Але за українською конституцією вона є настільки складною та багатошаровою, що практичне її застосування викликає значні сумніви. Багато конституціоналістів називає цю норму мертвовою. Таким чином, система стримувань і противаг почала формуватися ще за часів буржуазних революцій та абсолютизму, знайшла своє втілення у конституції Сполучених Штатів Америки та наразі діє у більшості держав сучасного світу.

Література:

1. Дащковська О. Р. Теоретичні аспекти розподілу влад в Україні [Текст] : автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Дащковська Олена Ростиславівна ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. - Х., 1997. - 22 с.
2. Каневський О. С Розподіл влади в США: історія і сучасність [Текст] / О. С. Каневський. - Севастополь, 1999. - 28 с.
3. Костицький В. В. Теорія розподілу влади: громадянське суспільство і держава в епоху глобалізації [Текст] : доповідь / В. В.

Костицький ; Нац. акад. прав. наук, Київ. регіон. центр. - Київ , 2011. - 63 с.

4. Нижник Н. Р. Виконавча влада в Україні: реформування та перспективи [Текст] : монографія / Н. Р. Нижник, І. О. Кульчай, О. В. Муза. - Полтава : ПУЕТ, 2012. - 143 с

5. Сухонос В. Теорія держави і права [Текст]: навчальний посібник / Володимир Сухонос. - Суми: Університетська книга, 2005. - 536 с.

Козаченко Анатолій Іванович,

Полтавський юридичний інститут

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
доктор юридичних наук, доцент*

ЄВРОПЕЙСЬКА ТРАДИЦІЯ ПРАВА І РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД ФОРМУВАННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Визначальною рисою європейської правової традиції є визнання людини вищою соціальною цінністю, вироблення і застосування міжнародних стандартів прав людини [1, с. 38].

Виникнення вітчизняного конституціоналізму відноситься до середини XVII ст., коли у результаті національно-визвольної війни під проводом Б. Хмельницького утворилася Українська держава. Результатом розвитку вітчизняної конституційної думки початку XVIII ст. стала Конституція П. Орлика 1710 р., котра спиралася як на власний, так і на європейський державно-правовий досвід [2, с. 23; 3, с. 95]. Насаджування Російською імперією в Україні антидемократичної євроазійської традиції права наприкінці XVIII – початку ХХ ст. спонукало розвиток конституційних ідей відновлення української державності, народовладдя, визнання демократичних прав і свобод. Період відродження національної державності 1917-1921 рр. започаткував новітній етап розвитку вітчизняного конституціоналізму, який орієнтувався на західну традицію права.

Встановлення радянської влади в Україні стало причиною відмови від орієнтації на західну традицію права у формуванні вітчизняного конституціоналізму. У радянський період було прийнято чотири Конституції УРСР 1919, 1929, 1937 і 1978 рр. Всі радянські конституції були прийняті у псевдодемократичний спосіб, адже конституційний процес відбувався за умов тоталітарного або авторитарного політичного режиму коли вся повнота влади належала вищому політичному керівництву більшовицької (комуністичної) партії. Конституції УРСР були результатом рецепції конституцій

більшовицької Росії або створеного нею Радянського Союзу, а отже не мали нічого спільногого із національною конституційною традицією. Прийняття радянських конституцій зумовлювалося необхідністю юридичним чином закріпити основні положення марксистсько-ленінської теорії та політичної програми комуністичної партії. Так, у преамбулі до Конституції УРСР 1977 р. зазначено, що її розроблено і прийнято «керуючись ідеями наукового комунізму» [4, с. 4]. А отже, радянські конституції носили політико-ідеологічний характер. Особливим чином це характерно для Конституції УРСР 1919 р., яка проголошувала диктатуру пролетаріату, перемогу світової соціалістичної революції, створення світової республіки рад, але при цьому не закріплювала державний суверенітет УРСР, передбачала недемократичну систему виборів, обмежувала права окремих соціальних груп населення. Радянські конституції юридичним чином закріплювали соціалістичний суспільний лад, однопартійну політичну систему, за якої комуністична партія проголошувалася «керівною і спрямовуючою силою радянського суспільства» [4, с. 6].

Конституції УРСР 1929, 1937 і 1978 рр. визначали державно-правовий статус України як «суверенної союзної республіки у складі СРСР» [5, с. 86, 102-103, 137]. Проте Конституції СРСР 1924, 1936 і 1977 р. формально-юридично встановлювали низку обмежень суверенних прав УРСР. Фактично ж, УРСР не могла скористатися навіть тими суверенними правами, що були закріплені за нею конституційним чином.

Згідно радянських конституцій вищі органи державної влади УРСР будувалися без урахування принципу поділу влади на три гілки та системи стримувань і противаг. За Конституціями УРСР 1937 і 1978 рр. Верховна Рада УРСР лише формально відповідала принципам парламентаризму. Конституції УРСР встановлювали вертикальну субординацію – підпорядкування вищих органів державної влади УРСР відповідним органам влади СРСР. Конституції УРСР передбачали специфічну систему публічної влади на місцях. Місцеві ради і їх виконавчі комітети поєднували у собі принципи місцевого самоврядування і принципи місцевого державного управління. Рада розглядалася як орган державної влади, який обирав інший державний орган – виконавчий комітет, колегіальний орган державного управління в межах окремої адміністративно-територіальної одиниці. Радянські конституції забезпечували вертикаль виконавчої влади на місцях. Вони відкидали принцип децентралізації влади, а отже не передбачали обмеження влади і справжнього народовладдя. Фактично

вищі та місцеві органи державної влади підпорядковувалися партійним органам.

Керуючись марксистсько-ленінською теорією, радянські конституції передбачали демократичні права і свободи лише для «трудящих мас». Конституції УРСР 1937 і 1978 рр. проголошували рівноправність громадян, формально-юридично закріпили широкі демократичні права і свободи. У ст. 37 Конституції УРСР 1978 р. зазначалося, що «громадяни УРСР мають усю повноту соціально-економічних, політичних та особистих прав і свобод, проголошених і гарантованих Конституцією СРСР, Конституцією УРСР та радянськими законами» [4, с. 13]. Але у дійсності однопартійна політична система і заборона приватної власності свідчать про обмеження прав і свобод. Конституції УРСР не враховували міжнародних стандартів у галузі прав і свобод людини і громадянина. Радянські конституції не передбачали механізму захисту прав і свобод і не були конституціями прямої дії, а отже закріплення прав і свобод носило формальний характер.

Таким чином, Конституції УРСР 1919, 1929, 1937 і 1978 рр. слід вважати квазіконституціями, адже вони носили політико-ідеологічний, формальний характер. Аналіз радянських конституцій як складової вітчизняного конституціоналізму засвідчує те, що радянський конституціоналізм не відповідав визнаним світовим стандартам і повинен розцінюватися як пессевдоконституціоналізм, котрий не мав нічого спільного із європейською традицією права. Встановлення більшовицького режиму у ХХ ст. загальмувало процес формування вітчизняного конституціоналізму і зумовило відставання України від демократичних європейських країн.

Література:

1. Яковюк І.В. Адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу: проблеми реалізації / І.В. Яковюк // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – Вип. 24. – 2012. – С. 37-49.
2. Луцький І.М. Вплив європейської (західної) філософсько-правової традиції на формування сучасного українського права / І.М. Луцький // Університетські наукові записки. – 2011. - № 3. – С. 22-26.
3. Савчин М.В. Конституціоналізм і природа конституції: Монографія / М.В. Савчин. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2009. – 372 с.
4. Конституція (Основний закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки. Прийнята позачерговою сьомою сесією Верховної Ради УРСР дев'ятого скликання 20 квітня 1978 р. – К.: Політвидав України, 1978. – 46 с.
5. Історія конституційного законодавства України: Зб. док. / упор. В.Д. Гончаренко. – Харків: Право, 2007. – 256 с.

Комарова Тетяна В'ячеславівна,
*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
к.ю.н., доцент кафедри міжнародного права*

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ПРАВ ПРИВАТНИХ ОСІБ У СУДІ СПРАВЕДЛИВОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

В рамках Європейського Союзу було створено новий міжнародний правопорядок, на користь якого держави обмежили свої суверенні права в деяких сферах та найголовніше те, що його суб'єктами стали в першу чергу не тільки держави-члени, але і їх громадяни. Саме тому приватні особи безпосередньо все частіше використовують право ЄС. При цьому основну роль відіграє Суд справедливості Європейського Союзу, який включає в себе дві судові ланки, та впливає на формування інтеграційного правопорядку й на ефективне досягнення цілей ЄС.

У приватних осіб є декілька судових механізмів захисту своїх прав, наданих правом ЄС. Так, відповідно до ч. 4 ст. 263 Договору про функціонування ЄС (далі - ДФЕС) приватна особа може порушити провадження по оскарженню рішення інституту Союзу, органу або агентства, адресованого йому або що стосується прямо або безпосередньо його. Під юрисдикцію Загального суду (інстанції Суду справедливості ЄС, яка має юрисдикція по розгляду справ від приватних осіб) *ratione materiae* в рамках ст. 263 ДФЕС підпадають будь-які акти, які мають обов'язкову юридичну силу. Оскільки такі акти як рекомендації та висновки не мають обов'язкової сили, то вони не можуть бути оскаржені в судах ЄС.

Разом з тим, в 1971 р Суд ЄС в своєму рішенні по справі *Commission v Council*, відомому як ERTA, обґрунтував принципову позицію, що в судах ЄС можна оскаржувати рішення Ради або Комісії, які мають обов'язкову силу, навіть якщо вони не мають форми або природи актів, передбачених ст. 288 ДФЕС [1]. У цій справі таким актом був визнаний Протокол наради Ради ЄС, який не можна було класифікувати як один з актів, передбачених у ст. 288 ДФЕС. Те, що Суд поширив свою юрисдикцію на акти *sui generis* слугує утвердженню принципу правової стабільноті та послідовності права ЄС.

Слід зазначити, що оскарження актів ЄС приватними особами є одним з складних і дискусійних питань як в доктрині, так і на практиці. Ці позивачі є непривілейованими, тому що можуть подавати позови до Загального суд тільки проти рішення, адресованого цій

особі, або проти рішення, яке стосується його безпосередньо і індивідуально (ст. 263 ДФЕС).

Не виникає непорозуміння у випадку, коли акт адресований конкретній особі або групі осіб. У всіх інших випадках приватні особи повинні доводити крім існування підстав для оскарження ще й існування двох умов: що оскаржуваний акт стосується їх безпосередньо та індивідуально. Ці умови характеризують так званий «кваліфіковану з'язок» акту з особою та існування у Загального суду юрисдикції *ratione personae*, тобто існування юрисдикції по відношенню до особи, яка ініціює справу. Практика показує, що суди ЄС дають рестриктивне тлумачення ст. 263 ДФЕС щодо цієї групи позивачів, намагаючись якомога звузити їх коло.

Слід зазначити, що рестриктивне тлумачення ст. 263 ДФЕС критикується з боку не тільки вчених 2, але й національними урядами 3. Однак Суд ЄС твердий в своїй позиції і в рішенні по справі *Unión de Pequeños Agricultores* визначив, що ефективний судовий захист гарантується не окремою ст. 263 ДФЕС, а комплексом статей, наприклад, непрямим способом преюдиціального оскарження за ст. 267 ДФЕС [4]. Крім того, Суд справедливості ЄС покладає основну частину обов'язків по захисту прав індивідів на держави-члени та їх національні суди відповідно до принципу кооперації.

Дійсно, приватні особи певним чином можуть використовувати преюдиціальну процедуру (ст. 267 ДФЕС), про яку згадав Суд справедливості, незважаючи на те, що подавати преюдиціальне звернення можуть лише національні суди держав - членів Союзу. Суть преюдиціальної процедури полягає в тому, що Суд справедливості на їх підставі дає тлумачення актів ЄС і виносить рішення щодо їх легітимності. Приватні особи можуть опосередковано захищати свої права в рамках цієї процедури, ініціюючи розгляд справ в національних судах, які в свою чергу можуть звертатися до Суду справедливості за роз'ясненнями.

Так у справі *Berlin Butter*, в рамках якого було оскаржено Рішення Комісії, що стосується продажу масла в Берліні, і адресованого Німеччині, позивач не зміг довести індивідуальний вплив акту на себе і йому було відмовлено в розгляді справи Судом справедливості [5]. Після цього позивач оскаржив національний імплементаційний акт відповідного Рішення в німецькому суді. Німецький суд у свою чергу направив до Суду справедливості преюдиціальний запит щодо легітимності цього Рішення.

Можна навести ще безліч прикладів того, як преюдиціальна процедура дозволила приватним особам оскаржувати регламенти та

рішення загальної дії, які вони не мали можливості оскаржити через процедуру ст. 263 ДФЕС. Приблизно 85% усіх справ, по яких подані преюдіціальні запити, стосуються суперечок індивідів з державними органами.

Існування альтернативних механізмів захисту прав приватних осіб, в тому числі через досить широку юрисдикцію Суду справедливості ЄС, підтверджує те, що Європейський Союз розвинув унікальну інтеграційну правову систему, готову надати захист приватним особам.

Література:

1. Рішення Суду ЄС по справі 22/70, Commission v Counsil // European Court Reports. – 1971. – P. 263.

2. Van den Broek K. A Long Hot Summer for Individual Concern? The European Court's Recent Case Law on Direct Actions by Private Parties ... and a Plea for a Foreign Affairs Exception // Legal Issues of Economic Integration. – 2003. – Vol. 30, No. 1. – P. 61–79; Koch C. Locus Standi on Private Applicants under the EU Constitution: Preserving Gaps in the Protection of Individuals' Right to an Effective Remedy // European Law Review. – 2005. – Vol. 30, No. 4. – P. 511-527. – P. 511-516.

3. Спеціальний комітет Палати лордов Великобританії по вопросам ЕС неоднократно подчеркивал трудности в обжаловании частными лицами актов ЕС. См: Jacobs F. G. EU Charter of Fundamental Rights Are New Judicial Remedies Needed? // Human Rights & UK Practice. – 2003. – Vol. 4, Is. 1. – P. 120-148.

4. Рішення Суду ЄС по справі 50/00, Unión de Pequeños Agricultores v Council // European Court Reports. – 2002. – P. I-6677

5. Рішення Суду ЄС по справі 97/85, Union Deutsche Lebensmittelwerke v Commission // European Court Reports. – 1987. – P. 2265.

Кравченко Сергій Григорович,

к. держ. упр., начальник відділу з питань містобудування, архітектури та держархбудконтролю виконкому Любомінської міської ради, доцент кафедри містобудування та урбаністики

Харківського національного університету будівництва та архітектури, член-кореспондент Академії будівництва України

ПОВЕРНЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СПРЯМУВАННЯ ЩОДО РОЗВИТКУ УРБАНІЗОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ НА ПІДГРУНТИ ПОЛОЖЕНЬ МАГДЕБУРСЬКОГО ПРАВА

Достатньо парадоксально звучить теза, що майбутнє України у її поверненні до минулого. Але сприймати це ствердження необхідно в руслі децентралізації, яка звичайно є позитивним для розвитку

місцевих громад процесом, що має свою історію становлення відносин між державними та місцевими органами, та дає змогу досліджувати не тільки зарубіжний досвід але й ретранспектувати і колишній вітчизняний досвід.

Основи Магдебурзького права і на сьогодні є стратегічним пріоритетом державної політики розвитку щодо урбанізованих територій [1]. Ще з середньовіччя, Магдебурзьке право – сприймалось як міське право, за яким міста звільнялися від управління і суду великих земельних власників та представників державних органів, що давало змогу створювали органи місцевого самоуправління. Воно закріплювало права міських купців, міщан, ремісників, було юридичним виявом успіхів міського населення в боротьбі проти феодалів.

Не зважаючи на те, що Магдебурзьке право встановлювало порядок виборів і функції органів міського самоврядування, суду, купецьких об'єднань, цехів, регулювало питання торгівлі, опіки, спадкування, визначало покарання за різні види злочинів т. ін. протягом 13-18 ст., багато в чому актуальні і сьогодні. Дослідники особливостей Магдебурзького права, стверджують, що воно виникло в 1188 році коли було надано привілей на самоврядування місту Магдебург у Німеччині, але думають, що це було одно миттєво, на порожньому місці. Це право спиралось на середньовічні німецькі правові джерела такі як Саксонське Зерцало, Швабське Зерцало та постанови шефенів (присяжних) Магдебургу. Це говорить про значний проміжок часу в якому формувались звичаєві та власні традиції. І Магденбурське право було результатом багаторічного відбору тих чи інших норм існування людських поселень та розуміння вищого державного керівництва в необхідності здійснення таких новацій.

Норми Магдебурзького права врегулювали також суспільно-правові відносини в межах міста, порядок суду та судочинства, заходи кримінального покарання, внутрішню структуру та діяльність купецьких корпорацій, ремісницьких цехів, торгівлі. Місто було звільнено від управління та суду феодалів. На відміну від тодішніх норм судова гілка влади та поліційна система на сьогодні підпорядковуються профільним міністерствам та мало в чому можуть бути залежні від органів самоврядування і відповідно фінансуються з державного бюджету.

Введення норм Магдебурзького права встановлювало певні правила поведінки та поводження містян. Так, особа, що переїздила до міста та бажала стати його жителем повинна була скласти присягу на вірність місту. Вважалося, що повноправним громадянином може бути

лише повнолітній чоловік християнського віросповідання, що відрізнявся благочестивою поведінкою. Така особливість, дуже актуальна була б на сьогодні, що суттєво підвищило б рівень відповідальності виборців та відповідно обмежило доступ до виборчих скриньок суспільно-пасивних мешканців.

У перші роки застосування Магдебурзького права в Польщі та Україні правом офіційного тлумачення його норм володів суд Магдебургу. Проте таким правом був наділений суд Кракова, а потім, згідно з привілеєм, наданим Владиславом III у 1441 році, Львів отримав право тлумачення Магдебурзького права на всіх українських землях. Львівський магістрат став вищим апеляційним органом. Також Львів отримав право ловити злочинців з усіх міст та судити їх за власними законами. З польських міст подібними привілеями був наділений лише Краків. Значення міського самоврядування зменшилося з переходом українських земель до складу Росії. Хоча Магдебурзькі привілеї, на приклад Київу, підтверджувалися царями, першим з яких був Олексій Михайлович у 1654 році, а останнім Олександр I у 1804, воно не відігравало помітної ролі у централізованій російській державі.

Одними з привіліїв була можливість місцяним користуватися великою кількістю земель, які оточували місто та відповідно заходити в ліса та води зі всіма їх вигодами. Переводячи в сучасні реалії природокористування, можна додати і інші ресурси, зокрема - збереження пам'яток культурної спадщини[2] та пристосування їх як елементу національної традиції, до подальшого використання, що й забезпечило б їх прибутковість або самодостатність.

З моменту свого становлення та в процесі подальшої своєї еволюції Магденбурське право зіграло важливу роль в розвитку місцевого самоврядування, в тому числі і в Україні та на сьогодні трактується сучасними авторами, як важливий крок до «інтеграції нашої країни у європейську спільноту» [3, с. 186], та може і в подальшому слугувати зразком самодостатності в процесі розвитку урбанізованих територій та відповідно вимагає подальших розвідок щодо адаптації вітчизняної правової системи до права Європейського Союзу.

Література:

1. Наукові основи національної стратегії сталого розвитку України / [за наук.ред. акад. НАН України, д.е.н., проф. М.А. Хвесика]; Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України». – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2013. – 40 с.

2. Закон України «Про охорону культурної спадщини» (1805-14) Відомості Верховної Ради України, 2000 р., N 39.

3. Резніков А.В. Магдебурзьке право: українські варіації на тему європейських традицій (історико-правовий нарис): Монографія / А.В.Резніков / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ. - Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. - 208 с.

Красівський Орест Якубович,
Львівський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління,
доктор історичних наук, професор

УКРАЇНА В СИСТЕМІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ БЕЗПЕКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРОБЛЕМИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ

16 вересня 2014 р, Верховної Радою України був прийнята Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, та ратифікована Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII, метою якого було посилення практичного співробітництва у запобіганні конфліктам та у сфері антикризового управління. Також важливою метою потрібно відзначити збільшення участі України у різного роду цивільних та військових операціях ЄС спрямованих на подолання кризових ситуацій, а також у численних навчаннях та тренуваннях [1]. А вже 19 вересня 2014 р., між міністерствами оборони України, Литви, Польщі була укладена угода, щодо утворення «ЛитПолУкрбриг», військового підрозділу, який заснований на базі литовсько-польсько-українських підрозділів [2]. Ці дії поклали перед Україною новий шлях до імплементації у систему європейської безпеки, на засадах тісного співробітництва з ЄС та НАТО. 24 вересня 2015 року Президентом України П. Порошенком було підписано та затверджено нову Стратегію національної безпеки України, Указом Президента України від 26 травня 2015 р.№ 287/2015 [3].

Прийняття вищеозначеніх нормативно-правових актів дозволяє сформувати пріоритетні напрямки для створення ефективної системи забезпечення національної безпеки у оборонній сфері. Адаптація оборонного потенціалу України до світових стандартів, яких дотримуються НАТО та ЄС є вкрай важливим кроком на шляху інтеграції України у систему безпеки ЄС.

Однак, досить успішна співпраця України з ЄС та НАТО не позбавлена й певних проблем, зокрема, стосовно сфери Спільноти

зовнішньої політики і політики безпеки та Спільної політики безпеки й оборони ЄС (СЗПБ-СПБО ЄС), ставлення до якої неоднозначне навіть у країн-учасників. Зокрема, припускають (здебільшого серед противників США), що СЗПБ була створена як противага НАТО з метою досягнення більшої військово-політичної інтеграції саме країн ЄС, і, відповідно, обмеження впливу США на ухвалення рішень з питань безпеки. На думку інших, створення СЗПБ не означає прагнення країн-членів ЄС дистанціюватись від НАТО, а покликане насамперед доповнювати забезпечення НАТО безпеки та стабільноті у світі і на Європейському континенті зокрема. Незалежно від початкових намірів, все ж найбільш конвенційне твердження полягає в тому, що у військових питаннях ЄС все ще значно залежить від НАТО, а отже, – від США (особливо в таких важливих галузях, як повітряний транспорт, розвідка, системи космічного базування; здатність концентрувати вогневі засоби). Проте, на відміну від НАТО (який має такі інструменти, як Партнерство заради миру (ПЗМ) чи План набуття членства в НАТО) ЄС не має ні стратегії, ні інструментів для побудови відносин у сфері політики безпеки із сусідами, кандидатами в члени та претендентами [4].

Сфера обороноздатності не єдина актуальна сфера, яка потребує уваги керівництва країни. Система забезпечення національної безпеки України налічує різні складові. Зокрема з 1 листопада 2014 р. було введено в дію політичну частину прийнятої Угоди про асоціацію між ЄС та Україною. У другому розділі «Політичний діалог та реформи, політична асоціація, співробітництво та конвергенція у сфері зовнішньої політики та безпекової політики» визначені шляхи та механізми які сприятимуть інтеграції України у систему європейської безпеки, зокрема можемо визначити, спільні цілі (ст. 4), форми (ст. 5) та сфери міжнаціонального співробітництва [5], зокрема це стосується наступних напрямів: внутрішні реформи (ст. 6); зовнішня та політика безпеки (ст. 7); міжнародне правосуддя та інструменти Міжнародного кримінального суду (ст. 8); регіональна стабільність (ст. 9); запобігання конфліктам, антикризове управління та військово-технічне співробітництво (ст. 10); нерозповсюдження зброї масового знищенння (ст. 11); роззброєння, контроль за озброєнням, експортний контроль та боротьба з незаконною торгівлею зброєю (ст. 12); боротьба з тероризмом (ст. 13) [5].

Важливо відмітити, що вказані сфери міжнаціонального співробітництва не містять визначення конкретних механізмів та інструментів, декларуючи лише загальні цілі та результати, яких має досягти Україна. Отже, необхідним є створення чіткої національної

дорожньої карти, метою якої було би деталізація чіткого плану дій, щодо імплементації стандартів, норм та правил що діють у СЗПБ та СПБО.

Незважаючи на, загалом успішність, співпраці України ЄС в контексті Угоди про Асоціацію, проблемними залишаються наступні напрями: слабкість та недосконалість внутрішніх реформ проваджуваних Урядом, відносно низька регіональна стабільність, та незавершеність реформи судової системи та її адаптація до стандартів ЄС.

Література:

1. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011.
2. Угода між Урядом Литовської Республіки, Урядом Республіки Польща та Кабінетом Міністрів України стосовно створення спільної військової частини. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/998_548
3. Про затвердження плану заходів з проведення комплексного огляду сектору безпеки і оборони України та методичних рекомендацій щодо його проведення: розпорядж. Кабінету Міністрів України від 25 лют. 2015 р. № 139-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/139-2015-%D1%80>.
4. Шеренговський Д. Гармонізація елементів системи безпеки та оборони України стосовно співробітництва та конвергенції України у сфері зовнішньої політики та політики безпеки з Європейським Союзом // Дмитро Шеренговський. Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2014. Випуск 36. Частина 2. С. 108.
5. Association agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part. – Brussels, 2014. – 21 March. – 2137 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://eeas.europa.eu/ukraine/docs/association_agreement_ukraine_2014_en.pdf.

Кресін Олексій Веніамінович,

*Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України,
кандидат юридичних наук, доцент, член-кореспондент Міжнародної
академії порівняльного права*

ІДЕЯ ЄДНОСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ПРАВА У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVIII – ПЕРШІЙ ТРЕТИНІ XIX СТ.

Питання про ідентифікацію не-західних (тобто крім Європи і колонізованої Америки) народів і держав протягом цього періоду вирішene ще не було. Причиною цього, на нашу думку, була недостатність узагальнених філологічних і релігієзнавчих знань про не-західний світ, не кажучи вже про власне юридичні знання. Тому

поділ світу на західний / європейський (територіально або за правогенезою) та східний (не-західний) був неуникненим. Очевидно, що такий погляд був також однією із засад формулювання ідеї європейської єдності.

Зокрема, Й.С. Пюттер у 1767 р. ділив світ на європейський та не-європейський, причому народи останнього менш цивілізовані, а право – менш розвинене. Європейські держави та правопорядки, на його думку, нерозривно пов’язані. А Й.Г. Гердер у своїй праці «Ще одна філософія історії» (1774 р.) вказував, що вчення Канта є прихованим євроцентризмом.

Перспективи уніфікації права європейських держав на основі Цивільного кодексу Франції пропонував, зокрема, П.Й.А. Фейєрбах у праці «Погляд на німецьке правознавство». Автор вбачав у цьому кодексі шлях до модернізації від римського до сучасного права для «європейського світу», «найшанованішої частини Європи, а незабаром, можливо, й усієї цивілізованої Європи». На думку Фейєрбаха, цей кодекс став і залишатиметься єдиним правом для багатьох європейських народів, створивши можливість для «загальної спільноти ідей та діянь, загального взаємного обміну досвідом, відкриттями та думками». Він вказував на французьке законодавство як на зразок для німецьких держав, «школу політики і мистецтва законотворення», приклад досконалої логіки, синтезу досвіду регулювання сучасних (післяреволюційних, післяфеодальних) європейських соціальних відносин.

Ф.К. Савіній у 1815 р. писав про належність Америки до єдиного західного світу, попри трансформації у праві США його англійських джерел. А І.Б. Раковецький у праці визнавав єдність та стадіальність розвитку європейського права. Г.Ф. Пухта стверджував спільність європейських народів та їх відгалужень, в основі якої – «духовний спадок» римського права. В. Мацеєвський у «Історії слов’янських законодавств», поряд із правовими сім’ями (родинами) виділяв «велику родину народів європейських». Також Г.В.Ф. Гегель у «Філософії права» стверджував, що європейські народи «утворюють одну сім’ю за загальним принципом їхнього законодавства, їхніх звичаїв, їхньої освіти». Європу (належність до неї Східної Європи виглядає неоднозначною) Гегель неодноразово, разом з колонізованою Америкою, чи без неї, безпосередньо називає «Західним світом», протиставляючи «Східному світу».

Е. Ганс у 1822 р. розглядав Європу як плюральну і водночас органічну єдність («багаточленний організм», внутрішньо зв’язаний і структурований), «тотальність», що сформувалася історично

зусиллями людей, але є й невипадковою, прикладенням «духу розуму», а також реципійованих зовнішніх духовних впливів. Європа розглядається ним як жива істота («стара людина»), вказується на передання її досвіду (як сучасного зрізу, без історії) Західній півкулі (Америці), а також на те, що Азія розвивається слідом за Європою. Народи як одиниці в межах Європи є плуральними – розвивають своєрідні елементи культури і при цьому гармонізують свій розвиток з іншими народами: партикулярність, не втрачаючи себе, має «стати залежною часткою серед інших».

К.С. Цахарія ототожнював європейські держави лише з «державами германського походження» (до них відносив широке коло держав). Він писав про єдність європейської цивілізації до Реформації, насамперед культурну, однією з основ якої була єдність церкви та літературної мови (латини), ідея загальноєвропейської єдності. Причинами ослаблення європейської єдності, на його думку, було дорослідання народів, за якого дедалі більш відмінним стає їх політичний, правовий, культурний розвиток, різна доля Реформації в кожному народі, розвиток національних мов. Але попри це вчений стверджував існування «єдності європейського народу» і «єдності європейської культури» як «живого цілого», чому сприяють культурний взаємообмін і міграції. На думку Цахарія, європейська єдність зберігається також через спільні історичні джерела (канонічне, римське і германське право), подібні проблеми у правовій сфері, що стоять перед європейськими країнами, та обмін моделями їх вирішення.

Зазначимо також, що у програмах деяких німецьких університетів були навчальні дисципліни, спрямовані на осмислення європейської правової єдності. Наприклад, у 1820 – 1821 рр. у Фрейбурзькому університеті професор Й.П. фон Хорнхол викладав «Історію європейських конституцій».

Можна стверджувати й існування у досліджуваний період, так би мовити, євроскептиків. Наприклад, Т. Чацький заперечував ідею правової єдності середньовічних європейських народів, вказуючи, що їх право було виключно національним; у ньому не було місця й для впливу римського права.

Отже, можна стверджувати активний розвиток у другій половині XVIII – першій третині XIX ст., окрім мовно-культурного критерію класифікації правопорядків, також поділ на європейське (західне) і східне право. Щоправда, на нашу думку, ці теорії виявили свою непослідовність, а також субсидіарність щодо теорії правових сімей – кожна з них підтримувалася лише окремими вченими, вони не мали

достатньо розвинених і відносно несуперечливих теоретичних зasad, завжди виступали у працях учених разом з поділом на правові сім'ї. Ідея європейської правової єдності того часу відображала пошук одиниці правового розвитку, ширшої за правову сім'ю. Загалом можна стверджувати, що такий пошук тоді не був успішним і не супроводжувався конвенцією вчених.

Кунцевич Марія Павлівна,

Навчально-науковий інститут права

Сумського державного університету,

кандидат юридичних наук

КРИТЕРІЙ ДОПУСТИМОСТІ ВТРУЧАННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У ПРИВАТНЕ ЖИТТЯ ОСОБИ У ПРАКТИЦІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Стаття 8 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі – Конвенція) гарантує особі сферу, в якій особа може вільно займатися розвитком своєї особистості та реалізацією своїх можливостей (Brüggemann i Scheuten v. Germany, рішення Комісії), вона не обмежується засобами, що впливають на поводження осіб у їхньому житлі або приватному приміщенні: існує зона взаємодії між особою та іншими людьми, навіть у публічному контексті, яка підпадає під сферу дії приватного життя (P.G. i J.H. v. United Kingdom).

Згідно із ч. 2 ст. 8 Конвенції органи державної влади не можуть втрутатись у здійснення цього права, за винятком випадків, коли втручання здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб.

Розглядаючи скарги щодо порушення прав, передбачених ст. 8 Конвенції Європейський суд з прав людини (далі – Суд) діє за стандартною схемою, яке передбачає дослідження наступних питань: 1) чи мало місце порушення прав, охоронюваних на підставі ст. 8 Конвенції; 2) чи втручання у приватне життя було законним; 3) чи слугувало втручання у приватне життя справедливій і законній меті; 4) чи є ця мета необхідною у демократичному суспільстві.

У своїй практиці Суд визнав порушенням прав, передбачених ст. 8 Конвенції випадки: обшуку особи і приватного помешкання (Murray v. The United Kingdom, Chappell v. the United Kingdom, Funke v. France);

прослуховування телефонних розмов та інші випадки зняття інформації з каналів зв'язку, незалежно від вжитих для цього засобів (*Bukov v. Russia*); відмови у видачі дозволу переселенцям на повернення до їх домівок (*Cyprus v. Greece*); затримки і перегляду кореспонденції в'язнів (*Campbell and Fell v. the United Kingdom*, *Voloha v. Ukraine*); збирання і зберігання інформації щодо осіб (*Leander v. Swede*); прийняття рішень щодо забудови територій (*Buckley v. the United Kingdom*); видворення за межі країни; залишення в силі особливого правового режиму, який допускає втручання у приватне життя осіб (*Schonenberger & Durmaz v. Switzerland*); невиконання органами державної влади судових рішень, які гарантують охорону від особи, яка агресивно поводиться (*A v. Croatia*); звільнення службовця з посади, з причин, пов'язаних із його приватним життям (*Özpinar v. Turkey*); розповсюдження зображень засудженого за згодою поліції (*Toma v. Romania*); існування неприємного запаху від звалища відходів, розташованого поруч із місцями позбавлення волі (*Brânduș v. Romania*); фотографування новонародженого без попередньої згоди на це батьків або зберігання таких фотографій (*Reklos & Davourlis v. Greece*); відсутності механізму, що забезпечує відшкодування шкоди у випадку медичної помилки у лікувальному закладі державної форми власності (*Codarcea v. Romania*); безрезультативності процедур отримання доступу до особових справ, створених таємними службами (*Haralambie v. Romania*); примусового лікування без згоди особи або проти її етнічних переконань (*Matter v. Slovakia*, *V.C. v. Slovakia*); доступу до персональних даних про особу, в тому числі медичної інформації, без її згоди на це (*I. v. Finland*); внесення даних про особу до реєстру банкрутств (*Albanese, Vitiello & Campagnano v. Italy*); неможливості видалення власного прізвища особою із списків осіб, що постійно проживають у даній місцевості (*Babylonová v. Slovakia*); відмови у продовженні дійсності або видачі посвідчення особи (*M. v. Switzerland*); вислання переселенця, який постійно проживав на території держави (*A.A. v. the United Kingdom*).

Тягар доказування наявності факту втручання у приватне життя лежить на заявнику, хоча таке втручання не обов'язково має бути завершеним. Іншими словами, для визнання судом факту втручання у приватне життя достатньо лише наявності закону, який встановлює відповідний правовий режим, незалежно від того, чи відчуває особа, що її право, передбачене ст. 8 Конвенції, порушується.

Критерій законності втручання у приватне життя передбачає, що підстава, яка стала причиною такого втручання, прямо передбачена в законі і не суперечить цілям, переліченим у ч. 2 ст. 8 Конвенції. Якщо

Суд встановить, що законодавство держави не містить такої підстави, він одразу винесе рішення по справі без розгляду її по суті. При перевірці існування підстави Суд слідує формулі: 1) факт існування закону; 2) чіткі і зрозумілі формулювання положень закону; 3) мета прийняття закону. Наступним кроком є перевірка відповідності змісту і мети прийняття закону Конвенції.

Перевірка наявності законної та справедливої мети як підстави втручання у приватне життя здійснюється відповідно до принципу пропорційності. Так, зокрема, у справі Klass v. Germany збирання персональних даних про особу спеціальними службами було визнано законним з огляду на мету забезпечення державної безпеки – відвернення терористичних актів; у справі Berrehab v. Netherlands депортація громадян Марокко, що постійно проживали у Нідерландах, була визнана законною з огляду на потребу регулювання ринку праці, тобто захисту економічного добробуту країни тощо.

Неможливість досягнення мети, якій слідувала держава при втручанні у приватне життя, іншими засобами, окрім такого втручання, оцінюється із врахуванням ступеня демократичності держави. При цьому до уваги беруться такі ознаки демократії як плюралізм, толерантність, відкритість, рівність, свобода, право на справедливий судовий розгляд, свобода вираження думки та самовираження, свобода зібрань (Refah Partisi (the Welfare Party) v. Turkey).

Кураташвили Альфред Анзорович,

*Доктор юридических, экономических и философских наук,
профессор в области общественных наук, профессор Грузинского
технического университета в области Публичного права*

(факультета права и международных отношений),

*Президент Международной Академии социально-экономических наук,
Президент Международной Академии Политического менеджмента*

и Президент Международной Академии Юридических наук,

Действительный член Нью-Йоркской Академии наук,

Академик Академии политических наук США

ОБЕСПЕЧЕНИЕ РАВНОПРАВИЯ ВСЕХ ЛЮДЕЙ ПЕРЕД ЗАКОНОМ – НЕОБХОДИМОЕ УСЛОВИЕ АДАПТАЦИИ НАЦИОНАЛЬНОЙ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ С ПРАВОМ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

Равноправие всех людей перед законом представляет собой главнейший принцип защиты прав человека и утверждения справедливости, что никак не может и не должно подлежать

сомнению, тем более, что политико-правовой принцип равенства – равноправия – всех людей перед законом признан во всем цивилизованном мире, что отражен, как в международных правовых актах, так и в Конституциях государств.

В частности, например, согласно 7-ой Статьи Всеобщей декларации прав человека: «Все люди равны перед законом и имеют право, без всякого различия, на равную защиту закона. Все люди имеют право на равную защиту от какой бы то ни было дискриминации, нарушающей настоящую Декларацию, и от какого бы то ни было подстрекательства к такой дискриминации» [1, с. 13].

Что касается Конституций государств, то, например, согласно 14-ой Статьи Конституции Грузии: «Все люди от рождения свободны и равны перед законом независимо от расы, цвета кожи, пола, религии, политических и иных взглядов, национальной, этнической и социальной принадлежности, происхождения, имущественного и сословного положения, места жительства» [2, Статья 14].

Согласно 24-ой Статьи Конституции Украины: «Граждане имеют равные конституционные права и свободы и равны перед законом.

Не может быть привилегий или ограничений по признакам расы, цвета кожи, политических, религиозных и иных убеждений...» [3, Статья 24].

Согласно третьей Статьи Конституции Германии – Основного закона Федеративной Республики Германия:

«Все люди равны перед законом» [4, Статья 3, пункт 1].

Вместе с тем, несмотря на отмеченную всеобщую признанность равенства всех людей перед законом, в противоречии с сущностной природой и с принципами самих Конституций государств, опять-таки Конституциями государств и, соответственно, также другими правовыми актами, противозаконно (преступно) «узаконено» неравенство (неравноправие) людей перед законом – «узаконено» существование «иммунитета» для государственных должностных лиц, что, в то же время, представляет собой преступное «узаконение» дискриминации миллионов тех людей, которые не занимают государственные должности, тогда как нарушение равноправия людей перед законом, является дискриминацией людей и, соответственно, является уголовно наказуемым преступлением [5, Статья 142, Статья 1421].

Без решения же проблемы равноправия всех людей перед законом, невозможна адаптация национальной правовой системы с правом Европейского Союза.

Следовательно, принципиально важно отметить, что решение проблемы равноправия всех людей перед законом возможно только на основе созданной мной Теории сбалансированности прав и ответственности должностных лиц [6], без которой невозможна практическая реализация созданной мной же Теории верховенства интересов народа [7], основанной опять-таки на созданной мной Философии социальной цели [8].

Література:

1. Всеобщая декларация прав человека от 10 декабря 1948 года. Права человека: Сборник международных документов. – М.: Издательство «Юридическая литература», 1998. – 608 с.
2. Конституция Грузии. Принята 24 августа 1995 года. <https://matsne.gov.ge/ru/document/view/30346>.
3. Конституция Украины. С изменениями от 15.03.2016. <http://meget.kiev.ua/zakon/konstitutsia-ukraini/razdel-2/>
4. Конституция Германии. Основной закон Федеративной Республики Германии, 23 мая 1949 г. http://www.1000dokumente.de/index.html/index.html?c=dokument_de&document=0014_gru&object=translation&l=ru.
5. Уголовный кодекс Грузии. 22 июля 1999 года. № 2287-вс // file:///C:/Documents%20and%20Settings/Hiome11/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/Georgia_Criminal_Code_1999_am2015_ru%20(6).pdf.
6. Кураташвили Альфред А. Теория сбалансированности прав и ответственности должностных лиц. Принципиально новое научное направление – необходимая научная основа защиты интересов человека и социально-экономического прогресса (монография на грузинском, английском и русском языках). Тбилиси: Международное издательство «Прогресс», 2003. – 256 с.
7. Кураташвили Альфред А. Теория верховенства интересов народа. Принципиально новое научное направление и системообразующая теория управлеченческого права, правовой системы истинно человеческого общества и социально-экономических наук в целом (монография на грузинском, английском и русском языках). Тбилиси: Международное издательство «Прогресс», 2003. – 336 с.
8. Кураташвили Альфред А. Философия социальной цели. Принципиально новое научное направление – исходная теоретическая основа формирования и функционирования истинно человеческого общества и государства (монография на грузинском, английском и русском языках). Тбилиси: Международное издательство «Прогресс», 2003. – 352 с.

*Куцепал Світлана Вікторівна,
Полтавський юридичний інститут*

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
завідувач кафедри гуманітарних та соціально-економічних навчальних
дисциплін, доктор філос.наук, професор*

ЕТНОНАЦІОНАЛЬНА ТА ПОЛІТИЧНА ІДЕНТИЧНІСТЬ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку Української держави процеси євроінтеграції стають не просто пріоритетними, а доленосними, відповідно актуалізується фактор політичної ідентичності, яка тлумачиться як комплексне структурно-системне утворення, що діалектично поєднує не лише політичні, а й культурні, етнічні та національні чинники державотворення, міждержавної взаємодії. Збройний конфлікт на сході України загострює проблеми громадянської ідентифікації, національної гідності, тобто поняття «ідентичності» стрімко актуалізується, оскільки надає змогу адекватно зрозуміти дійсність, назвати самих себе та інших у змінному світі, відрізнили «своїх» та «чужих», визначити своє місце та місце інших як в суспільстві, так і в світі.

Українська спільнота переживає період самовизначення та самостановлення, зумовлений прагненням України увійти у світове співтовариство на умовах рівноправного партнерства й збереження національної самобутності та утвердитися у якості незалежної держави, особливо це прагнення посилилося після Революції Гідності та військових реалій на українському сході. Проте, таке самовизначення можливе лише за умови чіткої та виваженої взаємодії зі світовим співтовариством, при наявності діалогу національної культури з усім спектром загальнолюдських культурних надбань.

У філософській, соціологічній та політологічній літературі існують різні потрактування понять етнічної та національної ідентичності. Перша формується в процесі первинної соціалізації людини, коли усвідомлення приналежності до певної етнічної спільноти постає одним з перших проявів соціальної сутності людини. Цей різновид ідентичності формується завдяки спрямованості в минуле, шляхом плекання свого історичного коріння та повернення до витоків історичної долі власного народу. Завдяки розробці питання етнічної ідентичності актуалізується увага на цінностях та досягненнях нації, які мають етнічне походження – мова, культура, традиції, а

також на таких, що мають загальногромадську природу – національна безпека, національні інтереси.

В останні десятиліття активно розвивається етнопсихологія, завдяки чому було виокремлено три основні типи етнічної ідентичності – етноцентрична, поліетнічна, трансектнічна.

Етноцентрична ідентичність означає орієнтацію людини на одну, свою етнічну спільноту, з якою пов'язані її життєві плани та надії, установки стосовно своєї долі (при цьому зв'язок по крові з цією спільнотою не обов'язковий), та визнання переваги образу життя власної етнічної групи перед усіма іншими.

Поліетнічна ідентичність характеризується рівнозначним відношенням до кількох етносів, знанням (прагненням знати) декілька мов, бажанням одночасно перебувати у декількох культурних середовищах.

Трансектнічна ідентичність проявляється в тому, що особистість, не приписуючи себе до жодного з етносів, відносить себе до всього людства, маніфестує себе суб'єктом світової спільноти (громадянином світу).

Національна ідентичність має вектор спрямування у теперішнє, постає динамічною та рухливою, перебуває у процесі змін та адаптацій. Оскільки нація, на відміну від етносу, є утворенням політико-правовим та соціально-економічним, національна ідентичність має за основу свідомий вибір, залежить від того, наскільки окремий індивід, група індивідів чи нація в цілому усвідомлюють та сприймають історичні, політичні та громадянські цінності.

Національна ідентичність без сумніву є одночасно проявом національної самосвідомості і політичною ідентичністю, оскільки нація – це політична спільність. Також варто пам'ятати, що національна ідентичність досить часто визначається завдяки громадянству індивіда. Загально відомо, що всі громадяни США визнаються представниками американської нації. У той же час в емпіричному плані терміни «національність» та «національна ідентичність» використовуються не лише для визначення належності до певної нації, а також і до будь-якої етнічної групи.

У сучасних філософських розвідках поширене також поняття «етнонаціональна ідентичність», котре експлікується як усвідомлення належності індивіда до певного класу, механізм соціалізації особистості шляхом нормативів, орієнтацій, цінностей в проекції на певну культуру етнонаціонального буття людини. Прийнято виділяти три основні теоретичні моделі етнонаціональної ідентичності:

1) примордіалізм (есенціїзм) – базується на тезі про природні, вроджені зв’язки людини зі своєю етнічною групою та культурою. Для прихильників цієї моделі незаперечним є те, що в якості природної спільноти етнічність передує національній державі і соціальній системі;

2) інструменталізм – ідентичність визначається не як природна даність буття, а як політичний артефакт, інструмент раціонального відбору, породжений динамікою суперечності політичних еліт. Для представників цієї моделі характерне уявлення про тотожність членів групи, що полегшує процес формування національної групи;

3) конструктивізм – утверджує соціальний характер походження і природи етнічності, при цьому остання розуміється як форма організації культурних відмінностей у суспільстві. Спільним з примордіалізмом є визнання того, що етнічні ознаки існують об’ективно, знаходяться поза межами вибору та контролю індивіда, кожна з них певною мірою може бути характерною і для інших типів культурних зв’язків, а не лише для етнічних.

Підсумовуючи вищепередоване, зазначимо, що варто розрізняти поняття «ідентичність» та «ідентифікація», оскільки перше представляє собою статичну конструкцію, втілену в самій «ідеї» і соціальний інститутах, за допомогою яких вона реалізується, тоді як друге поняття позначає процес, для вдалого здійснення якого необхідно використовувати ще й національну та громадянську ідеї.

Науковий, політичний та соціальний дискурси породжують та каталізують нові світоглядні, філософські, політичні тенденції, які, на жаль, не роблять сучасність більш прозорою та зрозумілою. Проте дослідник, вивчаючи сучасний світ, має керуватися настановою В. Хьюсле, який зауважував, що будь-хто, хто хоче зрозуміти сучасний світ, навряд чи досягне своєї мети, якщо не зрозуміє логіки кризи ідентичності. Урахування політичних та етнонаціональних ідентифікаційних особливостей української спільноти пришвидшить входження нашої держави до європейської спільноти, сприятиме створенню дієвої та авторитетної політичної еліти, позбавленоїrudimentarnix poststradjan'skix zvichok ta totalitarix ambiçij.

*Лаврик Галина Володимирівна,
ВНЗ Укоопспілки «Полтавського університету економіки і торгівлі»
доктор юридичних наук, професор*

СИСТЕМА НАРОДНОГО ПРЕДСТАВНИЦТВА: ЗАРУБІЖНИЙ ТА ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ

Народний суверенітет, форми його реалізації (безпосередньої та представницької) як невід'ємної складової загального концепту демократії, перебувають в центрі уваги теоретико-правової, історико-правової науки і практики держав-учасниць ЄС, США, Австралії, Канади, Японії, окремих пострадянських держав, насамперед України. У преамбулі Договору про запровадження Конституції для Європи (Конституція для Європи) відтворюються слова фукідівського Перикала: «Наш політичний устрій ... називають демократією, бо влада належить не меншості, а переважній більшості» [1]. В них втілюється сутність ЄС як союзу держав і, водночас, наднаціональної спільноти, що черпає свою демократичну легітимність «у волі громадян та держав Європи будувати спільне майбутнє» (ст.1). Належним та надійним підґрунтам для цього слугують вартості «шані до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та шанування прав людини» (ст. 2). Спільні для Європи, «об'єднаної в своєму розмаїтті», «всіх держав-членів у суспільстві, де панують плюралізм, толерантність, справедливість, солідарність та недискримінація» (ст. 2), ці та інші вартості (цінності) свого часу були закріплені у Статуті ООН та перейшли до конституцій багатьох європейських держав.

Складність і суперечливість політико-правових процесів (у тому числі й процесу конституційної модернізації), що відбуваються в Україні, спонукає до того, щоб остаточно змінювати оцінки на користь ідеї народного суверенітету, яка дозволяє розкривати ціннісний зміст поняття демократії, як власне, і дополучатися до формування «загальної волі» з волі всіх (якомога більшої кількості громадян) шляхом досягнення компромісу чи консенсусу, який найповніше виявляється в умовах ефективного використання найбільш поширених та системних форм здійснення народовладдя з метою формування та легітимізації народного представництва.

В дослідженнях, присвячених процесу еволюції виборчої системи в Україні впродовж періодів, коли її етнічні території не були консолідовані у межах єдиної держави, традиційні питання мноожинності і сенсів форм здійснення народовладдя, виявлення й оновлення їх значень вирішуються в контексті вітчизняного

історичного досвіду щодо організації та проведення виборів, розробки доктринальної концепції національних виборчих систем, які б мали засновуватися не лише на чіткому розумінні основ виборчого права, а й на створенні оптимальної моделі виборів, яка б мінімізувала вплив суб'єктивного та ідеологічного факторів на здійснення народовладдя. При цьому окреслюється роль вдалого вибору виборчої системи і вдосконалення виборчих процедур, констатується, що вибір певної виборчої моделі залежить від тих чи інших суспільно-політичних умов. (У Пояснювальній доповіді до Кодексу належної практики у виборчих справах, ухваленої Європейською Комісією «За демократію через право» (Венеціанською комісією) на 52-й сесії 18-19 жовтня 2002 року, вибори проводяться не в вакуумі, а в умовах конкретної дієвості конкретної виборчої системи.)

Знання й уявлення щодо дієвості (ефективності) конкретної виборчої системи базуються на засадах поліметодологічного принципу пізнання правової реальності в його ретроспективному вигляді. З-поміж найбільш ефективних засобів останнього виокремлюється доктринальний, в рамках конституційного права, аналіз діалектики співвідношення понять «виборче право», «виборчий процес», «виборча система», а також аналіз динаміки виборчої системи у просторово-синхронному та процесуально-діахронному вимірах [2, с. 4]. Вчені та юристи-практики під час вивчення виборчої системи в Україні в її конкретно-історичних формах мають враховувати те, що, по-перше, неодмінною передумовою ефективного, в інтересах суспільства функціонування тієї чи іншої виборчої системи на конкретному етапі історичного розвитку є забезпечення та дотримання державовою принципами виборчого права, зафікованих у конституції і виборчому законодавстві з обов'язковою гарантією та дотриманням конституційності виборного органу. По-друге, виборча система має сприйматися суспільством як об'єктивна і справедлива тощо [2, с. 4, 6].

Засвідчуючи готовність до теоретичних суджень стосовно процесу перетворення Центральної Ради в революційний парламент [3, с. 16, 17], дослідники цілком слушно ладні запропонувати можливі шляхи застосування надбань виборчої демократії, закладені досвідом перебування етнічної території України у складі Австро-Угорщини, Румунії, Польщі, Чехословаччини і, навіть, адаптації чинного (поточного – прим. наша) виборчого законодавства України до виборчого законодавства держав-членів Європейського Союзу [4].

З проголошенням Української Народної Республіки та її повної державної самостійності й незалежності Генеральний секретаріат

вступив на шлях проведення перших в історії країни демократичних виборів. Бажання власними силами розбудовувати Україну, за споминами М. Грушевського, вимагало вирішення невідкладного завдання – скликання Всеукраїнського з'їзду для документування перед урядами держав серйозності та невідкладності українських домагань, легітимізації УЦР як «органу волі краю», який мав би «право констатувати» [5, с. 144]. В умовах перебування на території України союзних військ Четверного союзу, більшовицької окупації частини її території Установчі збори не було скликано. Закон про вибори до Установчих зборів Української Народної Республіки за своєю структурою та змістом виглядав достатньо завершеним і демократичним. Процес підготовки зазначеного Закону тривав до середини листопада 1917 р., коли Центральна рада його затвердила. Цей документ чітко визначив представницький характер Установчих Зборів Української Народної Республіки, як органу, що складається «з членів, обраних людністю на основі загального, без різниці полу, і рівного виборчого права, через безпосередні вибори і таємне голосування, з додержанням принципу пропорціонального представництва» [6, с. 413].

Завершальним документом, що втілював концептуальні засади державотворення, парламентаризму і, зрештою, самої виборчої системи УНР, стала її Конституція, ухвалена 29 квітня 1918 р.

Конституція УНР або «Статут про державний устрій, права і вільності УНР», складалася із 8 розділів і 83 статей. У ст. 22 цього документа проголошувалося, що влада в УНР «походить від народу». Верховним органом повинні стати однопалатні Всенародні збори, а місцеве самоврядування має здійснюватися через виборні ради та управи громад, волостей і земель, яким «належить єдина безпосередня місцева влада» [7].

Гарантуючи права громадян УНР на участь в управлінні державою через виборчий процес, Конституція визначала порядок формування парламенту і органів місцевого самоврядування. Стаття 21 Конституції УНР гарантувала: «Активне і пасивне право участі у виборах, як до законодатних органів УНР, так і до всіх виборчих органів місцевого і громадянського самоврядування, мають всі громадяне УНР, коли їм до дня виконання виборчого акту вийде двадцять літ. Виймок творять признані законом за безумних або божевільних, котрі находяться під опікою. Які карні переступства тягнуть позбавлення виборчого права, про те рішають Всенародні Збори звичайним законодатнім порядком. Ніяких інших обмежень виборчого права не може бути» [7].

Наголошувалося, що Всенародні збори мали обиратися всіма громадянами, які користуються громадянськими і політичними правами в Україні та не обмежені у судовому порядку (ст. 27). Основний Закон встановлював, що депутати обираються загальним, рівним, безпосереднім і таємним голосуванням. Конституція визначала пропорційну систему виборів, яка достатньо ефективно зарекомендувала себе під час виборів до Всеросійських Установчих зборів.

Перевірка виборів і затвердження мандатів доручалися Генеральному Суду та Зборам. Український парламент мав бути професійним і лише він (ст. 30) був наділений виключним правом визнавати мандати депутатів недійсними, скасовувати вибори та визначати місце і час проведення нових виборів. Всенародні збори (ст. 32) могли бути розпущені достроково за волею народу (на підставі заяви із підписами не менше 3 млн виборців). Дійсність підписів доручалося перевіряти судовим органам. Згідно зі ст. 33 нові вибори повинні були проводитися у тримісячний термін між ухваленням постанови про вибори і скликанням нових Всенародних зборів.

Слід зазначити, що процедура дострокового припинення повноважень Всенародних зборів була досить складною і значною мірою залежала від самих Зборів. Крім того, Конституція УНР 1918 р. не передбачала контролю за діяльністю парламенту з боку судової та виконавчої влади.

Таким чином, УЦР, набувши статусу законодавчого органу після проголошення ІІІ Універсалом державності УНР, визначила для неї парламентський шлях розвитку, який набував дедалі більшої популярності в Європі. Формування законодавчого і муніципальних органів влади мало здійснюватися на засадах народного волевиявлення через голосування за пропорційною системою виборів, а відтак визначати еволюцію виборчої системи України в майбутньому. Поступово в країні склалися об'єктивні умови для відмови від мажоритарної й переходу до пропорційної системи народного представництва як більш демократичної виборчої моделі.

Література:

1. Договір про запровадження Конституції для Європи (проект (2003/C169/01). Ухвалив консенсусом Європейський Конвент 13 червня та 10 липня 2003 року [Електронний ресурс]. // Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_647

2. Павленко В. В. Еволюція виборчої системи в Україні (1917-1939 рр.): автореф. дис. ... к-та юрид. наук: 12.00.01 / Павленко

Валентина Валеріївна; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К.: [б. в.], 2017. – 16 с.

3. Рум'янцев В. О. Структура, організаційні та правові форми діяльності Української Центральної Ради / В. О. Рум'янцев // Вісник Національної академії правових наук України – 2017. – № 2 (89). – С. 16-26.

4. Див., напр.: Гончаренко В. Законодавчі органи Австро-Угорської монархії під час перебування в її складі західноукраїнських земель / В. Гончаренко // Вісник Академії правових наук України. – 2005 – №4 (43). – Х.: Право, 2005. – С. 52-60; Екхарт К. Нові інститути польського виборчого права в світлі поглядів доктрини і судової діяльності конституційного трибуналу / К. Екхарт // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. 2013. – Вип.4. – С.94-99.

5. Грушевський М. С. На порозі Нової України: гадки і мрії / М. С. Грушевський. – Репрінт. вид. 1918 р. – К.: Наук. думка, 1991. – 120 с.

6. Українська Центральна Рада: документи і матеріали: У 2 т. / Нац. акад. наук України, Ін-т історії України. – К.: Наук. думка, 1996 – (Пам'ятки історії України. Сер. V. Джерела новітньої історії). – Т. 1: 4 березня-9 грудня 1917 р. / упоряд. В. Ф. Верстюк [та ін.]; відп. ред. В. А. Смолій [та ін.]. – К.: [б.в.], 1996. – 589 с.

7. Конституція Української Народної Республіки (Статут про державний устрій, права і вільності УНР) [Електронний ресурс] // Верховна Рада України: офіційний веб-сайт. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0002300-18>.

Лебедєва Надія Анатоліївна,

Міжрегіональна академія управління персоналом (м. Київ)

асpirант кафедри публічного адміністрування,

старший викладач англійської мови

Херсонського державного аграрного університету

ПРОФЕСІЙНЕ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З ПУБЛІЧНОГО ТА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Загальновідомо, що право - продукт суспільного розвитку, який регулює суспільні відносини, без яких неможливе існування цивілізованого суспільства. Публічне управління та адміністрування є владним впливом на людську життєздатність з боку органів місцевого самоврядування, державної влади, а також громадських організацій, застосовуючи низку методів таких, як адміністративні, економічні,

інформаційно-психологічні тощо з метою досягнення цілей суспільного розвитку.

Мета доповіді - теоретичне обґрунтuvання організаційно-методичних основ професійного навчання державових службовців ділової англійської мови.

Проблема адаптації правової системи України до права Європейського союзу викликає необхідність володіння державними службовцями хоча б однією іноземною мовою. Англійська мова - одна із найпоширеніших мов світу, і громадяни та державні посадовці Європейського Союзу без перешкод нею володіють. Отже, актуальність навчання іноземній мові потребує особливої уваги з боку вітчизняних вчених, оскільки в українських вузах здійснюється підготовка фахівців, які після отримання освіти працюватимуть у виконавчій владі, місцевому самоврядуванні, у громадських організаціях, і будуть здатними забезпечити високий рівень надання адміністративних послуг на засадах відкритості, підзвітності, професіоналізму, що, у свою чергу, потребує застосування європейських правових документів і джерел з метою вдосконалення сучасної вітчизняної правової системи.

Державна політика інтеграції до Європейського Союзу, яка спочатку обмежувалась зовнішньополітичною діяльністю все більше стає завданням внутрішньої політики [3, с. 16]

Розвиток та інтеграція до Європейського співтовариства відбувається засобами освіти, науки і культури, які являють собою дієві фактори суспільного розвитку. Цей розвиток є неможливим без комунікації, засобом якої є англійська мова. Наприклад, проблеми адаптації законодавства податкової та інформаційної сфери України вимагають навички володіння іноземною мовою державними службовцями. Оскільки можливості спеціальності фахівців з публічного управління - це керування структурними підрозділами органів виконавчої влади, виконавчих комітетів місцевих рад, громадських організаціях, інших публічних установ, то до їхньої компетенції входитиме обов'язок розробки статутів, положень та посадових інструкцій у межах виконання. І володіння професійною іноземною мовою у такому випадку є вагомим доповненням вдосконалення вітчизняних документів, оскільки здатнє імплантувати все найкраще з європейського досвіду. Проблема вдосконалення професійних навичок державових службовців була об'єктом досліджень сучасних українських науковців таких, як О. П. Губа [1], С. М. Опрытний [4], О. О. Павленко [5], Г. П. Кушнірова [6]. У своїх працях вчені розглядали вдосконалення діяльності керівника в органах

державної влади, формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі неперервної професійної освіти, формування професійної компетентності посадових осіб місцевого самоврядування і моделювання системи професійного навчання державних службовців ділової англійської мови. За твердженням науковця-практика І. В. Зірки, атрибутом освіченості сучасного держслужбовця повинно бути "володіння однією або кількома іноземними мовами на достатньо високому рівні" [2, с. 1]. Це питання європейської та євроатлантичної інтеграції України. Однак, проблема їй досі залишається тому, що українські державні службовці у своїй більшості не володіють хоча б однією робочою, або офіційною мовою ЄС, що є причиною обмеження їх можливостей отримувати досвід державного управління на міжнародному рівні, проходити повноцінне професійне стажування і працювати в міжнародних проектах.

Отже, проаналізувавши сучасні наукові джерела можна зробити висновок, що ефективне вивчення ділової англійської мови фахівцями з публічного та державного управління потребує принципу комунікативної спрямованості та підходу. Підготовленість до спілкування особливо психологочна разом з інформованістю відбувається саме у форматі навчання: у співробітництві, рольових іграх, техніки драми тощо. Державні службовці змушені сьогодні включатися до системи різноманітних, комунікативних зв'язків з іноземними партнерами. І англійська мова є тою опорою, яка здатна допомогти їм у державних завданнях.

Література:

1. Губа О. П. Удосконалення діяльності керівника в органах державної влади теоретико-методологічний аналіз : автореф. дис...канд. наук з держ управління спец.25.00.03 «Державна служба» / Олександр Петрович Губа. - Дніпропетровськ, 2004. - 25 с.
2. Зірка І. В. Особливості ефективного навчання англійської мови магістрів освітньої галузі «Державне управління» – [Електронний ресурс] – Режим доступу. – URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej13/txts/Zirka.pdf>.
3. Леонова А. О., Давидова В. П. Новачук О. О. Ефективність державного управління в контексті Євроінтеграції України. - К.: ДПА України, 2007. - 390 с.
4. Опрытний С. М. Моделювання системи професійного навчання державних службовців ділової англійської мови : автореф. дис...канд. наук з держ. управління спец. 25.00.03 «Державна служба» / Сергій Миколайович Опрытний. - Київ, 2005. - 32 с.
5. Павленко О. О. Формування комунікативної компетенції фахівців митної служби в системі неперервної професійної освіти : автореф. дис...д-ра пед. наук спец. 13.00.04 «Теорія і методика

професійної освіти» / Олена Олександрівна Павленко. - Луганськ, 2010. - 48 с.

6. Кушнірова Г. П. Формування професійної компетентності посадових осіб місцевого самоврядування : автореф. дис...канд. наук з держ. управління спец.25.00.03 «Державна служба» / Галина Петрівна Кушнірова. - Київ, 2011. - 22 с.

*Лесько Алла Олексіївна,
суддя Верховного Суду, член Вищої ради правосуддя*

**НАБЛИЖЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
ПРО СПРОЩЕНЕ ПРОВАДЖЕННЯ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ
ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС**

Європейським союзом розроблено спільну систему міжнародних стандартів цивільного судочинства, які ґрунтуються на положеннях Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, і яких мають дотримуватися держави-члени ЄС.

Україна як учасниця Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і як сторона Угоди про асоціацію між Україною, Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами має дотримуватися вироблених Європейським союзом, Радою Європи резолюцій, рекомендацій та інших документів, які визначають права особи на доступ до суду, на правову допомогу, на справедливий та публічний розгляд справ судом тощо. Серед них – Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам: № R (81) 7 щодо заходів, що полегшують доступ до правосуддя; № R (84) 5 щодо принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення функціонування правосуддя; № R (93) 1 про ефективний доступ до закону і правосуддя для найбідніших верств населення; № R (2000) 2 щодо повторного розгляду або поновлення провадження у певних справах на національному рівні після прийняття рішень Європейським судом з прав людини; Rec (2001) 2 щодо побудови та перебудови судових систем та правової інформації в економічний спосіб; Rec (2001) 3 щодо надання громадянам судових та інших юридичних послуг з використанням новітніх технологій; № R (95) 5 щодо запровадження та покращення функціонування систем і процедур оскарження по цивільних і господарських справах; а також Директива № 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах; Регламент № 44/2001 Ради ЄС про юрисдикцію, визнання і виконання

судових рішень у цивільних і комерційних справах; Регламент № 1393/2007 Європейського парламенту і Ради ЄС про передачу судових і позасудових документів з цивільних і комерційних спорів (сервіс за документами) тощо.

Цими та іншими нормативно-правовими актами у сфері цивільного процесу (правил, процедур) активно послуговуються держави-члени для адаптації та гармонізації свого національного законодавства із законодавством ЄС. Європейські, а разом з ними і вітчизняні фахівці, говорять про європейський цивільний процес як уже сформовану галузь права [1-3].

ЄС і його держави-члени приймають уніфіковані і національні нормативно-правові акти, направлені на спрощення цивільних правил і процедур, надання їм гнучкості, здешевлення і оперативності з одночасним збереженням гарантій, що надаються сторонам провадження за традиційними правилами цивільної процедури, розуміючи необхідність підтримання високого рівня правосуддя, яке є необхідним в будь-якому демократичному суспільстві.

Стирання меж між країнами ЄС зумовило вільний рух товарів, осіб, послуг і капіталів, що неминуче зумовило існування транскордонних спорів. Для спрощення процедури розгляду дрібних спорів у 2007 р. Європейською Комісією було розроблено Європейську процедуру врегулювання дрібних претензій (Regulation (EC) No 861/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 establishing a European Small Claims Procedure [4]), і з 2010 р. в ЄС діє портал електронного правосуддя – європейська судова мережа з цивільних і комерційних питань, за допомогою якої громадяни 28-ми держав-членів та інших країн, можуть захистити свої права (e-justice). Цей портал є ключовим елементом в архітектурі загальноєвропейської системи електронного правосуддя і містить інформацію щодо порядку звернення до суду, про судову юрисдикцію, посередництво, виконання рішень, судові системи і термінологію, а також форми звернення (стандартні форми заяв) щодо кожної з держав-членів. Європейське електронне правосуддя покликане вирішувати дрібні спори – з липня 2017 року такими вважаються спори в цивільних і комерційних справах, вимога в яких не перевищує 5000 євро [5]. Такі спори розглядаються національними судами за загальноєвропейськими правилами, хоча цивільне процесуальне законодавство кожної з країн містить й свої правила щодо спрощеного розгляду спорів в окремих категоріях.

Україна поки лише запроваджує на національному рівні окремі процедури щодо розгляду малозначчих справ, однак у перспективі,

сподіваємося, що такі процедури найближчим часом відповідатимуть стандартам ЄС.

Література:

1. Комаров В. В. Цивільний процес у глобальному контексті / В. В. Комаров // Право України. – 2011. – № 10. – С. 120-152.
2. Яковюк І. В. Правові основи інтеграції до ЄС: загальнотеоретичний аналіз. Монографія / І. В. Яковюк. – Х. : Право, 2013. – 760 с.
3. Ізарова І. О. Теоретичні засади цивільного процесу Європейського Союзу : монографія / І. О. Ізарова. – Київ : Вд «Дакор», 2015. – 335 с.
4. Regulation (EC) No 861/2007 of the European Parliament and of the Council of 11 July 2007 establishing a European Small Claims Procedure [Електронний ресурс] // Eur-Lex. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32007R0861>
5. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council establishing a European Small Claims Procedure {SEC(2005) 351} {SEC(2005) 352} [Електронний ресурс] // Eur-Lex. – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1421775797117&uri=CELEX:52005PC0087>

Лисюк Ірина Євгенівна,

*Одеський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління
при Президентові України,
асpirант кафедри гуманітарних та соціально-політичних наук*

ДЕФІНІЦІЙ ПАРТНЕРСТВА 4Р: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Сучасний міжнародний досвід свідчить, що залучення громадянського суспільства та бізнесу в державному управлінні призводить до побудови нової системи державного управління. Органи публічного управління більшості держав світу дійшли висновку: ефективність діяльності іхніх структур безпосередньо залежать від потреб, очікувань, думок та настроїв громадян. Так наприкінці 2016 року у штаб-квартирі Міжнародного фонду сільськогосподарського розвитку (МФСР) в Римі було проведено навчальний захід за результатами проекту «Партнерство заради цінності». Проект був орієнтований на посередництво між державним і приватним виробництвом (4Р) для подальшого розвитку сільського господарства. За інформацією експерта Floortje Jacobs, учасники проекту що ділилися першими результатами, звернули увагу, що для забезпечення реального стійкого партнерства необхідні належна обачність і

продумані критерії відбору. Зацікавлені сторони всіх країн погодилися з тим, що досвід роботи та прихильність з боку всіх партнерів є мінімальними критеріями для потенційних партнерів, які можуть отримати право на 4Р. Вони повинні обговорити можливості та ресурси груп та визначити можливості взаємодопомоги.[1]

Як зазначили у своїх дослідженнях, Marco Camagni, Rural Markets та Mylene Kherallah метою будь-якого партнерства є досягнення цілей більш ефективно, ніж кожна із зацікавлених сторін може досягти самотужки. Через розподіл ризиків, об'єднання ресурсів та узгодження розподілу прибутку партнерства працюватимуть у взаємовигідних відносинах. Також вони підkreślли, що діяльність 4Р може бути тимчасовою і потрібною тільки на ранніх стадіях, але це партнерство повинно розглядатись у довгостроковій перспективі. Стратегія виходу короткострокових заходів слід передбачити на етапі розробки проекту, в той час як самодостатні організаційні та фінансові механізми повинні бути сформульовані для довгострокової діяльності. [2] Таким чином, на думку авторів, підхід 4Р буде використовуватися як "тяговий" механізм для фінансування бізнес-планів, спільно представлених приватними компаніями та фермерськими організаціями, що поліпшить доступ малого та середнього бізнесу до ринку, та позитивно впливатиме на розвиток сільських районів. Особливу увагу слід зосередити на прозорості, справедливості та підзвітності на усіх етапах існування партнерства.

Junqi Zhang і Mohan M. Kumaraswamy, науковці кафедри громадянського права, університету Гонконгу, досліджують партнерство 4Р у іншому напрямку. Свої дослідження вони спрямовують задля покращення управління надзвичайними ситуаціями та з націлянням на майбутнє сталого розвитку, розробляють відповідні системи партнерства між державними та приватними особами. Тут "люди" - це основні зацікавлені сторони: неурядові організації, місцеві громади, професійні колективи, академічні спілки та медіа. Вона також забезпечує базову методологію та концептуальну основу для наукового кола, з вказівками на подальший розвиток завдяки майбутнім дослідженням. Запропонована структура має на меті забезпечити теоретичний начерк для закупівель 4Р. Запропоновані основні процедури для закупівлі проекту 4Р. Чотири основних кроки: підготовка, формування рамкової угоди, 4Р закупівлі та доставка послуг. На думку фахівців, використання партнерства 4Р задля відновлення після катастрофи може забезпечити нові можливості для створення робочих місць, інвестицій та зростання, зменшення вразливості та сталий розвиток. Проте насправді відновлення часто

виконуються на спеціальній та надзвичайній основі без відповідної політики та керівних принципів, що призводить до поганих наслідків, особливо після масштабних катастроф. Як показали дослідження основною проблемою більш звичного нам ППП полягає в тому, що ці проекти потребують довгого часу для ведення переговорів та підготовки. Інакше кажучи, вони не можуть розпочатися так швидко, як проекти 4Р. Тому ППП підхід, може бути адаптований для виконання проектів з відновлення шляхом інтеграції 4-го "П-Людей". Також більш важлива роль відводиться ЗМІ. Facebook і Twitter пропонується використовувати для отримання швидких зворотних зв'язків. У 4Р такі мережі забезпечують найважливіші інструменти для отримання правильних повідомлень та швидкого спілкування між основними учасниками, але тут ще потрібно навчитися подавати важливі факти, замість небезпечних чутків, швидко мобілізовувати ресурси там, де це потрібно.[3]

У статті Public Private People Partnership (4P) for the Development of New "Global Hub" Town Baandar Kayangan - Son Diamar Chairman, звертає увагу, що для того, щоб прискорити розвиток міста, також були спроби формату державно-приватного партнерства (3Р) з останніх двох десятиліть. Проте з більш ніж сто проектів, лише декілька стали успішними [4]. Як було зазначено на сайті Організації Об'єднаних Націй Division for Public Administration and Development Management (DPADM), UNDESA у звіті "Світовий державний сектор 2017 року" (WPSR 2017) буде вивчено, як уряди, державні інституції та державне управління можуть сприяти інтегрованим підходам до виконання Програми дій 2030 та цілей сталого розвитку.[5] На даний час в Україні, практично відсутні громадські об'єднання, які за свою мету беруть вплив на соціально-економічний розвиток. Мало прикладів спільноЯ діяльності з запровадження сучасних проектів. Але як ми бачимо науковці багатьох країн розглядають схему партнерства 4Р, як основу для розвитку плідного та практичного партнерства між громадським, приватним сектором та громадами, засобами масової інформації та науковими колами. Тому потрібно створити умови для активізації усіх складових партнерства, запровадити організаційно-правові механізми участі у процесах об'єднання і розвитку на основі солідарної відповідальності. Розробити стратегію, яка дасть змогу визначити перспективні напрями розвитку, методи, технології, способи, прийоми діяльності усіх учасників проекту, враховуючи відповідні соціально-політичні та економічні фактори.

Література:

1. The Public-Private-Producer Partnerships (4Ps) approach: the more Ps, the merrier?.. [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://www.snv.org/update/public-private-producer-partnerships-4ps-approach-more-ps-merrier>.

2. Public-Private-Producers Partnerships (4Ps) in value-chain development projects. Mylene Kherallah, Marco Camagni publication IFAD [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ifad.org/documents/10180/86ab3432-206c-44a1-a3ff-46721b98001f>.

3. «Developing public private people partnership (4P) for post disaster infrastructure procurement» Junqi Zhang and Mohan M. Kumaraswamy.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.iirr.ucalgary.ca/files/iirr/B6-1_.pdf.

4. Public Private People Partnership (4P) for the Development of New “Global Hub” Town Baandar Kayangan - Indonesia Son Diamar Chairman New Town “Global Hub” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: eascongress.pemsea.org/sites/.../Abstract-s3w1-Diamar.pdf.

5. Division for Public Administration and Development Management (DPADM), UNDESA. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://publicadministration.un.org/en/About-Us/Who-We-Are>.

Лутченко Ярослав Олександрович;

студент 4 курсу Полтавського юридичного інституту

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВЕ РЕГУлювання реабілітації спортсменів

На сьогодні професійний спорт – один із напрямів діяльності в спорті. Згідно з ч. 1 ст. 38 Закону України «Про фізичну культуру і спорт», професійний спорт – комерційний напрям діяльності в спорті, пов’язаний із підготовкою та проведенням видовищних спортивних заходів на високому організаційному рівні задля отримання прибутку [1].

Актуальність даного дослідження полягає в особливостях правового врегулювання реабілітації спортсменів, які отримали травми під час заняття професійною діяльністю, а також забезпечення подальшого розвитку спорту осіб з інвалідністю в Україні. Адже характерною ознакою професійного спорту є його комерційний характер, а відповідно, основною метою – отримання прибутку. Загальновідомий той факт, що професійний спорт приносить чималі прибутки, які здобуваються насамперед завдяки високому рівню глядацького інтересу, викликаного участю в спортивних заходах найбільш кваліфікованих спортсменів, здатних демонструвати найвищі спортивні досягнення. Завдяки великій значущості спорту та формування здорового суспільства турбота про розвиток фізичної культури і спорту є одним з найважливіших завдань будь-якої

держави, що дозволяє забезпечувати виявлення та реалізацію здібностей людей у спортивній сфері, задоволення їх інтересів і потреб, активізацію людського фактора.

У спортивній сфері найбільше збалансовані як особисті, так і громадські інтереси. Систематичне заняття спортом приводить до покращення здоров'я, довголіття людини, збалансованості сім'ї, формування здорового морально-психологічного клімату в різних соціально-демографічних групах і в країні в цілому, а також зниження рівня захворюваності. Але незважаючи на такі плюси, спортивна діяльність дуже травматична, тому на державу покладається обов'язок забезпечувати подальший розвиток осіб з інвалідністю та осіб які потребують психічної та фізичної реабілітації.

Так після участі на XV літніх Паралімпійських іграх Кабінет Міністрів України постановив створити Всеукраїнські реабілітаційно-відновлювальні спортивні центри [2].

Питання стосовно реабілітації спортсменів не нове, воно вже піднімалося неодноразово. Так, ще в 1964 р. в Страсбурзі прийнято Європейський кодекс соціального забезпечення, у статті 35 якого вказано, що установи чи державні відомства, які надають медичну допомогу, співпрацюють за необхідності зі службами загальної фахової реабілітації з метою повернення інвалідів до придатної для них роботи. Також у статті 13 Конвенції про медичну допомогу й допомогу у разі хвороби, схваленій 53 сесією Адміністративної ради Міжнародного бюро праці в 1969 р. у Женеві проголошено, що медична допомога повинна включати проведення реабілітаційних заходів [3].

У 1992 р. прийнято Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», де проголошено, що реабілітація хворих й інвалідів входить до комплексу медико-санітарної допомоги та спрямованого на сприяння поліпшенню здоров'я, підвищення санітарної культури, запобігання захворюванням й інвалідності, на ранню діагностику, допомогу особам із гострими та хронічними захворюваннями (стаття 3). У медичній практиці застосовуються методи реабілітації, профілактики, діагностики, лікування й лікарські засоби, дозволені до застосування Міністерством охорони здоров'я України. Закладами, де забезпечується надання реабілітаційних послуг із використанням природних лікувальних ресурсів, є санаторно-курортні. Правові, організаційні, економічні та соціальні основи розвитку курортів в Україні визначає Закон України «Про курорти». Він спрямований на забезпечення використання з метою реабілітації,

лікування й оздоровлення людей природних лікувальних ресурсів, природних територій курортів [4].

В Україні існує розгалужена нормативно-правова база врегулюванні даного питання, але незважаючи на це переважна більшість юридичних і фізичних осіб, які мають пряме чи опосередковане відношення до сфери фізичної культури та спорту, не є об'єктами права державної або комунальної власності, а, отже, вони безпосередньо адміністративно не підпорядковані органам публічної влади, завдяки чому і реабілітаційне лікування коштує значних коштів.

Із метою сприяння соціальній реабілітації інвалідів і поліпшення їх фізичного стану в Україні функціонує параолімпійський рух – громадський рух, який ґрунтуються на добровільному об'єднанні громадян (головним чином інвалідів) та організацій. У 2000 р. прийнято Закон України «Про підтримку олімпійського, параолімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні». Цей закон забезпечує правове регулювання відносин, спрямованих на розвиток олімпійського й параолімпійського руху в Україні, гарантує державну підтримку його учасникам.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 08.11.2006 р. № 1573 «Про затвердження Положення про Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту», це міністерство відповідно до покладених на нього завдань сприяє здійсненню фізкультурно-реабілітаційної й спортивної роботи, надає організаційну допомогу щодо розвитку фізичної культури та спорту інвалідів.

Ураховуючи вищеперечислене, вважаємо, що в Україні сформовано достатньо передумов для повного функціонування та розвитку програм реабілітації спортсменів, для відновлення їх здоров'я, працездатності й адаптації до соціального життя, але на практиці існують проблеми, які вимагають розгляду та вирішення, оскільки незважаючи на чинне законодавство, основними суб'єктами відновлення здоров'я спортсменів виступають приватні реабілітаційні центри та громадські організації, що істотно морально та матеріально ускладнюють процес реабілітації.

Література:

1. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.12.1993 року №3808-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 14. – Ст. 80;
2. Деякі питання забезпечення подальшого розвитку спорту осіб з інвалідністю в Україні та їх фізкультурно-спортивної реабілітації : Постанова КМУ від 30.11.2016 року // Офіційний вісник України. – 2016. – №101. – Ст.3295;

3. Про ратифікацію Конвенції про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів : Закон України від 06.03.2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 25. – Ст.175;

4. Про курорти : Закон України від 05.10.2000 року // Відомості Верховної Ради України – 2000. – № 50. – Ст. 435.

Любченко Олексій Олександрович,

Полтавський юридичний інститут

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,

асистент кафедри кримінального та адміністративного

права і процесу

РІШЕННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ: ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ТЕРМІНУ

Трансформаційні процеси, притаманні сучасній правовій системі України, вимагають забезпечення ефективності здійснення політичної влади, реалізація якої, як відомо, здійснюється за допомогою ухвалення рішень. Зміни в суспільстві потребують прийняття органами державної влади максимально ефективних рішень. Як зазначав Дж. Гордон: «Ухвалення рішень – основа основ державного управління, як і всієї організованої людської поведінки»[1; р. 42].

Розробка проблематики владного рішення у широкому теоретичному та методологічному контексті пов’язана з працями таких закордонних дослідників, як Г. Саймон, Г. Лассуел, Д. Істон, В. Парсонс, Д. Стоун, П. Розанвалон, Д. Дзоло, Б. Манен та ін. До вітчизняних науковців, які займалися вказаною проблематикою належать В. Авер’янов, В. Бакуменко, Б. Кухта, Ю. Мирошниченко, Н. Подвірна, В. Абізов, О. Мазур, Д. Табачник, С. Внучко, О. Шаян та ін.

Як зазначає О. І. Соловйов, в будь-якому соціумі прийняття рішень виступає універсальним механізмом та формою цілеспрямованої діяльності будь-яких суспільних акторів. По суті, – продовжує автор, – це один із тих «наскрізніх» процесів, які присутні у всіх сферах та на всіх рівнях діяльності найрізноманітніших суб’єктів, що взаємодіють між собою з різних приводів. Одним словом, і індивід, і група, і інститут у повсякденному житті або в ході вирішення публічних завдань постійно діють у форматі оцінки ситуації, яка склалася, висунення відповідних своїм інтересам цілей, розгляду альтернатив їх досягнення, реалізації завдань та ін. [2; с. 13]. Значення процесів ухвалення політичних рішень і для політичної теорії, і для практичної політики настільки велике, що сама сутність політичної влади та адміністративного управління в західній

політології зводиться до інтерпретації реального контролю над ухваленням рішень, а осіб, що приймають рішення, особливо рішення стратегічного характеру, відносять до володарюючої еліти [3; с. 128].

Для комплексного аналізу владного рішення вкрай важливими є здобутки таких наукових дисциплін, як політологія, соціологія, економічна теорія, психологія, оскільки, як слушно відзначає В. Парсонс, фокус кожної з цих дисциплін і підходи, які вони містять, відрізняються. Напевно, – продовжує автор, – жодна дисципліна не може все пояснити у такій складній справі, як прийняття рішень... Внески до аналізу прийняття рішень незмінно перекриваються і взаємодіють між собою. Один фокус служить критикою іншого, і часто існує загальна основа для підходів і їх різних рамок [4; с. 233].

Вважаємо за необхідне розглянути сам термін «рішення». Так, фахівцями вироблені різні визначення вказаного терміну. Наприклад, на думку польського політолога А. Боднара, рішення – це завжди акт вибору, що робиться перед початком діяльності особами або групами людей [3; с. 129]. Із точки зору представників теорії менеджменту, рішення – відповідно до постулатів теорії «фраціонального вибору» – це визначення альтернативи. Ухвалення рішень – складова частина будь-якої управлінської функції, це інтегральна частина управління організацією будь-якого роду [5; с. 5]. Цікавими видаються роздуми Б. Кухти: «Влада за суттю є безперервний процес прийняття рішень позитивного чи негативного плану. Як метод рішення, за структурою, він може ділитися на політичні, соціально-економічні, культурологічні і т.п. рішення. Тим не менше, всяке рішення – це вибір між якимись варіантами, пропозиціями, це альтернатива чомуусь. Коли вона відсутня, починається те, що називаємо призначенням, фатумом, долею. Тому у загальному плані можна ствердити: рішення – це вольовий акт суб'єкта, зміст якого полягає у виборі одного хоча б із двох варіантів. Водночас, рішення – це завжди діяльність, це діяльнісний акт вольового характеру для досягнення певних цілей, системних ідеалів тощо» [6; с.76].

У словниках можна знайти такі визначення цього терміна: «Рішення – 1) загальна назва правових актів, що приймаються чи видаються органами державної влади, органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями, посадовими особами (закони, укази, постанови, розпорядження, накази, вироки суду тощо); 2) нормативний акт розпорядчого характеру, що ухвалюється представницьким органом місцевого самоврядування або його виконавчим органом у колегіальному порядку для розв'язання найважливіших питань, віднесених до їх компетенції: 3) правовий акт,

що видається спільно кількома неоднорідними органами (державної влади, місцевого самоврядування, громадських організацій) із спільних питань, що належать до їх компетенції [7; с. 462]. У Великому енциклопедичному юридичному словнику міститься таке визначення терміну «рішення»: 1) У найзагальнішому соціально-психологічному плані – свідомий і вольовий акт особи, який передбачає вибір між альтернативними варіантами можливої поведінки у процесі досягнення певної мети. 2) У межах діяльності органів влади та місцевого самоврядування – правові акти, які встановлюють нові, змінюють чи скасовують діючі правові норми[8; с. 781].

В цьому контексті доцільно визначитися із поняттям самого державного управління. Так, підтримуємо позицію С. Г. Серьогіної та М. М. Рассолова, які використовують поняття державне управління в широкому сенсі. Зокрема, М. М. Рассолов наголошує, що різновидом соціального управління є державне управління. Йому також притаманні розгалужені мережі інформаційних потоків, що проходять і від суб'єктів до об'єктів управління (канали прямого зв'язку), і від об'єктів до суб'єктів управління (канали зворотного зв'язку). Відмінною ж особливістю державного управління є той факт, що суб'єктом державного управління є органи державної влади. Саме вони здійснюють управлінський вплив на суспільні відносини та конкретних людей [9; с. 580-581].

Автор відзначає, що на основі багатовікового досвіду вироблені оптимальні механізми державного управління, в яких задіяні такі автономні управлінські структури, як законодавча і виконавча влада різних рівнів, суди, банківська система, прокуратура та ін. Усі перераховані органи – суб'єкти державного управління в широкому сенсі цього слова. Кожному з них притаманні самостійні, нерідко властиві тільки йому специфічні методи здійснення управлінської діяльності [9; с. 581].

Такий підхід до державного управління принципово відрізняється від концепції, що існувала раніше, відповідно до якої державне управління розумілося у вузькому сенсі цього слова, лише як діяльність виконавчого апарату органів державної влади. С. Г. Серьогіна також наголошує на необхідності розглядати державне управління в більш широкому розумінні, як владно-організуючий вплив держави на суспільні відносини [10; с. 561].

Кожне з наведених визначень рішення органу державної влади містить раціональне зерно, проте в межах нашого дослідження найбільш прийнятною видається думка Н. Подвірної, яка зазначає, що

під управлінським рішенням розуміється процес вироблення та реалізації раціонального варіанта вирішення проблеми чи виконання завдання або як фікований правовий акт (нормативний чи індивідуальний) [11; с. 119].

Література:

1. Gordon George. Public Administration in America. – 3-d edition. – N.Y. :St. Martins Press, Inc,1986. –242 р.
2. Соловьев А.И. Принятие государственных решений: учеб. пособие / А.И. Соловьев. – 2-е изд. Перераб. и доп. – М.: КНОРУС, 2009. – с. 13.
3. О.Г. Мазур. Політичне рішення і процес його прийняття: специфіка національних та суспільно-політичних умов // Вісник СевНТУ: зб. наук. пр. – Вип. 145. – 2013 р. – С. 128-132.
4. Парсонс В. Публічна політика: Вступ до теорії й практики аналізу політики / В. Парсонс / пер. з англ. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 549 с.
5. Мескон М.Х. Основы менеджмента / М.Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури [пер. з англ.]. – М.: Дело, 1992. –702 с.
6. Б. Кухта. Політична влада та її рішення / Б. Кухта. – Львів: Кальварія. – С. 76.
7. Шляхтун П.П. Конституційне право: Словник термінів / П. П. Шляхтун . – Київ : Либідь, 2005 . – 566 с.
8. Великий енциклопедичний юридичний словник / За ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2007. – 992 с.
9. Теория государства и права: Учебник для вузов / Под ред. проф. М.М. Рассолова. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право. – 2012. – 735 с.
10. Серьогіна С.Г. Форма правління: питання конституційно-правової теорії та практики: монографія / С.Г. Серьогіна. – Х.: Право, 2011. – 768 с..
11. Н. Подвірна. Умови ефективності управлінських рішень / Н. Подвірна // Українська національна ідея : реалії та перспективи розвитку. – 2011. – Випуск 23. – С. 118–122.

Медвід Федір Михайлович,

Київський національний економічний університет

імені Вадима Гетьмана,

доктор наук в галузі політології, кандидат філософських наук, доцент

Курчина Тамара Олександрівна,

Міжрегіональна академія управління персоналом

доктор філософії в галузі політології, докторант

Твердохліб Анатолій Іванович,

Міжрегіональна академія управління персоналом

магістр права, аспірант

ПРАВОВА СИСТЕМА ЯК ІНТЕГРАТИВНА КАТЕГОРІЯ ПРАВОВОЇ НАУКИ

Правова система являє собою складне структурне, багатошарове утворення, яке складається із сукупності взаємопов'язаних, але відносно автономних елементів, що об'єднані спільними цілями і яким властивий саморозвиток і самоорганізація. Вона охоплює комплекс усіх взаємопов'язаних правових явищ і процесів, що становлять правову сферу суспільства. Поняття правової системи дозволяє розглянути усю правову реальність, що знаходить свій вияв у різних сферах життєдіяльності суспільства і держави – як в ідеології (правосвідомість і правова культура), так і в нормативному забезпеченні (законодавство) та у фактичній поведінці (юридичній діяльності) [2;3].

При цьому системотворчою ідеєю формування правової системи і системи законодавства України є утвердження, забезпечення та захист прав і свобод людини і громадянин. Визнання Конституцією України людини, її життя і здоров'я, недоторканості і безпеки найвищою соціальною цінністю зумовлює особливий статус прав і свобод людини і громадянина, які покликані визначати зміст і спрямованість діяльності держави. Держава за цих умов набуває відповідальності перед людиною, обов'язку щодо утвердження і забезпечення прав і свобод людини, ознак правової, демократичної, соціальної держави.

Формування національної правової системи України виступає важливим індикатором рівня правової культури суспільства, одним із виявів державного суверенітету, підвищення ефективності та якості правового регулювання суспільних відносин. Від вирішення цієї проблеми залежить успіх розв'язання багатьох правових проблем, пов'язаних з удосконаленням чинного законодавства, право застосовної та правоохоронної діяльності, підвищення рівня правової свідомості державних службовців і громадян.

В сучасній юридичній науці відсутня загальноприйнята точка зору на категорії „правова система”, „система права” і „система законодавства”. Поняття „правова система” увійшло до наукового обігу із середини 80-х років ХХ ст. До основних елементів правової системи, на думку академіка Юрія Шемщученка, відносять: систему права і систему законодавства; правові відносини; юридичну практику, тобто діяльність правотворчих, правозастосовчих і правоохоронних органів; правову політику та ідеологію; правосвідомість і правову культуру; юридичну науку й освіту[3,39; 2, 551].

Українські вчені-правознавці сходяться на думці, що правові системи сучасних держав мають багато спільного щодо структури і порядку функціонування, однак їм властиві і певні національні особливості, пов’язані з характером і специфікою їх історичного розвитку.

Правова система сучасної України є засобом нормотворчого закріплення і реалізації внутрішньої і зовнішньої політики держави. Істинно оновлене на нових методологічних засадах за роки незалежності українське право, що знайшло своє вираження у національному законодавстві, виступає нормативною основою правової системи України. Правова система України, що заснована на національній системі права, виступає одним із виявів державного суверенітету.

Практична діяльність правотворчих, правозастосовчих і правоохоронних органів, до яких в Україні, зокрема, належать Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, інші органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, судова система, прокуратура та інші правоохоронні органи, у правовій сфері надає динамізму правовій системі України, а також дозволяє оцінити стан національного законодавства (права) і ступінь його реального впливу на характер регульованих ним суспільних відносин.

Засадникою основою розвитку правової системи України, правотворення, правозакріплення і правозастосування виступає правова політика держави, спрямована на забезпечення прав і свобод громадян, законності і правопорядку у суспільних відносинах, побудову демократичної, соціальної і правової держави.

Категорія «правова культура» розкриває взаємозв’язок культури і права, являє собою систему ідеальних правових форм: правових зразків, іdealів та цінностей та характеризує якісний стан правової системи. Основу єдності правової системи і правової культури

забезпечує єдність правової норми і реальної поведінки, що і забезпечує соціальну ефективність права [4,5].

Продуктивним є, на наш погляд, підхід, що правову культуру слід розглядати як характеристику якісного стану правового життя суспільства, що характеризується досягнутим рівнем розвитку правової системи – станом та рівнем правової свідомості, юридичної науки, системи законодавства, право застосованої практики, законності і правопорядку, правової освіти, а також ступенем гарантованості основних прав і свобод людини [1, 150-155].

Отже, правова культура виступає якісним критерієм, на основі якого можна здійснити оцінку ступеня розвитку як правової системи в цілому, так і кожного її структурного елемента. Разом з тим, правова система взаємопов'язана з рядом соціальних систем, що в свою чергу спрямлюють вплив на ефективність функціонування, розвитку і вдосконалення національної правової системи, її розвиток з врахуванням національних правових традицій та позитивного глобалізаційного та інтеграційного досвіду.

Література:

1.Медвідь Ф.М. Правова система України: деякі питання реформування // Історія української науки і техніки на межі тисячоліть: Зб. наук. праць/ Відп.ред.О.Я.Пилипчук. – К., 2006. – Вип.23.- С.150-155.

2.Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т.-Т.1. Методологічні та історико-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України / за заг.ред.М.В.Цвіка, О.В.Петришина.- Х.: Право, 2008.- 728 с.

3.Шемщученко Ю.С. Правова система // Юридична енциклопедія: В 6 т./Редкол.: Ю.С.Шемщученко (голова редкол.) та ін. – К.: „Укр.енцикл.”, 2003.- Т.5. - С. 39.

4.Шемщученко Ю.С. Теоретичні засади взаємодії права і культури // Право і культура: теорія і практика: міжнародна наукова конференція. – К.: МП «Леся», 1997.

*Мельник Олена Дмитрівна,
к.ю.н., асистент кафедри кримінального та адміністративного прав і
процесу Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА
ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ПРАВОСУДДЯ
В АДМІНІСТРАТИВНИХ СПРАВАХ**

Відповідно до ст. 2 КАС України його завданням є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових та службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду адміністративних справ [1, ст.2]. Досягнення поставленого завдання можливе лише за умов розгляду і вирішення справ керуючись принципами здійснення адміністративного судочинства. Визначальним серед них є принцип верховенства права, який у процесі розгляду адміністративних справ застосовується судом з урахуванням судової практики Європейського Суду з прав людини [1, ч.2 ст.8 КАС].

Слід заначити, що принцип верховенства права охоплює не лише змістовий аспект (правового відношення між людиною і державою на засадах визнання людини вищою соціальною цінністю), але й процедурний аспект, який базується на вимогах відповідності правотворчої та правозастосовної практики певним стандартам, як: заборона зворотної дії закону, вимога ясності та несуперечності закону; вимога щодо однакового застосування закону та ін. Як приклад, у звіті Венеціанської комісії 24-25 березня 2011 року на підставі аналізу правових систем європейських держав виділено 6 необхідних елементів принципу верховенства права:1) законність, включно з прозорим, підзвітним і демократичним процесом прийняття законів; 2) правова визначеність; 3) заборона довільності у прийнятті рішень; 4) доступ до правосуддя, що здійснюється незалежним і безстороннім судом, включно з можливістю оскаржити в суді адміністративні акти; 5) повага до прав людини; 6) недискримінація і рівність перед законом [2].

Щодо здійснення судочинства Ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод визначено проголошено принцип

"Право на справедливий суд", що включає: а) досуд до правосуддя; б) розгляд справи судом, встановленим законом; в) незалежний та неупереджений розгляд; обґрунтованість рішення суду.

У рішеннях ЄСПЛ зазначається, що п. 1 статті 6 гарантує кожному право на звернення до суду з позовом щодо його прав та обов'язків "цивільного характеру". Одним з аспектів право доступу до суду є право на порушення провадження в суді за цивільним позовом (рішення у справі «Голдер проти Сполученого Королівства» від 21 лютого 1975 року [3]. Однак це право не є абсолютном. Воно може підлягати законним обмеженням, таким, наприклад, як передбачені законом строки давності, заходи забезпечення позову, нормативне регулювання такого права стосовно неповнолітніх та психічно хворих осіб (Рішення ЄСПЛ «Стаббінгс та інші проти Сполученого Королівства» від 22 жовтня 1996 року [4]. Якщо доступ до суду обмежено внаслідок дії закону або фактично, Суд має з'ясувати, чи не порушило встановлене обмеження саму суть цього права і, зокрема, чи мало воно законну мету, і чи існувало відповідне пропорційне співвідношення між застосованими засобами і поставленою метою. Цей аспект права на справедливий суд неодноразово був предметом розгляду в ЄСПЛ. Зокрема, у таких справах, як: «Балацький проти України» від 25 жовтня 2007 року, коли ЄСПЛ визнав порушення з огляду на непостановлення національними судовими органами остаточного процесуального рішення у справі заявитика, обмежившись повідомленням у позапроцесуальному порядку, а саме листом, що не могло бути оскаржено; «Мушта проти України» від 18 листопада 2010 року – ЄСПЛ дійшов висновку, що заявниця та її представник діяли у цій справі з належною сумлінністю та що не було вини заявниці в тому, що вона не подала касаційну скаргу в межах строку, встановленого законодавством [5,6].

Щодо аспекту "Суд, встановлений законом", ЄСПЛ висловлює позицію у рішенні "Волков проти України" від 09.01 2013 року. Суд висловив свою правову позицію у п.90: "...у розумінні Конвенції - суд - це орган, що може розглядати конфлікт, навіть якщо це не суд в розумінні національного законодавства. Отже, вирішуючи справу та виносячи обов'язкове для виконання рішення, уповноважений розглядати справу орган виконує функцію суду. За цих обставин Суд, який розглядає справу заявитика, має бути створеним, а його особистий склад визначений, у правомірний спосіб, який відповідав би вимозі «суду, встановленого законом».

Незалежний та неупереджений розгляд справи. Суд визначає, що для визначення того, чи може суд вважатися «незалежним» слід взяти

до уваги такі критерії: спосіб, у який судді призначаються на посаду, та на який строк; існування захисних механізмів протидії зовнішньому впливу; і те, чи складає трибунал враження незалежного. По-перше, суд має бути суб'єктивно незалежним, тобто у жодного із членів трибуналу не має бути персональних упереджень або необ'єктивності. Персональна неупередженість презумується, якщо немає доказів протилежного. Подруге, трибунал має також бути неупередженим з об'єктивної точки зору, тобто ним мають надаватися достатні гарантії відсутності будь-яких обґрунтovаних сумнівів у цьому відношенні. Згідно з об'єктивним критерієм, особливо необхідно визначити, чи немає підтвердженіх фактів, які могли б спричинити сумніви щодо неупередженості суддів поза межами особистої поведінки суддів. ЄСПЛ також категорично засуджує спроби несудових органів влади втрутатися у судовий розгляд, оскільки Суд вважає ці дії такими, що *ipso facto* не відповідають поняттю «незалежного та неупередженого суду» у значенні п. 1 статті 6 Конвенції (Рішення ЄСПЛ у справі «Совтрансавто Холдинг проти України» від 19 жовтня 2004 р.) [7].

Обґрунтованість рішення з позицій ЄСПЛ відображає принцип, пов'язаний з належним здійсненням правосуддя, у рішеннях судів та інших органів з вирішення спорів мають бути належним чином зазначені підстави, на яких вони ґрунтуються. Хоча пункт 1 статті 6 Конвенції зобов'язує суди обґрунтувати свої рішення, його не можна тлумачити як такий, що вимагає детальної відповіді на кожен аргумент. Міра, до якої суд має виконати обов'язок щодо обґрунтування рішення, може бути різною залежно від характеру рішення.

Отже, вироблення ЄСПЛ принципів та стандартів у процесі вирішення конкретних справ дає змогу використання цих правових позицій у процесі подолання прогалин у національному законодавстві, зокрема у процесі вирішення адміністративних справ.

Література:

1. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року № 2747 - IV // Відомості Верховної Ради України. - 2005. - № 35-36, № 37. - Ст. 446.
2. Європейська комісія "За демократію через право" (Венеційська комісія) - Верховенство права. - Схвалена Венеційською Комісією на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25–26 березня 2011 року). - [Електронний ресурс: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/>].
3. Рішення ЄСПЛ у справі ".Голдер проти Сполученого Королівства" від 21 лютого 1975 року. - [Електронний ресурс] : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_086.

4. Рішення ЄСПЛ у справі "Стаббінгс та інші проти Сполученого Королівства" від 22 жовтня 1996 року. - [Електронний ресурс]: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu>.

5. Рішення ЄСПЛ "Балацький проти України" від 25 жовтня 2007 року. - [Електронний ресурс] : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_309.

6. Рішення ЄСПЛ "Мушта проти України" від 18 листопада 2010 року/ - [Електронний ресурс] : http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/974_660.

Мельничук Наталія Ігорівна,

Управління забезпечення прав людини Національної поліції України

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ

Україна є сучасною європейською країною. Європейською не лише за територіальною належністю, а й як повноцінний учасник міжнародних відносин.

Сучасна правова система України була заснована на юридичних поняттях та принципах характерних Романо-германському типу правової системи. Право ж Європейського Союзу (далі – ЄС) поєднує в собі риси Романо-германської та Англо-саксонської правових систем. Незважаючи на деякі розбіжності в правових системах України та ЄС, окремі принципи є цілком ідентичними. Угоди ЄС, укладені з третіми державами і міжнародними організаціями, виступають як зовнішні джерела права. На них цілком поширяються такі принципи права міжнародних договорів, як обов'язковість дотримання, незмінюваність в односторонньому порядку, верховенство стосовно внутрішніх джерел права.

Найвищим законом України є Конституція, яка регламентує основні права та свободи людини. 17 липня 1997 року Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод. Тим самим Україна взяла зобов'язання привести своє законодавство до міжнародних стандартів, закріплених в Конвенції. Важливим кроком стало прийняття Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства ЄС» в 2004 році.

Європейський Союз не має кодифікованої Конституції. Первинними конституційними джерелами є Договір про Європейський Союз (ДЕС) та Договір про функціонування Європейського Союзу (ДФУС). Проте, ані ДЕС, ані ДФУС не містять юридично

закріпленого переліку основних прав людини. У цих документах наведено певні заборони та принципи, які гарантують пов'язані із економікою свободи, спрямовані на захист спільнотного ринку від обмежень з боку держав-членів.

Поворотним пунктом у системі захисту прав людини в Євросоюзі стали підписання та ратифікація Лісабонського договору 2007 р.

З моменту набуття чинності Лісабонським договором установчі договори ЄС містять такі положення стосовно захисту прав людини. У ст. 2 ДЕС закріплено принцип поваги прав людини та основних свобод. У ДФЕС містяться норми, які регулюють інститут європейського громадянства. Вони становлять предмет окремої - другої частини "Недискримінація та громадянство Союзу", яка також закріплює низку основних прав особистості (наприклад, право петицій або свободу пересування та вибору місця проживання).

Всі держави члени ЄС приєдналися до Європейської конвенції з прав людини. Питання про приєднання до Конвенції обговорювалося Європейським співтовариством (від якого веде свій початок ЄС) і Радою Європи, починаючи з 1979 року. Однак Європейський Союз не міг приєднатися до Конвенції в односторонньому порядку. Юридична основа для приєднання ЄС до Конвенції була створена Радою Європи ще в 2004 р. шляхом включення в Протокол № 14 до Конвенції ст. 18 наступного змісту: "Європейський Союз може приєднатися до цієї Конвенції". Протокол № 14 набув чинності лише 1 червня 2010 р., після того як всі 47 держав - членів Ради Європи ратифікували цей документ. Незважаючи на все це питання приєднання лишається відкритим.

Відсутність нормативно правових актів не вплинуло на наявність посади омбудсмена. Європейський омбудсмен займається скаргами європейських приватних і юридичних осіб на інститути і установи ЄС.

Підводячи підсумки можна зробити висновок, що в галузі захисту прав людини національне законодавство більш досконале ніж законодавство Європейського Союзу.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.
2. Основи права України : навч. посібник / ред. В. Л. Ортинський. - 2-ге вид., доп. і перероб. - Львів : Орієнта-Нова, 2005. - 365 с.
3. Право Європейського Союзу: Навч. посіб. / В.М. Бесчастний, В.П. Філонов, О.В. Філонов, В.М. Субботін та ін.; за ред. В.М. Бесчастного. - 2-ге вид., стер. - К. : Знання, 2011. - 366 с.

*Меуш Наталія Вікторівна,
Харківський регіональний інститут
Національної академії державного управління,
асpirант кафедри регіонального розвитку та
місцевого самоврядування*

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ – ЗАПОРУКА УСПІШНОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

Основною проблемою децентралізації, яка відбувається сьогодні в Україні, є те, що поки що немає чітких правил її проведення, адже хід реформування випереджає процес законотворення. За Європейською хартією місцевого самоврядування, яка є частиною законодавства України, місцеве самоврядування – це «право і спроможність органів місцевого самоврядування ... здійснювати регулювання і управління суттєвою часткою суспільних прав, які належать до їхньої компетенції, в інтересах місцевого населення» [2].

В умовах здійснення децентралізації органи місцевого самоврядування територіальних громад, які прийняли рішення об'єднуватись, чекають дієвих реформ від держави, які дадуть можливість об'єднаним громадам стати «господарями» тих територій, які увійдуть до об'єднаної громади – в рамках повноважень опікуватись мешканцями, які проживають на відповідній території, розвивати та підтримувати соціально-культурну сферу, комунальне майно громади, надавати якісні адміністративні, освітні, медичні, соціальні та інші доступні публічні послуги, тобто задовольняти інтересів громадян в усіх сферах життєдіяльності на відповідній території. Задля цього держава має провести ряд секторальних реформ:

- в організації системи охорони здоров'я – щоб ті ресурси, які направляє держава, максимально ефективно використовувалися, щоб можна було забезпечити якісне надання медичної допомоги на усіх рівнях;

- в освіті – 5 вересня Верховна Рада України прийняла закон «Про освіту», необхідний для проведення освітньої реформи, щоб кожна українська дитина мала шанси на якісну освіту, а педагоги – достойну оплату праці [3];

- земельну реформу, – юридичне відсторонення громад від управління землею (відсутність закону про передачу земель за межами населених пунктів в управління або розпорядження об'єднаним територіальним громадам (ОТГ), відсутність права затверджувати схему планування території ОТГ та управляти земельними ресурсами в межах їх юрисдикції відповідно до затвердженої планувальної

документації) не дозволяє їм залучати інвесторів та реалізовувати діяльність відповідно до своїх програм розвитку;

– реформування Державної служби України з надзвичайних ситуацій – трансформація системи пожежної охорони повинна стартувати зі створення місцевих пожежних команд у новостворених територіальних громадах – з метою забезпечення прибуття пожежних команд до будь-якого місця пожежі в найкоротший термін;

– бюджетну реформу, яка вже втілюється завдяки змінам, що внесені до Податкового та Бюджетного кодексів у частині перерозподілу деяких податків між рівнями бюджетів, які значно розширили фінансові можливості місцевих бюджетів, а в майбутньому дозволяють зробити економічно самодостатніми та спроможними і нові об'єднані громади – бюджети об'єднаних громад переводяться на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом [1].

Між тим, необхідно провести й інші реформи: політичну, адміністративну, фінансової системи, а також підготувати суспільство сприймати модель децентралізації.

Завдяки реформам вже створено 665 ОТГ, але процес об'єднання все одно іде повільно, бо по-перше, бажання людей об'єднуватись набагато сильніше, ніж готовність місцевої влади це підтримати із-за відчуття деякими головами сільських, селищних рад, що їм не обратись головою об'єднаної громади, втратити робоче місце та владу. По-друге, голови районних державних адміністрацій зволікають з об'єднанням громад, бо на сьогодні немає чіткого уявлення щодо існування інституту місцевих державних адміністрацій на районному рівні.

У будь-якому разі децентралізація влади на користь органів місцевого самоврядування й інших уповноважених суб'єктів не може мати абсолютний характер. За місцевими державними адміністраціями, що входять до системи органів виконавчої влади, повинно бути збережено повноваження щодо контролю за законностю нормативно-правових актів місцевого самоврядування та аналізу їхньої діяльності.

На сьогодні є велика потреба також в інформаційно-роз'яснювальній роботі щодо необхідності проведення реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади. Для прискорення об'єднання громад, зменшення проблемності під час діалогу влади і народу, потрібні законодавчі корекції, також необхідно створення законодавчої основи для реалізації права територіальних громад на добровільне об'єднання, передбачивши при цьому надання

державної підтримки новоутвореним об'єднаним громадам для поліпшення інфраструктури.

Саме тому вивчення досвіду європейських країн щодо правового забезпечення децентралізації влади та організації публічної адміністрації має велике значення для уdosконалення процесів функціонування та розвитку системи місцевого самоврядування України.

Література:

1. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

2. Європейська хартія місцевого самоврядування (ратифіковано Законом України від 15 липня 1997 р. № 452/97-ВР) // Офіційний вісник України. – 2013. – № 39. – Ст. 1418.

3. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.

*Мосаєв Юрій Володимирович,
Класичний приватний університет,
кандидат соціологічних наук, доцент*

ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕРІВНОСТІ У ДОСТУПІ ДО МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ: СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Право людини на охорону здоров'я та медичне обслуговування є одним з наріжних серед прав людини. Це право гарантується багатьма законодавчими актами багатьох країн світу не є виключенням і Україна.

У статті 25 «Основ законодавства України про охорону здоров'я» зазначається «держава забезпечує життєвий рівень населення, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд, соціальне обслуговування і забезпечення, який є необхідним для підтримання його здоров'я» [3, ст.25]. Тобто українське законодавство в сфері охорони здоров'я визнає своїм пріоритетом охорону здоров'я українських громадян, але воно їх не диференціює їх за статтю, толеруючи до більшості соціальних практик законодавство та представники державних і органів місцевого самоврядування знаходячись на роздоріжжі між можливістю визнати статеві особливості людини і бути не толерантними або їх визнавати і сприяти фізичному чи психологічному дискомфорту як окремих особистостей так і окремим соціальним групам. Це стосується і медичної допомоги.

Соціальна нерівність в сфері доступу до медичного обслуговування носить латентний характер і існує в будь-якій країні світу. Латентність нерівності в сфері доступу до медичної допомоги виникає через те, що сучасні демократичні, псевдодемократичні та недемократичні країни не можуть визнати сам факт нерівності так як це нівелює більшість соціальних та правових здобутків цих країн як у внутрішній так і у зовнішній соціальній політиці.

Соціальна нерівність є характерною для більшості соціальних явищ та соціальних інституцій. В медицині соціальна нерівність має кілька специфічних видів і особливостей. Серед них можна виділити: вікову, гендерну, територіальну і галузеву нерівності. Кожна із зазначених нерівностей має свої особливості і кожна з них наявна майже в кожній країні світу. Не оминали ці нерівності і сучасне українське суспільство. В даному матеріалі ми розглянемо саме гендерну форму нерівності.

Гендерні особливості наявні в самоідентифікації кожної людини. Гендером просякнуто більшість соціальних відносин і соціальних практик. Одним з головних гендерних факторів соціальної нерівності є етичні зловживання представниками однієї зі статей. Наприклад, В. Васильєва стверджує, що деякі медичні працівники чоловічої статі в багатьох випадках є схильними до невмотивованого затягування медичних оглядів молодих жінок. Не меншим зловживанням зі сторони медичних працівників чоловічої статі є фліртування з пацієнтами жінками під час медичних маніпуляцій. І третім фактором є колективні огляди пацієнток жіночої статі студентами обох статей під час родової діяльності та інших видів медичного обслуговування так як це наносить психологічну травму жінці, яка не може відмовити їм або заперечити їх присутність через стан здоров'я [1].

Цікаво що подібні факти відношення до жінки в медичних закладах застосовувалася в німецьких концтаборах [2]. І якщо в сучасних українських реаліях чоловіки використовують своє службове становище задля вдоволення своїх первинних сексуальних інстинктів, переводячи свої дії на гумор чи службову необхідність, то в рамках німецьких концтаборів це був спланований режим гендерного нівелювання особистості.

Певні проблеми гендерної нерівності в сфері доступу до медичної допомоги мають і чоловіки. Так як на відміну від жінок, які страждають від постійних перевірок репродуктивного здоров'я, чоловіки можуть за життя жодного разу не мати досліджень та консультацій з приводу власного репродуктивного здоров'я. Не останнім чином така ситуація склалася через байдужість суспільства.

Через те, що чоловіки не народжують дітей, суспільство та законодавчі акти у сфері охорони здоров'я багатьох країн не вважають обов'язковою перевірку статевого здоров'я чоловіка. Менталітет чоловіка і його гендерні стереотипи зводять до мінімуму спілкування з урологами та андрологами, особливо у діагностичних та профілактичних цілях.

Загалом слід відмітити те, що українське законодавство у сфері охорони здоров'я майже не використовує гендерні дефініції, що у свою чергу сприяє поглибленню гендерної нерівності в сфері медичного обслуговування. Тому реформування української системи охорони здоров'я повинно включати гендерні дефініції у всі законні та підзаконні акти в цій сфері.

Література:

1. Васильєва В. Унижение женщин на обязательных медосмотрах. Електронний ресурс. Режим доступу. <http://h.ua/story/292222>.
2. Вахсман Н. История нацистских концлагерей / Н. Вахсман – М. : Изд-во МГСУ, 2017. – 784 с.
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я. Електронний ресурс. Режим доступу. <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2801-12/page2>.

*Мукомела Ірина Володимирівна,
к.ю.н., молодший науковий співробітник
НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування
НАПрН України*

ЦІННОСТІ ОБ'ЄДНАНОЇ ЄВРОПИ І УКРАЇНА

Після жахіть двох світових війн країни Європи почали об'єднуватись задля стабільності, безпеки і добробуту. Головним орієнтиром забезпечення вказаних цілей став набір фундаментальних цінностей, що об'єднують людей, слугують певним клеєм для соціальної структури суспільства та багатолікої Європи.

Правового закріплення європейські цінності набули в ст. 2 Договору про Європейський Союз (далі ЄС), в якій зазначається, що основними цінностями об'єднаної Європи є повага до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, зокрема осіб, що належать до меншин. Наголошується, що ці цінності є спільними для всіх держав-членів у суспільстві, де панує плуралізм, недискримінація, толерантність, правосуддя, солідарність та рівність жінок і чоловіків. Вказані цінності є похідними від європейської ментальності, традицій, культури, освіти,

мистецтва. Вони визрівали в процесі історичного розвитку європейських держав та їх права.

В ст. 49 Договору про ЄС зазначається, що будь-яка європейська держава, яка поважає цінності, зазначені в ст. 2, і зобов'язується впроваджувати їх у життя, може звернутися із заявкою з метою стати членом ЄС. Відданість європейським цінностям – не пуста декларація і не дань міжнародному етикуту. Керівництво ЄС ніколи не приховувало бажання перетворити своїх сусідів в демократичні правові держави з ефективними, прозорими і підзвітними інститутами, де права людини будуть захищені, а корупція викорінена. В рамках політики сусідства відданість європейським цінностям підлягає постійному моніторингу й оцінці.

Експорт норм та цінностей – така ж аrena дипломатичних баталій, як і будь-яка інша. Геополітично Україна знаходиться на зламі двох цивілізаційних просторів – європейського та евразійського. Від самого початку зародження української державності це стало визначальним фактором її політичної долі.

З моменту проголошення своєї незалежності Україна задекларувала прагнення побудови правової, демократичної, соціально орієнтованої держави та визнала головним зовнішньополітичним вектором розвитку інтеграцію до європейського політико-правового простору. Прийняття Конституції ознаменувало собою закріплення на найвищому законодавчому рівні тих цінностей, навколо яких власне їй об'єдналась Європа. Системний аналіз європейських цінностей свідчить, що вони в концентрованому вигляді зосередженні в Розділі I Конституції України, який за своїм змістом є засадами конституційного ладу України, та в Розділі II, що закріплює права, свободи та обов'язки людини і громадянина.

І хоча *de jure* Україна взяла курс на євроінтеграцію, *de facto* в умовах глобальної поліцентричності головним центром сили і впливу для нашої держави ще до недавнього часу залишалася Росія. Як наслідок, в 2013 році тодішня «політична еліта країни» виявилися не готовою прийняти на себе виконання зобов'язань перед українським народом щодо підписання Асоціації з ЄС. Це спровокувало населення країни об'єднатися на мирних зібраннях та протестах по всій Україні. Тим самим українське суспільство продемонструвало свою відданість європейському вектору розвитку нашої держави та впровадження європейських цінностей в українську політико-правову дійсність. Не дарма революція 2013-2014 рр. ввійшла в підручники історії як «Революція Гідності», а одним із головних її лозунгів був «Україна – це Європа».

Нині Україна, ведучи війну за свою незалежність, бореться, у тому числі, за західноєвропейський напрям свого розвитку. На даному етапі українського державотворення перед нашою країною і суспільством стоїть завдання не стільки законодавчого закріплення фундаментальних європейських цінностей, скільки їх впровадження у вітчизняне повсякденне життя.

*Настич Темяна Миколаївна,
курсант факультету підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

**ДОГОВІР ЯК ДЖЕРЕЛО КОНСТИТУЦІЙНОГО
ПРАВА УКРАЇНИ**

Поміж джерел конституційного права договорам надається важливого значення. Проте одної точки зору щодо місця договорів в системі джерел конституційного права України та переліку їх видів як теоретики, так практики донині не сформували. Тому присвячені конкретизації правої природи договорів як джерел конституційного права наукові праці є необхідними та зберігають свою актуальність.

В доктрині конституційного права, коли мова ведеться про договори, переважно згадують про міжнародні договори. Однак в історії українського конституціоналізму мав місце приклад укладення і внутрішньодержавного договору. Таким договором був Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України від 8 червня 1995 р. № 1к/95-ВР [1], який втратив чинність після прийняття чинної Конституції України.

Щодо міжнародних договорів як джерел конституційного права України, то відповідно до ст. 2 Закону України «Про міжнародні договори України» (далі – Закон 2004 р.), міжнародний договір України – укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб’єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов’язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, утода, конвенція, пакт, протокол тощо)[2].

У ст. 9 Конституції України (далі – Конституція) вказується, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства

України. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України [3]. З вищезазначеного видно, що з поміж усіх міжнародних договорів України частиною національного законодавства визнаються лише ті міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стосовно міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надається іншими органами державної влади та уповноваженими ними особами, дослідники, спираючись на положення ст. 9 Конституції України, відстоюють точку зору, про неналежність їх до національного законодавства, що на нашу думку є помилковим. На підтвердження нашої думки наведемо наступні положення з Постанови пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя» від 19 грудня 2014 №13: «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України у формі ратифікації, та договори, які не потребують ратифікації й затверджені у формі указу Президента України або постанови Кабінету Міністрів України, є частиною національного законодавства України (ч. 1 ст. 9 Конституції України, ч. 1 ст. 3, ст. 12, ст. 19 Закону 2004 р.). У зв'язку із цим суди при застосуванні міжнародних договорів України під час здійснення правосуддя мають враховувати, що частиною національного законодавства слід розглядати не тільки ратифіковані Верховною Радою України міжнародні договори України, а й ті міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано в інших формах, погоджених сторонами, наприклад, шляхом «підписання», «прийняття», «затвердження» і «приєднання», за допомогою яких держава виражає в міжнародному плані свою згоду на обов'язковість для неї договору (підпункт б. п. 1 ст. 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р., ст.8 Закону 2004 р.). Під час розгляду справ, вирішуючи (доляючи) колізію між нормою міжнародного договору, який набрав чинності для України не шляхом надання згоди Верховною Радою України на його обов'язковість у формі ратифікації, і нормою іншого акта законодавства України, слід враховувати юридичну силу акта законодавства, яким було надано згоду на обов'язковість міжнародного договору України (наприклад, постанова Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. № 1389 «Про затвердження Договору між Кабінетом Міністрів України та Урядом Латвійської Республіки про співробітництво в боротьбі з тероризмом, незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів та

організованою злочинністю»). Норми такого міжнародного договору застосовуються в порядку, передбаченому для відповідного акта законодавства України, з урахуванням співвідношення законодавчого акта і підзаконного нормативно-правового акта.» [4].

Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що поряд із внутрішньодержавними договорами до джерел конституційного права України належать як чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України у формі ратифікації, так і міжнародні договори, які не потребують ратифікації й затверджені у формі указу Президента України або постанови Кабінету Міністрів України.

Література:

1. Конституційний договір між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України // Відом. Верхов. Ради України. – 1995. – № 18. – Ст. 133.

2. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 червня 2004 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 50. – Ст. 540.

Конституція України: Прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

3. Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя» від 19.12.2014 №13.

***Олефір Андрій Олександрович,**
Полтавський юридичний інститут
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, асистент*

КРИТИЧНІ ЗАУВАЖЕННЯ ЩОДО НОРМАТИВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МЕДИЧНОЇ РЕФОРМИ

Прийняття Верховною Радою України Закону «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» викликало жваву суспільну дискусію. Вважаємо за необхідне зазначити, що переходь до закупівлі державою медичних послуг на договірній основі, створення стимулів для залучення інвестицій у державний і комунальний сектори (для підвищення заробітніх плат, оновлення матеріально-технічної бази та ін.), а також запровадження

фінансування медицини за страховим принципом, як три основних етапи медичної реформи, мають не тільки економічне та організаційне обґрунтування, а й медичне (наприклад, фінансові стимули піклуватися про своє здоров'я).

Не заперечуючи загальної позитивної оцінки медичної реформи, доцільно звернути увагу на очевидні недоліки:

1) створення нового центрального органу виконавчої влади, що розподілятиме фінансування між закладами охорони здоров'я за програмою медичних гарантій, призведе до розширення бюрократичного апарату та корупційних (лобістських) ризиків при розподілі великих коштів, особливо з урахуванням того, що в законі не приділена увага правовому статусу цього органу та кадровим питанням. Натомість непропорційно значна увага приділена раді громадського контролю, у тому числі й добору кадрів. Хоча ця рада не матиме жодних засобів впливу орган, який вона покликана «контролювати».

2) створені можливості для запровадження необмежених гарантій надання медичної допомоги будь-яким категоріям населення за окремими програмами, без конкретизації, які саме категорії маються на увазі.

3) враховуючи різні рівні заробітніх плат та інвестиційні потенціали регіонів, встановлення для всієї території України єдиних тарифів оплати державою медичних послуг (лікарських засобів, медичних виробів), фактично дискримінує жителів бідних регіонів (за майновою ознакою) при доступі до медичної допомоги. У цьому контексті слід звернути увагу на два важливих положення закону: (1) ціни (тарифи) на медичні послуги, які державні та комунальні заклади охорони здоров'я надаватимуть поза програмою медичних гарантій, визначатимуться на основі кон'юнктури ринку; (2) створюється внутрішня мотивація для керівників державних і комунальних закладів охорони здоров'я, щоб припинити практику одержання лікарями незаконної винагороди, а саме, якщо надавач медичних послуг вимагає від пацієнтів винагороду в будь-якій формі за медичні послуги та лікарські засоби, надані за програмою медичних гарантій, то такі дії є підставою для одностороннього розірвання договору про надання медичних послуг. При цьому, чомусь дана норма не поширюється на приватні заклади, що також можуть одержувати фінансування за програмою медичних гарантій.

4) запровадження добровільної акредитації для всіх типів закладів охорони здоров'я, що може привести до скорочення засобів контролю якості медичної допомоги та є передчасним.

5) обмеження економічних моливостей державних і комунальних закладів охорони здоров'я, які є надавачами медичних послуг за програмою медичних гарантій, в аспекті комерціалізації своєї діяльності, що ставить їх у нерівні умови з приватними закладами, зокрема, до 2025 року обсяг платних медичних послуг такого закладу не може перевищувати 20 % від обсягу усіх наданих ним послуг.

6) не закріплені обов'язки держави та органів місцевого самоврядування щодо інвестування в модернізацію основних фондів закладів охорони здоров'я первинного рівня, зокрема щодо придбання сучасного діагностичного обладнання як передумови ефективної профілактики.

7) правове регулювання найбільш важливих правовідносин здійснюватиметься цілком на підзаконному рівні, за відсутності належних гарантій у Законі, наприклад, це стосується обсягу медичних послуг та лікарських засобів, що надаватимуться громадянам за рахунок коштів Державного бюджету України, порядку призначення та надання медичних субсидій і функціонування електронної системи охорони здоров'я. Крім цього, методика розрахунку тарифів і коригувальні коефіцієнти, а також порядок розробки програми медичних гарантій затверджується МОЗ України за погодження з Міністерством фінансів України.

8) невизначеність обсягу гарантованого пакету допомоги, оскільки програма медичних гарантій може містити послуги та лікарські засоби, пов'язані з наданням екстреної, первинної, вторинної (спеціалізованої), третинної (високоспеціалізованої), паліативної медичної допомоги, медичної реабілітації, медичної допомоги дітям до 16 років, а також у зв'язку з вагітністю та пологами. Крім цього, не визначені види діагностичних обстежень, гарантованих державою, не врегульований порядок оскарження дій лікуючого лікаря у разі незгоди пацієнта з його рішенням про відмову в наданні направління на одержання певного виду медичної допомоги та ін. З урахуванням того, що програма медичних гарантій коригуватиметься у «ручному режимі» при затвердженні Верховною Радою України у складі закону про Державний бюджет України на відповідний рік, є суттєві ризики непрофесійного формування змісту програми, а подекуди й політичних інтриг, наприклад, шляхом збільшення державних гарантій «під вибори».

*Останіна Анна В'ячеславівна,
здобувач кафедри господарського права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ІННОВАЦІЙНІ КЛАСТЕРИ В СИСТЕМІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ

Аналіз діяльності фармацевтичних підприємств виявив, що основними мотивами нововведень, зокрема, у виробництві ліків є насиченість ринку існуючими лікарськими засобами, бажання збільшити обсяги продажу, політика конкурентів, що загрожує позиціям фірми, боротьба за вихід на нові для фірми сектори ринку. Саме тому, важливим фактором в інноваційному процесі є інвестиції і їх обсяг, що визначає вирішальну роль ринку капіталу. На практиці фінансове забезпечення інновацій може здійснюватися за рахунок декількох джерел: бюджетних асигнувань, банківського, приватного, оборотного капіталу суб'єкта господарювання тощо. Вирішальну роль відіграють довгострокові та середньострокові інвестиції, оскільки інноваційний процес є досить тривалим і уявляє собою систему виробників інноваційної продукції, інвесторів і споживачів [1]. Інноваційне інвестування може здійснюватися систематично як інноваційна діяльність або як окремі операції (комплекс операцій) інноваційного характеру. Або, вважає В.І Кухар, інноваційне інвестування – це передача інвестором на корпоративній або зобов'язальний основі до складу активів суб'єкта господарювання майнових прав на окремі об'єкти інтелектуальної власності у вигляді інноваційного продукту, впровадження у виробничий процес якого дозволяє започатковувати випуск інноваційної продукції або надання інноваційних послуг. А як відомо, інноваційний продукт та інноваційна продукція виробляються в результаті реалізації інноваційного проекту [2].

Отже необхідно, підкреслюють фахівці, звернути увагу на вдосконалення державної економічної та науково-технічної політики щодо забезпечення пріоритетних напрямів модернізації вітчизняного виробництва, підвищення його конкурентоспроможності, регулювання діяльності інфраструктурних монополій. При вирішенні цієї проблеми доцільно розробити заходи щодо зниження адміністративного тиску на підприємницьку діяльність, а також забезпечення стабільності законодавчої бази та реальності її виконання. З огляду на це в державі постійно здійснюється організаційна перебудова системи охорони здоров'я з метою підвищення ефективності використання наявних

ресурсів. З точки зору більшості дослідників та практичних працівників, це має відбуватися шляхом стимулювання інноваційної діяльності. Вирішення цього завдання можливе лише шляхом дотримання державної інноваційної політики, метою якої відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» (ст. 3) є створення соціально-економічних, організаційних і правових умов для ефективного відтворення, розвитку й використання науково-технічного потенціалу країни, забезпечення впровадження сучасних екологічно чистих, безпечних, енерго- і ресурсо- зберігаючих технологій, виробництва й реалізації нових видів конкурентоспроможної продукції. Досягнення цілі повноти та системності у законодавчому забезпеченні реалізації інноваційної моделі національної економіки може бути досягнуто, вважає Ю.Є. Атаманова, за умови обрання за методологічній підхід принципу забезпечення функціонування ефективної національної інноваційної системи, яка є генератором нових знань, що одночасно виконує трансформаційну функцію, у межах якого відбувається їх доведення до стану інноваційних продуктів та впровадження як інновацій [3].

Для практичного втілення вище поставлених завдань в Україні необхідно зосередити зусилля на створенні розгалуженої законодавчої і нормативно-правової бази, яка забезпечувала б широкі можливості для юридичних і фізичних осіб здійснювати і підтримувати інноваційну діяльність незалежно від базових державних замовлень. Тобто система організації інноваційної діяльності на українських підприємствах не повинна обмежуватись їх власними науково-дослідними і дослідно-конструкторськими роботами, а навпаки – орієнтуватися на постійний зовнішній моніторинг і пошук інновацій у глобальному інформаційному просторі, на оцінку і придбання нових технологій, необхідних для їх інтенсивного розвитку.

На державному рівні також має бути модернізована система прямої підтримки інноваційних процесів за допомогою механізмів податкової і грошово-кредитної політики. Необхідно забезпечувати стабільність національної грошово-фінансової системи, що впливає на якість бізнес-середовища, а, отже, і на інвестиційну привабливість країни; запровадження дієвого пільгового режиму здійснення інноваційної діяльності; зростання рівня капіталізації банківського сектора, і врешті-решт, - послідовно переходити від економіки споживання до економіки розвитку.

Таким чином, формування інноваційного фінансування є органічною складовою процесу створення цілісного господарського

механізму, який відповідав би завданням розвитку економіки країни загалом.

Основними завданнями інноваційної політики держави повинні виступати: 1) створення економічних, інфраструктурних та інституційних передумов переходу до інноваційної моделі розвитку; 2) організація виробництв, що реалізують новітні технологічні уклади і мають перспективи виходу на внутрішній і зовнішній ринки з наукомісткотю продукцією світового рівня; 3) закріплення позитивних тенденцій в інноваційному розвитку; 4) створення науково-технічних та інституційних передумов для кардинального технологічного переозброєння економіки та збільшення частки сучасної високотехнологічної конкурентоспроможної на світовому рівні продукції.

Література:

1. Федоренко В.Г. Удосконалення структури фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств в Україні. Економіка та держава. №6. 2005. С. 3 – 8.
2. Кухар В.І. Господарсько-правове забезпечення державної інвестиційної політики в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.. юрид. наук. Харків. 2008. 20 с.
3. Атаманова Ю. Інноваційний кодекс України як форма удосконалення законодавчого забезпечення інноваційного розвитку України. Вісник Академії правових наук. 2008. №1(52). С. 172 – 182.

*Пашков Віталій Михайлович,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного, господарського та екологічного права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

МЕХАНІЗМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛУЖБИ КРОВІ УКРАЇНИ

Варто зазначити, що інтеграція України до ЄС, згідно з Угодою про асоціацію, передбачає гармонізацію основних елементів правових систем і створення поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі. З точки зору національної служби крові це означає, що нормативно-правові системи ЄС, держав-членів ЄС та України мають бути узгодженими на основі кращого європейського досвіду державотворення. З цієї причини законодавство України і ЄС щодо різноманітних аспектів, пов'язаних з донорською кров'ю, її компонентами та виготовленими з них препаратами, повинні

використовувати однакову термінологію та впроваджувати єдині правила регулювання.

Тобто імплементація законодавства України щодо служби крові повинна спиратися на положення Директиви № 2002/98/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про встановлення стандартів якості та безпеки збору, тестування, обробки, зберігання та розподілу людської крові та її складових, а також внесення змін до Директиви 2001/83/ЄС» від 27.01.2003 року, Директиви № 2004/33/ЄС Європейської Комісії «Про виконання Директиви 2002/98/ЄС Європейського Парламенту та Ради стосовно певних технічних вимог до крові та її складових» від 22.03.2004 року, Директиви № 2005/61/ЄС Європейської Комісії «Про імплементацію Директиви 2002/98/ЄС Європейського Парламенту та Ради стосовно вимог щодо відстежуваності та нотифікації про серйозні несприятливі реакції та події» від 30.09.2005 року, Директиви № 2005/62/ЄС Європейської Комісії «Про імплементацію Директиви 2002/98/ЄС Європейського Парламенту та Ради стосовно стандартів та специфікацій Співтовариства, що стосуються системи якості для установ, які працюють з кров'ю» від 30.09.2005 року.

Закон України «Про донорство крові та її компонентів» є не лише застарілим, а й в окремих випадках носить формальний характер, зокрема, щодо прав безоплатних донорів.

Імплементація законодавства України до зазначених актів права Європейського Союзу спрямована на вирішення проблем, що спричиняють незадовільну оцінку міжнародними експертами стану системи закладів служби крові України. Серед таких проблем можна виокремити: 1) відсутність злагодженої системи реалізації важливої державної функції в сфері охорони здоров'я населення; 2) забезпечення всіх потреб пацієнтів у донорській крові та її компонентах у відповідності до вимог якості та біологічної безпеки; 3) недосконала нормативна база, яка являє собою поєднання розрізнених і застарілих законів і міністерських наказів, більшість з яких не відповідає сучасним європейським та іншим міжнародним стандартам; 4) значна кількість отримання недостатньо достовірних результатів лабораторних досліджень, та високі показники передачі ВІЛ і гепатиту при гемотрансфузіях серед пацієнтів; 5) малоefективне використання донорської крові та високий обсяг її утилізації, що в великий мірі спричиняється наявними адміністративними перешкодами та загальною відсутністю злагодженості системи національної служби крові тощо.

Необхідність удосконалення нормативно-правового забезпечення служби крові обумовлюється також переглядом засад регулювання у сфері організації діяльності національної служби крові, зміщенням основних акцентів в напряму контролю якості та ефективності використання донорської крові, її компонентів та виготовлених із них препаратів, підвищення рівня захисту прав донорів та реципієнтів тощо.

Реалізація запропонованих змін та імплементація законодавства України забезпечить: 1) усунення термінологічних неузгодженностей, що містяться у законодавстві України та імплементації термінології у цій сфері до актів законодавства ЄС; 2) закріплення засад державної політики щодо розвитку та функціонування національної служби крові і її фінансування, основ забезпечення ощадливого використання донорської крові та її компонентів; 3) визначення організаційної системи діяльності національної служби крові та встановлення правового статусу її суб'єктів та кваліфікаційних вимог до них; 4) закріплення на рівні закону завдань державного регулювання національної служби крові та повноважень центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, щодо реалізації цих завдань; 5) регламентацію на рівні закону повноважень органу державного контролю щодо забезпечення якості та безпеки донорської крові, її компонентів та виготовлених із них препаратів; 6) встановлення вимог, що ставляться до якості та безпеки донорської крові та її компонентів, пов'язаних з цим процедур у закладах національної служби крові та впровадження інституту уповноваженої особи закладу національної служби крові; 7) комплексний підхід у нормативному регулюванні системи гемонагляду за обігом донорської крові та її компонентів, запобіганні поширенню інфекційних хвороб, порядку тестування зразків донорської крові; 8) закріплення спеціальних положень щодо інформаційної політики в закладах національної служби крові; 9) визначення правових засад обігу крові та її компонентів, у тому числі щодо їх взяття, зберігання, транспортування, переробки, реалізації, ввезення та вивезення з території України; 10) детальну регламентацію правового статусу донора крові та її компонентів, зокрема щодо вимог до осіб, які можуть стати донорами, умов виконання ними донорської функції, їх прав та обов'язків, пільг, що надаються донорам; 11) передумови для запровадження реєстру донорів крові та її компонентів, визначить правові засади для організації його ведення; 12) врегулювання особливостей відповідальності за порушення законодавства про національну службу крові.

Вирішення цих питань потребує запровадження єдиної Національної стратегії розвитку служби крові, що передбачає створення систему національної служби крові, яка складається з Національного центру служби крові як єдиного уповноваженого органу з питань запровадження та забезпечення функціонування системи управління якістю донорської крові та її компонентів, регіональних центрів та закладів національної служби крові.

*Прихан Ірина Ігорівна,
Івано-Франківський юридичний інститут
Національного університету «Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, доцент*

**МОРАЛЬ ЯК ЛЕГІТИМНИЙ ОБМЕЖУВАЧ СВОБОДИ
ВІРОСПОВІДАННЯ В КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ
ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД**

Стаття 9 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод гарантує кожному право на свободу думки, совісті та релігії. Свобода сповідувати свою релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони публічного порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб [1]. .

ХХІ століття формує для європейського співтовариства оновлені виклики, що все більше загострюються через зловживання правом. Саме тому, центральною проблемою міжнародно-правового регулювання є віднайдення оптимального балансу між різними конкуруючими цінностями, між задіяними правозгідними соціальними потребами й інтересами.

Сучасний рівень розвитку міжнародного публічного права відрізняється високим ступенем моралізації правових норм [2, с. 67]. Мораль, без сумніву, можна назвати загальнолюдською цінністю або цінністю глобального значення. У контексті правового регулювання це виражається в універсалізації норм моралі, її закріпленні на міжнародно-правовому рівні в системі інших цінностей глобального значення, таких як права людини, мир, безпека, стабільний розвиток та інші.

Мораль як категорія, що визначає моральні уявлення суспільства, пройшла значний історичний шлях розвитку. Водночас варто вести мову про існування певних загальнолюдських моральних поглядів, які є незмінними, і незалежно від часово-просторових рамок та

структуризації суспільства, супроводжують людство на протязі усієї історії цивілізації.

Те, що європейське співтовариство ставить цінності моралі вище за свободу сповідувати свою релігію є достатньо показовим і визначальним. Хоча в основі більшості релігій і лежать моральні постулати, все ж, сам феномен моралі є позарелігійним поняттям, оскільки добро, честь, гідність, справедливість та інші моральні цінності можуть бути пріоритетними і для людини, яка не сповідує жодної релігії, або ж сповідує релігію, яка не є панівною в тій чи іншій державі.

На нашу думку, під обмеженнями прав і свобод з метою захисту моралі, в тому числі і свободи віросповідання, варто розуміти встановлені законодавством межі (границі) реалізації (здійснення) людиною (громадянином) прав свобод, що виражаються в заборонах, обов'язках, відповідальності, існування яких детерміновано (визначено) необхідністю захисту визнаних цінностей моралі, призначенням яких є забезпечення необхідного балансу між інтересами особистості, суспільства й держави.

Зазвичай, європейське співтовариство дуже обережне, коли мова йде про обмеження прав чи свобод, але в інтересах захисту моральних цінностей вдається до заборон, які нормативно закріплюються і знаходять свій подальший розвиток на регіональному та місцевому рівнях. Актуалізується дане питання все більше у зв'язку із загостренням проявів релігійного екстремізму, наслідком якого є численні теракти як на європейському континенті, так і по всьому світу. Пояснюється це все більшим розмиванням фактичних кордонів між державами та вільним переміщенням осіб, в тому числі в межах Європейського Сівтовариства. При цьому, не всі релігії є толерантними по відношенню до «іновірів». До прикладу, іслам дозволяє поширювати свою релігію у світі за допомогою зброї. Саме через цю та схожі загрози необхідно впроваджувати обмеження свободи віросповідання.

Основним і єдиним критерієм обмеження прав людини є гарантування прав інших і, тим самим, забезпечення природного співіснування соціальної спільноти. До європейських принципів обмеження прав відносяться: здійснення обмежень на основі закону, дотримання принципу пропорційності та не перекручування суті права. Держава може обмежити право в тому випадку, коли обмеження викрадане захистом прав інших і досягнення мети не може бути забезпечено іншими способами з урахуванням принципу верховенства права.

Європейський Суд з прав людини і Європейська Комісія визнали, що захист моралі в демократичному суспільстві є легітимною метою обмеження свободи думки, совісті й релігії. Отже, по своїй суті, правові обмеження окремих прав і свобод, зокрема свободи віросповідання, служать гарантіями захисту тих соціальних цінностей, стосовно яких у Конвенції та внутрішньому законодавству держав передбачений обов'язок по їхньому дотриманню й захисту.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4.11.1950 р. // Урядовий кур'єр від 17.11.2010. – №215.
2. Мережко А. А.Международная мораль и проблема соблюдения международного права / А. А. Мережко // Актуальні проблеми політики : зб. наук. пр. – Одеса : Фенікс, 2012. – Вип. 45. – С. 66-72.

*Прохазка Ганна Анатоліївна,
канд. юрид. наук,
асистент кафедри теорії та історії держави і права
Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

**ВНЕСОК ЖЕНЕВСЬКОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ДИТИНИ В
РОЗБУДОВУ КОНЦЕПЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ**

Прийнято вважати, що процес становлення концепції прав людини розпочався після Другої світової війни, разом із створенням Організації Об'єднаних Націй (ООН) та прийняттям Загальної декларації прав людини 1948 року. Цей процес був тривалим і він не завершений на сьогодні, оскільки міжнародне право прав людини продовжує розвиватися разом із суспільством та його технологічними досягненнями. Саме завдяки ООН і багаточисельним її установам у світі заговорили про права людини і громадянина, права жінок і дитини, права особи з інвалідністю та біженця.

Дійсно, повномасштабний розвиток прав і свобод людини і громадянства розпочався діяльністю у другій половині XIX століття перших благодійних, неурядових організацій, які допомагали хворим і пораненим, бідним і безпритульним та були засновані на релігійних, християнських засадах. Зазначений процес був продовжений міжнародними міжурядовими організаціями у другій половині XX століття, після закінчення Світової війни 1939-1945 року.

Оскільки дитина в будь якому суспільстві визнається найменше захищеною, не дивно, що перші дії міжнародної спільноти були спрямовані на її захист ще на початку ХХ століття, коли розпочала

свою діяльність Ліга Націй. На протязі 1919–1924 років у світі розгорнувся рух спрямований на захист прав дитини: 1919 – заснована британська організація «Урятуйте дітей»; у Швеції організація «Рада Барнен»; у 1920 році, у Женеві – «Міжнародний союз порятунку дітей» та прийняття у 1923 році ним декларації про захист прав дитини та нарешті, 26.11. 1924 року, першої «Декларації прав дитини» [1].

Прийняття Декларації у 1924 році важко переоцінити, хоча на довгі десятиліття вона була забута на території Радянського Союзу. Забута через те, що містила норми, виконання яких не могла забезпечити влада, а також тому, що зазначена Декларація була прийнята Лігою Націй – першою міжнародною міжурядовою організацією, що стала ідеологічною супротивницею влади Рад.

Женевська декларація прав дитини 1924 року є свідченням того факту, що на початку ХХ століття дотримання прав людини вже розглядалися як проблема глобального, міжнародного масштабу і визнавалися пріоритетним завданням світової спільноти.

В цей час, на міжнародному рівні, були закріплені основні п'ять принципів, які включали:

-надання засобів, необхідних для нормального духовного та фізичного розвитку;

-забезпечення харчування, догляду за хворим, допомоги безпритульному та дитині, що допустила помилку;

-першочергове право дитини отримати допомогу у тяжкий час;

-забезпечення піклування та недопущення експлуатації дитини;

-виховання у дитини розуміння необхідності служіння суспільству

[1].

Ці принципи розглядалися з позиції недопущення експлуатації та неволі серед дітей, рабської праці та нелюдських умов існування, оскільки бурхливий розвиток індустрії буржуазних країн не нехтував дитячою малооплачуваною працею, а більшість дітей з бідних родин були поставлені у надскладні умови існування.

На думку Шевченко-Бітенської О. В. ці права були викладені в Декларації у формі маніфесту і містили не стільки права, скільки обов'язки дорослих щодо дітей [2, с. 13]. Дійсно, Декларація 1924 року не передбачала механізмів захисту прав дитини і по суті містила «заяву про наміри» міжнародної спільноти покласти край безправності дитини в умовах післявоєнного світу і тих жертв серед цивільного населення, які завдала війна.

Вона також зазначає, що хоча міжнародно-правова охорона прав дитини і була закріплена Женевською декларацією прав дитини 1924 року, проте першим міжнародним документом, який захищав права

дитини є Конвенція про мінімальний вік прийняття дітей на роботу у промисловості, ухвалений Міжнародною конференцією праці у 1919 році, яка діє і на сьогодні [2, с. 32–33].

З цим ми можемо погодитися тільки частково, оскільки Женевська декларація прав дитини 1924 року була ширшою за включеним у неї переліком прав дитини, гарантуючи надання усіх засобів необхідних для нормального фізичного та духовного розвитку неповнолітньої особи.

Разом з тим, саме ці п'ять принципів увійшли у наступні міжнародно-правові документи і фактично сформували розуміння прав дитини у світі. Більшість загальновизнаних прав дитини, які вона може реалізовувати, як особисто, так і за допомогою дорослих, надалі були відображені у Конвенції про права дитини 1989 року і передбачили вже зобов'язуючі норми для держав-учасниць та їх національних урядів [3].

Таким чином, підсумовуючи, ми можемо зазначити, що процес закріплення прав дитини у світі має тривалу і складну історію, він фактичного започаткував становлення концепції прав і свобод людини і громадянства вже після Другої світової війни під егідою Організації Об'єднаних Націй.

Література:

1. Женевська декларація прав дитини [Електронний ресурс]. – Режим доступу:https://ru.wikipedia.org/wiki/Женевская_декларация_прав_ребёнка#Пять_принципов_декларации

2. Шевченко-Бітенської О. В. Правові механізми Ради Європи у сфері захисту дітей від насильства: дис. на здобуття ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / О. В. Шевченко-Бітенська. – Одеса: [Б.в], 2015 р. – 210 с.

3. Конвенція про права дитини 1989 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021

Самбор Микола Анатолійович,

Прилуцький відділ поліції

*Головного управління Національної поліції в Чернігівській області,
кандидат юридичних наук,*

лауреат НАН України «Талант, натхнення, праця»

**«М'ЯКЕ ПРАВО» ЯК ДЖЕРЕЛО РЕГУлювання ПРАВА
НА МИРНІ ЗІБРАННЯ**

Дослідження міжнародно-правового регулювання права на мирні зібрання було б не повним, якщо залишити без уваги інші джерела, у

яких містяться поряд із загальнообов'язковими нормами, норми та засади, які стають платформою для подальшого розвитку міжнародних договірних відносин та, власне, формування правових норм. Згадані міжнародні документи, а саме відозви та акти, за своєю природою не містять правових норм у загальноприйнятому їх розумінні, вони не встановлюють права та обов'язки учасників/сторін цих документів, вони лише підкреслюють важливість обговорених питань для розвитку міжнародного співтовариства, окремих держав, у тому числі й для окремих людей, а також визначають пріоритети, які повинні враховуватися у правотворчій діяльності.

У зв'язку із цим у міжнародному праві склалася традиція розподілу права на «жорстке» (hard law) та «м'яке» право (soft law) – позначення квазі-правових інструментів, які не мають обов'язкової юридичної сили або обов'язкова сила яких «слабша», ніж обов'язкова сила права, що діє в державі на поточний час [1]. В основу такої класифікації закладено особливості джерел права, їх змістове наповнення та особливості застосування норм, що містяться у цих джерелах, у тому числі їх призначення та обов'язковості виконання.

Як стверджує Т.М. Нешатаєва, «м'яке» право (soft law) – це рекомендаційні норми [2, с. 108]. О.В. Кашлач стверджує, що у нормах «м'якого» права, що містяться в міжнародних договорах, відсутня така істотна ознака «твірдої» правової норми, як формальна визначеність, і вони не породжують для держав чітких, певних прав і обов'язків. Хоча такі норми «м'якого» права і висловлюють узгоджену волю держав, але в них відсутній необхідний елемент міжнародно-правової норми як юридично обов'язкова сила, тобто процес узгодження воль держав включає тільки одну стадію: досягнення згоди щодо правил поведінки [3]. «М'яке право» формується з правил поведінки які закріплені в документах, які не пов'язані юридично обов'язковою силою як такою, але тим не менш, можливо, можуть мати деякі непрямі правові наслідки, які здійснюються і можуть здійснювати практичний вплив[4, с. 346]. То ж можемо підвести підсумок та зазначити, що «м'яке» право за своїм змістом, джерелами не має єдності у розумінні, що призводить до неоднозначного не лише його сприйняття, а й використання та застосування, визначення із джерельною його основою. Більшість ухвалених міжнародних документів носять рекомендаційний характер для країн-учасниць, хоча можуть мати засоби для забезпечення їх виконання, у тому числі передбачати судовий механізм захисту та охорони норм, що містяться у їх змісті.

Очевидно, що саме до «м'якого» права слід віднести Керівні принципи щодо свободи мирних зібрань, котрі підготовлені радою

експертів з Бюро з демократичних інститутів та правам людини НБРЄ та Європейської комісії за демократію через право (Венеційської комісії) Ради Європи, адже останні не містять обов'язкових норм для країн, однак визначають вектори розвитку правових систем країн світу, а також міжнародного права у сфері забезпечення реалізації права на мирні зібрання. Отже такі принципи як презумпція на користь проведення зборів, законність, пропорційність, недискримінація, належна адміністрація визнані фундаментом забезпечення реалізації права на мирні зібрання. З огляду на зміст даних принципів, останні є орієнтирами для діяльності саме держави, її органів публічної влади, котрі повинні забезпечити умови безперешкодної реалізації суб'єктам їх права на мирні зібрання, при цьому не допускаючи перекладення тягара відповідальності за забезпечення реалізації права на мирні зібрання на носіїв даного права та організаторів мирних зібрань. Міжнародне співтовариство у такий спосіб зауважило на свободі реалізації суб'єктами їх права на мирні зібрання, та вкотре зазначило, що дане право нерозривно пов'язано із обов'язком публічної влади щодо забезпечення реалізації даного права не лише пасивним шляхом, шляхом невтручання, а саме активними діями, спрямованими на створення сприятливих умов реалізації даного права, а також усунення можливих перешкод та загроз у реалізації права на мирні зібрання. Рецепція даних принципів міжнародного права людини є архіважливим для розбудови громадянського суспільства у середині будь-якої країни. Однак, як засвідчує практика, не всі країни схильні до сприйняття «м'яких» норм міжнародного права у галузі забезпечення права на мирні зібрання.

У зв'язку із цим, на нашу думку, особливу увагу слід приділяти й заявам доповідачів ООН щодо реалізації права на мирні зібрання у країнах світу. Оскільки вивчення не лише формально юридичних складових реалізації права на мирні зібрання у національних правових системах, а й фактичних обставин справ, дозволяє робити висновки про стан забезпечення та реалізації даного права громадянами у державі. Так, спеціальний доповідач ООН зазначає, що заради підтримки стабільності часто неправомірно обмежується право на свободу мирних зібрань. Права людини і особливо право на свободу мирних зібрань зміщують підзвітність Уряду, етнічне рівність, культурне розмаїття, толерантність, участь і ефективне державне управління. Не зупинимося на доповідях, розглянемо резолюції міжнародних організацій, у яких містяться «м'які» норми щодо реалізації права на мирні зібрання. Резолюція ГА ООН від 15 березня 2006 року, вкотре підтвердила, що усі права людини носять

універсальний, неділиний, взаємозв'язаний, взаємозалежний і взаємодоповнюючий характер і що до усіх прав людини потрібно підходити справедливо і однаково, з одних і тих же позицій і з рівною увагою [5]. Резолюція ГА ООН від 19 грудня 2016 року «Стан з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна)» засудила серйозні порушення і зловживання, скочених стосовно жителів Криму, включаючи права на мирні зібрання [6].

Таким чином «м'яке право» можна розглядати як елемент політико-правового регулювання, у якому превалює політична складова. Разом із тим, джерела «м'якого права» у сфері регулювання права на мирні зібрання виступають векторами для розвитку міжнародного «жорсткого» права та національного права, яким буде нормативно визначено механізм (алгоритм) не лише здійснення права на мирні зібрання носіями суб'єктивних прав, а й визначено сфера дозволеного втручання у здійснення даного права з боку органів публічної влади, у тому числі й повноваження вказаних органів щодо забезпечення здійснення права на мирні зібрання.

Вважаємо, що «м'яке право», як джерело регулювання права на мирні зібрання, вказує на існуючі прогалини національного законодавства, виявляє потенційні та реальні порушення права на мирні зібрання у суспільних відносинах як з боку окремих фізичних та юридичних осіб, так і з боку державного апарату. «М'яке право» наголошує на необхідності дотримання міжнародних стандартів у дотриманні здійснення права на мирні зібрання, про що вказують резолюції міжнародних організацій, у змісті яких постійно наголошується на необхідності дотримання ухвалених сторонами договірних зобов'язань – суб'єктами міжнародного права, взятих на себе обов'язків у галузі прав людини.

Підсумовуючи все вищевикладене, зазначимо, що не дивлячись на відсутність такої ознаки як загальнообов'язковість, у нормах «м'якого права», останні виступають дієвим динамічним елементом правової системи світу та національних правових систем для розвитку законодавства щодо здійснення права на мирні зібрання. Врахування положень «м'якого права» під час ухвалення норм позитивного національного права та норм «жорсткого» міжнародного права щодо формування правової позиції на право на мирні зібрання забезпечить рецепцію передових поглядів людства на забезпечення права на мирні зібрання та створить ефективний механізм реалізації права на мирні зібрання кожною людиною.

Література:

1. «М'яке» право. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

https://uk.wikipedia.org/wiki/М%27яке_право – Дата доступу 19.09.2017 року.

2. Нешатаева Т.Н. Международные организации и право. Новые тенденции в международно-правовом регулировании/ Т.Н. Нешатаева. – М.: Delo, 1998. – 272 с.

3. Кашлач О. Нормы «мягкого» права: понятие и признаки/ О.Кашлач// Журнал международного права и международных отношений. – 2006 – № 2. [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://evolutio.info/content/view/1010/176/> – Дата доступу 25.09.2017 року.

4. Грималюк П.О. Загальний аналіз актів «м'якого права»(«soft law») у праві Європейського Союзу/ П.О. Грималюк// Прикарпатський юридичний вісник. – 2014. – № 3 (6) – С. 340-349.

5. Резолюция, принятая Генеральной ассамблеей Организации Объединенных Наций на 72 пленарном заседании 15 марта 2016 года. [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N05/502/68/PDF/N0550268.pdf?OpenElement> – Дата доступу 27.09.2017 року.

6. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 19 грудня 2016 року «Стан з правами людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополь (Україна)». [Электронный ресурс]. – Режим доступу: [https://uk.wikisource.org/wiki/Резолюція_Ради_Безпеки_ООН_А/RES/71/205_\(2016\)](https://uk.wikisource.org/wiki/Резолюція_Ради_Безпеки_ООН_А/RES/71/205_(2016)) – Дата доступу 27.09.2017 року.

*Семенець-Орлова Інна Андrijівна,
Національний авіаційний університет
кандидат політичних наук, доцент*

ОНОВЛЕННЯ НОРМАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМИ ЗМІНАМИ В УКРАЇНІ (2016-2017 РР.)

5 вересня 2017 р. було прийнято новий Закон України «Про освіту», який вступив в силу 28 вересня цього року [5]. Закон декларує низку важливих новацій, що важливі для забезпечення стартових умов багатьох освітніх змін в Україні, об’єднаних у системну реформу.

Попередній Закон України «Про освіту» [4] тривалий час виконувався вибірково через його внутрішні суперечності. Як стверджував В. Бахрушин, більшість з них вирішували за допомогою різноманітних підзаконних актів, що врегульовували колізії, якою з норм закону слід користуватися у кожному випадку [1]. Це суттєво ускладнювало правове регулювання відносин у сфері освіти. Наявність такої ситуації можна пояснити наступним чином. На думку В. Бахрушина, можливо тому, що багато років і Верховна Рада України, і уряд ставилися до цього закону не як до правового документу, який

треба виконувати, а як до декорації, яка існує лише тому, що вона має бути [2].

У новому Законі України «Про освіту» суттєво чіткіше окреслена відповідальність органів місцевого самоврядування за забезпечення якості освіти у відповідних регіонах (ст. 66) [5], чого не було у попередньому Законі [4]. Ця норма, звісно, витребувана етапом реалізації реформи з децентралізації влади в сучасній Україні. Також чітке окреслення компетенції відповідальності сприятиме зростанню якості освіти в регіонах. Повноваження органів місцевого самоврядування в галузі освіти щодо розвитку мережі навчальних закладів та установ на рівні обласних рад, Верховної Ради Автономної Респубубліки Крим, Київської та Севастопольської міських рад у порівнянні із діючим законом суттєво доповнено, що теж, на нашу думку, більш відповідає гарантіям забезпечення права на освіту у її доступності, рівному доступі та якості. Означені органи місцевого самоврядування «планують та забезпечують розвиток мережі... спеціальних закладів освіти для осіб з особливими освітніми потребами, а також мережі науково-методичних та навчально-методичних установ».

Обласні ради, Верховна Рада Автономної Респубубліки Крим, Київська та Севастопольська міські ради відповідають за забезпечення доступності повної загальної середньої освіти та професійної освіти; районні, міські ради та ради об'єднаних територіальних громад – за забезпечення доступності дошкільної, початкової та базової середньої освіти, позашкільної освіти; сільські, селищні ради – за забезпечення доступності дошкільної та початкової освіти (ст. 66). Це важливе уточнення, дане у проекті ЗУ розмежовує межі відповідальності щодо адміністративного обслуговування освіти в регіонах в контексті реформи децентралізації влади, створення об'єднаних територіальних громад, що досі триває в Україні.

Ми не погоджуємося із Д. Ягофаровим про те, що в освітньому секторі України необхідна широкомасштабна система державних заходів, яка включала б активізацію контролюючих органів, вдосконалення законодавчої бази і багатопланову роботу з кадрами [6, С. 7]. Якщо з двома останніми факторами можна безспірно погодитись, то застосування першого фактору у сфері освіти може лише поглибити супротив освітнім змінам. Як свідчить досвід освітніх реформ, наприклад у Грузії та Польщі, децентралізація у сфері управління освіти є суттєвим сприяючим фактором появи нової освітньої інноваційної ініціативи. Позаяк суб'єктивні фактори, наприклад, неналежне виконання працівником покладених на нього

посадових обов'язків може завадити досягненню мети правового регулювання розвитку освіти [3, С. 203]. Тому підвищення рівня правової культури та правової свідомості суб'єктів є, мабуть, найскладнішим і найважливішим шляхом підвищення ефективності механізму правового регулювання [3, С. 203].

Верховна Рада України 6 жовтня 2016 р. прийняла Закон № 1662-VIII «Про внесення змін до закону України «Про вищу освіту» щодо працевлаштування випускників». Це, з одного боку, привело освітнє законодавство України у відповідність з нормами Конституції та міжнародними нормативно-правовими актами в частині забезпечення прав громадян на працю, свободу пересування. З іншого боку, цей нормативно-правовий акт покладає особливу відповідальність на органи влади, у компетенції яких знаходиться формування державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою. Законом скасовується обов'язкове відпрацювання випускниками ВНЗ, підготовлених в межах державного замовлення. ВНЗ, в свою чергу, тепер не зобов'язані здійснювати працевлаштування випускників. Таке законодавче нововведення може певним чином негативно вплинути на ринок праці в рамках відкритих вакансій спеціалістів, які не користуються попитом серед вступників через низьку оплату праці чи інші причини. Звісно, до цього інституту відпрацювання випускниками, підготовлених за рахунок державного замовлення ефективно не працював. Незбалансованість ринку праці та освітніх послуг поглиблювала його недієвість. Ця ситуація актуалізує потребу формування економічного обґрунтованого державного замовлення, спрямованого на економію ресурсів при підготовці спеціалістів на підготовку фахівців із вищою освітою відповідно до стратегії розвитку держави.

Література:

1. Бахрушин В. Два роки роботи над законом: що змінилось? [Електронний ресурс] / В. Бахрушин // Портал громадських експертів Освітня політика. — Режим доступу : <http://education-ua.org/ua/articles/1019-dva-roki-roboti-nad-zakonom-shcho-zminilosya>.
2. Бахрушин В. Новий закон «Про освіту»: навіщо він потрібний? [Електронний ресурс] / В. Бахрушин // Українська правда. Життя. — Режим доступу : <https://life.pravda.com.ua/columns/2017/06/22/224847/>.
3. Кархут О. Ефективність механізму правового регулювання суспільних відносин в освітній сфері / О. Кархут // Право. — 2015. — Вип. 28. — С. 200–205.
4. Про освіту. Закон України від 23.05.1991 № 1060-XII, втратив чинність [Електронний ресурс] / Офіційний веб-портал Верховна Рада України. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.

5. Про освіту. Закон України від 05.09.2017 р., № 2145-9 [Електронний ресурс] / Офіційний веб-портал Верховна Рада України. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/page>.

6. Ягофаров Д. Моделирование образовательного нормотворчества (К постановке проблемы теоретического исследования) / Д. Ягофаров // Право и образование. — 2008. — № 11. — С. 4-12.

*Сиротенко Тетяна Сергіїна,
Навчально-науковий інститут права
Сумського державного університету,
студентка ІІІ курсу*

ДО ПИТАННЯ ПРО ДЕРЖАВНУ ПІДТРИМКУ ОРГАНІЧНОГО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Перспективність розвитку в Україні органічного виробництва не викликає сумнівів. Тенденції до переорієнтації виробництва набирають обертів. Серед стимулюючих факторів можна назвати падіння на світових ринках ціни на сировину. Крім того зниження родючості ґрунтів внаслідок інтенсивного використання суттєво впливає на збільшення собівартості продукції. Для невеликих виробників це можливість вийти із своєю продукцією на зовнішній ринок. Адже органічна продукція є високомаржинальним напрямком, це нішева експортноорієнтована продукція. Необхідність диверсифікації виробництва розуміють й агрохолдинги і невеликі виробники. Проте у останніх можливості переходу на органічне виробництво, наприклад плодово-ягідної продукції, є обмеженими та потребують значної підтримки з боку держави.

За статистикою Федерації органічного руху України станом на 2016 рік в Україні діє 360 сертифікованих органічних господарства, а загальна площа сертифікованих органічних сільськогосподарських земель 411 200 га, частка сертифікованих органічних площ серед загального об'єму сільськогосподарських угідь України складає близько 1% [1]. Наприклад в Польщі станом на 2015 рік, загальна площа сертифікованих органічних сільськогосподарських земель 580,731, а частка сертифікованих органічних площ серед загального об'єму сільськогосподарських угідь складає 4% [2].

Для того, щоб мати можливість реалізувати свою продукцію як органічну, товаровиробник повинен пройти процедуру сертифікації, та отримати сертифікат, що підтверджує відповідність виробництва вимогам органічних стандартів. Процес сертифікації потребує значних

коштів. Так, за даними сертифікаційної компанії «Органік Стандарт» вартість сертифікаційної процедури становить від 9 до 100 тис. грн. на рік [3]. Більшість фермерів які мають бажання займатися органічним виробництвом, не реалізують своїх цілей через брак коштів.

В багатьох країнах світу на державному рівні запроваджено систему стимулювання появи нових суб'єктів органічного сектору, надається фінансова підтримка для розвитку. Наприклад, виробники органічної продукції в Польщі отримують державну допомогу одразу за кількома напрямами. Дотується участь фермерів в системах контролю якості харчових продуктів. Участь в Програмі контролю якості приносить фермеру дохід у розмірі 255 євро на рік. Допомога виділяється на рекламну та інформаційну діяльність. Передбачена компенсація до 70% витрат на рекламу і розповсюдження інформації щодо органічної продукції. Компенсиуються витрати, пов'язані з переходом від звичайного методу ведення господарства до органічного. В залежності від типу господарства і його спеціалізації пряме дотування господарств, що займаються виробництвом органічної продукції, становить в середньому 240 євро за 1 га за рік [4, с. 59].

У Молдові субсидії в розрахунку на один гектар виплачуються протягом перших двох років переходу на органічне сільське господарство. В перший рік переходу на органічне виробництво ця сума складає 40 євро на гектар, на другий рік – 24 євро/га. Так, у 2007 р. загальна сума цих виплат склала приблизно 120000 євро, в 2008 р. – 239000 євро та в 2009 р. – 298000 євро [5].

В Україні в стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р., схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України за №806-р. серед пріоритетних напрямів досягнення стратегічних цілей вказано і забезпечення продовольчої безпеки держави шляхом сприяння розвитку органічного землеробства, насамперед в особистих селянських і середніх господарствах [6].

В Україні державна підтримка реалізується шляхом наданням кредитів, за бюджетною програмою «Надання кредитів фермерським господарствам». У 2017 році в рамках даної програми загальна сума асигнувань, складає 65 млн гривень, що у 4 рази більше ніж минулого року (2016 – 15,7 млн). Фінансова підтримка на конкурсних засадах на поворотній основі на 5 років надається фермерським господарствам у розмірі, що не перевищує 500 тис. гривень, за умови забезпеченням виконання зобов'язання щодо повернення бюджетних коштів та створення нових робочих місць [7]. Однак взяти участь у конкурсі для надання даної підтримки можуть всі фермерські господарства, не

залежно чи мають вони на меті впровадження органічного виробництва чи ні, це унеможливлює отримання такої підтримки саме органічними виробництвами. Також, визначена загальна сума асигнувань, що передбачає надання такої підтримки тільки визначеній кількості суб'єктів, що робить неможливим задовільнити потреби всіх фермерських господарств. Сума кредиту є невеликою, якої може не вистачити для вирішення всіх питань пов'язаних з провадженням органічного виробництва. Також передбачено повернення цих коштів, хоча в більшості країнах світу стимулюють появу нових суб'єктів органічного виробництва шляхом надання дотацій – безповоротних допомог з бюджету, що надаються кожному виробнику органічної продукції.

Література:

1. Органік в Україні / офіційний сайт Federatii organichnogo rukhu v Ukrayini : [Електронний ресурс]. - Режим доступу – <http://www.organic.com.ua/uk/homepage/2010-01-26-13-42-29>.
2. Динаміка та перспективи розвитку ринку органічної продукції в світі та в Україні : [Електронний ресурс]. - Режим доступу – <http://edclub.com.ua/analytyka/dynamika-ta-perspekytyvy-rozvyytku-ryntku-organichnoyi-produkciyi-v-svitii-ta-v-ukrayini>.
3. Українці пасуть задніх за споживанням органічної продукції [Електронний ресурс]. - Режим доступу – <http://landlord.ua/ukrayintsi-pasut-zadnih-za-spozhivanniam-organichnoyi-produktsiyi/>
4. Московчук Е. Польнопривіє. – Бізнес. - 2012. – №7. – 13 лютого. – С. 58 – 60.
5. Cadrul Legislativ pentru subvenționare [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.maia.gov.md/ro/categorii/cadrul-legislativ-pentru-subventionare>.
6. Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року: [Електронний ресурс] Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2013 р. № 806-р .
7. Офіційний сайт Українського державного фонду підтримки фермерських господарств: [Електронний ресурс]. - Режим доступу – <http://udf.gov.ua/uk/node/692>.

*Славко Анна Сергіївна,
Навчально-науковий інститут права
Сумського державного університету,
асистент кафедри міжнародного, європейського
та екологічного права*

ПРИНЦИПИ ПРАВА ЄС У КОНТЕКСТІ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ПРАВОВІ РЕЖИМИ

Принцип пропорційності є одним із визначальних принципів для правової системи Європейського Союзу, фундаментом, на якому будеться вся архітектура інституційних відносин всередині ЄС. На важливість цього принципу вказує, зокрема, те, що його безпосередньо закріплено у тексті Договору про Європейський Союз. Зокрема, за статтею 5 ДЄС, відповідно до принципу пропорційності заходи Союзу за змістом та формою не виходять за межі того, що є необхідним для досягнення цілей Договорів.

Детальні вказівки щодо врахування принципу пропорційності у ході законотворчості містяться у Протоколі №2 «Про застосування принципів субсидіарності та пропорційності». Зокрема, кожна інституція зобов'язана забезпечувати постійне дотримання принципів субсидіарності та пропорційності та проводити належні консультації у ході розробки законодавчих пропозицій. Як зауважує Джоана Длугош, закріплення принципу пропорційності в Установчих договорах автоматично надає Суду ЄС повноваження перевіряти відповідність законодавства ЄС цьому принципу. Крім того, дослідниця припускає, що функція принципу пропорційності полягає у контролі за тим, як ЄС здійснює свої повноваження, як розрізі відносин з державами-членами та окремими особами, так і в розрізі оцінки діяльності цих держав [1, с. 285].

Як підкреслює Жан-Марк Туванін, у німецькій юридичній літературі та практиці загальний тест пропорційності розділений на три різні тести або вимоги. По-перше, для задоволення вимоги про пропорційність, заходи або рішення повинні стати ефективним засобом реалізації цілей, визначених заходом або рішенням (тест на ефективність чи відповідність). По-друге, заходи або рішення мають бути необхідними для досягнення відповідних цілей, а це, зокрема, означає відсутність альтернативних та менш нав'язливих заходів (перевірка необхідності та субсидіарності). Нарешті, навіть якщо зрозуміло, що певний акт чи захід є належним та необхідним засобом для досягнення законної політики, дія, рішення або заходи можуть

бути непропорційними, якщо між досягнутими цілями (задоволеними інтересами) та завданою шкодою не буде досягнуто розумного або справедливого балансу (перевірка пропорційності в строгому сенсі або пропорційність *stricto sensu*)^[2].

Окремі аспекти принципу пропорційності неодноразово розглядались судом ЄС. Наприклад, у справі C-116/82 (Commission of the European Communities v. Federal Republic of Germany) Суд встановив, що принцип пропорційності вимагає, щоб заходи, встановлені установами Спітвовариства, були прийнятними для досягнення мети і не перевищували меж того, що є необхідним для цього^[3]. Аналогічних висновків дійшов суд і у справі 281/84 (Zuckerfabrik Bedburg AG and others v. Council and Commission of the European Communities), в рішенні якої зауважив, що для того, щоб розібратися в тому, що положення права Спітвовариства відповідає принципу пропорційності, потрібно перевірити, чи заходи, передбачені положеннями, є придатними для досягнення мети і чи не перевищують вони межі того, що є необхідним для досягнення мети^[4].

Так само, принцип пропорційності застосовується і до національного законодавства країн-членів ЄС. Загалом, він являє собою доволі зручний механізм, який зобов'язує певного суб'єкта владних повноважень не тільки діяти в межах своєї компетенції, а і враховувати вимоги адекватності та розумності. Можна вважати, що принцип пропорційності є інструментом, який запобігає зловживанню правом з боку суб'єктів владних повноважень, захищає юридичних і фізичних осіб приватного права від свавілля з боку представників публічної адміністрації.

У вітчизняному законодавстві принцип пропорційності закріплено в КАСУ. Зокрема, стаття 2 КАСУ передбачає, що у справах щодо оскарження рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень адміністративні суди перевіряють, чи прийняті (вчинені) вони ... пропорційно, зокрема з дотриманням необхідного балансу між будь-якими несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення (дія).

Варто зауважити, що останнім часом актуальність окремих аспектів законодавства про надзвичайні режими (наприклад, режим надзвичайного стану, режим воєнного стану, режим окупованої території тощо) не викликає жодних сумнівів. Крім того, реалізація таких режимів тісно пов'язана з обмеженням прав і свобод людини і громадянинна, що є традиційною цариною застосування принципу пропорційності. Зокрема, відповідно до статті 8 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану», обмеженню підлягають: право на працю,

право вільно обирати місце роботи або на неї погоджуватись (можливе запровадження трудової повинності для праце знадних осіб); право власності (можливість проведення реквізіцій); свобода пересування (запровадження комендантської години, примусове інтернування іноземців, встановлення спеціальних правил в'їзду – виїзду); недоторканість житла (запровадження військово-квартирної повинності); свобода зборів та маніфестацій (заборона проведення мирних зборів, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових заходів); свобода асоціацій (заборона діяльності окремих політичних партій, громадських об'єднань тощо).

Як бачимо, перелік можливих заходів, які можуть бути вжиті військовим командуванням разом із військовими адміністраціями, доволі широкий. Ймовірно, законодавець спробував дати найбільш повний перелік заходів, намагаючись передбачити повноваження для всіх випадків, які можуть виникнути за умови ведення бойових дій. Тим не менш, очевидно, що потреби у всіх цих заходах може і не виникнути. Відтак, пропонуємо у даному випадку спиратись на принцип пропорційності.

Тому пропонуємо частину 3 статті 8 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» викласти в такій редакції: «Запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану провадиться відповідно до затвердженого Кабінетом Міністрів України типового плану запровадження та забезпечення заходів правового режиму воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, з врахуванням вимог принципу пропорційності».

Література:

1. Joanna Długosz (2017) The Principle of Proportionality in European Union Law as a Prerequisite for Penalization. Adam Mickiewicz University Law Review, vol. 76 pp. 283-300. Available at: <http://ppuam.amu.edu.pl/uploads/PPUAM%20vol.%207/Dlugosz.pdf>
2. Jean-Marc Thouvenin. European Governance 2 : The Principle of proportionality. Available at: <http://lewebpedagogique.com/jmthouvenin/european-governance-2-program/european-governance-2-the-principle-of-proportionality/>
3. Case 116/82 Commission of the European Communities v. Federal Republic of Germany, judgment from 18 September 1986. Available at: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1510504010006&uri=CELEX:61982CJ0116>.
4. Case 281/84 Zuckerfabrik Bedburg AG and others v. Council and Commission of the European Communities, judgment from 14 January 1987. Available at: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1510504611597&uri=CELEX:61984CJ0281>.

*Слюсар Анна Олександрівна,
Національний університет біоресурсів і природокористування України
студентка*

ДО ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Актуальність проблем пов'язаних із формуванням інформаційного суспільства породжує велику зацікавленість правників і вчених.

Аналізу політичних аспектів інформаційного права присвячено багато робіт українських та російських вчених. Основу теорії інформаційного суспільства заклали Д. Белл, Т. Стоуньєр, А. Турен, У. Дайзард, Е. Тоффлер. Саме в їхніх фундаментальних працях 1970-1980 років було окреслено основні риси цього суспільства.

Інформаційне суспільство-соціологічна й футурологічна концепція, де основним фактором суспільного розвитку є виробництво й використання науково-технічної та іншої інформації. На сьогодні політологи, філософи, історики дискутують чи є це суспільство різновидом постіндустріального суспільства, а чи новою фазою історичного розвитку передових країн.

Д. Белл основними ознаками нового суспільства вважає перетворення теоретичних знань на джерело інновацій та визначальний фактор політики. Це суспільство, у якому панує сервісна економіка, причому швидко зростає кількість працівників сервісу в системі охорони здоров'я, освіти, управління [1]. Багато людей уже не живуть у механістичному середовищі, а проводять більшість свого виробничого часу в спілкуванні з людьми й символами. Зусилля людини все менше сьогодні зосереджуються на виробництві матеріальних товарів, натомість акцент робиться на комунікації й опрацюванні інформації, причому найважливішою продукцією виступають інновації та знання” [2; с. 259].

Отже, на думку багатьох науковців, таке суспільство-це не просто суспільство, де широко використовується обчислювальна техніка й розвиваються вищі технології, відбувається перебудова соціальних структур і трансформується геополітична обстановка. За такої умови ми можемо назвати людське суспільство-інформаційним через те, що перед людством постала перспектива вироблення спільніх рішень для всіх. Необхідний колективний регулятор, який випрацьовує альтернативні шляхи розвитку. Мабуть, виконання таких функцій

колективним розумом значитиме вступ людства в інформаційне суспільство [3; с. 126].

В умовах інформаційної революції, що відбулася в світі наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття, однією з ключових особливостей світового соціально-економічного прогресу є зростання значимості інформації в суспільних відносинах. Широке впровадження й удосконалення техніко-технологічних засобів збирання, зберігання, використання та поширення інформації призвели до стрімкого розвитку інформаційних відносини в суспільстві [4].

Зазначені процеси визначають умови становлення інформаційного суспільства, сутність якого була визначена 1993 року Комісією Європейського Союзу: «Інформаційне суспільство – це суспільство, в якому діяльність людей здійснюється на основі використання послуг, що надаються за допомогою інформаційних технологій і технологій зв’язку».

За цих умов актуальними постають проблеми формування нормативно-правової бази у сфері інформаційних відносин та її подальшого розвитку в контексті євроінтеграції України, імплементації норм європейського та міжнародного інформаційного права в інформаційне законодавство України, а також проблема систематизації національного інформаційного законодавства.

З 1990-х років, після проголошення України незалежною, розпочалося активне формування національного інформаційного законодавства. Прийнято значну кількість законів та інших нормативно-правових актів, що дозволило врегулювати найбільш важливі норми інформаційних відносин та інформаційної діяльності. На даний час інформаційні відносини в Україні регулюються низкою нормативних актів, зокрема: Конституцією України, законами України «Про інформацію», «Про мови», «Про науково-технічну інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про національний архівний фонд і архівні установи», «Про телебачення і радіомовлення», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», та інші.

Україна має необхідний історичний та й сучасний досвід для розвитку інформаційного суспільства. Зокрема, ще на початку 1950-х років у нас було створено третій у світі комп’ютер, сформовано відому школу кібернетики й обчислювальної техніки під керівництвом академіків С. Лебедєва і В. Глушкова, започатковано наукові напрями (штучний інтелект, багатопроцесорні електронні обчислювальні машини, тощо), завдяки яким світова кібернетика піднялася на новий якісний рівень [5].

На жаль, доводиться констатувати, що в ході сучасних реформ Україна втратила певну частку свого інтелектуального й культурного потенціалу.

Інформаційне суспільство, яке розвивається днем за днем, потребує:

необхідності формування нової комплексної галузі права, яка буде ґрунтуватись на здобутках інформаційно-правового регулювання суспільних відносин;

актуальності соціального і юридичного аналізу діяльності суб'єктів інформаційних відносин, проблем інформаційного обміну та надання інформаційних послуг, запровадженню інформаційних систем і новітніх інформаційних технологій в суспільстві;

виокремлення специфічних норм права та інформаційних відносин, що стосуються збирання, використання, поширення інформації та обробки даних в інформаційних системах.

Наше суспільство стало на шлях правової розбудови інформаційного суспільства, однак, нам потрібно багато попрацювати у цій сфері.

Отже, необхідно:

1. вдосконалити інформаційне законодавство;
2. привести його у відповідність з правилами визначеними у міжнародно-правових актах;
3. необхідно створити Інформаційний кодекс;
4. розробити стратегію інформаційного суспільства в Україні та план дій для її реалізації;
5. забезпечити комп'ютерну грамотність населення.

Література:

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. – М.: Academia, 1999.
2. Инглехарт Р. Культурный сдвиг в зрелом индустриальном обществе. // Новая постиндустриальная волна на западе. – М., 1999.
3. Проскуріна О. О. Інформаційне суспільство: можливості і політико-культурна реальність становлення в Україні. // Грані. – 2005. – №1.
4. Проблеми становлення і розвитку інформаційного законодавства в контексті євроінтеграції України / В.Г. Пилипчук, В.М. Брижко // Інформація і право. - 2011. - № 1(1). - С. 11-19. - Бібліогр.: 7 назв. - укр.
5. Постанова Верховної Ради України „Про Рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні”. – Київ, 1 грудня 2005 року, №3175-IV. – Ліга БізнесІнформ.

Солодухіна Любов Сергіївна,
асpirант Національної академії державного управління при
Президентові України, головний спеціаліст Департаменту захисту
прав дітей та усновлення Мінсоцполітики України

ЗАКОНОДАВЧЕ ВРЕГУЛЮВАННЯ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СІМЕЙНОГО ПАТРОНАТУ В УКРАЇНІ – ЯК КРОК ДО ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Конвенцією ООН про права дитини наголошено, що діти мають зростати у сімейному середовищі в атмосфері щастя, любові та розуміння, а сім'ям повинні бути надані необхідні захист і підтримка [1]. В ієархії сімейних цінностей українців також одними із найважливіших є народження та виховання дітей у сім'ї обома батьками, турбота батьків про дітей [12]. Вищезазначена визнана міжнародною спільнотою цінність знайшла своє відображення у законодавстві України (Сімейний кодекс України [2], Закон України «Про охорону дитинства» [5]), в якому чітко закріплено, що одним із основних прав кожної дитини є право на виховання в сім'ї, або в умовах, максимально наближених до сімейних.

Проте, на жаль, до 2016 року сімейні форми виховання в Україні розвивалися тільки для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Для дітей, які мають батьків, не обмежених у своїх правах, передбачалися такі варіанти: виховання у рідній сім'ї (якщо вона благополучна, соціально спроможна), влаштування за заявою батьків до закладів інституційного догляду та виховання або набуття дитиною статусу позбавленої батьківського піклування шляхом відібрання у батьків, які не виконують своїх обов'язків по її вихованню.

Як наслідок у закладах інституційного догляду та виховання виховується понад 105 тис. дітей, які мають батьків, не обмежених у своїх правах [9]. Численні наукові дослідження доводять, що діти в таких закладах перебувають у соціальній ізоляції – вони відірвані від своєї територіальної громади за місцем походження, навчаються і утримуються в одному приміщенні, спілкуючись з вкрай обмеженим колом людей, вони позбавлені права засвоювати модель сімейних відносин.

Крім цього, стабільно в Україні щороку близько 10 тисяч дітей залишаються без батьківського піклування, зокрема, через безвідповідальне ставлення батьків до виконання своїх обов'язків, вживання батьками алкоголю, наркотичних засобів, жорстоке поводження з дитиною інші сімейні скрути (тривала хвороба, інвалідність, малозабезпеченість, безробіття тощо). Ця категорія населення потребує кваліфікованої соціальної підтримки в громаді,

особливо для запобігання зростання дітей поза сімейним оточенням. В першу чергу допомоги фахівців потребує сільське населення, яке здебільшого позбавлене доступу до соціальних послуг. У зв'язку із цим, для вдосконалення системи надання соціальних послуг дітям і сім'ям з дітьми в кінці 2012 року була затверджена Національна стратегія профілактики соціального сирітства до 2020 року [7]. Проте зазначений документ не дав відповіді на запитання – що робити сім'ї, яка перебуває складних життєвих обставинах, у разі виникнення потреби в отриманні дитиною з неї спеціалізованих соціальних послуг поза сімейним оточенням (наприклад, конфлікт в сім'ї, який спричиняв бродяжництво дитини, або тимчасова хвороба одинокої матері, яка на певний час стає на заваді виконанню нею своїх батьківських обов'язків та ін.).

У переважній більшості розвинутих країн Європи вже тривалий час запроваджено на законодавчому рівні та розвинуто мережу фостерних сімей, які окрім догляду за сиротами, забезпечують тимчасове сімейне виховання дітям із сім'ї, які потребують соціальної підтримки. У зв'язку із цим Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [6], передбачене посилення рівня соціального захисту та модернізації систем соціального захисту щодо якості, доступності та фінансової стабільноті, зокрема, шляхом реформування інтернатних закладів попередження потрапляння сімей у складні життєві обставини.

У зв'язку із вищевикладеним Законом України від 26.01.2016 № 936-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми» [3] було вдосконалено Сімейний кодекс України [2] та запроваджено послугу патронату над дитиною (тимчасовий догляд, виховання та реабілітація дитини в сім'ї патронатного вихователя на період подолання дитиною, її батьками або іншими законними представниками складних життєвих обставин). У зазначену форму виховання дитина може бути влаштована тільки на 6 місяців як за ініціативою органу опіки та піклування (у разі відіbrання дитини у батьків, залишення її без батьківського піклування), так і за ініціативою батьків у разі обґрунтування такої потреби.

Підгрунтам до вищезазначеного нововведення стала плідна робота з окресленого питання міжнародної благодійної організації «Партнерство «Кожній дитині». Так, впродовж 2009–2016 років зазначена організація за підтримки Всесвітнього дитячого фонду

«Chilhood» (Швеція) спільно з громадами Києва, Броварів, Білої Церкви та Умані відпрацювали та запровадили послугу сімейного патронату над дитиною. Перших 7 сімей патронатних вихователів реабілітували більше 90 дітей. Жодна дитина не потрапила до інтернату, кожна третя повернулася до біологічних батьків. Середній термін перебування становив 3,5 місяці [11].

Наразі Урядом уже унормовано Порядок створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя, Порядок оплати послуг патронатного вихователя та виплати соціальної допомоги на утримання дитини в сім'ї патронатного вихователя [8], Міністерством соціальної політики затверджено Програму підготовки патронатних вихователів, спрямовану на формування знань, вмінь і компетентностей, необхідних для надання на професійній основі послуги патронату над дитиною [10].

Новим розділом Сімейного кодексу України [2] фінансування послуг патронату над дитиною покладається на місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, як головна передумова перетворення кожної територіальної громади в базовий осередок забезпечення прав дітей, посилення її зацікавленості та відповідальності за благополуччя дітей та сімей з дітьми на її території. Водночас державою запроваджено експеримент щодо підтримки розвитку нововведеної сімейної форми виховання шляхом забезпечення видатків на оплату послуг із здійснення патронату над дитиною та виплату соціальної допомоги на утримання дитини в сім'ї патронатного вихователя з державного бюджету. Так, у Державному бюджеті України на 2017 рік передбачено 364 млн грн на фінансування 154 патронатних сімей [4].

Отже, патронат над дитиною, яка перебуває у складних життєвих обставинах, дасть змогу виконати такі завдання: забезпечення догляду, виховання, збереження життя та здоров'я дитини в період її перебування в сім'ї патронатного вихователя; соціально-педагогічна підтримка та сприяння медичній, психологічній і соціальній реабілітації дитини; створення умов для підтримки контактів дитини з її біологічними батьками, родичами, окрім випадків, коли це може завдати шкоди життю й здоров'ю дитини; підготовка дитини до повернення в біологічну сім'ю чи влаштування в іншу форму сімейного виховання.

Водночас, не дивлячись на очевидні переваги, впровадження патронату над дитиною, вважаємо, що є декілька аспектів, які потребують нормативно-правового вдосконалення. Так, відповідно до

зміненого Сімейного кодексу України [2] у сім'ї патронатного вихователя, по-перше, тільки один з її членів може виконувати обов'язки патронатного вихователя, по-друге зобов'язаний, пройшовши спеціальний курс підготовки, надавати послуги з патронату на професійній основі.

Проте, затверджений Урядом Порядок створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя [8] не містить жодних вимог до рівня освіти кандидатів у патронатні вихователі. При цьому Програма підготовки патронатних вихователів, затверджена Мінсоцполітики, передбачає всього 120 годин відповідної підготовки. На наш погляд цього зовсім не достатньо для виконання вищеперерахованих завдань патронату, зокрема щодо соціально-педагогічної підтримки та сприяння медичній, психологічній і соціальній реабілітації дитини, які є вкрай відповідальними та потребують професійних знань.

Також викликає занепокоєння відсутність перебування патронатного вихователя у трудових відносинах та неможливість застосування до нього до норм законодавства щодо встановленої тривалості робочого часу, права на відпустку, страхового стажу тощо. Це, по-перше, порушує права самого патронатного вихователя, а по-друге, може привести до його перевтоми, психологічного вигорання та негативно відобразитись на виконанні ним обов'язків з догляду за дітьми. Норма з окресленого питання була внесена Законом України від 26.01.2016 № 936-VIII [3], проте в подальшому виключена у зв'язку зі складністю її реалізації та імплементації у трудове законодавство.

Тобто наразі професійна підготовка патронатних вихователів та забезпечення їхніх трудових прав є тими викликами перед державою для успішного розвитку форми виховання, що розглядається.

В цілому ж сімейний патронат – це суттєвий інструмент надання місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування соціальної підтримки сім'ї, яка потрапила у складні життєві обставини, у вихованні дітей, а також організації медичної, психологічної та соціальної реабілітації дитини у сімейних умовах, а не в стінах закладів інституційного догляду та виховання.

Література:

1. Конвенція ООН про права дитини: міжнародний документ ООН: прийнятий 20 листопада 1989 // Зібрання чинних міжнародних договорів України – 1990. – № 1 – Ст. 205. Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_021;

2. Сімейний кодекс України: Закон України: прийнятий 10 січня 2002 р. № 2947-III // Відом. Верховної Ради України. 2002 – № 21-22. – Ст.135. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення соціального захисту дітей та підтримки сімей з дітьми: Закон України: прийнятий 26 січня 2016 р. № 936-VIII// Відом. Верховної Ради України. 2016. - № 10. – Ст. 98. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/936-19>;

4. Про Державний бюджет України на 2017 рік: Закон України: прийнятий 21 грудня 2016 р. № 1801-VIII // Відом. Верховної Ради України. – 2017. - № 3. – Ст. 31. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1801-19>

5. Про охорону дитинства: Закон України: прийнятий 26 квітня 2001 р. № 2402-III // Відом. Верховної Ради України. 2001. - № 30. - Ст. 142. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>;

6. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України: прийнятий 16 вересня 2014 р. № 1678-VII // Відом. Верховної Ради України. 2014 р. - № 40. – Ст. 2021. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1678-18/paran2#n2>;

7. Про Національну стратегію профілактики соціального сирітства на період до 2020 року: Указ Президента України: прийнятий 22 жовтня 2012 р. № 609 // Офіційний вісник України. 2012. - № 81. – Ст. 3255. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/609/2012>;

8. Деякі питання здійснення патронату над дитиною: постанова Кабінету Міністрів України: прийнята 16 березня 2017 р. № 148 // Офіційний вісник України. 2017. - № 26. – Ст. 739. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/148-2017-п>;

9. Про Національну стратегію реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки та план заходів з реалізації її I етапу: розпорядження Кабінету Міністрів України: прийняте 09 серпня 2017 р. № 526-р. // Офіційний вісник України. 2017. - № 67. - Ст. 2015. Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/526-2017-%D1%80>;

10. Інформаційно-аналітичні матеріали до слухань у Комітеті з питань сім'ї, молодіжної політики, спорту та туризму на тему: «Діяльність служб у справах дітей, підрозділів Національної поліції України, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, навчальних закладів і закладів охорони здоров'я щодо запобігання випадків смертності дітей від зовнішніх причин, катування дітей, сексуального насильства щодо дітей» 10 жовтня 2017 р. Режим доступу: <http://komsport.rada.gov.ua/documents/sluhannja/73808.html>;

11. Кияница З. «Ми впевнені в правильності та ефективності моделі патронату» //<http://www.sirotstvy.net> [Електронний ресурс].

Режим доступу: <http://www.sirotstvy.net/ua/news/zinaida-kiyanitsya-mi-vrevnenni-v-pravilnosti-ta-efektivnosti-modeli-patronatu/>;

12. Мандебура О. Сім'я як цінність у площині суспільних цінностей / О. Мандебура // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. – 2011 / 4 (54) – 416 с.

*Тюріна Оксана Володимирівна,
Національна академія внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

АДАПТАЦІЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ДО ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ОКРЕМІ ЗАГАЛЬНОТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Сучасний етап розвитку правової системи України визначається спрямуванням на повноцінне входження до європейського правового простору, основу якого становить право Європейського Союзу. Специфіка права ЄС проявляється, перш за все, у системі правових принципів, що визначають головні засади функціонування даного міждержавного об'єднання.

Провідними принципами права Європейського Союзу є принцип верховенства права Європейського Союзу над національним правом держав-членів, що тісно пов'язаний з принципом прямої дії права ЄС.

Принцип верховенства права Європейського Союзу означає, що норми права ЄС мають більшу юридичну силу порівняно з нормами національного права держав-членів, тобто при юридичній колізії між нормами права Європейського Союзу та національними нормами держав-членів, суспільні відносини врегульовуються на основі норм права ЄС.

Принцип прямої дії (безпосередність застосування) означає, що правові акти ЄС не потребують ратифікації чи імплементації державами-членами, тобто правові норми ЄС безпосереднім (прямим) чином накладають на суб'єктів права ЄС права та обов'язки, що встановлює безпосередній зв'язок суб'єктів права ЄС (і в першу чергу громадян ЄС) з Європейським Союзом.

Визначені принципи за своєю природою є функціональними через те, що визначаючи головні засади функціонування правової системи ЄС, встановлюють її співвідношення з національними правовими системами держав-членів ЄС.

У системі принципів права ЄС важливе місце посідають загальні принципи права. Загальні принципи права становлять достатньо широке коло фундаментальних категорій правової дійсності, що

виражаютъ основы справедливости и признаются всеми государствами-членами ЕС.

Європейський вибір України базується на принципах верховенства права, забезпечення прав і свобод людини та громадянина, що є основним критерієм ефективності модернізації її правової системи.

Процес удосконалення правової системи України в аспекті її адаптації до правової системи Європейського Союзу відбувається з урахуванням положень Угоди про асоціацію України та Європейського Союзу. Угодою про асоціацію передбачено так званий еволюційний підхід до процесу зближення законодавства, суть якого полягає у поступовому приведенні українського законодавства у відповідність до змісту та цілей, закріплених у нормах права Євросоюзу.

Основні засади процесу адаптації законодавства України до законодавства ЄС визначені Законом України «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» (від 21.11.2002 р.), згідно з яким адаптація законодавства України до законодавства Європейського Союзу - це поетапне прийняття та впровадження нормативно-правових актів України, розроблених з урахуванням законодавства Європейського Союзу.

Виходячи з трактування європейської правової інтеграції як процесу об'єднання та взаємного пристосування національних правових систем, основними етапами даного процесу вбачається можливим окреслити – адаптацію внутрішньодержавного законодавства до законодавства ЄС та відповідну імплементацію європейських норм у національну законодавчу систему.

Механізм імплементації норм Європейського Союзу охоплює відповідну сукупність правових та інституційних засобів, що проводяться нашою державою, з метою реалізації приписів європейського права. При імплементації норм права ЄС органами держави переважає виконавча, адміністративна діяльність, проте її завжди передує діяльність нормотворча. На практиці взаємозв'язок правового і організаційного виявляється у тому, що заходи правового характеру, які проводяться з метою імплементації міжнародно-правових норм на національному рівні, завжди супроводжуються проведенням комплексу заходів організаційно-виконавчого характеру, здійснюваних національними органами відповідно до правових приписів. Дане полягає, зокрема, у виданні законів для виконання відповідних міжнародно-правових норм і положень, внесення змін до

чинного національного законодавства, у виданні адміністративних актів, у скасуванні законів або адміністративних актів, що суперечать положенням і нормам права Європейського Союзу, вживанні всіх необхідних заходів внутрішньодержавного порядку.

Сьогодення України на шляху адаптації її правої системи до правої системи Європейського Союзу характеризується широкомасштабними державно-правовими реформами, належним нормативним забезпеченням адаптаційного процесу, відносною інтенсивністю нормотворчої діяльності щодо адаптації законодавства України до правових приписів ЄС. Водночас нагальними є проблеми у відпрацюванні механізму реалізації адаптованих правових положень, створенні відповідних умов для належного механізму їх забезпечення, з тим, щоб адаптація правої системи України до правої системи ЄС відбувалася повноцінно та якісно.

*Тютюнник Олена Іванівна,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Актуальність дослідження. Високий ступінь взаємозалежності національних та міжнародної фінансових систем складає суть фінансової глобалізації. Україна є безпосереднім учасником фінансових глобалізаційних процесів, що обумовлює потребу в захисті національної безпеки держави у фінансовій сфері. Актуальність дослідження проблеми забезпечення фінансової безпеки держави в контексті європейської інтеграції обумовлена підписанням Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Інтеграція України в ЄС може створити зовнішні передумови для розвитку фінансової системи України та, водночас, спровокувати загострення внутрішніх ризиків для фінансової безпеки держави. Дослідженням теоретичних і практичних аспектів проблеми забезпечення фінансової безпеки держави в процесі євроінтеграції займалися такі автори: Л.Г. Шемаєва, О.В. Покатаєва, В.П. Хоменко та ін.

Метою роботи є аналіз загроз фінансовій безпеці держави в процесі євроінтеграції та можливих шляхів їх нейтралізації.

Виклад основного матеріалу. Угодою про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом передбачаються суттєві зміни в таких інститутах фінансового права, як:

бюджетне право - розвиток системи середньострокового бюджетного планування);

податкове право - спільна система ПДВ, приведення ставок акцизного податку на тютюнові вироби до відповідності зі ставками ЄС, наближення класифікації алкогольних напоїв і переліку підакцизних товарів до стандартів Європейського Союзу;

фінансовий контроль - імплементація стандартів та методик Міжнародної організації вищих органів фінансового контролю (INTOSAI);

публічні видатки і бюджетне фінансування - поширення програмно-цільових підходів у бюджетному процесі й аналізу ефективності та результативності виконання бюджетних програм [1, с.24-25].

Однак за сучасних умов у сфері публічної фінансової діяльності існує багато негативних чинників, які перешкоджають нормальному її функціонуванню. Основними загрозами фінансової безпеці держави, на думку Шемаєвої Л.Г., є такі: зниження глобального попиту на ключові товари українського експорту в умовах посилення конкурентної боротьби на світових ринках; недостатні резерви для внутрішнього розвитку, підвищення конкурентоспроможності українських товарів через державне фінансування та стимулювання розвитку конкретних економічних проектів; непривабливий бізнес-клімат для національного товаровиробника та для залучення фінансових та інвестиційних ресурсів; недосконале адміністрування податків і зборів, ускладнення у діяльності контролюючих органів щодо надання адміністративних послуг; проблеми в міжбюджетних відносинах, зокрема в частині розширення джерел наповнення місцевих бюджетів; необхідність модернізації системи соціального захисту, поєднання соціальних ініціатив зі стимулюванням розвитку реального сектору економіки [2, с. 26-30].

Одним із способів протидії загрозам у фінансово-правовій сфері є створення единого органу, який буде протидіяти кримінальним правопорушенням у фінансовій сфері – Фінансової поліції або Служби фінансових розслідувань [3, с.34]. У контексті європейських стандартів забезпечення фінансової безпеки, автор зазначає, що в середньому показник чисельності особового складу підрозділів економічної безпеки в європейських країнах – 9 працівників на 100 тис. населення. В Україні цей показник станом на 2015 р. становив 44 працівника на 100 тис. населення держави.

Іншою загрозою подальшого розвитку фінансової системи України є недосконале фінансове законодавство. Під час його

удосконалення варто скористатися позитивним досвідом колишніх соціалістичних країн, які на сьогоднішній день є членами Європейського Союзу, у сфері управління публічними фінансами. У Словачькій Республіці до початку реформування фінансової системи діяла досить складна система управління публічними коштами у галузі оподаткування. Буряченко А.Є. звертає увагу на єдиний підхід до встановлення ставок податків та зазначає, що «послідовність здійснення реформ у системі управління публічними фінансами дозволила вже в 2004 році запровадити «пласку» шкалу оподаткування», у якій податки на доходи фізичних осіб, на додану вартість і на прибуток підприємств мають єдину ставку 19 %» [4, с. 215].

Також слід взяти до уваги досвід Польщі у реформуванні фінансової системи держави. Після вступу країни до ЄС в 2004 році проведено фінансову децентралізацію, що дозволило збільшити частку власних доходів органів місцевого самоврядування, а місцевим громадам суттєво розширило повноваження в частині управління місцевими фінансами.

Висновки. В сучасних умовах існують суттєві перешкоди у забезпеченні фінансової безпеки держави та імплементації європейських стандартів у фінансовій сфері. Отже, метою забезпечення фінансової безпеки держави необхідно: удосконалити фінансове законодавство; реформувати (враховуючи досвід європейських країн) систему органів, що здійснюють запобігання та протидію правопорушенням у фінансовій сфері, створивши єдиний орган – Фінансову поліцію або Службу фінансових розслідувань.

Література:

1. Покатаєва О. В. Перспективи розвитку фінансового права в умовах асоціації України з Європейським Союзом / О. В. Покатаєва, Е. В. Косова // Право та державне управління. - 2015. - № 4. - С. 22-26.
2. Шемаєва Л. Г. Виклики фінансовій безпеці державних фінансів України в умовах європейської інтеграції / Л. Г. Шемаєва, Н. Я. Юрків // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. - 2014. - Вип. 1. - С. 24-35.
3. Хоменко В. П. Актуальні проблеми створення та функціонування служби фінансових розслідувань у контексті європейських стандартів забезпечення фінансової безпеки / В. П. Хоменко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. - 2016. - № 3. - С. 32-44.
4. Буряченко А. Є. Реформа управління публічними фінансами Словачької республіки: дохідна частина / А. Є. Буряченко, П. В. Логвінов // Вчені записки : зб. наук. пр. / Мін-во освіти і науки

України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». – Київ : КНЕУ, 2014. – Вип. 16. – С. 212–217.

Філяніна Людмила Анатоліївна,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

УКРАЇНА – ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ – НАТО:
СПІЛЬНА БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА

Внутрішня політика України, спрямована на комплексне, глибинне та невідкладне реформування та відіграє особливу роль у контексті очікуваних українським суспільством змін, які необхідні для подальшого успішного розвитку нашої держави. Урядові реформи передусім спрямовані на досягнення європейських демократичних стандартів, а наступне об'єднання з Європейським Союзом є важливим стимулом для розбудови сучасної європейської Україні.

У теперішніх умовах безпекової політики, виникає необхідність об'єднання зусиль України з Європейським Союзом, міжнародними та регіональними організаціями задля проведення ефективних заходів щодо протидії міжнародній агресії, тероризму, захисту територіальної цілісності нашої держави, суверенітету й незалежності від агресії з боку Російської Федерації (далі – РФ). Сьогодення диктує відповідні умови дипломатичних та політичних стосунків між державою-агресором та іншими державами, котрі підтримують міжнародний мир та безпеку у світі. Актуальним питанням для нашої держави залишається – захист і відновлення прав громадян України, які потерпають від міжнародного збройного конфлікту чи перебувають на тимчасово окупованих територіях Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, окремих районів Донецької та Луганської областей, а також поновлення територіальної цілісності України. Збройна агресія РФ проти України та переростання конфлікту в повномасштабні воєнні дії спонукає нашу державу до зміцнення обороноздатності, розбудови конструктивних відносин з інституціями Європейського Союзу й Організацією Північноатлантичного договору – НАТО.

Організація Північноатлантичного договору відповідно до існуючих домовленостей надає Збройним Силам України консультативну, методичну, технічну допомогу та сприяє підготовці висококваліфікованого персоналу. Задля успішної реалізації даних завдань у вересні 2014 р. відбулося засідання Комісії Україна – НАТО в якому прийняли активну участь глави держав та урядів. На засіданні розглядалися питання недопущення подальшої агресії з боку РФ, а

також створення необхідних умов для подальшої успішної євроінтеграції України та розширення євроатлантичного безпекового простору.

Активна фаза практичного співробітництва України з НАТО розпочалась ще у 2010 р., коли Збройні Сили України визначенім складом залучалися до чергування у складі Бойових тактичних груп Європейського Союзу (далі – БТГ ЄС). Згодом, імплементація Адміністративної угоди між Міністерством оборони України і Європейським оборонним агентством підписаної у грудні 2015 р., надала можливість нашій державі реалізувати стратегічний курс по набуттю членства в Європейському Союзі та зміцнити спільну політику безпеки і оборони.

В рамках розширення співробітництва Україна – Європейський Союз в останні роки проводилися зустрічі на вищому рівні з питань воєнної реформи і консультації щодо підготовки плану співробітництва ЗСУ та Секретаріату Ради ЄС у сфері Спільної політики безпеки і оборони. Так, у 2016 р. у м. Брюссель була підписана Нота про приєднання Міністерства оборони України до Технічної угоди між оборонними відомствами Республіки Польща, Словачької Республіки, Угорщини та Чеської Республіки щодо участі у БТГ ЄС (Вишеградська четвірка – В4). Раніше у грудні 2014 р. прем'єри В4 на засіданні у Брюсселі визнали РФ державою-порушницею суверенітету і територіальної цілісності України [1].

Відповідно до досягнутих домовленостей, протягом 2016 р., Збройні Сили України у складі БТГ ЄС брали участь в оперативному чергуванні: «Хелброк» (Грецька Республіка, Республіка Болгарія, Румунія, Республіка Кіпр), Вишеградської четвірки та у складі литовського національного елементу забезпечення БТГ ЄС під головуванням Великобританії [2]. Така тісна співпраця з формуванням БТГ ЄС свідчить про готовність України забезпечувати стабільність і безпеку в світі. Участь у оперативному чергуванні у складі євросоюзних підрозділів надає можливість Збройним Силам України покращити і розвинути оперативні навички, набути кращих військових стандартів та налагодити взаємозв'язки і взаєморозуміння з арміями держав-учасниць ЄС в контексті спільної діяльності щодо врегулювання кризових ситуацій.

Згодом, у 2017 р. з метою підтримання безпеки євроатлантичного простору була прийнята національна програма співробітництва Україна – НАТО. Даня програма передбачає участь України у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки під егідою НАТО, а саме: максимально використовувати можливості спільног

політичного діалогу та практичного співробітництва задля забезпечення суверенітету, територіальної цілісності та незалежності України; продовжити взаємодію з усіх питань, що становлять взаємний інтерес, зокрема в рамках невідкладних та довгострокових заходів щодо підвищення обороноздатності України у зв'язку з агресією РФ; продовжити взаємодію з контактним посольством НАТО в Україні – Посольством Литовської Республіки в Україні, шляхом надання інформації стосовно прогресу в реалізації реформ у секторі безпеки і оборони України та розвитку співробітництва України з НАТО [3].

На жаль, збройна агресія РФ проти України не є випадковістю і триватиме принаймні доти, доки Росія утримуватиме окуповані нею українські території. Відтак сили оборони та відповідні державні органи України мають перебувати у постійній готовності до відбиття збройного наступу російського терористичного війська, а саме підрозділів Збройних Сил РФ та незаконних збройних формувань. Отже, постійне системне зміцнення безпековго і оборонного секторів за спільної участі України, Європейського Союзу і НАТО, а також інноваційний розвиток промисловості оборонного значення допоможе мінімізувати подальші загрози державному суверенітету і відновленню територіальної цілісності України, а також сприяти підтриманню міжнародного миру і безпеки та розвитку світової демократії.

Література:

1. Вишеградська група: Росія підриває основи безпеки в Європі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/world/1019875-vishegradska-grupa-rosiya-pidrivaet-osnovi-bezpeki-v-evropi.html>.
2. Міністерство оборони України приєдналося до Технічної угоди між оборонними відомствами країн Вишеградської четвірки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/en/publish/article?art_id=249091666&cat_i_d=249891310
3. Річна національна програма під егідою Комісії Україна - НАТО на 2017 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/>

Чаплай Ірина Віталіївна,
Міжрегіональна академія управління персоналом,
кандидат наук з державного управління

ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНО-ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМУНІКАЦІЇ: МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ

На сьогодні, в науці державного управління поняття «інституціоналізація» не має єдиного й однозначного тлумачення. Науковці-практики виділяють два класичні підходи до тлумачення даного поняття. Перший підхід започаткований відомим німецьким соціологом, М. Вебером, в якому інституціоналізацію пропонується розглядати як «процес творення легально-раціональної системи інститутів, що включає як індивідуальний рівень, на якому творяться норми, так і системний, на якому формується структура» [1, с. 182]. М. Вебер відмічає, що інституціоналізація передбачає створення послідовності та однорідності в організації певного процесу. Сам же процес є формалізованим за структурою та очолюванням лідерами. Okрім формалізації та структуризації, процес може стати інституціоналізованими в тому разі якщо цілі його учасників стають консервативними, чи основними. Другий підхід до інституціоналізації започаткував представник структурного функціоналізму - Т. Парсонс, «який виключив індивідуалістичні аспекти і цілковито звернув увагу на інтеракцію та соціальну систему. Для нього інституціоналізація - це інтеграція очікувань акторів, які складають релевантну інтерактивну систему ролей, об'єднану спільними цінностями» [1, с. 182]. На підставі цього, можна говорити про те, що сенс інституціоналізації полягає в тому, що ідеї процесу можуть бути інституціоналізовані в тому сенсі, якщо вони функціонують в рамках соціальних інститутів та організацій. Всі ці ідеї важливі для теорій витоків, розвитку та результатів соціальних рухів державно-громадянської комунікації, в цілому [2, с.15].

На наш погляд, вищезазначені підходи до застосування поняття інституціоналізації є фундаментальними, в яких інтегровані інтелектуальні й інформаційні ресурси, що, в свою чергу, є головними факторами безперевності розвитку поняття. З огляду на це, для кращого розуміння можливих векторів розвитку міжнародного досвіду інституціоналізації державно-громадянської комунікації, варто розглянути її основні аспекти [3].

Розбіжності в визначенні інституціоналізації державно-громадянської комунікації не є суттєвими, однак, сучасне розуміння

даного поняття потребує виокремлення його основних ознак, що увібрали в себе останні здобутки даного поняття (див. Табл 1.)

Таблиця 1.

Основні ознаки інституціоналізації державно-громадянської комунікації

1.	Сучасний етап характеризується наявністю багатоканальних комунікацій від органів державної влади до громадян
2.	Ідеологічною основою інституціоналізації державно-громадянської комунікації стає побудова соціально-ринкового державного управління де основна увага з боку влади приділяється задоволенню потреб та запитів громадськості
3.	Побудова на основі діалогічної взаємодії влади і суспільства
4.	Здійснення народом контролю за формуванням державно-громадянської комунікації через відповідні громадянські інститути та організації
5.	Управління соціальними системами здійснюється за допомогою певних інформаційних впливів
6.	З погляду інституційного аналізу до завдань державно-громадянської комунікації відносять: вироблення цілей, їх систематизацію та оптимізацію [4, с. 11-12]
7.	В умовах сталого розвитку, інституціоналізація державно-громадянської комунікації потребує створення системи, в якій працюватимуть експерти, що здійснюють комунікацію керуючись високими суспільними етично-моральними інтересами

Джерело: результати власних досліджень

Дані ознаки, дають можливість виокремити поняття інституціоналізації державно-громадянської комунікації як передової системи, філософії формування державно-громадянської комунікації, що потребує орієнтації на потреби цільових груп населення та розкривається у спільній правотворчості, інформуванні, консультуванні тощо, наголошує на необхідності вироблення нових інституційних механізмів взаємодії, що ґрунтуються на конкретній нормативно правовій та організаційній основах.

Література:

1. Бень О. Т. Інституціоналізація: теоретична інтерпретація поняття / О. Т. Бень // Вісник Львівського університету. – 2012. – Вип. 6. – С. 181–190. – (Серія соціологічна).
2. Сучасні засоби комунікації як інструмент взаємодії з громадськістю в системі державного управління [Текст] : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : спец. 25.00.02 "Механізми держ. упр." / П. А. Журавель ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. - Київ, 2017. - 20 с.

3. Електронний ресурс. Режим доступу:
<https://www.bka.gv.at/site/6363/default.aspx>
4. Kadić, D. (2009) Civil Society in Bosnia and Herzegovina. Brussels: Trialog, P. 47.

Яковлєва Яна Сергіївна,
Навчально-науковий інститут права
Сумського державного університету

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПРИНЦІП ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ В ПРАВІ УКРАЇНИ

Стаття 14 Угоди про асоціацію з ЄС визначає, що гарантування верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод є одним із найважливіших напрямків роботи української держави на шляху європейської інтеграції. Багато вчених у своїх працях зазначають, що принцип правової визначеності є важливою складовою принципу верховенства права.

Вчені розрізняють принцип правової визначеності як у вузькому, так і в широкому розумінні. У вузькому розумінні принцип правової визначеності можна розглядати як вимоги чіткості, однозначності та зрозумілості нормативних актів. Натомість, у широкому розумінні принцип правової визначеності розглядають як сукупність вимог до організації та функціонування системи права для того, щоб забезпечити стабільне правове положення громадянина, шляхом покращення процесів правотворчості та правозастосування.

Незважаючи на чисельність наукових праць, присвячених даній тематиці, яка розкривається в працях таких вчених як Л. Богачова, М. Дзюбенко, В. Колесніченко, А. Приймак, Ю. Матвеєва, Я. Романюк, С. Погребняк, М. Гультай, І. Киянича, І. Цесар, Б. Троцький, вона не втратила своєї актуальності. Європейський принцип правової визначеності походить від німецького принципу *Rechtssicherheit* (дослівно – правова безпека), метою якого є забезпечення чіткості змісту законодавства та який переважно застосовується у справах щодо ретроактивної дії законодавства. [1, с. 340-341].

Де-юре, принцип правової визначеності в установчих договорах Європейського Союзу не закріплюється, але де-факто, Судом ЄС він визначається як один із загальних принципів європейського права. Зокрема, доволі часто в регламентах, які встановлюють однomanітne регулювання для певної сфери суспільних відносин, міститься відсилка до принципу правової визначеності (наприклад, Регламент 593/2008 або Регламент 1215/2012). Суд ЄС також використовує цей

принцип для того, щоб мотивувати свої рішення (зокрема, у справі С-361/14 Р, рішення від 14 червня 2016 року, справі F-112/14, рішення від 16 липня 2015 року, справі С-377/98, рішення від 9 жовтня 2001 року, об'єднаних справах С-201/09 Р та С-216/09 Р, рішення від 29 березня 2011 року). Зокрема, в останній з перелічених Суд наголосив, що принцип правової визначеності вимагає, щоб право Європейського Союзу дозволяло зацікавленим особам точно знати міру зобов'язань, які на них накладаються, і щоб ці особи мали можливість однозначно з'ясовувати свої права та обов'язки та вжити відповідних заходів [2].

Європейський суд з прав людини, юрисдикція якого прямо поширюється на Україну, також використовує для обґрунтування своїх рішень принцип правової визначеності. Відповідно до Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 р., виділяють три групи вимог, які повинен включати в себе принцип правової визначеності, а саме: 1) Вимоги до визначеності повноважень; 2) Вимоги до визначеності законодавства; 3) Вимоги до визначеності судових рішень.

В Основному законі України зазначено, що людина її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність, саме тому, щоб людина змогла слідкувати за діяльністю держави, її і необхідний доступ до інформації про чинне законодавство. Загалом, вважаємо, що принцип правової визначеності включає в себе і можливість у будь-який момент отримати доступ до нормативного акту, і легкість з'ясування його положень.

Перша складова принципу правової визначеності у контексті доступу до законодавства, вже була певною мірою реалізована в Україні (не без тиску з боку ЄС). Так, відповідно до ЗУ «Про доступ до публічної інформації», право на доступ до публічної інформації гарантується: 1) Обов'язком розпорядників інформації надавати та оприлюднювати інформацію; 2) Визначенням розпорядником інформації спеціальних структурних підрозділів або посадових осіб, які організовують у встановленому порядку доступу до публічної інформації, якою він володіє; 3) Здійсненням парламентського, громадського та державного контролю за дотриманням прав на доступ до публічної інформації;

В Україні доступ до інформації забезпечуються шляхом систематичного та оперативного оприлюднення інформації: 1) В

офіційних друкованих виданнях; 2) На офіційних веб-сайтах в мережі Інтернет; 3) На єдиному державному веб-порталі відкритих даних [3].

Тим не менш, у випадку, коли йдеться про реалізацію другої складової принципу правової визначеності, виникає ціла низка проблем – прогалини в законодавстві, колізії, неузгодженість термінології, суперечливе регулювання тощо. Слід згадати й про те, що ЄСПЛ неодноразово звертав увагу на недосконалість чинного законодавства України і найголовніше, на недотримання принципу правової визначеності (наприклад, у справах «Веренцов проти України», «Шмушкович проти України», «Веніамін Тимошенко та інші проти України»).

Отже, з вищевикладеного можна зробити висновок, що принцип правової визначеності є невід'ємною частиною європейського права, і тому його широке застосування є обов'язковою складовою європейської інтеграції. Дотримання цього принципу є дуже важливим, бо уразі його недотримання порушується найголовніша цінність – права і свободи людини.

Література:

1. Reynolds Paul. Legitimate Expectations and the Protection of Trust in Public Officials / Paul Reynolds // Public Law. – Vol. 2011. – P. 330–352
2. Joined Cases C-201/09 P and C-216/09 P ArcelorMittal Luxembourg SA v. European Commission and European Commission v. ArcelorMittal Luxembourg SA, formerly Arcelor Luxembourg SA, and Others, Judgment of the Court (Grand Chamber) of 29 March 2011 [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=elc:EU:C:2011:190>
3. Закон України «Про доступ до публічної інформації» № 2939-VI від 13.01.2011: [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>

Янчук Ю.В.,

*Національний університет біоресурсів і природокористування України
старший викладач кафедри адміністративного та фінансового права*

Казанак М.В.,

*Національний університет біоресурсів і природокористування України
студент 2 курсу юридичного факультету*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ, ЯК ОБ'ЄКТА ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

З розвитком інновацій та цифрових технологій, розширяються можливості й інтернет ресурсів, це пов'язано головним чином, з появою нових технічних засобів переробки інформації, які визначають рівень розвитку інформаційної технології. Сьогодні комп'ютери та відповідне програмне забезпечення, радикально змінюють методи і

технологію обробки інформації. Обчислюальні машини забезпечують устаткування для зберігання і виготовлення інформації, а управління нею, забезпечують відповідне програмне забезпечення. Ці технології являють собою не лише процеси, які пов'язані з обробкою інформації, а й засобом комунікації. Особливістю сучасних світових і українських комунікаційних процесів є популярність, яку набирають нові соціальні медіа, зокрема соціальні мережі. Сьогодні можна з достатнім ступенем упевненості сказати, що інтернет як глобальний засіб комунікації, займає одну з лідеруючих позицій у більшості сфер життя суспільства.

Зокрема найпопулярніша в Європі та друга за кількістю користувачів російська соціальна мережа – «Вконтакте», яка згідно статистики Gemius Audience, за кількістю користувачів серед українців на різних платформах станом на серпень 2017 року перетнула 20 млн, що говорить про активне використання цієї платформи. В Україні використовувались і інші цифрові продукти російського виробництва, а саме: «Однокласники», ІТ-компанії, «Яндекс» і бухгалтерські програми 1С, по відношенні до яких згідно указа Президента було введено ряд обмежень, що стосувались: торговельних операцій, запобігання виведенню капіталів за межі України, зупинення виконання економічних та фінансових зобов'язань, обмеження або припинення надання телекомунікаційних послуг і використання телекомунікаційних мереж загального користування та інші санкції, які спричинили закриття цих компаній [1].

З прийняттям указа Президента України №133/2017 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 28 квітня 2017 року "Про застосування персональних спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів (санкцій)"» в яких йдеться про Заборону російським інтернет-провайдерам надання послуг з доступу користувачам мережі інтернет до ресурсів сервісів Mail.ru та соціально-орієнтованих ресурсів ВКонтакте і Однокласники, що зумовлено хвилю масових обурень [2].

Це стосується і обмеження доступу до обміну повідомленнями, фото чи відео матеріалів, а також доступу до власних файлових архівів в тому числі і для бізнес цілей та публічної інформації розміщеної на цих сайтах [3].

Президент посилається на 107 статтю Конституції України, в якій йдеться, що «Рада національної безпеки і оборони України координує і контролює діяльність органів виконавчої влади у сфері національної безпеки і оборони», та статтю 10 закону «Про Раду національної безпеки і оборони України» говорить, що: «Рішення Ради національної безпеки і оборони України, введені в дію указами Президента України,

є обов'язковими до виконання органами виконавчої влади», тобто рішення РНБО виходячи з цього, не поширюються на приватних осіб та компаній [4].

Влада дала чітко зрозуміти, що цей указ є питанням безпеки, а не свободи слова, що прямо порушує норми національного та міжнародного законодавства в контексті прав людини та громадянина. Не слід забувати, що Україна є учасником Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Пакту про громадянські і політичні права та Доктрини інформаційної безпеки України, норми яких не дотримуються [5].

Ми бачимо чітку не досконалість Закону України «Про санкції», який би мав регулювати саму процедуру реалізації заборони доступу до певних інтернет-ресурсів, зокрема й обмеження що стосувалися би юридичних осіб [6].

Гарним прикладом європейської практики являється справа Дженгиз і інші проти Туреччини. Згідно якої мало відбутися блокування доступу до YouTube на всій території Туреччини, за неповажливе ставлення до політика Ататюрка. ЄСПЛ виніс рішення, в якому негативно висловився щодо відповідності цього обмеження критерію «передбачуваності законом» та посилився на статтю 10 Європейської конвенції про права людини, зміст якої полягав у тому, що така платформа як YouTube є унікальною для політичної дискусії та можливості розвитку громадянської журналістики через можливість подання інформації, що ігнорується традиційними медіа, а тому не може бути здійснено блокування цієї системи. Виходячи з цього я вважаю, що законодавство України не було належною мірою передбачуваним щодо такого виду обмежень. Отже, блокування є таким, що суперечить праву на свободу вираження поглядів [7].

Підбиваючи підсумки, слід зазначити те що на законодавчому рівні не достатньо доопрацьована система розгляду подібних питань, що такими діями створюють небезпечний прецедент Інтернет-цензури. Обмежуючи доступ до соціальних мереж перш за все наноситься удар не самій державі, а українському Інтернет-бізнесу. Є думки, що українські ресурси після блокування втратять відразу кілька джерел трафіку. Пропадуть збудовані канали, наприклад, групи, магазини. Внаслідок блокування в прибутку українських ресурсів українські інтернет-компанії можуть втратити частину прибутку. З політичної точки зору - наші «соцсетевые» активісти теж втратять можливість «впливати» на їхні мітки і переконувати в тому, що російська пропагандистська машина бреше.

Щодо вирішення питання обмеження доступу до певних інтернет-ресурсів, то на мою думку, дана процедура повинна відбуватися лише виключно в судовому порядку. Тобто, якщо є рішення, то доступ може бути обмежено. Іншої процедури не існує.

Література:

1. Статистики Gemius Audience [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://watcher.com.ua/wp-content/uploads/gemius01.png?eac506>.
2. Указ Президента України №133/2017 [Електронний ресурс] / Законодавство України. — Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/1332017-21850>.
3. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року № 2939-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — №32, ст. 314. [Електронний ресурс] / Законодавство України. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.
4. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України.-1996.-№30.-ст.141. [Електронний ресурс] / Законодавство України. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1474894802375835>.
5. Участь України у міжнародних договорах Ради Європи [Електронний ресурс] / Законодавство України. — Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/201>.
6. Закон України «Про санкції» 14 серпня 2014 р. // Відомості Верховної Ради України.-2014, № 40, ст.2018. [Електронний ресурс] / Законодавство України. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1644-18>.
7. Рішення ЄСПЛ: Дженгиз і інші проти Туреччини [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"itemid":\["001-176585"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

ПАНЕЛЬ 2. МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ ВІДПОВІДНО ДО ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СТАНДАРТІВ

*Кагановська Тетяна Євгеніївна,
доктор юридичних наук, професор,
декан юридичного факультету*

*Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна,
Заслужений юрист України*

ДО ПИТАННЯ ПРАКТИКИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У ХАРКІВСЬКОМУ НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ИМЕНІ В.Н.КАРАЗІНА

Однією з актуальних і важливих проблем у сфері правничої освіти є проблема практичної фахової підготовки юристів. Навчання майбутніх правознавців в умовах євроінтеграції вже не може носити сухо теоретичний характер, оскільки юридична освіта посідає одне з пріоритетних місць в освітніх системах європейських країн й вимоги до її здобуття мають бути належними.

Розрив між теорією та практикою в юридичній освіті й до сьогодні досить відчутний. Проходження студентами практик на базі органів державної влади та місцевого самоврядування, у судах, у державній виконавчій службі, у приватній консультаційній та викладацькій діяльності та в органах поліції є недостатнім для набуття ними належного обсягу практичних навичок діяльності у галузі права.

З огляду на це вже понад десять років студенти провідних вищих юридичних навчальних закладів України під контролем викладачів-наставників надають безоплатну правову допомогу різним верствам населення, набуваючи при цьому практичних навичок для подальшої діяльності за фахом. Не винятком у здобутті такого досвіду є діяльність юридичної клініки «Практико-освітній центр «Юридична допомога» юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, яку було створено у вересні 2006 року з ініціативи викладачів і студентів юридичного факультету за підтримки міжнародного фонду «Відродження».

Практика надання безкоштовної правової допомоги бідним верствам населення існувала в усі часи. Однак сам термін «клінічна юридична освіта» з'явився на початку ХХ ст. Його поява визначила новий напрямок у сфері юридичної науки. В 70-х рр. юридичні клініки

в Америці були вже звичною практикою. Акредитовує «клініки» Американська Асоціація юристів. Ця організація розглядає клінічну освіту як один із варіантів отримання студентами знань та практики. Пізніше цей досвід поширився й в інших країнах. В Україні перша юридична клініка з'явилася у 1996 році [1].

Отже, певною мірою, створення юридичної клініки можна вважати проектом, який у класичному розумінні має свої «плюси» і «мінуси» та ризик відсутності гарантій на успіх.

То ж до «мінусів» юридичної клініки як правового інституту можна зокрема віднести відсутність до сьогодні належної загальнотеоретичної бази її функціонування, проблеми матеріально-технічного та кадрового характеру, відсутність належного фахового досвіду у залучених співробітників з числа студентів, з боку громадян – певний страх, чи, навіть, недовіра щодо якості одержаних безоплатно послуг.

До «плюсів» появи юридичної клініки в Каразінському університеті без сумніву можна віднести розширення структури юридичного факультету, сприяння практичному навчанню та проведенню навчальної практики студентів старших курсів. Крім того, діяльність юридичної клініки та навчально-виховний процес на юридичному факультеті – це своєрідне поєднання практики і теорії у класичному розумінні. Наприклад, надання консультацій за певними галузями права у юридичній клініці дозволяє виявляти глибину засвоєних студентами знань з цивільного, сімейного, трудового чи адміністративного права тощо, виявляти, чи достатню кількість годин було відведено на вивчення тих, чи інших курсів, відповідним чином реагувати на це внесенням змін до навчальних планів.

Також варто наголосити на тому, що з появою юридичних клінік саме соціально вразливі верстви населення (пенсіонери, інваліди, малозабезпеченні і т. д.), які не мають можливості розраховувати на платну правову допомогу, тепер можуть її отримати у вигляді усних чи письмових консультацій, допомоги у складанні заяв, скарг, позовів, клопотань, запитів тощо.

Також завдяки зусиллям залучених співробітників Юридичної клініки є досвід надання допомог зі складання процесуальних документів з цивільних справ у судах загальної юрисдикції, державних і муніципальних органах, установах і організаціях, звернення до Європейського суду з прав людини, звернення до органів державної влади; надання первинної юридичної допомоги вимушено переселеним громадянам нашої держави.

Окрім того, варто відзначити й такий позитивний момент діяльності юридичної клініки як тісна й плідна взаємодія викладачів і студентів, направлена на засвоєння передового фахового досвіду наставників, формування схильності самостійно приймати важливі рішення, здійснювати пошук необхідної інформації, працюючи над підготовкою відповідей на звернення студент має можливість визначитися з тим, яка галузь права його найбільше приваблює і поглиблювати її засвоєння у подальшому, а студентам молодших курсів є можливість фактично зі старту зануритися у практичну діяльність.

Отже, підготовка сучасних фахівців повинна відповідати світовому рівню цивілізації, характерному ствердженню в житті ідей та норм гуманізму, демократії, правової держави і суспільства з ринковою економікою, то ж робота молодих правознавців у Юридичній клініці дає змогу студентам-консультантам переносити юридичні знання з теоретичного рівня на рівень конкретних життєвих ситуацій та проблем конкретних людей, підвищувати рівень практичних знань, умінь і навичок студентів, забезпечувати підготовку та навчання студентів у дусі дотримання і поваги до принципів верховенства права, справедливості та людської гідності.

Література:

1. Юридичні клініки в Україні – 20 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.irf.ua/allevents/news/yuridichni_kliniki_v_ukraini_20_rokiv.

Клименко Ігор Володимирович,

Регіональний центр надання безоплатної вторинної правової допомоги

у Полтавській області,

заступник директора, магістр державної служби

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

«В управлінні будь якою системою не повинно бути напіввідповідальності: вона з неминучістю веде до приховування, розтрати і невиконання законів»

Наполеон I

Прийняття 02.06.11 р. Закону України «Про безоплатну правову допомогу» (далі – Закон) стало знаменною подією для України, оскільки це відкрило можливості для формування нової системи державної підтримки громадян у судовому процесі і реалізації таким

чином конституційного права на безоплатну правову допомогу (далі – БПД).

Закон зробив чинну систему БПД в Україні більш ефективною, оскільки він створив правову базу та механізм для реалізації права кожного на правову допомогу у випадках, коли вона повинна надаватися безоплатно [1]. Закон відповідає низці міжнародних угод, учасницею яких є наша держава, зокрема Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та Міжнародному пакту про громадянські та політичні права 1966 р., які зобов'язують держав-учасниць надавати кваліфіковану БПД малозабезпеченим особам при обвинуваченні їх у вчиненні кримінальних правопорушень.

Ефективне функціонування системи надання БПД населенню повинно забезпечуватися шляхом створення моделі управління цією системою, в якій держава несе відповідальність за її впровадження та ефективну роботу.

Упродовж 2013-2017 рр. система БПД швидкими темпами розвивалась, що в свою чергу дало змогу великій кількості громадянам отримати якісну та ефективну правову допомогу. Водночас, враховуючи швидкі темпи розвитку системи БПД, з'являються напрями, які необхідно вдосконалити, щоб вона якнайкраще відповідала сучасним викликам.

З метою розроблення та здійснення комплексу заходів правового, організаційного та економічного характеру, спрямованих на забезпечення доступу до БПД осіб, які мають на неї конституційне право і потребують такої допомоги постановою Кабінету Міністрів України від 13.02.13 р. №394 було затверджено Державну цільову програму формування системи безоплатної правової допомоги в Україні на 2013– 2017 рр. (далі – Програма) [3].

Основними завданнями Програми були: удосконалення нормативно-правової бази функціонування системи БПД; проведення інформаційно-роз'яснювальної кампанії серед суб'єктів права на отримання БПД, адвокатів, службових осіб органів, уповноважених здійснювати затримання, арешт чи взяття під варту осіб, ОМС, громадських організацій; створення комплексної інформаційно-аналітичної системи забезпечення надання БПД; утворення та забезпечення функціонування мережі центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги; утворення та забезпечення функціонування мережі центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги; запровадження механізму безперервного навчання, зокрема, професійної підготовки та підвищення кваліфікації адвокатів,

залучених до надання БПД, працівників центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Дані завдання своєчасно і якісно виконувалися і продовжують виконуватися їх виконавцями.

Для подальшої розбудови системи БПД розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік» від 03.04.17 р. №275-р [4] було затверджено середньостроковий план пріоритетних дій Уряду до 2020 року. Однією із цілей Середньострокового плану, який сфокусовано на поліпшенні всіх аспектів життя громадян, є верховенство права і боротьба з корупцією. Для досягнення цієї цілі державі необхідно забезпечити рівний доступ до правосуддя та правової допомоги.

Реалізація зазначененої стратегічної цілі дасть змогу також вдосконалити систему БПД в Україні, а саме:

- розширити доступ громадян до якісної безоплатної первинної та вторинної правової допомоги відповідно до наявної потреби на всій території України;

- створити та забезпечити функціонування нових пунктів доступу до БПД;

- розширити перелік осіб, що матимуть право на її отримання;

- сформувати гнучку систему надання БПД, що оперативно реагує на правові потреби громади;

- підвищити рівень правової спроможності територіальних громад та правової свідомості громадян, знизити рівень корупції на побутовому рівні;

- розвинути мережу незалежних провайдерів БПД, які активно взаємодіятимуть між собою на засадах партнерства та вільної конкуренції;

- створити ефективну систему підвищення кваліфікації, узагальнення та поширення кращої практики та забезпечення обміну досвідом для працівників системи БПД, прокуратури, органів внутрішніх справ, судових органів, адвокатів, громадських організацій, волонтерських рухів, представників ОМС.

Отже система БПД в Україні станом на сьогодні створена і ефективно працює, але потрібно докласти ще багато зусиль для того, щоб Україна вийшла на той рівень стандартів суспільного, правового та демократичного життя, який дасть їй змогу почувати себе рівною перед іншими правових держав. Маю надію, що в недалекому майбутньому українці будуть жити в країні, якої вони гідні.

Література:

1. Вільчик Т.Б. Системи безоплатної правової допомоги у країнах Європейського Союзу [Електронний ресурс] / Т.Б. Вільчик // Електронне наукове видання «Порівняльно-аналітичне право». – № 4 – 2015. – Режим доступу: http://www.pap.in.ua/4_2015/126.pdf.
 2. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 №3460-VI// Спосіб доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.
 3. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної цільової програми формування системи безоплатної правової допомоги на 2013-2017 роки» від 13.02.2013 №394// Спосіб доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/394-2013-%D0%BF#n64>.
 4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік» від 03.04.2017 №275-р// Спосіб доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/275-2017-%D1%80>.

Козир Тамара Олександрівна,

*Директор Охтирського місцевого центру з надання безплатної
вторинної правоової допомоги у Сумській області.*

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ ДОСВІДУ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ІНШИХ КРАЇН.

У багатьох країнах закон про юридичну допомогу описує безкоштовну правову допомогу як послуги, що надаються затриманим, підозрюваним, обвинуваченим і підсудним в рамках провадження у кримінальних справах, так і юридичну допомогу по іншим категоріям справ (Наприклад у Великобританії та Словенії). В окремих державах (Словенія) схеми юридичної допомоги у кримінальних справах та допомоги по іншим категоріям справ встановлюються окремими комплектами законодавчих актів.

Прийняття Закону України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 дозволило і в Україні отримати інституційний механізм для реалізації закріпленого конституційного права кожного на правову допомогу (ст.59), що згідно з роз'ясненнями Конституційного Суду України вважається гарантованою державою можливістю будь-якій особі незалежно від характеру її правовідносин із державними органами, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, юридичними та фізичними особами вільно, без неправомірних обмежень отримувати допомогу з юридичних питань в обсязі та формах, як вона того потребує. Враховуючи те, що система

безоплатної правової допомоги в Україні існує невеликий проміжок часу, є необхідність у її подальшому удосконаленні. Для цього неоціненим є досвід інших країн, де аналогічні системи безоплатної правової допомоги працюють десятиріччями.

Уваги заслуговує досвід Великобританії, де практикується їй часткова безоплатна допомога для певного кола малозабезпечених осіб. Тобто за наявності коштів у особи, яка звертається за правовою допомогою, за рішенням комісії з додаткових асигнувань міністерства соціального забезпечення або суду рішення про надання відповідної правової допомоги видається після сплати заявником визначеної суми. Враховуючи велику кількість звернень до місцевих центрів з НБВПД осіб, щодо надання БВПД із захисту неправомірних прав чи вимог, така норма може забезпечити певну відповідальність клієнта за його вимоги та кількість судових позовів. Аналогічна норма існує і в законодавстві Чилі. В цій країні коли громадяни звертаються за безкоштовною правовою допомогою вони зобов'язані надати докази своєї малозабезпеченості, і в залежності від рівня доходу правова допомога надається або безкоштовно, або шляхом спів фінансування в розмірі 20%, 40%, 70% або 100%.

У Нідерландах діяльність приватних адвокатів доповнюється могутнім консультивативним сектором, таким як: добровільні, так звані «юридичні магазини», Бюро юридичної допомоги і Центри юридичної допомоги. Бюро юридичної допомоги – надають першочергову правову допомогу, поради у справах соціального забезпечення, житла, зайнятості, імміграції й захисту прав споживачів; – направляють довірителів до приватних адвокатів; – забезпечуючи сертифікатами, що дають право на субсидійовану юридичну допомогу особам, які звернулися до приватних адвокатів. Такі Бюро фінансуються Міністерством юстиції Нідерландів і наймають випускників юридичних факультетів. У випадку автоматичного призначення адвоката, оплата його послуг провадиться судовими властями. Особи, які мають доход, що перевищує встановлений рівень, не мають права претендувати на фінансову підтримку держави й оплачують послуги за свій рахунок. Вони можуть скористатися інститутом страхування юридичної допомоги.

Певні обмеження щодо надання безоплатної правової допомоги є і в законодавстві ПАР. Конституція ПАР гарантує безоплатну правову допомогу в цивільних справах для дітей віком до 18 років «якщо в іншому випадку відбудеться істотна несправедливість», та має загальну норму щодо права на суд та широкі засади процесуальної правозадатності. При цьому, на відміну від ситуації з затриманими,

заарештованими та обвинуваченими особами, Конституція не покладає на державу конкретних зобов'язань на надання правової допомоги сторонам в цивільному процесі.

Законодавчо в ПАР визначено, що безоплатна правова допомога не надається в цивільних справах пов'язаних зі: справами про повернення заборгованості; управління майном; порушення контрактних зобов'язань; втручання в приватне життя; справами, в яких на думку Ради клієнт не отримає суттєвого позитивного результату, будь-які справи в яких орієнтовні витрати на суд перевищують потенційні вигоди для клієнта; окрім того окремі умови застосовуються для надання безоплатної правової допомоги в трудових спорах, справах про повернення землі, щодо прав найманих працівників та отримання статусу біженця.

За висновками незалежних міжнародних експертів система правової допомоги в Україні зробила важливі кроки у підвищенні обізнаності про право на правову допомогу. За висновками оцінювання, українське законодавство та підзаконні акти відповідають стандартам Європейської конвенції з прав людини щодо вибору адвоката. Також у Європі дедалі більшу увагу приділяють забезпеченню належної якості правової допомоги. В Україні для кримінального провадження наявна відповідна нормативна база. Проте рекомендовано посилити механізми контролю якості, зокрема, шляхом розширення норм, які закріплюють стандарти якості правової допомоги у цивільних та адміністративних справах.

На сьогодні, на мій погляд, необхідно удосконалити чинне законодавство у сфері надання безоплатної правової допомоги в частині формулювання обов'язків суб'єктів права на безоплатну вторинну правову допомогу. Також розглянути концептуальну можливість спів фінансування, з урахуванням фінансового стану, клієнтами послуг з правової допомоги.

Література:

1. Личко В.С. Поняття та види правової допомоги/ В.С.Личко// Актуальні проблеми держави і права. – 2009. – Вип. 46. - С. 419-425.
2. Олькіна О. В. Поняття та механізм реалізації права особи на захист та правову допомогу / О. В. Олькіна // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дръомін (заст. голов. ред.), Ю .П. Алєнін [та ін.] ; МОНмолодьспорт України, НУ «ОЮА». – Одеса: Юрид. л-ра, 2012. – Вип. 67. - С. 242-248.
3. Шрамко Ю.Т. Конституційне право на правову допомогу в Україні: Актуальні питання законодавчого регулювання: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук /

Ю.Т.Шрамко// Інститут держави і права ім..В.М.Корецького. – Київ [б.в.], 2016. – С.21.

4. Бова Є. Організація безоплатної правової допомоги в Україні: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук / Є.Ю.Бова // Академія адвокатури України. – Київ [б.в.], 2009. – С.20.

5. Неклеса Ю. В. Суб'єкти надання вторинної безоплатної правової допомоги в цивільному процесі / Ю. В. Неклеса // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дръомін (заст. голов. ред.), Ю. П. Алєнін [та ін.] ; МОНмолодьспорт України, НУ «ОЮА». – Одеса: Юрид. л-ра, 2012. – Вип. 66. - С. 339-347.

6. Личко В. С. Деякі аспекти правової допомоги за новим кримінальним процесуальним законодавством України / В. С. Личко // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дръомін (заст. голов. ред.), Ю. П. Алєнін [та ін.] ; МОНмолодьспорт України, НУ «ОЮА». – Одеса : Юрид. л-ра, 2012. – Вип. 67. - С.734-741.

7. Дуфенюк О.М. Марко С.І. Якість безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі : питання теорії і практики/ О.М. Дуфенюк С.І.Марко// Право і суспільство. – 2015. – № 6-2 частина 3. – с.146-151.

8. Іванцова А.В Поняття безоплатної правової допомоги в Україні та закордоном/ А.В.Іванцова // Часопис Академії адвокатури України. – 2015. - №3. – С.40-45.

9. Вільчик Т.Б. Системи безоплатної правової допомоги у країнах Європейського Союзу / Т.Б.Вільчик // Право України. – 2015 - № 4. – с.416- 419.

10. Вільчик Т.Б. Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу : порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук / Т.Б.Вільчик // Національний юридичний університет ім..Я.Мудрого. - Харків. – 2015. – С.52.

11. Берладин О.Б. Про надання захисником безоплатної правової допомоги у кримінальному процесі України і Великобританії / О.Б.Берландин // Вісник Академії адвокатури України. – 2013. - №1. – С. 180-186.

12. Шрамко Ю.Т. Конституційне регулювання інституту безоплатної правової допомоги в країнах СНД і Балтії (порівняльний аналіз) / Ю.Т.Шрамко // Віче. – 2009. - № 5. – С.43-51.

13. МакКуайд-Мэйсон Д. Южноафриканские модели предоставления бесплатной юридической помощи в неуголовных делах / Д. МакКуайд-Мэйсон // Інформаційний дайджест Безплатна правова допомога в Україні. – 2013. - №8. – С.14-21.

14. Яновська О.Г. Європейські стандарти надання безоплатної правової допомоги в кримінальному судочинстві: Проблеми реалізації в Україні / О.Г.Яновська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2013 - № 6. том 2. – с. 199-202.
15. Вишневський А.В. Проблеми і нові можливості сторони захисту у контексті надання безоплатної правової допомоги / А.В.Вишневський // Слово Національної школи суддів України. – 2013. - № 4 (5). – С.75-80.
16. Сліпенчук В.О. Виховання правової людин як шлях до побудови правового суспільства в сучасній Україні/ О.В.Сліпенчук // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». – 2012. - № 3. – С.44-51.
17. Бущенко А. Річний звіт Української Гельсінської спілки з прав людини за 2015 рік / А. Бущенко// Інформаційний дайджест Безплатна правова допомога в Україні. – 2016. - №18. – С.214- 221.
18. Вишневський А.В. Посилення правової спроможності в країнах з переходною економікою: вихід за рамки звичних уявлень / А.В.Вишневський // Інформаційний дайджест Безплатна правова допомога в Україні. – 2016. - №15. – С.11-14.
19. Вишневський А.В. 5 років системі безоплатної правової допомоги: досягнення і майбутнє/ А.В.Вишневський // Вісник асоціації правників України. – 2016. - № 7-8. – С. 4-7.
20. Біггелар П., Хріпітієвські Н., Патерсон А., Банчук О., Токарев Г. Оцінювання системи безоплатної вторинної правової допомоги в Україні у світлі стандартів і передового досвіду Ради Європи / П. Біггелар, Н. Хріпітієвські, А.Патерсон, О. Банчук, Г. Токарев // Інформаційний дайджест Безплатна правова допомога в Україні. – 2016. - №18. – С.4-14.

Лахижка Микола Іванович,

*Регіональний центр надання безоплатної вторинної правової допомоги
у Полтавській області,
перший заступник директора,
доктор наук з державного управління, професор*

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЕКТУ «ВИВЧЕННЯ ТА ВПРОВАДЖЕННЯ
ЗАРУБІЖНОГО ТА ВІТЧИЗНЯНОГО ДОСВІДУ
ФУНКЦІОNUВАННЯ СИСТЕМИ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ
ДОПОМОГИ»**

Регіональний центр з надання безоплатної вторинної правової допомоги в Полтавській області (далі – РЦ) організовує свою діяльність з урахуванням наявних нормативно-правових актів, доручень Координаційного центру з надання правової допомоги, а

також - аналізу перспектив реформ в Україні, вимог європейської інтеграції та вивчення зарубіжного досвіду безоплатної правової допомоги.

Плідна робота здійснюється в рамках проекту «Вивчення та впровадження зарубіжного та вітчизняного досвіду безплатної правової допомоги» (2016-2020 роки).

Об'єктом дослідження є європейські підходи до забезпечення прав громадян, захист прав громадян у посткомуністичних країнах та роль у цьому системи безоплатної правової допомоги.

Предметом дослідження є удосконалення роботи системи безоплатної правової допомоги в Україні з урахуванням кращого зарубіжного досвіду.

Метою роботи в рамках проекту є підтримка посткомуністичної трансформації суспільства шляхом удосконалення відносин держави і громадянського суспільства; сприяння становленню в Україні правової держави; зростання поінформованості громадян про їх права та свободи, механізми їх реалізації; вироблення та направлення Координаційному центру надання правової допомоги пропозицій щодо впровадження у практику роботи системи надання БПД в Україні кращого зарубіжного та вітчизняного досвіду тощо.

Головним виконавцем проекту є Регіональний центр з надання БВПД у Полтавській області. Учасниками проекту є органи державної виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, громадські інституції та навчальні заклади. Особливо важливою є роль обласного відділення Української асоціації європейських студій, куди входять фахівці у сфері державного управління, юридичних наук, соціології, політології тощо. вищими навчальними закладами області, науковців яких залучено До дослідження тематики становлення громадянського суспільства, розвитку правової держави та ролі в цих процесах системи безоплатної правової допомоги залучено провідних науковців вищих навчальних закладів області.

План реалізації проекту містить розділи, що стосуються співпраці із суб'єктами роботи у сфері надання безоплатної правової допомоги, аналізу перспектив та інструментарію розвитку системи БВПД, навчальної та інформаційної діяльності, проведення наукових заходів, узагальнення напрацювань в рамках проекту та вироблення і впровадження рекомендацій.

В ході дослідження нами проаналізовано рекомендації міжнародних інституцій, нормативно-правові акти, що регулюють розвиток аналогічних систем надання безоплатної правової допомоги в країнах Європи та практика їх діяльності. У 2015-2016 роках

проведено аналіз нормативно-правової бази, опрацьовано сайти органів державної влади та місцевого самоврядування і громадських інституцій посткомуністичних країн, в першу чергу - Республіки Болгарія, де активно діє система безоплатної правової допомоги. Результатом дослідження стали публікації [1]. У 2017 році наша увага була сконцентрована на вивченні становлення системи безоплатної правової допомоги у Республіці Польща.

Крім того, досліджувалася та впроваджувалася в практику проблематика розвитку правової спроможності територіальних громад [2].

Нами також вивчалися висновки іноземних фахівців щодо розвитку системи безоплатної правової допомоги в Україні. Плідним було й спілкування з експертами (у вересні 2015 року Представники Консультивативної місії Європейського Союзу з реформування сектору цивільної безпеки в Україні відвідали з робочим візитом центри безоплатної вторинної правової допомоги у Полтавській області; у квітні 2016 року на Полтавщині працювали експерти Ради Європи, якими в межах проекту «Подальша підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні» підготовлено та опубліковано грунтовне дослідження «Оцінювання системи безоплатної вторинної правової допомоги в Україні у світлі стандартів і передового досвіду Ради Європи» [3]). Дослідження охопило такі аспекти як доступ до правової допомоги, порядок призначення та заміни адвокатів, забезпечення якості й відповідні контрольні механізми, оплату послуг адвокатів, незалежність органів, відповідальних за безоплатну правову допомогу, тощо. Мета оцінювання полягала в аналізі відповідності української системи безоплатної вторинної правової допомоги стандартам і передовому досвіду Ради Європи, виявленні викликів і потреб, наданні рекомендацій щодо подальшого вдосконалення правового поля і стратегій розвитку, а так само практики правозастосування. Позитивно було оцінено переваги системи призначення адвокатів, запровадженої Законом України «Про безоплатну правову допомогу» та відзначено полтавський досвід. Водночас, потрібно звернути увагу й на виявлені в Україні недоліки та врахувати підготовлені з урахуванням зарубіжного досвіду рекомендації.

За результатами цих досліджень заплановано проведення наукових конференцій, перша з яких відбулася у 2016 році [4], публікацію статей та монографії. Важливою, з нашої точки зору, стала публікація методичних матеріалів з питання захисту прав громадян, підготовлених для державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування [5].

Література:

1. Лахижка М.І. Становлення та розвиток системи надання безоплатної правової допомоги в Республіці Болгарія/М.І.Лахижка// Стадій розвиток територій: проблеми та шляхи вирішення. Матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції (09 жовтня 2015 р. м. Дніпропетровськ).-Дніпропетровськ.- 2015.- с. 37-39.
2. Лахижка М.І. Розвиток правової спроможності територіальних громад в Україні та роль у цьому процесі системи безоплатної правової допомоги/ М.І. Лахижка//Публічне управління ХХІ століття: традиції та інновації. Матеріали XVII Міжнародного наукового конгресу. 27 квітня 2017 р. – Харків.- Вид-во ХарРІДУ НАДУ «Магістр».-2017.- с. 222-225; Лахижка М.І. Розвиток правової спроможності територіальних громад в Україні/М.І. Лахижка// Публічне адміністрування: теорія та практика, 2017, №1 (17) Електронний ресурс. Спосіб доступу: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2017-01\(17\)/17.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2017-01(17)/17.pdf).
3. Оцінювання системи безоплатної вторинної правової допомоги в Україні у світлі стандартів і передового досвіду Ради Європи.- 2016.- 96 с.
4. Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 8 грудня 2016 року) : у 2 ч. – Полтава : ПУЕТ, 2016. – Ч. 1. – 292 с.
5. Безплатна правова допомога в Україні. – Лахижка М.І., Черчатий О.І., Клименко І.В. – Полтава, 2016. – 24 с.; Децентралізація влади в Україні та підвищення правової спроможності територіальних громад. – Лахижка М.І., Черчатий О.І., Клименко І.В. – Полтава, 2017. – 38 с.; Мої права в органах влади. Методичні матеріали. — Лахижка М.І., Черчатий О.І., Клименко І.В. – Полтава, 2017. – 23 с.

Легейда Вікторія Григорівна,

Начальник відділу «Шишацьке бюро правової допомоги»

Першого Полтавського МЦ з надання

безплатної вторинної правової допомоги

СИСТЕМА БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Однією із умов інтеграції України до Європейського Союзу є побудова такої системи адвокатури та створення законодавства щодо її організації і діяльності, норми якого відтворювали б модель демократичного правового інституту адвокатури, оскільки лише за умови належного функціонування цього інституту можливий розвиток демократії та верховенства права, що, у свою чергу, є одним із головних критеріїв набуття Україною членства у Європейському

Союзі. Євроінтеграційні прагнення України потребують узгодження системи правових норм України та ЄС, зокрема, в сфері прав людини. Так, реальне просування України у напрямі інтеграції в Європу потребувало глибокої політичної та економічної трансформації, тобто її перетворення у демократичну, правову, діездатну державу з відповідними стандартами внутрішньої та зовнішньої стабільності. Системи надання безоплатної допомоги є майже у всіх країнах ЄС. Але вони відрізняються за критеріями відбору одержувачів допомоги, а також процедурам і способам організації процесу її надання. Розвиток і масштаб систем надання юридичної допомоги обумовлений національними особливостями кожної країни ЄС. У багатьох країнах закон про юридичну допомогу описує як послуги, що надаються затриманим, підозрюваним, обвинуваченим і підсудним в рамках провадження у кримінальних справах, так і юридичну допомогу по іншим категоріям справ. Наприклад, єдиний закон регулює обидві згадані сфери юридичної допомоги у Великобританії і в Словенії. Тим не менш в окремих державах, наприклад у Словаччині, схеми юридичної допомоги у кримінальних справах та допомоги по іншим категоріям справ встановлюються окремими комплексами законодавчих актів.

Вивчення національних систем безоплатної правої допомоги у країнах ЄС передбачає наявність загальної основи (критеріїв) їхньої класифікації. При всьому розмаїтті кола суб'єктів, що залучаються для надання БПД у різних країнах, виділяють, як правило, такі моделі:

Модель «*pro bono*». Юридична допомога бідним і особливо нужденним надається безкоштовно і часто є обов'язковою для адвокатів. Практика надання послуг системі «*pro bono*» широко використовується великими юридичними фірмами, які розглядають роботу «*pro bono*» як частину своїх зобов'язань перед суспільством, а також як можливість для фірми і адвокатів займатися благодійністю, а молодим адвокатам - отримати досвід роботи. Багато фірм вимагають від адвокатів певної кількості годин роботи з надання безкоштовних юридичних послуг на місяць/рік, а в деяких з них надання безкоштовних послуг є одним із критеріїв оцінки діяльності юриста, яка враховується при просуванні по службі або збільшенні оплати. Разом з тим у жодній з європейських країн не передбачений обов'язок адвокатів надавати юридичну допомогу на громадських засадах.

Наприклад, послуги БПД у Франції представлені у вигляді «*pro bono*» і надаються в основному в області *l'access au droit* - у вигляді консультацій з метою забезпечення доступу громадян до правої інформації та для того, щоб вони могли приймати зважені з юридичної

точки зору рішення . Послуги «про bono» не надаються з питань, пов’язаних, наприклад, з судовим представництвом або представництвом у кримінальних справах, тобто у тих сферах, де послуги адвокатів оплачуються в рамках державної системи субсидованої юридичної допомоги.

2.Контрактная модель (модель *judicare*) - система, при якій спеціальний державний орган укладає договір (контракт) з адвокатом, юридичною фірмою про надання БПД по певній кількості справ або за певними категоріями справ, оплата за яку здійснюється за рахунок державного бюджету. Така модель застосовується в Австрії, Англії та Уельсі, Бельгії, Норвегії, Нідерландах, Шотландії, Швеції, Франції, Данії та Німеччині.

3.Змішана модель являє собою таку систему, яка поєднує елементи перших двох вищезазначених та інших моделей: надання БПД здійснюється через незалежну державну організацію - бюро, ради, служби, центри тощо (тобто модель публічного захисника) із залученням приватно практикуючих адвокатів на основі укладеного з ними договору по окремих справах (тобто контрактна модель), а також з використанням інших моделей.

Закон України «Про безоплатну правову допомогу» зробив чинну систему безоплатної правової допомоги в Україні більш ефективною, оскільки він створив правову базу та механізм для реалізації права кожного на правову допомогу у випадках, коли вона повинна надаватися безоплатно. Закон відповідає низці міжнародних угод, учасницею яких є наша держава, зокрема Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. та Міжнародному пакту про громадянські та політичні права 1966 р., які зобов’язують держав-учасниць надавати кваліфіковану безоплатну правову допомогу малозабезпеченим особам при обвинуваченні їх у вчиненні кримінальних правопорушень. Разом з тим вважаю, що напрямами подальшого вдосконалення системи БПД в Україні повинні визначатися: розширення кола осіб, які мають право на отримання безкоштовної юридичної допомоги; розширення переліку випадків надання безоплатної правової допомоги в рамках державної системи БПП; створення процедур надання БПП в екстреному порядку. Наприклад, в екстреному порядку БПП можуть отримати постраждалі від пожеж і стихійних лих, катастроф; введення системи страхування ризику при наданні БПД; розвиток співпраці між суб’єктами державної та недержавної систем БПП: слід передбачити більш широку участі у програмі БПД громадських організацій та юридичних клінік вищих навчальних закладів, розвиток програми

самодопомоги (підготовки громадян до самостійного представництва своїх інтересів у суді); модернізація програми БПД у зв'язку із розвитком інформаційних технологій тощо.

Література:

1. Тодоров І.Я. Європейська і євроатлантична інтеграція України: загальнонаціональний та регіональний виміри (1991-2004 рр.) : автореф. дис. ...на здобуття наук. ступеня докт. іст. наук.: спец. 07.00.01 «історія України» / І.Я. Тодоров. - Донецьк, 2007. -38 с.
2. Гибенс С. Методы изучения систем бесплатной юридической помощи: пример Бельгии и Бесплатная юридическая помощь: модель взаимодействия государства и гражданского общества (зарубежный и российский опыт): сборник докладов. - М. : ООО «Акварель», 2011. - 375 с.
3. Рябцева Е.В. Формы бесплатной юридической помощи в международном праве и практике зарубежных стран // Евразийская адвокатура. - № 6(13). - 2014. - С. 20-23.

*Лозинська Тамара Миколаївна,
Полтавська державна аграрна академія,
доктор наук з державного управління, професор*

**ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ НА РОЗВИТОК
СИСТЕМИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ
ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ**

Формування в Україні системи безоплатної правової допомоги базується на нормах і положеннях міжнародних і європейських документів щодо прав людини, які на сьогоднішній час набули значення стандартів. Так, в країнах розвинутої демократії стандартним є зобов'язання держави забезпечити будь-якій особі, права якої порушено, правову допомогу та можливості судового захисту; призначення захисника на безоплатній основі у разі відсутності в обвинувачуваного достатніх коштів, коли цього вимагають інтереси правосуддя; захист обвинувачуваним своїх прав особисто або через обраного ним захисника. Право кожної людини на свободу та особисту недоторканність закріплено у ст. 29 Конституції України [1], яка в частині забезпечення прав, свобод і обов'язків людини та громадянина відповідає основним положенням міжнародних документів, у різний час ратифікованих Україною (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 р. – ратифікований у 1973 р.; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. – ратифікована в 1997 р. тощо).

На жаль, протягом усього новітнього періоду становлення державності України, реальна ситуація з дотриманням прав людини не відповідала конституційним нормам. Недостатньою також залишається обізнаність населення щодо своїх прав, що вимагає навчання, формування навичок роботи з документами, ведення діалогу з представниками обвинувачення та захисту тощо. Суттєве збільшення протягом 2000-2010 рр. кількості звернень українських громадян до Міжнародного суду з прав людини спонукало до прийняття в 2011 р. спеціального Закону «Про безоплатну правову допомогу», яким передбачено надання безоплатної вторинної правової допомоги, починаючи з 1 липня 2015 р. [2]. Відповідно до Закону Наказом Міністерства юстиції України від 25.02.2014 №386/5 було розроблено План заходів щодо розвитку системи надання безоплатної правової допомоги, яким передбачено створення у 2015 році мережі зі 100 районних, міжрайонних, міських, міськрайонних, міжрайонних та районних у місті центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги (БВПД) [3]. Саме з 2015 р активізувалася робота із створення систем надання безоплатної правової допомоги, що стосується зокрема й Полтавської області.

Так, на сьогодні система надання безоплатної правової допомоги в Полтавській області складається з Регіонального центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, чотирьох місцевих центрів – два з них знаходяться в Полтаві, по одному в Лубнах і Кременчуці – та 23 бюро правової допомоги. Бюро в області почали діяти лише рік тому, але вже спостерігається позитивна динаміка щодо кількості звернень громадян. Бюро правової допомоги в районах області пропонують значну кількість послуг: здійснюють правопросвітницьку роботу; надають роз'яснення та консультації; забезпечують представлення інтересів громадян у суді. У першому півріччі 2017 року майже 11 тисяч осіб скористалися можливістю отримати консультації у фахівців Регіонального центру з надання БВПД у Полтавській області, працівниками Центру було проведено більше 800 просвітницьких заходів. Однак позитивна динаміка кількісних показників функціонування системи надання безоплатної правової допомоги не означає, що вона не повинна розвиватися та вдосконалюватися, насамперед йдеться про підвищення якості надання послуг (узгодження годин прийому клієнтів, зручності, дотримання вимог інклюзії, можливості виїзду на дім тощо) та розширення переліку клієнтурних груп (за рахунок, наприклад, об'єднаних територіальних громад).

Висновки про стан функціонування системи надання безоплатної правової допомоги та відповідність європейським стандартам, рекомендації щодо поліпшення її діяльності мають ґрунтуватися на результатах оцінювання. Доцільним є використання методики експертизи системи БВПД, що застосовується експертами Ради Європи. Названа експертиза ґрунтується на використанні сукупності критеріїв, які дозволяють відслідковувати дотримання національних стандартів забезпечення прав і свобод громадян з урахуванням норм європейського права та міжнародних документів з прав людини. До таких критеріїв можна віднести: доступність БВПД; механізм призначення адвокатів; рівень якості надання правової допомоги; система оплати адвокатів; рівень незалежності системи БВПД; система моніторингу діяльності БВПД. Керуючись відповідними критеріями, можна говорити про необхідність удосконалення системи БВПД за такими напрямами: розширення доступності громадян до правової допомоги, сприяння більшій прозорості призначення адвокатів та запобігання встановленню корупційних зв'язків між ними і судовими органами, підвищення рівня фахової підготовки адвокатів і формування більш адекватної системи їхньої оплати, знаходження механізмів запобігання втручання органів виконавчої влади в діяльність системи БВПД.

Література:

1. Конституция Украины. Закон Украины «О внесении изменений в конституцию Украины». – Х.: ЧП «ИГВИНИ», 2005. – 72 с.
2. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 09.07.2011 №3460-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/pro%20besoplatnu...>.
3. Наказ Міністерства юстиції України від 25.02.2014 №386/5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0337-14>.

*Матицак Наталія Вікторівна,
Чернівецький місцевий центр з надання безоплатної
вторинної правової допомоги,
головний спеціаліст відділу «Правової інформації та консультацій»*

МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ ВІДПОВІДНО ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТИВ.

Прагнучи стати членом Європейського Союзу, Україна погодилася поступово адаптувати своє законодавство до європейських

правових актів. Євроінтеграційні прагнення України у напрямі інтеграції до Європи потребувало глибокої політичної та економічної трансформації. [9,19c.]. Саме враховуючи ці умови, дослідження проблем організації та функціонування системи надання безоплатної правової допомоги у Європейських країнах є актуальними в контексті відповідності національного законодавства стандартам Європейського Союзу.

Основою створення інституту правової допомоги було обґрунтування невід'ємності прав людини, продиктоване саме європейськими стандартами [5,45c.]. У всіх країнах ЄС так чи інакше відбулось так зване пристосування нормативно-правової бази, що стосувалося надання такої допомоги, методів та способів її надання, були прийняті спеціальні закони, які регулювали саме надання такої юридичної допомоги як безоплатна.

На даному етапі розвитку інституту правової допомоги існують різні критерії розмежування систем надання безоплатної правової допомоги.

Виділяють таку систему як «*pro bono*», що передбачає надання правової допомоги нужденним, тобто адвокати які надають таку допомогу займаються, так би мовити, благодійністю. Ознаки такої системи присутні у системах БПД Франції, Угорщини, Німеччини, Англії. Контрактна система при якій державна установа укладає договір з адвокатом про надання БПД за певними категоріями справ та по певній кількості справ, відповідно розрахунки з адвокатами відбуваються за рахунок державного бюджету. Така практика поширена в Австрії, Англії (деяких областях), Нідерландах, Швеції, Данії. У французькій системі наявна особливість, коли розглядувана юридична допомога в особливо важких справах надається будь-кому незалежно від його доходів [3]. Система публічного захисника характеризується тим, що держава чи орган, керуючий системою БПД, створює постачальника юридичної допомоги – систему офісів (бюро, ради, служби, центри тощо) за територіальним принципом, що забезпечує малозабезпеченим категоріям населення доступність до юридичної допомоги, ця модель особливо ефективна, коли особам потрібно отримати консультацію чи представництво по типовим нескладним справам [1]. Така модель поширена в Англії, Шотландії, Уельсі. Існує також змішана система, яка поєднує в собі складові частини кожної з названих вище систем надання безоплатної правової допомоги. Вона в тій чи іншій мірі характерна для більшості країн ЄС, оскільки поєднання елементів всіх систем надання правової допомоги дає можливість більш ефективно і всебічно забезпечити її надання.

Змішана система надання безоплатної правової допомоги застосовується в таких країнах як Австрія, Німеччина, Фінляндія, Швеція, Франція, Україна та ін.

Закон України від 02.06.11р. «Про безоплатну правову допомогу» закріпив порядок та механізм надання правової допомоги у випадках, коли вона повинна надаватись безоплатно саме в Україні [7]. Цей Закон відповідає ряду міжнародних угод, учасницею яких є Україна, а саме Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. [4] та Міжнародному пакту про громадянські та політичні права 1966 р. [6] які, зокрема, зобов'язують держав-учасниць надавати кваліфіковану безоплатну правову допомогу малозабезпеченим особам при обвинуваченні їх у вчиненні кримінальних правопорушень.

Разом із тим, деякі положення чинного законодавства, що регулюють право особи на правову допомогу, потребують свого подальшого вдосконалення та приведення у відповідність до міжнародних стандартів.

Для забезпечення дотримання норм європейських стандартів потрібно виключити із Закону підставу відмови у наданні БПД, передбачену п. 5 ст. 20: «особа використала всі національні засоби правового захисту у справі, з якої звертається за наданням безоплатної вторинної правової допомоги», як таку, що не відповідає принципам права в цілому та Європейській Конвенції з прав людини — вичерпання національних засобів не позбавляє особу права на захист; встановити можливості припинення доручення про надання безоплатної правничої допомоги з вини клієнта, зокрема вимагання від адвоката протизаконних дій; забезпечити надання БВПД тим громадянам, які дійсно цього потребують шляхом розроблення та впровадження механізму встановлення їхнього реального майнового стану та рівня доходів; встановити критерії оцінки роботи адвоката та запровадити відповідальність за неякісне надання БВПД; законодавчо закріпити норму щодо захищеності працівників системи БПД та адвокатів від неадекватних дій клієнтів, в тому числі тих, які звертаються за отриманням БВПД велику кількість раз (5-10) з одного і того ж питання.

Крім того, необхідно забезпечити діяльність адвокатів системи «про боно» в Україні шляхом надання їм з боку держави деяких преференцій (часткова оплата послуг).

На даному етапі розвитку інституту безоплатної правової допомоги виникають різні проблеми адаптації та відповідності законодавства України до міжнародних, зокрема і Європейських

стандартів надання правової допомоги. Проте, створення та розвиток системи безоплатної правової допомоги в нашій державі, систематичне збільшення кількості громадян, які отримують безоплатну правову допомогу від Центрів свідчить про те, що Україна впевнено рухається до визначеного цілі - побудови правової держави.

Література:

1. Бугаренко А.И. Бесплатная юридическая помощь в некоторых зарубежных странах // Арбитражная практика. – 2010 р.)
2. Деханов С.А. Адвокатура в западной Европе и современное сосотояние: дис. докт. юрид. наук: специальность 12.00.11.– Судебная власть, прокурорский надзор, организация праворанительной деятельности. – М., 2011 р.)
3. Європейська конвенція з прав людини (Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 4 листопада 1950 року) // Права людини і професійні стандарти для юристів в документах безоплатну правову допомогу. М., 2008 р.
4. Кику М. Новая модель юридической помощи? Юридическая помощь в Болгарии, Грузии и Молдове // Бесплатная юридическая помощь: модель взаимодействия государства и гражданского общества (зарубежный и русский опит) : Сборник докладов. – М. : ООО «Акварель», 2011. – 375 с.
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року // Права людини. Міжнародні договори України, декларації, документи. – К., 1992. – С. 36-62.
6. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>.
7. Тодоров І.Я. Європейська і євроатлантична інтеграція України: загальнонаціональний та регіональний виміри (1991-2004р.р.): автореф. дис. ... на здобуття наукового ступеня докт. іст. наук.: спец. 07.00.01 «Історія України» / І.Я. Тодоров. – Донецьк, 2007.- 38 с.

Ночовний Юрій Володимирович,

*Начальник відділу «Карлівське бюро правової допомоги»
Першого полтавського місцевого центру з надання
безплатної вторинної правової допомоги*

ОСОБЛИВОСТІ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У ЦИВІЛЬНОМУ ТА АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

Право громадян на безоплатну правову допомогу закріплено у Конституції України, прийнятій ще 1996 року. Однак впродовж багатьох років у державі не існувало механізму реалізації цього права.

Із прийняттям 2 червня 2011 року Закону України «Про безоплатну правову допомогу» було сформовано відповідну нормативно-правову базу та утворено систему надання безоплатної правової допомоги (далі – БПД).

Упровадження системи БПД стало важливим чинником переходу від радянської моделі карального правосуддя до європейської моделі справедливого правосуддя. Започаткований для кримінального процесу Закон України «Про безоплатну правову допомогу» поступово і логічно еволюціонував у напрямку надання громадянам рівного доступу до кваліфікованої допомоги у цивільному та адміністративному процесі.

Метою даного дослідження є розкриття особливостей представництва осіб під час надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі – БВПД) у цивільних та адміністративних справах.

Відповідно до положення статті 1 Закону, безоплатна правова допомога – це правова допомога, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел. Правову допомогу цей Закон визначає як надання правових послуг, спрямованих на забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина, захисту цих прав і свобод, їх відновлення у разі порушення. До правових послуг належать: надання правової інформації, консультацій і роз'яснень із правових питань; складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів правового характеру; здійснення представництва інтересів особи в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; забезпечення захисту особи від обвинувачення; надання особі допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації [1].

Більшість суб'єктів права на БВПД реалізують його шляхом доступу до цивільного судочинства. Завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ із метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

Цивільне судочинство здійснюється із застосуванням Цивільного процесуального кодексу від 18.03.2004 №1618-IV (далі – ЦПК). ЦПК гарантує, що кожна особа (тобто і всі суб'єкти права на БВПД) має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів. Сторона, третя особа, особа, яка відповідно до закону

захищає права, свободи чи інтереси інших осіб, а також заявники та інші заінтересовані особи в справах окремого провадження (крім справ про усновлення) можуть брати участь у цивільній справі особисто або через представника. Особиста участь у справі особи не позбавляє її права мати в цій справі представника. Представником у суді може бути адвокат або інша особа, яка досягла вісімнадцяти років, має цивільну процесуальну дієздатність і належно посвідчені повноваження на здійснення представництва в суді [2].

Існують певні винятки з цього правила, що пояснюються запобіганням конфлікту інтересів. Повноваження представника фізичної особи, яка є суб'єктом права на БВПД, і за зверненням якої прийнято рішення про надання такої допомоги, може бути посвідчена посадовою особою центру з надання БВПД.

Згідно зі статтею 2 Кодексу адміністративного судочинства від 06.07.2005 № 2747-IV (далі – КАС) завданням адміністративного судочинства є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду адміністративних справ. Всі суб'єкти права на БВПД можуть звертатися до адміністративних судів [3].

До адміністративних судів можуть бути оскаржені будь-які рішення, дії чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, крім випадків, коли щодо таких рішень, дій чи бездіяльності Конституцією чи законами України встановлено інший порядок судового провадження. Кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або інтереси. Сторона, а також третя особа в адміністративній справі можуть брати участь в адміністративному процесі особисто і (або) через представника. Представниками можуть бути фізичні особи, які досягли повноліття і не визнані судом недієздатними [3].

Кодекс адміністративного судочинства, так само як і Цивільний процесуальний кодекс, не вирізняє спеціальних процедур, пов'язаних із наданням БВПД.

Отже, можемо зробити висновок, що Закон України «Про безоплатну правову допомогу» доповнює та розширює реалізацію

права суб'єкта БВПД на отримання кваліфікованого представництва у цивільному та адміністративному процесі.

Література:

1. Закон України Про безоплатну правову допомогу: за станом на 05.01.2017 // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>
2. Цивільний процесуальний кодекс України: за станом на 8 лютого 2017 р.: (офіц. текст). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2017. – 236 с.
3. Кодекс адміністративного судочинства України: за станом на 03.08.2017 // Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.

*Осташова Валерія Олександрівна,
Полтавська державна аграрна академія,
кандидат юридичних наук, доцент*

ВІДКРИТІСТЬ У ДІЯЛЬНОСТІ ЮРИДИЧНИХ КЛІНІК ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНИ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ

Створення та діяльність юридичних клінік в Україні регламентується Конституцією України, Законом України «Про безоплатну правову допомогу», Наказом Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Типового положення про юридичну клініку вищого навчального закладу України» та іншими нормативно-правовими актами. Зазначене положення містить вимогу щодо оприлюднення інформації про роботу юридичної клініки. Крім того, ст. 30 Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 р. передбачає, що заклади освіти формують відкриті та загальнодоступні ресурси з інформацією про свою діяльність, а отже, і про діяльність своїх структурних підрозділів, зокрема, юридичних клінік.

Стандарти діяльності юридичних клінік України також містять норму щодо їх відкритості. Найдоступнішим способом такого висвітлення в сучасних умовах є інформування на веб-сайті закладу вищої освіти або юридичної клініки. Також за допомогою мережі Інтернет клініка може здійснювати правову просвітницьку діяльність, надавати он-лайн консультації тощо, будучи максимально відкритою та доступною для потенційних клієнтів. Саме аналізу досягнутого рівня відкритості у діяльності юридичних клінік Польщі та України присвячене наше дослідження.

У монографії «Юридичні клініки в Україні: освіта та правова допомога» авторства М. Т. Лоджука зазначено, що перша в Європі юридична клініка з'явилася у Ягелонському університеті у м. Krakovi

[1, с. 21]. На веб-сайті закладу зазначено, що це відбулося у 1997 році. У той же час у реєстрі Асоціації юридичних клінік 1997 рік є роком заснування юридичної клініки Академії адвокатури України, 1998 рік – Одеської юридичної академії [2]. На веб-сайті Київського національного університету імені Тараса Шевченка міститься інформації про те, що його юридична клініка розпочала свою діяльність у вересні 1995 року. Отже, визначити, вищі Польщі чи України раніше розпочали працювати у форматі юридичних клінік, із представленої на веб-сайтах навчальних закладів інформації неможливо через її суперечливість.

Найповнішу та систематизовану інформацію про роботу юридичної клініки ми побачили на веб-сайті все того ж Ягелонського університету, де висвітлена інформація щодо історії її створення, участі у різних проектах, підготовці друкованих праць з посиланнями для ознайомлення. Робота здійснюється у наступних секціях: цивільного права, кримінального права, медичного права, трудового права та прав людини. Також розміщені бланки, сформовані відповідно до зазначеного переліку секцій, які слід заповнити клієнту. Визначено, хто саме і з яких питань веде прийом. Передбачено, що заяву до клініки можна надіслати електронною поштою [3]. Юридичні клініки Польщі як правило ведуть прийом по півдня (години праці зазначені на веб-сайтах). В Університеті імені Адама Міцкевича у Познані діючим графіком передбачено роботу з 8.00 до 20.00 щодня, крім вихідних. Деякі з клінік оприлюднюють облік розглянутих за період свого існування справ. Порядок звернення клієнтів подано у доступній формі, не перевантажено зайвою інформацією.

За критерієм відкритості серед юридичних клінік України хотілося б відзначити клініку Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Окрім загальної інформації про засади надання безоплатної правової допомоги, контакти, консультантів, юридична клініка активно займається правовою просвітницькою діяльністю. На її веб-сайті розміщені фахові роз'яснення з таких актуальних питань як: чи заслуговує студент на субсидію; як захистити свої права при отруєнні у закладі харчування; як поводити собі працівнику у випадку виробничої травми; які права пасажирів Укрзалізниці тощо? [4].

Дослідивши відкритість у діяльності юридичних клінік зазначимо, що її рівень, зважаючи на оприлюднену на веб-сайтах закладів вищої освіти Польщі та України інформацію, є подібним. Практично усі вищі, які здійснюють підготовку фахівців-правників створюють такі консультаційні центри по наданню правової допомоги. Щоправда

більшість з них не розміщують належним чином затверджені та підписані положення про юридичну клініку. На нашу думку, будь-який підрозділ закладу освіти має здійснювати моніторинг відгуків клієнтів про свою роботу, самоаналіз шляхом підготовки щорічних звітів та оприлюднювати їх, планувати нові форми активності, які б відповідали вимогам сьогодення.

Література:

1. Лоджук М. Т. Юридичні клініки в Україні: освіта та правова допомога : монографія / М.Т. Лоджук. – Одеса : Фенікс, 2015. – 328 с.
2. Реєстр юридичних клінік України [Електронний ресурс]. – АЮКУ, 2017. – 50 с. – Режим доступу : <https://legalclinics.in.ua/wp-content/uploads/2017/07/reyestr-AYUKU-2017.pdf>
3. Studencka Poradnia Prawna Uniwersytetu Jagiellońskiego [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.law.uj.edu.pl/poradnia/site/main.php>
4. Юридична клініка Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://legalclinic.nlu.edu.ua/>

Патехіна Жанна Олександровна,

Регіональний центр з надання безоплатної вторинної

правової допомоги у Чернівецькій області,

заступник директора

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ У СИСТЕМУ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

Одним із орієнтирів розвитку правової системи України є пріоритет людської особистості, її прав і свобод. Міжнародне співтовариство завжди прагнуло до всесвітнього і системного розвитку прав людини та їх формуванню на міжнародному рівні, а також закріплення міжнародно-правовими засобами стандартів прав людини [5, с. 278]. Ці стандарти відображені у ряді важливих міжнародно-правових документів та мають тісний зв'язок із внутрішньодержавними стандартами.

Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, що ратифікована Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997 року, гарантує право на правову допомогу [3]. Відповідно до Конституції України кожен має право на професійну правничу допомогу, яка у випадках, передбачених законом, надається безоплатно [1]. Закріплення права на правову допомогу у Конституції відображає її орієнтацію на європейське та загальнолюдське бачення їх змісту і можливих обмежень та є результатом імплементації міжнародно-правових норм.

Системи безоплатної правової допомоги є майже у всіх країнах Європейського Союзу, але їх розвиток та масштаб обумовлений національними особливостями кожної із цих країн. Загальна основа (критерії) класифікації систем безоплатної правової допомоги передбачає: модель «*pro bono*» (де юридична допомога надається бідним і особливо нужденним безкоштовно, а практика надання послуг по цій системі широко використовується великими юридичними фірмами, які розглядають таку роботу як частину своїх зобов'язань перед суспільством); контрактну модель (при якій спеціальний державний орган укладає договір (контракт) з адвокатом, юридичною фірмою про надання допомоги по певній кількості справ або за певними категоріями справ, оплата за яку здійснюється за рахунок державного бюджету); модель «*ex officio*» (суть якої полягає в тому, що держава в особі органів, що ведуть кримінальне судочинство, призначає через професійні організації адвокатів у якості захисників чи представників для надання юридичної допомоги та оплачує їхню роботу з коштів державного бюджету); змішану модель, що являє собою систему, яка поєднує елементи двох вищезазначених та інших моделей (надання допомоги здійснюється через незалежну державну організації – бюро, ради, служби, центри) із залученням приватно практикуючих адвокатів на основі укладеного з ними договору по окремих справах, а також з використанням інших моделей (юридичних клінік, моделі «*pro bono*», пара-юристів та інших).

В Україні система безоплатної правової допомоги стала ефективнішою завдяки прийнятому Закону України «Про безоплатну правову допомогу», яким визначено механізм для реалізації права кожного на правову допомогу у випадках, коли вона повинна надаватись безоплатно.

Українська система безоплатної правової допомоги включає чималий перелік осіб, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, а відтак забезпечує широкий доступ до правосуддя та захист прав людини. Згідно внесених змін, коло таких осіб стало значно ширшим. Насамперед, йдеться про внутрішньо переміщених осіб, осіб, які звернулися із заявою про взяття їх на облік як внутрішньо переміщених осіб, а також осіб, які претендують на отримання статусу ветерана війни. Окрім того, підвищено поріг малозабезпеченості для отримання доступу до такої правової допомоги. Потрібно акцентувати на тому, що цим правом можуть скористатися особи, які перебувають під юрисдикцією України, якщо їхній середньомісячний дохід не перевищує двох розмірів прожиткового мінімуму [2]. Хоча раніше враховувався

середньомісячний сукупний дохід усіх членів сім'ї, у зв'язку з чим деякі представники соціально незахищених груп втрачали можливість скористатися послугами у рамках надання безоплатної вторинної правової допомоги. Однак, для забезпечення критерію доступності такої допомоги необхідно вдосконалити нормативну базу таким чином, щоб вона містила чітке визначення осіб, які мають право на таку допомогу, була простішою та зрозумілою для них.

У виборі адвоката українське законодавство відповідає стандартам Європейської конвенції з прав людини, а система призначення адвокатів для надання безоплатної вторинної правової допомоги істотно підвищила їх незалежність, розірвала небезпечні зв'язки між поліцією, органами розслідування, судами з одного боку та адвокатами з іншого. Проте, вдосконалення потребують норми щодо заміни адвоката, а також забезпечення, у відповідності до європейських стандартів, належного та послідовного застосування окремих норм чинного законодавства усіма сторонами сфери кримінальної юстиції.

У країнах Європи дедалі більшу увагу приділяють контролю та забезпеченню належної якості правової допомоги. Наявна в Україні правова база дозволяє належним чином реалізовувати механізм контролю якості, однак необхідно розширити норми, які закріплюють стандарти якості правової допомоги, запровадити процедуру незалежної фахової оцінки (peer review).

Непоодинокою для європейських країн є тенденція застосування системи фіксованих платежів винагороди адвокатів. Натомість, в Україні діє надто деталізована система оплати. Це робить систему оплати дуже важкою для розуміння, а також об'єктом для дискусії та критики [4].

Оцінка незалежності системи безоплатної правої допомоги показує, що ознаки втручання з боку держави в надання чи відмову у наданні безоплатної вторинної правової допомоги відсутні, але для виключення такої можливості у подальшому (з боку органів виконавчої влади, правоохранних органів чи органів адвокатури) необхідно закріпити на нормативному рівні заборону зовнішнього впливу у призначення адвокатів для надання такої правової допомоги.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.
2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02.06.2011 р. № 3460 – VI / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.

3. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 Конвенції: Закон України від 17.07.1997 р. № 475/97-ВР / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/475/97-vr>.

4. Оцінювання системи безоплатної вторинної правової допомоги в Україні у світлі стандартів і передового досвіду Ради Європи: Звіт, підготовлений в межах проекту Ради Європи «Подальша підтримка реформи кримінальної юстиції в Україні», фінансованого урядом Данії / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://rm.coe.int/16806aab13>.

5. Савич О. С. Міжнародні соціальні стандарти прав людини: сутність та значення / О. С. Савич // Науковий вісник Академії муніципального управління, серія «Право». – 2009. – № 2. – С. 278.

Сакара Наталія Юріївна,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук, доцент*

**ІНСТИТУТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИТРАТ НА ПРОФЕСІЙНУ
ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРАВА НА ДОСТУП
ДО СУДУ**

Новим ЦПК, прийнятим 3 жовтня 2017 р., передбачено запровадження інституту забезпечення судових витрат, в тому числі й витрат на професійну правничу допомогу. Так, відповідно до ч. 4, б ст. 136 ЦПК (в редакції, підготовленої до другого читання) як захід забезпечення судових витрат суд з урахуванням конкретних обставин справи має право, за клопотанням відповідача, зобов'язати позивача внести на депозитний рахунок суду грошову суму для забезпечення можливого відшкодування майбутніх витрат відповідача на професійну правничу допомогу та інших витрат, які має понести відповідач у зв'язку із розглядом справи (забезпечення витрат на професійну правову допомогу). У разі невнесення у визначений судом строк коштів для забезпечення витрат на професійну правничу допомогу суд за клопотанням відповідача має право залишити позов без розгляду. Виходячи з того, що застосування вищезазначеного інституту може випливати на можливість особи отримати захист своїх прав, свобод та інтересів, виникає питання, наскільки його запровадження є співмірним з правом на доступ до суду.

Як відомо, право на доступ до суду є складовим права на справедливий судовий розгляд, закріпленого в п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (надалі – ЄСПЛ). Воно включає в себе не лише право ініціювати відкриття провадження у

справі, але й право отримати «вирішення» спору судом, оскільки, право на доступ до суду було б ілюзорним, якби національна правова система Договірної держави дозволяла особі подати до суду цивільний позов без гарантії того, що справу буде вирішено остаточним рішенням в судовому провадженні (*Case of Chuykina v. Ukraine*). Іншими словами, якщо суд відкрив провадження у справі, він зобов'язаний розглянути її по суті й, відповідно, припинення провадження без розгляду призводить до порушення права на доступ до суду (*Case of Shapovalov v. Ukraine*). Виходячи з цього, на перший погляд, залишення заяви без розгляду лише з підстави невиконання ухвали про забезпечення витрат на професійну правничу допомогу становить «потенційне» порушенням п. 1 ст. 6 ЄКПЛ.

Разом з тим зазначений висновок є дещо передчасним виходячи з наступних положень. По-перше, як підкresлювалося в чисельних рішеннях Європейського суду з прав людини (надалі – ЄСПЛ), право на доступ до суду не є абсолютним, за самою своєю природою потребує регулювання з боку держави, тому, може бути піддане обмеженням (*Case of Golder v. United Kingdom, Case of Airey v. Ireland*), в тому числі й фінансовим (*Case of Tolstoy Miloslavsky v. UK*). Однак останні будуть несумісним із п. 1 ст. 6 ЄКУПЛ, якщо вони не переслідують законної мети або коли не існує розумної пропорційності між застосованими засобами та законністю цілі, якої прагнуть досягти при їх запровадженні (*Case of Kreuz v. Poland*). По-друге, встановлення фінансових обмежень права на доступ до суду для того, щоб забезпечити належне фінансування функціонування органів судової влади, попередити зловживання однією зі сторін своїм правом на звернення до суду (тобто стримуючий фактор від легковажних та безпідставних позовів) в розумінні ЄСПЛ переслідує законну мету (*Case of Stankov v. Bulgaria*). По-третє, важливими чинниками при визначенні того, чи скористалася ця особа своїм правом доступу до суду та чи мала «розгляд судом» є як сума зборів, призначена у світлі конкретних обставин справи, включаючи спроможність заявника її сплатити, так і стадія, на якій перебував розгляд справи на той момент, коли обмеження було накладено, є (*Case of Kreuz v. Poland*).

Слід відмітити, що питання, пов'язані з застосуванням інституту забезпечення витрат на професійну правничу допомогу, піднімалися під час розгляду справи *Tolstoy Miloslavsky v. UK*, в якій заявником (відповідачем у справі про дифамацію) було подано апеляційну скаргу на рішення суду першої інстанції, однак, остання була відхиlena внаслідок несплати протягом 14 днів 124900 фунтів стерлінгів в якості гарантування забезпечення суми витрат лорда Алдингтона. ЄСПЛ під

час розгляду справи було встановлено, що сума, яку вимагалося сплатити, була істотною, а строк для того, щоб віднайти грошові кошти, - відносно коротким. Однак, при цьому, не було жодних підстав передбачати, що сума становила собою надмірно завищенну оцінку витрат лорда Алдингтона в апеляційному суді, або що заявник зміг би дістати гроші, якби йому надали більше часу. Крім того згідно з відповідною практикою апеляційного суду, відсутність грошових коштів була підставою для забезпечення суми витрат в цьому суді, але при певних обставинах. Так, при здійсненні своїх дискреційних повноважень щодо того, чи задовольняти таке клопотання чи ні, апеляційний суд повинен був розглянути, чи буде така міра рівносильною відмові в правосудді, враховуючи конкретні обставини апеляції (наявність підстав для її задоволення). Якби вона мала обґрунтовані шанси на успіх, апеляційний суд відмовив би винести наказ про забезпечення суми витрат. У зв'язку з наведеним, ЄСПЛ прийшов до висновку, що право на доступ до суду заявити не було порушене.

У зв'язку з наведеним, на наш погляд, можна констатувати наступне. Виходячи з того, що відповідно до абз. 2, 3 ч. 4 ст. 136 ЦПК забезпечення витрат на професійну правничу допомогу застосовується, якщо (1) позов має ознаки завідомо безпідставного або інші ознаки зловживання правом на позов, або (2) позивач не має зареєстрованого в установленому законом порядку місця проживання (перебування) чи місцезнаходження на території України та майна, що знаходиться на території України, в розмірі, достатньому для відшкодування судових витрат відповідача у випадку відмови від позову, або (3) якщо суду надані докази того, що майновий стан позивача або його дії щодо відчуження майна чи інші дії можуть ускладнити або зробити неможливим виконання рішення суду про відшкодування судових витрат відповідача у випадку відмови у позові, запровадження цього інституту саме по собі не становить порушенням права на доступ до суду, оскільки переслідує законну мету в розумінні ЄСПЛ. Разом з тим, на наш погляд, оскільки його застосування передбачено в суді першої інстанції, тобто до вирішення справи по суті, з метою забезпечення принципу пропорційності суд, по-перше, повинен бути наділений правом у разі потреби викликати позивача та/або відповідача, який заявив клопотання, для надання додаткових пояснень або додаткових доказів, що підтверджують недоцільність або доцільність забезпечення витрат на професійну правничу допомогу. По-друге, при розгляді цього питання має враховуватися «розумність» заявлених для забезпечення витрат, їх співрозмірність з ціною позову

й, відповідно, суд повинен бути наділений правом задовольняти клопотання частково, зменшуючи розмір забезпечення. По-третє, позивач повинен бути наділений правом оскаржувати ухвалу про забезпечення витрат на професійну правову допомогу окремо від рішення суду в апеляційному порядку.

Цуркан Вадим Борисович,

ЮФ «Штогрін і партнери», Юрист

Єгоров Олександр Сергійович,

Перший Одеський місцевий центр з надання БВПД, юрист

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СИСТЕМИ БВПД ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

В Україні вже понад три роки створена та повноцінно функціонує система безоплатної вторинної правової допомоги, головною метою функціонування якої є забезпечення захисту законних прав та інтересів громадян України, підвищення їх правової обізнаності та культури.

Надання безоплатної правової допомоги в Україні регулюється Конституцією України, Законом України “Про безоплатну правову допомогу” від 02.06.2011 № 3460-VI, іншими законами України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Незважаючи на те, що система БВПД є досить новим явищем, щодо здійснення захисту законних прав та інтересів громадян України, вона встигла зарекомендувати себе, як чи не єдина державна організація спроможна надати професійну та реально безоплатну правову допомогу незаможним верствам населення нашої держави.

На підтвердження даної тези вважаємо за необхідне звернути увагу на високий рівень оцінки наданий системі БВПД в Україні 15 вересня 2016 року під час презентації «висновків та рекомендацій звіту Ради Європи за результатами оцінювання системи безоплатної правової допомоги в Україні у світлі стандартів та передового досвіду Ради Європи (далі – Звіт Ради Європи).»

Зокрема, у Звіті Ради Європи, відзначено значні досягнення, яких вдалося досягти за порівняно короткий проміжок часу з моменту початку функціонування системи та представлено рекомендації щодо подальшого удосконалення організації її роботи та взаємодії з іншими учасниками системи правосуддя.

Але, у Звіті Ради Європи також було визначено та оприлюднено низку недоліків та проблемних питань з якими стикнулась система БВПД в Україні під час її становлення та розвитку.

Крім цього, вважаємо за необхідне також звернути увагу на інші проблемні питання системи БВПД, які було виявлено, опрацьовано та запропоновано для суперечного аналізу та обговорення співробітниками Першого одеського місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Дану проблематику було запропоновано до публічного розгляду в рамках конференції ООН “Сталий розвиток: перспективи 2020”, яка проходила в італійському містечку Байя Доміція у період з 24 липня по 01 серпня 2016 року, а також повторно під час аналогічної конференції ООН у період з 13.01 по 19.01.2017, що відбулась у італійському містечку Кастелло-ді-Ф'емме, Італія, розташованому у Доломітових Альпах, а саме, зокрема було запропоновано до обговорення наступні проблемні питання системи БВПД:

Доволі високий рівень завантаженості адвокатів справами клієнтів Центрів, що іноді негативно відображається на якості наданих правових послуг.

Дуже низький рівень, або взагалі відсутність належного фінансування щодо певних правових послуг, які надаються адвокатами Центрів, зокрема це стосується надання первинних правових консультацій.

Відсутність залежності оплати праці адвоката від успішності вирішення справи по цивільним та адміністративним справам.

Відсутність диференціації справ і оплати за них в залежності від рівня їх складності.

Фактично не оплачується збір інформації та підготовчі дії адвоката перед зверненням до суду чи компетентних органів. В незалежності від справи підготовчі дії оплачуються у розмірі 200 гривень, що не завжди навіть покриває витрати адвоката на здійснення адвокатських запитів.

Відсутність компенсації транспортних витрат у разі користування особистим транспортом. (Компенсиються тільки витрати на транспорт загального користування).

Не враховуються й побачення та консультації з клієнтом, що в свою чергу призводить до того, що клієнт як правило не має розуміння відносно стадії на якій знаходиться розгляд його справи та інформації відносно проміжних результатів, що досягаються завдяки роботи його адвоката.

8.Оплата послуг адвоката здійснюється тільки після закінчення певної процесуальної стадії (досудового розслідування / суду I інстанції, апеляції, касації). В сучасних реаліях це призводить до того,

що адвокат не має жодного авансування своєї роботи, а оплату отримує в середньому через 6 місяців після прийняття доручення.

Окрім вищезазначеного на сьогодні гостро постає проблема незацікленості адвокатів у веденні справ, що є найбільш розповсюдженими та актуальними серед клієнтів системи БВПД. Це справи пов'язані із питаннями соціального забезпечення та комунальними послугами.

Для позитивного вирішення даних проблемних питань системи БВПД було запропоновано ініціювати законодавчі зміни, суттєво доповнити та розширити, профільну Постанову Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 № 465 «Питання оплати послуг та відшкодування витрат адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу», відповідно до якої здійснюється оплата праці адвокатів, що надають БВПД, з урахуванням визначених проблем реалізації даної Постанови на практиці.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254К/96-ВР.
2. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 № 3460-VI.
3. Звіт Ради Європи, опубліковано 20.09.2016 на сайті Координаційного Центру з надання правової допомоги Інтернет-лінк ГО «ІМАНС»:
4. Інтернет-лінк ГО «ІМАНС»: <http://www.imans.eu/?p=2168>.

Чернуха Андрій Сергійович,

Начальник відділу «Новосанжарське бюро правової допомоги»

Першого полтавського місцевого центру з надання

безоплатної вторинної правової допомоги

ПІДХІД ДО НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В ДЕЯКИХ КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Однією з основних умов інтеграції України до Європейського Союзу є створення дійсно ефективної системи адвокатури та правової бази, яка б повною мірою відображала модель демократичного правового інституту адвокатури, оскільки тільки за належного функціонування такого інституту можливий розвиток демократії та верховенства права, що є основою для набуття Україною членства Європейського союзу. Для розвитку такої системи, в першу чергу, виникає необхідність приведення національного законодавства у відповідність до європейських норм, особливо у частині реалізації прав людини, а тому актуальною темою для вивчення є європейська

практика стосовно надання безоплатної правової допомоги громадянам, з метою виявлення найбільш оптимальної схеми надання правової допомоги громадянам України, спираючись на досвід інших держав.

На ранніх етапах формування інституту правової допомоги у країнах Європи, порядок надання було закріплено лише фрагментарно у вигляді окремих положень у процесуальних кодексах, така практика збереглася в деяких країнах до цього часу, проте у більшості країн Європи вже прийнято відповідні закони, в яких чітко визначений порядок надання юридичної допомоги, в тому числі і безоплатної. Такі закони прийняті, зокрема, у Німеччині, Болгарії, Нідерландах, Бельгії, Франції, Словенії, Словаччині, та в деяких інших. В деяких країнах безоплатна правова допомога надається виключно у кримінальних провадженнях затриманим, підозрюваним, обвинуваченим і підсудним особам, тоді, як в інших передбачено можливість надання безоплатних юридичних послуг і в інших категоріях справ: цивільних та адміністративних. Відрізняються системи надання правової різних країн і за колом суб'єктів надання такої допомоги. Під час вивчення різних систем правової допомоги слід класифікувати основні критерії надання безоплатних правових послуг та виділити окремі моделі реалізації права громадян на безоплатну правову допомогу.

Модель “pro bono” – це правова допомога малозабезпеченим верствам населення. Вона реалізується адвокатами та великими юридичними фірмами, як благодійна допомога, та розглядається, як обов’язок перед суспільством, це також дозволяє адвокатам – початківцям набратися досвіду. В деяких країнах надання юристом правової допомоги на громадських засадах впливає на його рейтинг, та дозволяє більш ефективний кар’єрний ріст. Найбільш розвинutий такий тип правової допомоги у Англії та Уельсі, тут існує велика кількість некомерційних організацій, які сприяють розвитку правової допомоги, до того ж, законодавством передбачено різні заохочення для адвокатів у вигляді премій та відзнак.

Модель “judicare” – або контрактна модель передбачає отримання адвокатами винагороди від держави за надані послуги. Оплата праці адвокатів може здійснюватися, як за певну кількість завершених справ, так і за кожний випадок окремо з фіксованим розміром винагороди в залежності від типу справи. Така модель працює в Австрії, Нідерландах, Норвегії, Англії, Уельсі, Данії, Німеччині, та деяких інших країнах.

Модель “ex officio” – полягає в тому, що від імені держави, адвокатів залучають органи, що ведуть слідство (поліція, слідчий, чи прокурор) через уповноважені на це установи, що спеціалізуються на наданні безоплатної правової допомоги. Послуги таких адвокатів оплачуються з державного бюджету країни. В деяких європейських державах, де попит на адвокатські послуги невеликий, дохід від такої моделі надання правової допомоги є основним для багатьох адвокатів.

Зміщана модель – включає в себе ознаки усіх інших моделей, та в тій чи іншій мірі використовується у переважній більшості країн Європи, в тому числі і в Україні, адже саме така система може використовувати переваги кожної з моделей та позитивний досвід кожної з них.

З прийняттям закону України «Про безоплатну правову допомогу» Українська система надання безоплатної правової допомоги стала більш ефективною, оскільки він передбачає більш простий та прозорий доступ до правової допомоги для суб'єктів, що її потребують, та мають на неї право. Цей закон відповідає більшості міжнародних угод, учасницею яких є Україна, в тому числі Європейській конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950р., та Міжнародному пакту про громадянські та політичні права 1966 р., в яких закріплено право громадян на безоплатну правову допомогу.

В тім, національна система безоплатної правової допомоги ще потребує вдосконалення, з метою забезпечення більш широкої реалізації своїх прав громадянами. Зокрема, можна виділити такі напрямки, які варто було б перглянути: 1. Розширення кола осіб, що мають право на безоплатну правову допомогу; 2. Створення процедури екстреного надання безоплатної правової допомоги, у випадках, коли громадянам загрожує небезпека, чи вони постраждали в результаті дії непереборної сили, чи природних катастроф; 3. Спрощення доступу до безоплатної правової допомоги, шляхом пом'якшення порядку підтвердження права осіб на одержання безоплатної правової допомоги; 4. Модернізація системи безоплатної правової допомоги шляхом запровадження новітніх технологій з метою забезпечення швидкого доступу до законодавства, швидкого пошуку нормативних актів, та поширення досвіду розгляду різних категорій справ.

Література:

1. Тодоров І.Я. Європейська і євроатлантична інтеграція України: загальнаціональний та регіональний виміри (1991-2004 рр.) : автореф. дис. ...на здобуття наук, ступеня докт. іст. наук.: спец. 07.00.01 «Історія України» / І.Я. Тодоров. - Донецьк, 2007. -38 с.

2. Бова Є.Ю. Організація безкоштовної правової допомоги в Україні : дис. ... на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Судоустрій, прокуратура та адвокатура» / Є.Ю. Бова ; Академія адвокатури України. - Київ, 2009. -217 с.

3. Титикало Р.С. Захисна функція юридичної допомоги в адміністративно-деліктному процесі : дис. ... на здобуття наук, ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» / Р.С. Титикало ; Київський Національний університет внутрішніх справ. - Київ, 2009. - 207 с.

4. Козьміних А.В. Роль інституту адвокатури в реалізації правозахисної функції громадянського суспільства : автореф. дис. ... на здобуття наукового ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / А.В. Козьміних ; Одеська національна юридична академія [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://avtoreferat.net/content/view/1120/45>.

5. Тацій Л.В. Юридична природа адвокатури в системі захисту прав і свобод людини і громадянина : автореф. дис. ... на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Л.В. Тацій ; Харківський національний університет внутрішніх справ [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://avtoreferat.net/content/view/892/45>.

6. Антонович М.М. Реалізація права на правову допомогу в міжнародних органах захисту прав людини / М.М. Антонович [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum.

7. Богма А.В. Международно-правовые стандарты права лица на бесплатную правовую помощь и их имплементация в законодательстве Украины/А.В. Богма//Ученые записки Таврического национального университета имени В.И. Вернадского. Серия: Юридические науки. - 2013. - Т. 26(65). № 2-1.-Ч.2.-С. 391-403.

8. Сміт Р. Надання безкоштовної юридичної допомоги та управління системою надання безкоштовної юридичної допомоги Велико-Британії / Роджер Сміт [Електронний ресурс]. - Режим доступу : www.justice.org.uk.

Черчатий Олександр Іванович,

*Регіональний центр надання безоплатної вторинної правової допомоги
у Полтавській області,*

директор, кандидат наук з державного управління

НАПРЯМИ ІНТЕГРУВАННЯ СИСТЕМИ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ НА ПОЛТАВЩИНІ

Безплатна правова допомога (БПД) гарантується державою надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих

бюджетів та інших джерел. З 1 січня 2013 року на рівні областей надається безоплатна вторинна правова допомога у кримінальному процесі. У 2015 році створено місцеві центри для забезпечення доступу до безоплатної вторинної правової допомоги у цивільних та адміністративних справах, а у 2016 році – почали працювати бюро правової допомоги для полегшення доступу громадян та забезпечення якості надання такої допомоги й інтеграції безоплатної первинної та вторинної правової допомоги, Реалізується завдання поступового переходу від моделі чистої правової допомоги до моделі посилення правової спроможності територіальних громад. Система правової допомоги виступає у цьому процесі інтегруючим фактором.

У Полтавській області діють Регіональний центр з надання БВПД, чотири місцевих центри і 23 бюро правової допомоги [1]. Регіональний центр з надання БВПД у Полтавській області у своїй роботі прагне враховувати алгоритм розвитку системи правової допомоги в Україні, орієнтуючись не лише на наявні нормативно-правові акти, виступи очільників держави та керівництва Міністерства юстиції України і Координаційного центру правової допомоги, а й на аналіз перспектив реформ в Україні, вимог європейської інтеграції та вивчення зарубіжного досвіду безоплатної правової допомоги, що відбувається в ході реалізації науково-практичного проекту «Вивчення та впровадження зарубіжного та вітчизняного досвіду функціонування системи надання правової допомоги» (2016-2020 роки).

На наш погляд, важливо враховувати завдання створення інтегрованої системи правової допомоги, яка включає власне систему безоплатної правової допомоги, органи державної виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та громадські інституції. Саме система БПД має бути інтегруючим фактором у питаннях проведення правопросвітницької роботи, забезпечення зростання правової спроможності територіальних громад та захисту прав громадян.

Робота Регіонального центру неодноразово вивчалася експертами. 15 вересня 2016 року у звіті Ради Європи за результатами оцінювання системи безоплатної правової допомоги в Україні у світлі стандартів та передового досвіду Ради Європи схвалено досвід роботи Регіонального центру у Полтавській області та рекомендовано для використання в інших областях [2].

Роботі з адвокатами на Полтавщині приділяється особлива увага. Так, створено Консультативно-дорадчу раду при Регіональному центрі з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Полтавській області (далі - Консультативно-дорадча рада), яка є постійно діючим дорадчим органом Регіонального центру, що утворюється ним для

забезпечення якісного здійснення своїх повноважень. Розроблено та уdosконалюється Порядок розподілу справ між адвокатами, які надають безоплатну вторинну правову допомогу та Порядок організації роботи щодо прийняття та перевірки Актів надання безоплатної вторинної правової допомоги. Ці документи дозволили зробити процедури розподілу справ та оплати праці адвокатів прозорими і зрозумілими. На даний час в області проводиться підготовка до конкурсу для адвокатів, що бажають працювати в системі БПД. Це особливо важливо у окремих районах діяльності Лубенського МЦ.

У 2017 році внаслідок внесення змін до закону України «Про безоплатну правову допомогу»[3] значно розширено контингент осіб, що мають право на вторинну правову допомогу, поглиблено роботу з пільговими категоріями громадян, особливо, з учасниками АТО та внутрішньопереміщними особами.

За три квартали 2017 року адвокатам системи БПД у Полтавській області видано понад 4 500 доручень у кримінальному процесі (за весь 2018 рік – 4 567), понад 1300 доручень у адміністративному та цивільному процесах (за 2018 рік – 968). Місцевими центрами надано консультації більше ніж 23 тисячі громадян регіону.

Важливим напрямом інтегрування системи є встановлення та розвиток постійних робочих відносин з органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та громадськими інституціями. Регіональним центром підписано угоди про співпрацю з ОДА, обласною радою, вищими навчальними закладами, громадськими організаціями. Крім того, місцевими центрами в кожному районі підписано угоди з РДА і районними радами, що сприяє поєднанню зусиль для забезпечення захисту прав громадян. Таким чином враховується перспектива розвитку громадянського суспільства в Україні, проведення реформ з метою європейзації держави, формування сучасної системи публічного управління тощо.

З метою підвищення загального рівня правової культури та вдосконалення системи правової освіти населення, набуття громадянами необхідного рівня правових знань, формування у них поваги до права фахівцями системи безоплатної правової допомоги у Полтавській області проводилася системна робота щодо ініціювання та методичного забезпечення прийняття та реалізації Програм правової освіти як окремого напряму інтегрування системи БПД у систему правопросвітництва органів влади.

Регіональним та місцевими центрами з надання БВПД у Полтавській області розроблено та передано органам місцевого самоврядування проекти програм і забезпечені їх правовий супровід. Кількість прийнятих програм та розміри їх фінансування є показниками при оцінюванні роботи місцевих центрів та бюро правої допомоги.

На Полтавщині станом на середину жовтня 2017 року прийнято обласну, 25 районних, 3 міські та 30 селищних і сільських програм правової освіти, якими передбачено виділення коштів для реалізації основних заходів право просвітництва та надання правої допомоги.

Програми правої освіти включають і пункти, які не передбачають фінансування й виконавцями або співвиконавцями яких є фахівці системи БВПД (аналіз стану правої освіти населення; семінари-практикуми для відповідальних працівників органів влади, керівників юридичних служб підприємств, установ, організацій; забезпечення правоосвітньої роботи серед дошкільнят, шкільної та студентської молоді тощо). Важливим напрямом реалізації Програм правої освіти та правої допомоги є робота щодо розроблення методичних матеріалів на правову тематику.

Програми дозволяють поглибити співпрацю з органами влади, включаючи об'єднані територіальні громади та побудувати її на якісно новому рівні, що полегшується завдяки фінансуванню в рамках програм запланованих заходів.

В рамках обласної програми Регіональний центр ініціював проведення спільно з партнерами кущових семінарів на тему «Актуальні питання посилення правої спроможності територіальних громад» та круглих столів.

Учасниками кущових семінарів є селищні, сільські голови, секретарі сільських і селищних рад, державні службовці, посадові особи ОМС, голови та члени громадських рад при райдержадміністраціях.

Програма кущових семінарів передбачає висвітлення правових та соціальних питань, які є найбільш актуальними на даний час. Проведене співробітниками РЦ анкетування учасників семінарів засвідчує необхідність їх проведення із залученням представників правоохоронних органів, представників уповноваженого з прав людини, керівників структурних підрозділів ОДА та територіальних підрозділів центральних органів влади.

Наступним важливим етапом правопросвітницької роботи стає сприяння посиленню правої спроможності об'єднаних

територіальних громад, проведення кущових семінарів для юристів та депутатів місцевих рад.

Робота з партнерами (громадськими інституціями, органами місцевого самоврядування, органами державної виконавчої влади, науковими та навчальними закладами) розглядається Регіональним та місцевими центрами з надання БВПД у Полтавській області як неодмінна складова і додатковий ресурс для досягнення поставлених завдань.

На наш погляд, перспективним є вивчення та впровадження зарубіжного досвіду реформ. Ця робота здійснюється на Полтавщині шляхом реалізації науково-практичного проекту Регіональним центром спільно з партнерами і допомагає при виборі та реалізації напрямів, форм та методів розвитку системи правової допомоги.

Важливо також вивчати та показувати підтримку розвитку системи безоплатної правової допомоги в Україні з боку світової спільноти. Так, Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини за результатами Доповіді щодо ситуації з правами людини в Україні рекомендує міжнародній спільноті: «Продовжити надавати технічну допомогу для подальшого розвитку системи безоплатної правової допомоги відповідно до міжнародних стандартів у сфері прав людини...» [4, с.47].

Досвід роботи Регіонального центру з надання БВПД у Полтавській області переконливо засвідчує необхідність інтегрування системи безоплатної правової допомоги у діючу систему захисту прав громадян, її важливу інтеграційну роль у наданні правової допомоги та окреслює ключові напрями такого інтегрування.

Література:

1. Черкатий О.І. Актуальні проблеми розвитку інтегрованої системи безоплатної правової допомоги: досвід Полтавської області / О.І. Черкатий // Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Полтава, 8 грудня 2016 року) : у 2 ч. – Полтава : ПУЕТ, 2016. – Ч. 1. – 292 с. (с. 288-291).
2. Рада Європи надала оцінку системі безоплатної правової допомоги в Україні: висновки та рекомендації //Спосіб доступу// <http://legalaid.gov.ua/ua/component/content/article/137-novyny/veresen-2016/1836-rada-yevropy-nadala-otsinku-systemi-bezoplatnoi-pravovoii-dopomohy-v-ukraini-vysnovky-ta-rekomendatsii>.
3. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» від 02.06.2011 №3460-VI// Спосіб доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.

4. Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні. 16 травня–15 серпня 2017 року. Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини . -2017, – 47 с.

*Шульга Жанна Анатоліївна,
заступник начальника відділу “Чорнухинське бюро правової допомоги”
Лубенського місцевого центру з надання безоплатної
вторинної правової допомоги*

**МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ
ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ ВІДПОВІДНО ДО
ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТИВ**

Європейський підхід в питанні надання безоплатної правової допомоги залишається незмінним і базується у невід'ємності реального захисту прав людини і верховенства права від права на реальний доступ до правосуддя в межах права на справедливий суд, закріпленого у статті 6 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

У Резолюції 1466 (2005) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною», було закріплено зобов'язання щодо покращення доступу до правосуддя шляхом запровадження системи безоплатної правової допомоги у відповідності до стандартів Ради Європи та практики Європейського Суду з прав людини [1].

01 вересня 2017 року після тривалого процесу ратифікації набула чинності Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом [2]. Згідно розділу III статті 14 в рамках співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки Сторони надають особливого значення утвердженню верховенства права та укріпленню інституцій усіх рівнів у сфері управління загалом та правоохоронних і судових органів зокрема. Співробітництво буде спрямоване, зокрема, на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості та боротьбу з корупцією.

Підвищення якості надання правової допомоги та підтримка реалізації Закону України «Про безоплатну правову допомогу», а також сприяння у розробці та застосуванні законодавства з метою виконання відповідних рішень Європейського суду з прав людини є серед пріоритетів, зазначених у Плані дій Ради Європи для України на 2015–2017 pp.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 03 квітня 2017 року №275-р Уряд затвердив середньостроковий план пріоритетних

дій Уряду до 2020 року та план пріоритетних дій Уряду на 2017 рік [3]. Створення системи урядування, здатної до проведення системних реформ в Україні, з дотриманням принципів демократії, верховенства права, захисту прав людини та принципів гендерної рівності, інклузивності та спільнотної участі є ще однією базовою передумовою успіху України. Структура і система роботи державного апарату мають забезпечити своєчасне надання державних послуг з економним використанням публічних ресурсів та у прозорий і підзвітний громадянам спосіб, збереження природних ресурсів та забезпечення життя людей в екологічно чистому, різноманітному довкіллі. Саме якість надання публічних послуг свідчить про рівень поваги держави до прав і гідності кожної людини.

Однією із стратегічних цілей, визначених планами, є забезпечення рівного доступу до правосуддя та правової допомоги через подальший розвиток системи безоплатної правової допомоги в Україні.

Середньостроковою метою, визначеною Планом дій до 2020 року, є використання правових інструментів для вирішення життєвих питань та забезпечення рівного доступу до правосуддя; відповідність мережі незалежних надавачів безоплатної правової допомоги правовим потребам людей; визначення територіальними громадами та державою важливості і необхідності безоплатної правової допомоги як соціальної гарантії та забезпечення її стабільного фінансування з державного та місцевих бюджетів.

Отже, модернізація системи надання безоплатної правової допомоги в Україні відповідно до європейських стандартів полягає у створенні належних умов для вдосконалення якості надання безоплатної первинної та вторинної правової допомоги, впровадженні ключових реформ в Україні для забезпечення рівного доступу до правової інформації та правосуддя.

За результатами незалежного зовнішнього оцінювання на сьогодні система безоплатної правової допомоги як нова державна інституція визнана однією з найуспішніших в Україні і за її межами та відповідає стандартам та передовому досвіду Ради Європи.

Література:

1. Резолюція 1466 (2005) Парламентської Асамблей Ради Європи «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною» 05.10.2005 року. - Електронний ресурс. Спосіб доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_611.
2. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. - Електронний ресурс. Спосіб доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/984_011.

3. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 03 квітня 2017 року №275-р «Про затвердження середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 року та плану пріоритетних дій Уряду на 2017 рік». -Електронний ресурс. Спосіб доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249935442>.

ПАНЕЛЬ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ СТАНДАРТІВ ЯКОСТІ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

*Бонюк Олексій Петрович,
в.о. директора Координаційного центру з надання правової допомоги*

УДОСКОНАЛЕННЯ СТАНДАРТІВ ЯКОСТІ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

22 вересня 2017 року Рада адвокатів України схвалила проект Стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільному, адміністративному процесах та представництва у кримінальному процесі (далі – Стандарти ЦАС).

Упровадження Стандартів ЦАС у роботу адвокатів, які співпрацюють із системою безоплатної правової допомоги, дозволить гарантувати всім клієнтам системи якість послуг, а адвокатам системи БПД – забезпечити захист від необґрунтованих претензій.

Проект Стандартів ЦАС охоплює усі стадії провадження справи, а також важливі аспекти взаємовідносин адвоката з клієнтом, які систематизовані у таких чотирьох розділах:

- загальні стандарти якості надання безоплатної вторинної правової допомоги (БВПД);
- окремі стандарти якості надання БВПД на стадії досудового врегулювання цивільного/адміністративного спору;
- окремі стандарти надання БВПД під час судового розгляду;
- окремі стандарти здійснення представництва суб'єктів права на БВПД у кримінальному провадженні.

До Стандартів ЦАС включені такі додатки, як: протокол узгодження правових питань щодо представництва за дорученням центру з надання БВПД, додаток щодо фіксації дій адвоката, акт прийому-передачі документів/речей (речових доказів), орієнтовний перелік матеріалів адвокатського досьє.

Розроблення Стандартів ЦАС передбачало, як систематизацію існуючих правових норм національного та міжнародного права, так і узагальнення найкращих практик щодо надання правової допомоги.

Стандарти якості, ґрунтуючись на принципах верховенства права, законності, являють собою концентровані в одному документі та адаптовані до конкретних процесуальних ситуацій алгоритми дій захисника, які випливають з вимог Конституції України, Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, Цивільного

процесуального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України, Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», Закону України «Про безоплатну правову допомогу» та Правил адвокатської етики.

Цінність ЦАС для держави, як для замовника та платника послуг з надання безоплатної вторинної правової допомоги, полягає в тому, що вони забезпечують виконання такого державного замовлення на належному рівні.

Цілком очевидно, що дотримання адвокатами Стандартів ЦАС обумовлює захист клієнта від неякісної правової допомоги, сприяє ефективному відстоюванню його прав та законних інтересів, забезпечення його рівності з іншими учасниками процесу.

Також, на мою думку, Стандарти ЦАС можуть слугувати клієнтові орієнтиром для оцінки якості правової допомоги, яку йому надає адвокат.

Водночас, необхідність дотримання стандартів якості дисциплінує адвоката, що, в свою чергу, робить його роботу більш ефективною.

Дотримання стандартів якості в системі безоплатної правової допомоги перетворює зусилля окремого адвоката по конкретній справі щодо якісного надання правової допомоги на консолідований дії по забезпеченням законності, покращення правозастосовчої діяльності та підвищення авторитету адвокатури в Україні в цілому.

Очікується, що Стандарти ЦАС будуть затверджені відповідним наказом Міністерства юстиції України найближчим часом.

*Андрусяк Ірина Вікторівна,
Бранашко Ольга Борисівна,
головні спеціалісти відділу “Миргородське бюро правової допомоги”
Лубенського місцевого центру з надання безоплатної
вторинної правової допомоги*

УДОСКОНАЛЕННЯ СТАНДАРТИВ ЯКОСТІ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ

Резолюція 1466 (2005) Парламентської Асамблей Ради Європи «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною» закріплює зобов'язання України щодо покращення доступу до правосуддя шляхом запровадження системи безоплатної правової допомоги у відповідності до стандартів Ради Європи та практики Європейського Суду з прав людини.

Основні правові стандарти у сфері безоплатної правової допомоги закріплені Законі України «Про безоплатну правову допомогу», в статті 4 якого наголошується, що при реалізації права на безоплатну правову допомогу не допускається застосування привілеїв чи обмежень до осіб за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Державна політика у сфері надання безоплатної правової допомоги ґрунтуються на таких принципах: 1) верховенство права; 2) законність; 3) доступність безоплатної правової допомоги; 4) забезпечення якості безоплатної правової допомоги; 5) гарантоване державне фінансування.

Центри з надання безоплатної правової допомоги призначають надавачів правової допомоги з Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, що включає осіб, які вже мають свідоцтво про право на зайняття адвокатською діяльністю, відібраних з дотриманням чіткого порядку. Всі адвокати мають однакові права та обов'язки, незалежно від того, хто є їхніми клієнтами. Центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги не мають доступу до адвокатського досьє та адвокатської таємниці.

Закон України «Про безоплатну правову допомогу» передбачає, що під час заміни одного адвоката іншим (хвороба адвоката, виключення з реєстру тощо) забезпечується безперервність надання безоплатної правової допомоги, а адвокат, який призначається на заміну іншого адвоката, зобов'язаний вжити заходів для усунення недоліків у наданні безоплатної вторинної правової допомоги, які мали місце до його призначення.

В європейських країнах людина має право на безоплатну правову допомогу за двох умов: по-перше, у такої особи немає достатніх коштів для оплати послуг захисника (що встановлюється так званим «тестом на нужденність»), і, по-друге, надання безоплатної правової допомоги вимагається інтересами правосуддя (що встановлюється так званим «тестом по суті»). Ці дві умови викладені як у Статті 6 Європейської Конвенції про захист прав людини, так і в Статті 14 Міжнародного Пакту про громадянські і політичні права. Безплатна правова допомога зазвичай надається представникам уразливих груп і особам, які через свої особисті обставини можуть бути не в змозі захищати власні інтереси у справі. ЄСПЛ враховує освіту, соціальний стан і особу заявника та оцінює їх з огляду на складність справи.

Отримувачами безоплатної вторинної правової допомоги в Україні є особи, чий середньомісячний дохід не перевищує двох

прожиткових мінімумів, ветерани війни, діти, позбавлені батьківського піклування, та інші соціально незахищенні категорії, які не мають можливості самостійно оплатити послуги, а отже не є клієнтами «платних адвокатів».

Українська система правової допомоги передбачає також широке коло осіб, які можуть отримати безоплатну вторинну правову допомогу у кримінальному провадженні, а також у разі адміністративного затримання та арешту, тим сприяючи широкому доступу до правосуддя та забезпечуючи ефективніший захист прав людини. Особи, які мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, у змозі скористатися численними правовими послугами. Такий великий обсяг безоплатної вторинної правової допомоги є вельми позитивним моментом. Той факт, що первинна правова допомога (в основному правові консультації та складання непроцесуальних документів) також є доступною і в кримінальних справах, означає, що особи можуть отримувати консультації на всіх етапах. Не менш важливою є доступність правової допомоги після ухвалення вироку та під час виконання покарання.

У багатьох західних державах органи з надання правової допомоги мають правову структуру, яка перебуває поза урядом і якою керує виконавча рада директорів або рада заінтересованих сторін. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» покладає на Кабінет Міністрів України значну частину відповідальності за правову допомогу та її регламентацію, хоча на практиці Координаційний центр з надання правової допомоги у своїй поточній діяльності користується чималою незалежністю від Міністерства юстиції України та інших міністерств.

Щодо удосконалення стандартів якості надання правової допомоги в Україні, то з цього приводу можна згадати висновок експертів Ради Європи, Девіда Гладвелла (Велика Британія) та Рамона Муллерата Балманья (Іспанія), які зазначили, що система безоплатної правової допомоги має бути такою, аби, попри її управління і фінансування державою, вона залишалася незалежною від держави, за інших обставин у випадку конфлікту між інтересами громадянина та інтересами держави захист інтересів громадянина може бути під загрозою.

Література:

1. Резолюція 1466 (2005) Парламентської Асамблей Ради Європи «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною» від 05.10.2005 № 1466 (2005) [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_611;

2. Про безоплатну правову допомогу : Закон України від 02.06.2011 № 3460 – VI [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>;

3. Умови надання безоплатної правової допомоги в контексті прецедентної практики Європейського суду з прав людини / С. В. Оверчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2016. – № 1;

4. Безоплатна правова допомога: розвінчуємо міфи про безоплатну правову допомогу [Електронний ресурс] // Бюлєтень Міністерства юстиції України. - 2015. - № 3. - С.5-7. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/bmju_2015_3_3.

*Белкін Марк Леонідович,
Юридична Компанія «MORIS GROUP», м. Київ
кандидат юридичних наук*

ВПЛИВ РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА УДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

Суттєвою перешкодою на шляху демократичного реформування держави і права в пострадянських країнах є пострадянський спадок [1, 2 та ін.]. В результаті виявляється, що для демократичного реформування держави і права в пострадянських країнах внутрішні зусиль виявляється явно недостатньо. Тому певні надії реформатори покладають на зовнішні впливи. Однією з таких форм впливу є імплементація рішень (прецедентної практики) Європейського Суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Розглянемо такі впливи на національне право України по деяких напрямках.

1. ЄСПЛ про катування в Україні. Згідно ст. 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (далі – ЄКПЛ), нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню. Натомість катування чи жорстоке поводження було «звичним» для силових структур України, аж до загибелі людей. Такий стан справ в Україні неодноразово засуджувався ЄСПЛ. Огляд таких рішень зроблений, наприклад, Харківською правозахисною групою [3, с. 7-8]. Так, у справі «Вергельський проти України» (березень 2004 р.), заявник стверджував, що був затриманий і побитий з метою примушування його зізнатися у вбивстві. Згодом медиками у нього були встановлені численні тілесні ушкодження. ЄСПЛ визнав твердження заявника вартими довіри, хоча, як часто у таких справах, через неналежне розслідування з боку прокуратури, неможливо отримати вирішальні докази застосування катувань. Вказані критичні висновки ЄСПЛ

зняли втілення у Кримінальному процесуальному кодексі (далі – КПК) України 2012 р., де введена категорія неприпустимих доказів, зокрема, отриманих внаслідок катування, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність особи, поводження або погрози застосування такого поводження (ст. 87). Крім того, передбачена обов'язковість безпосереднього сприйняття судом показань (ст. 23), отже показання, дані під тортурами, не мають юридичної сили.

2. Проблеми невиконання судових рішень. У ст. 6 ЄКПЛ гарантується право на справедливий суд. Складовою частиною цих гарантій ЄСПЛ розглядає гарантії виконання судових рішень, що в Україні грубо не дотримувалося, особливо у випадку, коли боржником є Держава чи державна установа. У пілотному рішенні ЄСПЛ від 15.10.2009 р. у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України» Суд підтримав позицію, що невиконання рішень національних судових органів є в Україні структурною проблемою, яка залишається невирішеною. На виконання цього рішення, що прямо зазначено в пояснювальній записці, прийнятий Закон України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень», який був покликаний забезпечити реальне та швидке виконання рішень судів, за виконання яких держава відповідно до практики ЄСПЛ несе відповідальність.

3. Гарантії права на правову допомогу. Це право ЄСПЛ розглядає як важливу гарантію права на справедливий суд. Наприклад, у рішенні ЄСПЛ від 12.06.2008 р. у справі «Яременко проти України» порушення підпункту «с» п. 1 ст. 6 ЄКПЛ було констатоване у зв'язку з тим, що справу про вбивство водія таксі порушено за фактом заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, внаслідок яких стала смерть потерпілого, а дії заявника одразу ж було перекваліфіковано на умисне вбивство, як тільки Яременко О.В. написав явку з повинною без участі захисника.

Адекватну відповідь на такі несприятливі рішення надав Конституційний Суд України у рішенні від 30.09.2009 р. № 23-рп/2009 у справі № 1-23/2009. У цьому рішенні вказано, що положення ч. 1 ст. 59 Конституції України «кожен має право на правову допомогу» треба розуміти як гарантовану державою можливість будь-якій особі незалежно від характеру її правовідносин з державними органами, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, юридичними та фізичними особами вільно, без неправомірних обмежень отримувати допомогу з юридичних питань в обсязі і формах, як вона того потребує. Це стосується, зокрема, і права свідка на отримання правової допомоги під час допиту у кримінальному процесі та права особи у разі надання нею пояснень у державних органах. КПК

2012 р. гарантує право на захист не тільки підозрюваному, обвинуваченому, виправданому, засудженному (ст. 20), але й потерпілому (ст.ст. 56, 58) та свідку (ст. 66). До категорії неприпустимих доказів віднесені також докази, які отримані з порушенням права особи на захист (ст. 87).

4. Критика політиків. У рішенні ЄСПЛ від 29.03.2005 р. у справі «"Українська Прес-Група" проти України» зазначено, що відповідно ч. 2 ст. 10 ЄКПЛ, сфера для обмеження політичних висловлювань чи дебатів щодо питань, які становлять загальний інтерес, є дуже малою... Крім того, межа допустимої критики щодо політика, який виступає у своїй публічній якості, є ширшою, ніж щодо приватної особи. На відміну від останнього, перший неминуче та свідомо відкриває кожне своє слово та вчинок для ретельної уваги журналістів та всього суспільства. Відповідно у Постанові Пленуму Верховного Суду України від 27.02.2009 р. № 1 також роз'яснено, що межа допустимої критики щодо політичного діяча чи іншої публічної особи є значно ширшою, ніж окремої пересічної особи. Публічні особи неминуче відкриваються для прискіпливого висвітлення їх слів та вчинків і повинні це усвідомлювати.

Отже, рішення ЄСПЛ сприяють поліпшенню захисту прав людини в Україні, але необхідні правові реформи впроваджуються владою занадто довго, в результаті чого Україна продовжує отримувати рішення ЄСПЛ проти себе.

Література:

1. Тишкун Ю.Я. Інституціоналізація громадянського суспільства в Україні як чинник раціоналізації державної бюрократії : автореф. дис... канд. політ. наук : спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / Ю.Я. Тишкун. – Львів, 2009. – 19 с
2. Забігайло В. Європейське право: міфічний постулат чи об'єктивний орієнтир розвитку законодавства України / В. Забігайло // Європейське право. – 2012. – № 1. – С. 232-236.
3. Дотримання прав людини в діяльності МВС / Харківська правозахисна група. – Харків : Права людини, 2009. – 280 с. – ISBN 978-966-8919-79-4.

Бородавка Анатолій Іванович,
*Регіональний центр з надання безоплатної вторинної правової
допомоги У Луганській та Харківській областях,
директор*

**УДОСКОНАЛЕННЯ СТАНДАРТІВ ЯКОСТІ НАДАННЯ
БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ
ЗМІН В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ**

В нашій країні створена повноцінна система надання безоплатної правової допомоги, яка забезпечує захист прав усіх без винятку верств населення.

Нині в системі діє 550 центрів та бюро правової допомоги, де працює 2000 юристів та 3000 адвокатів.

Право на правову допомогу треба розуміти, як гарантовану державою можливість будь-якій особі незалежно від характеру її правовідносин з державними органами, органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, юридичними та фізичними особами вільно, без неправомірних обмежень отримувати допомогу з юридичних питань в обсязі і формах, як вона того потребує. [1]

Закон України «Про безоплатну правову допомогу» визначає зміст права на безоплатну правову допомогу, порядок реалізації цього права, підстави та порядок надання безоплатної правової допомоги, державні гарантії щодо надання безоплатної правової допомоги.[2]

Безоплатна правова допомога - повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел.

Гарантований державою захист повинен бути гідно оплачуваний та якісний. Доступ до правосуддя є невід'ємною частиною сталого та всеосяжного розвитку держави.

Нині, запроваджені стандарти якості надання безоплатної правової допомоги у кримінальному процесі (далі – Стандарти). Стандарти – це комплекс основних характеристик моделі гарантованого державою захисту, передбачених міжнародними правовими актами, законодавством України, у межах яких та з урахуванням узгодженої правової позиції сторони захисту захисник є незалежним в обранні стратегії і тактики захисту у кримінальному провадженні для здійснення активного та розумного захисту прав, свобод та законних інтересів клієнта всіма не забороненими законом засобами [2].

За допомогою Стандартів, адвокати можуть отримати додатковий захист від необґрунтованих скарг, а клієнти гарантований державою якісний захист.

Стандарти складаються з загальних стандартів у кримінальному процесі та окремих стандартів на стадії досудового розслідування, судового провадження та стандарти при проведенні окремої процесуальної дії.

Кожен стандарт містить підказку – джерела права, які варто застосовувати, та джерела інформації для можливої перевірки їх дотримання.

Система безоплатної правової допомоги жодним чином не втручається в правову позицію адвоката та його адвокатську діяльність, оскільки основною засадою моніторингу дотримання адвокатами Стандартів – є презумпція якості надання правової допомоги.

Система безоплатної правової допомоги співпрацює з адвокатами, організовує для них заходи з підвищення кваліфікації та надає корисну методичну та практичну інформацію.

Зберігаючи незалежність професійної діяльності, адвокати, заручені до надання безоплатної вторинної правової допомоги, мають можливість інформувати центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки порушення законодавства представниками правоохоронних органів.[3]

Оплата послуг адвоката значно збільшується в разі отримання адвокатом в інтересах клієнта позитивного результату, оскільки при обчисленні розміру винагороди адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, враховуються, зокрема заохочувальні коефіцієнти.

Система безоплатної правової допомоги не має право оцінювати якість надання адвокатами безоплатної правової допомоги. Для цього існують Комісії з оцінки якості надання адвокатами безоплатної вторинної правової допомоги, які створені при Радах адвокатів регіонів.

Завдяки запровадженню у системі з надання безоплатної правової допомоги Стандартів змінилася ідеологія адвокатського середовища. Адвокатура вже зацікавлена в поширенні Стандартів за межі системи безоплатної правової допомоги.

Але, з урахуванням того, що законодавство постійно змінюється Стандарти, також, потребують удосконалення.

Зокрема, з внесенням змін до Кримінально-процесуального кодексу України в частині впровадження інституту заочного розгляду справ.

Також, з урахуванням того, що у липні 2015 року було створено та відкрито сто місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги, які відкрили свої двері для жителів місцевих громад у всіх регіонах України. Цими центрами було забезпечене доступ до безоплатної правової допомоги у цивільному та адміністративному процесах для цілої низки соціально незахищених категорій громадян, а також назріла необхідність створення та запровадження Стандартів у цивільних та адміністративних справах.

Наразі вони вже розроблені та схвалені адвокатським самоврядуванням, але потребують затвердження Міністерством юстиції України.

На наш погляд, Стандарти, як гарантовані державою моделі захисту, надають можливість запобігти помилкам в наданні безоплатної правової допомоги та отримати доступ до позитивного досвіду. Вони ґрунтуються на принципах верховенства права, законності, незалежності адвокатської діяльності, конфіденційності, уникненню конфлікту інтересів, домінантності інтересів клієнта, запобігання корупції, компетентності та добросовісності у виконанні адвокатом своїх професійних обов'язків.

Створення та запровадження та постійне удосконалення Стандартів – є дуже важливим, оскільки це фактично проявляється у прагненні до нової якості надання правової допомоги та формування нової особистості адвоката, який надає безоплатну правову допомогу.

Література:

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за Конституційним звернення І.В. Голованя щодо офіційного тлумачення статті 59 Конституції України від 30.09.2009 №23рп/2009. – [Електронний ресурс]. -<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-09>
2. Про безоплатну правову допомогу: Закон України//Відомості Верховної Ради України від 23.12.2011— 2011 р., № 51, стор. 2136, стаття 577.
3. Вишневський А. Проблеми і нові можливості сторони захисту у контексті надання безоплатної правової допомоги / А. Вишневський // Слово Національної школи суддів України. - 2013. - № 4. - С. 75-80. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cln_2013_4_21.
4. Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі: Наказ

Бурба Дарина Юріївна,
головний спеціаліст відділу організаційної роботи,
юридичного забезпечення діяльності та персоналу
РЦ з надання БВПД у Полтавській області

СИСТЕМА НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ ВІДПОВІДНО ДО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Впровадження системи безоплатної правової допомоги є важливим чинником переходу від радянської моделі карального правосуддя до європейської моделі справедливого правосуддя. Протягом багатьох років Україна мала серйозну проблему із катуваннями та іншими жорстокими видами поводження з боку правоохранних органів по відношенню до затриманих осіб. Наслідком цього часто було і засудження невинних людей. У 2013 році із запровадженням системи було розпочато практику публічного захисту підозрюваних і обвинувачених у вчиненні кримінальних правопорушень. Усім затриманим було забезпеченено ранній доступ до правової допомоги: вже протягом двох годин після затримання і до першого допиту, кожен затриманий мав можливість конфіденційного побачення з адвокатом.

Відповідно до чинного законодавства під безоплатною правовою допомогою (далі - БПД) передбачено - правову допомогу, що гарантується державою та повністю або частково надається за рахунок коштів Державного бюджету України, місцевих бюджетів та інших джерел.

Питання про надання безоплатної правової допомоги в Україні регулюються Конституцією України, Законом України «Про безоплатну правову допомогу», іншими законами України, міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Стаття 6-1 Закону України «Про безоплатну правову допомогу» визначає, що система надання безоплатної правової допомоги включає в себе:

- Координаційний центр з надання правової допомоги;
- суб'єктів надання безоплатної первинної правової допомоги;
- суб'єктів надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Координаційний центр з надання правової допомоги (далі - КЦПД) створено Постановою КМУ «Про утворення Координаційного

центру з надання правової допомоги та ліквідацію Центру правової реформи і законопроектних робіт при Міністерстві юстиції» від 6 червня 2012 р. № 504, якою затверджено Положення про КЦПД. КЦПД являється державною установою і належить до сфери управління Мін'юсту. КЦПД – це юридична особа, яка має печатку із зображенням Державного герба України із своїм найменуванням, самостійний баланс, рахунки в органах Державного казначейства. КЦПД відповідає за розробку державної політики у сфері БПД, поточне управління системою правової допомоги та координацію надання БПД в регіонах.

Суб'єктами надання безоплатної первинної правової допомоги в Україні є: органи виконавчої влади; органи місцевого самоврядування; фізичні та юридичні особи приватного права; спеціалізовані установи.

Безоплатна первинна правова допомога включає надання таких видів правових послуг: складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів процесуального характеру); надання правової інформації; надання консультацій і роз'яснень стосовно правових питань; надання допомоги в забезпечені доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації.

Право на безоплатну первинну правову допомогу мають усі особи, які перебувають під юрисдикцією держави.

Суб'єктами надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі - БВПД) в Україні є: центри з надання БВПД; адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають БВПД на постійній основі за контрактом; адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають БВПД на тимчасовій основі на підставі договору.

БВПД включає в себе такі види правових послуг: захист від обвинувачення; здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на БВПД, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складення документів які мають процесуальний характер.

У статті 14 ЗУ «Про безоплатну правову допомогу», та інших нормативно - правових атах міститься перелік категорій осіб, які мають право на БВПД, а саме : які перебувають під юрисдикцією України, до яких застосовано адміністративне затримання, до яких застосовано адміністративний арешт, які відповідно до положень кримінального процесуального законодавства вважаються затриманими, які вчинили кримінальне правопорушення, особи, стосовно яких обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою та інші.

Таким чином, система безоплатної правової допомоги є важливим елементом прозорої та ефективної системи правосуддя, що базується на захисті прав людини та верховенстві права. Це основа розширення доступу до правосуддя в межах права на справедливий суд, закріпленого у статті 6 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

*Гречка Анастасія Олександрівна,
Другий полтавський місцевий центр з надання безоплатної
вторинної правової допомоги,
заступник начальника відділу правової інформації та консультацій*

КРИТЕРІЙ ОЦІНКИ ЯКОСТІ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Право особи на правосуддя та захист є однією зі складових демократичного суспільства. З часу впровадження безоплатної правової допомоги (далі - БПД) в Україні система БПД зазнала значних змін. На сьогодні діють затверджені ще в 2014 році стандарти якості надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі - БВПД) в кримінальному процесі, тому доцільним є внесення змін в існуючі та розроблення нових стандартів якості надання БВПД. Також 23 вересня 2017 року Рада адвокатів затвердила нові стандарти якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільному, адміністративному процесах та представництва у кримінальному процесі. З метою оцінки доступу до кваліфікованої БПД в Україні важливим є вивчення досвіду інших держав. Актуальність теми полягає в аналізі та систематизації кращих зразків оцінки системи забезпечення безоплатної правової допомоги на основі вивчення досвіду найбільш розвинутих демократичних європейських країн.

Ключовими складовими якості при наданні правової допомоги, на думку професора Роджера Сміта є: 1) встановлені правила щодо обсягу й доступності послуг правової допомоги - це повинні бути перевірені правила з вивченням того, наскільки схема надання послуг правової допомоги відповідає мінімальним вимогам міжнародних угод і більш широким вимогам сучасних практичних методів їхнього застосування; 2) етика, яка включає в себе не лише загальні питання, такі як боротьба з корупцією, але й також повагу до першочергового інтересу клієнта; 3) технічна компетентність, тобто рівень кваліфікованості фахівця, який надає правову допомогу [2, с. 1].

Міжнародно-правові стандарти забезпечення права особи на правову допомогу закріплені у Загальній декларації прав людини,

прийнятій 10 грудня 1948 року Генеральною Асамблеєю ООН, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, прийнятому 6 грудня 1966 року Генеральною Асамблеєю ООН, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, прийнятій 11 квітня 1950 року Радою Європи та інших міжнародно-правових актах [3, с. 375].

Так в пункті 5 частити 1 Додатку до Резолюції (78) 8 Комітету міністрів Ради Європи про юридичну допомогу та консультації від 02.03.1978 року, в якому закріплено, що юридична допомога завжди повинна здійснюватися особою, яка має право практикувати в якості адвоката відповідно до юридичних норм конкретної держави. У ньому також зазначається, що участь адвоката може бути як у разі, коли система юридичної допомоги передбачає це, так і у випадках, коли: 1) сторони повинні бути представлені адвокатом у судовому органі конкретної держави відповідно до закону; 2) є визначення з боку органу, який правомочний розглядати питання про надання юридичної допомоги того, що послуги адвоката є необхідними з огляду на конкретні обставини справи [4, с. 2].

Також важливі європейські стандарти професійної діяльності адвокатів закріплено у Кодексі поведінки європейських адвокатів. Зокрема, у ньому визначаються норми надання адвокатом різних видів правової допомоги з дотриманням принципів здійснення адвокатської діяльності (незалежності, довіри й особистої порядності, конфіденційності), розмірів та виплат гонорарів, правил поведінки адвокатів у суді та між собою. Особливе значення мають положення 5.8 Кодексу, що адвокати повинні підтримувати й розвивати свої професійні знання та навички з належним урахуванням авторитету своєї професії [4, с.3].

На основі зарубіжного досвіду можна виокремити наступні критерії оцінки якості надання правової допомоги: 1) надання правової допомоги виключно адвокатами; 2) достатню кваліфікацію та досвід адвокатів як професійних юристів; 3) конфіденційність і незалежність адвокатської діяльності; 4) адвокат, здійснюючи свою професійну діяльність з надання правової допомоги клієнту, повинен завжди діяти в інтересах останнього (у межах законодавства); 5) право адвоката на винагороду (гонорар) за здійснення професійної діяльності; 6) професійне страхування адвокатської діяльності з метою правового захисту адвоката; 7) підкорення адвоката, як професійного юриста, відповідним правилам (нормам законодавства), що регулюють питання етичної поведінки під час надання правової допомоги в судах; 8) порядність і чесність професійної адвокатської діяльності; 9) повага до інтересів усіх учасників судового процесу[4, с. 6].

Література:

1. Стандарти якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі затверджені наказом Міністерства юстиції України № 386/5 від 25.02.2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0337-14>.
2. Роджер Сміт Міжнародні стандарти надання правової допомоги: порівняльний аналіз [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/-mizhnarodni-standardi-nadannya-pravovoyi-dopomogi-porivnyalniy-analiz.html>.
3. Коршенко А.В. Міжнароно-правові стандарти права особи на правову допомогу та їх співвідношення з національними стандартами// Часопис Київського університету права. – 2013. – № 3. – с. 375-378.
4. Шпак М.В. Міжнародно-правові стандарти професійної діяльності адвоката в цивільному процесі України// Теорія і практика правознавства. – 2017. – Вип.1(1). – с. 1-9.

*Демченко Олена Миколаївна,
директор Регіонального центру з надання безоплатної вторинної
правової допомоги у Сумській області,
кандидат педагогічних наук, магістр з державного управління*

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ СТАНДАРТІВ ЯКОСТІ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ В ПОРІВНЯННІ З ІНШИМИ КРАЇНАМИ ЄС

Актуальним є не стільки питання щодо можливості отримання безоплатної правової допомоги у кримінальних справах, оскільки це закріплено юридично і чисто формально реалізується, а те, наскільки якісно надається така допомога. Критерії оцінки якості надання адвокатами правової допомоги вже давно діють у більшості країн ЄС. Загальний підхід ЄСПЛ зумовлюється переконанням, що одержувач безоплатної правової допомоги обмежений у можливостях самостійно контролювати якість і ефективність роботи адвоката в порівнянні з особою, що самостійно оплачує правову допомогу. Із цієї причини ЄСПЛ вимагає від держав вживати заходів із забезпечення належної роботи призначених адвокатів. Наприклад, після реформи адвокатури в Італії (2012р.) Національною Асоціацією адвокатів був затверджений новий Кодекс професійної поведінки адвокатів із чітким зазначенням санкцій, передбачених для кожного виду неправомірних дій або порушень правил професійної етики. Що ж стосується вітчизняного законодавства, то Закон України «Про безоплатну правову допомогу» встановлює, що адвокати, з якими укладено договір (контракт) про надання правової допомоги, зобов'язані надавати високоякісну

допомогу в обсязі та у строки, визначені договором (контрактом). Оцінювання якості надання адвокатами безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі здійснюється відповідно до Стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі – Стандарти) комісіями, утвореними для цієї мети радами адвокатів регіонів. Моніторинг якості надання адвокатами БВПД у кримінальному процесі здійснюється відповідно до Стандартів Координаційним центром з надання правової допомоги та центрами за формами, які заповнюються менеджером з Якості відповідного центру, а потім ці форми опрацьовуються і проводиться аналіз якості надання адвокатами БВПД правової допомоги у кримінальному процесі. За результатами моніторингу і виявленими проблемними питаннями проводяться зустрічі, тренінги на актуальні теми для підвищення якості надання БВПД.

Стандарти якості і відповідні механізми моніторингу їх дотримання є найбільш важливими заходами забезпечення якості роботи адвокатів, які надають правову допомогу в Україні. Розробка цих стандартів була передбачена Законом про БПД (стаття 28). Вони схожі на контрольний перелік дій, що адвокати, які надають БВПД, зобов'язані виконувати на кожному етапі кримінального провадження, починаючи від проведення первого конфіденційного побачення з клієнтом і до вжиття відповідних заходів, якщо наявні ознаки того, що клієнт зазнав жорстокого поводження, а також від оскарження в інтересах клієнта процесуальних рішень судді до збору всієї необхідної інформації про клієнта, яка стосується провадження. Стандарти якості піддавали критиці на різних підставах. Висувалися пропозиції щодо їхнього перегляду, після консультацій із більш широким колом зацікавлених сторін, з метою розширення їх змісту. Встановлення ступеня дотримання Стандартів якості також виявилося проблематичним. Як і в інших державах, покладатися на скарги клієнта неефективно, адже це реактивна, а не профілактична форма перевірки якості, а також оскільки клієнти зазвичай не склонні скаржитися і здатні оцінити лише окремі аспекти якості. Використання зроблених у суді спостережень та інтерв'ю із клієнтами може стати у пригоді, але в Україні це практикують не настільки часто, щоб стати по-справжньому ефективним. Однак основне упущення пов'язане з браком незалежної фахової оцінки (peer review) адвокатських справ. Уважний аналіз досвіду тих країн, де використовують фахову оцінку для забезпечення якості систем БПД, свідчить про те, що перешкоди до впровадження такої фахової оцінки в Україні можна подолати.

На мою думку, критерії оцінювання ефективності діяльності як окремого адвоката, так і системи надання БВПД не можуть залежати від досягнутого адвокатом результату у справі. Так, згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 17.09.2014 р. № 465 оплата роботи адвоката залежить не тільки від складності справи, а й від досягнутого адвокатом результату. Якщо в результаті діяльності захисників зменшується обсяг обвинувачення, не застосовується запобіжний захід у виді тримання під вартою або такий запобіжний захід змінюється на більш м'який, судом виноситься виправдувальний вирок або призначається мінімальне покарання в межах санкції тощо, адвокати отримують матеріальну винагороду. Екс-директор Координаційного центру БПД А. Вишневський також вказує, що ця норма не безспірна і можливість її існування може бути розрахована лише на перехідний період. Вивчення досвіду зарубіжних країн, в яких давно діють програми БПД, дозволяє вести мову про відсутність однomanітності в системах оцінки їх якості. У кожному випадку система оцінки розробляється окремо, на основі конкретних цілей і завдань тієї програми, реалізацію якої планують оцінювати. Таким чином, неможливо автоматично запозичувати і використовувати готові алгоритми та шаблони для оцінки створюваних у нашій державі програм БПД. Проте наявний досвід показує, що ефективні системи оцінки відповідають, як правило, одним і тим же основним принципом і ці принципи мають стати орієнтирами для розробників систем оцінки програм БПД в Україні.

Отже, система оцінки якості програм БПД повинна враховувати не тільки роботу юристів (адвокатів), але також приділяти увагу одержувачам цієї допомоги (громадянам), різним організаційним аспектам, що впливають на доступ до такої допомоги(зручне для громадян місце розташування центрів, технічне забезпечення та поновлення ресурсного забезпечення, підвищення рівня кваліфікації надавачів такої допомоги і тд.). Необхідно відповісти на запитання, яким конкретно цілям має відповідати програма БПД. На підставі аналізу «Оцінки потреб громадян у доступі до правової допомоги», здійсненої Інститутом «Право суспільних інтересів», можна зробити висновок, що в процесі такої конкретизації, як правило, відбувається невідповідне спрощення цілей і завдань, а саме доступність зводиться до створення точок надання юридичних допомоги та нарощування обсягу надаваних послуг. Без особливої уваги залишаються питання інформованості громадян про можливості отримати правову допомогу, складності у проходженні процедури перевірки права на отримання допомоги, специфічні обмеження у мобільності ряду вразливих груп та

ін. Так, бездоганна юридична робота може призводити до відсутності результата, якщо не враховувати особливості конкретних одержувачів допомоги (наприклад, надання юридичної допомоги хворим або літнім людям, яким досить складно сприймати юридичну інформацію, а значить, складно слідувати рекомендаціям юристів, отримувати користь з роботи правового сервісу). Крім того, складний і заплутаний процес отримання необхідних документів може стати основним чинником, що знижує ефективність усієї програми.

Література:

1. Про безоплатну правову допомогу [Електронний ресурс] : Закон України від 02.06.2011 р. № 3460- VI // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3460-17>.
2. Європейська конвенція з прав людини (Конвенція про захист прав і основних свобод людини від 4 листопада 1950 року) // Права людини і професійні стандарти для юристів в документах міжнародних організацій. – Амстердам; Київ, 1996. – С. 12–17.
3. Бова Є. Організація безоплатної правової допомоги в Україні: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук / Є.Ю.Бова //Академія адвокатури України. – Київ [б.в.], 2009. – С.20.
4. Вишневський А.В. Проблеми і нові можливості сторони захисту у контексті надання безоплатної правової допомоги / А.В.Вишневський // Слово Національної школи суддів України. – 2013. - № 4 (5). – С.75-80.
5. Вишневський А.В. Посилення правової спроможності в країнах з перехідною економікою: вихід за рамки звичних уявлень / А.В.Вишневський // Інформаційний дайджест БЕЗОПЛАТНА ПРАВОВА ДОПОМОГА В УКРАЇНІ. – 2016. - №15. – С.11-14
6. Вільчик Т.Б. Системи безоплатної правової допомоги у країнах Європейського Союзу / Т.Б.Вільчик // Право України. – 2015 - № 4. – с.416- 419.
7. Вільчик Т.Б. Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу : порівняльно-правовий аналіз законодавства країн Європейського Союзу та України: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук / Т.Б.Вільчик // Національний юридичний університет ім..Я.Мудрого. - Харків. – 2015. – С.52.
8. Дуфенюк О.М. Марко С.І. Якість безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі : питання теорії і практики/ О.М. Дуфенюк С.І.Марко// Право і суспільство. – 2015. – № 6-2частина 3. – с.146-151.
9. Ісакова В. М. Право на правову допомогу: поняття, особливості, гарантії : автореф. дис., канд. юрид. наук : 12.00.01 / В. М. Ісакова ;

Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Харків, 2013. – 19

10. Личко В. С. Деякі аспекти правої допомоги за новим кримінальним процесуальним зако нодавством України / В. С. Личко // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.] ; МОНмолодьспорт України, НУ «ОЮА». – Одеса : Юрид. л-ра, 2012. – Вип. 67. - С.734-741.

11. Неклеса Ю. В. Суб'єкти надання вторинної безоплатної правої допомоги в цивільному процесі / Ю. В. Неклеса // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.] ; МОНмолодьспорт України, НУ «ОЮА». – Одеса: Юрид. л-ра, 2012. – Вип. 66. - С. 339-347.

12. Олькіна О. В. Поняття та механізм реалізації права особи на захист та правову допомогу / О. В. Олькіна // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрьомін (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.] ;МОН молодьспорт України, НУ «ОЮА». – Одеса: Юрид. л-ра, 2012. – Вип. 67. - С. 242-248.

13. Яновська О.Г. Європейські стандарти надання безоплатної правої допомоги в кримінальному судочинстві: Проблеми реалізації в Україні / О.Г.Яновська// Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2013 - № 6. том 2. – с. 199-202

*Кабальський Роман Олександрович,
Полтавський юридичний інститут*

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук*

РОЛЬ ПРЕЦЕДЕНТНОЮ ПРАКТИКИ ЄСПЛ В УКРАЇНІ

Відповідно до ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», суди України застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколи до неї, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України та практику Європейського суду з прав людини як джерело права.

Згідно з ч. 2 ст. 177 КПК України, підставою застосування запобіжного заходу є (1) наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також (2) наявність ризиків, які дають достатні підстави слідчому судді, суду вважати, що підозрюваний, обвинувачений, засуджений може здійснити дії, передбачені частиною першою цієї статті.

За загальним правилом, яке випливає із рішень ЄСПЛ від 27 червня 1968 р. «Вемгофф проти Німеччини», від 24 липня 2003 р. у справі «Смірнови проти Росії», є те, що особа, обвинувачена у правопорушенні, має перебувати на волі до початку судового розгляду її справи, якщо держава не наведе відповідних і достатніх підстав для тримання під вартою цієї особи. Тобто саме держава має довести необхідність тримання під вартою особи, а суди, виходячи із презумпції на користь свободи, вирішити, на основі принципу змагальності, чи є достатні підстави для тримання особи під вартою. Особливості підстав для позбавлення підозрюваного свободи у вигляді тримання під вартою практика застосування ЄСПЛ п. 1 ст. 5 Конвенції також дає можливість зрозуміти.

Тлумачення поняття «обґрунтована підозра» і висновок про те, що саме може розглядатися як така підозра, залежать від усіх обставин кримінального провадження (див., напр., рішення ЄСПЛ від 30 серпня 1990 р. у справі «Фокс, Кембел і Хартлі проти Сполученого Королівства»).

Зазначений підхід покладає на національні судові органи обов'язок у кожному конкретному випадку при вирішенні питання про попереднє ув'язнення особи, з огляду на підпункт «с» п. 1 ст. 5 Конвенції, досліджувати питання про наявність обґрунтованої підозри у сконені кримінального правопорушення цією особою. Якщо подібного розслідування основних фактів справи судові органи не проводять, це може стати підставою для констатації ЄСПЛ порушення державою-відповідачем підпункту «с» п. 1 ст. 5 Конвенції (див., напр., рішення ЄСПЛ від 6 листопада 2007 р. у справі «Степуляк проти Молдови»).

На думку ЄСПЛ, тримання під вартою відповідно до підпункту «с» п. 1 ст. 5 Конвенції має відповісти вимозі щодо пропорційності, яка передбачає обґрунтування рішення шляхом зіставлення відповідних аргументів «за» і «проти» звільнення (див., напр., рішення у справах «Ладент проти Польщі», «Таран проти України», «Хайредінов проти України»). Такі аргументи, а також посилання на те, що перешкоджання обвинуваченим належному розгляду справи, не можуть прийматися абстрактно (*in abstracto*). Вони повинні підтверджуватися фактичними даними.

Для законності продовження строку тримання підозрюваного під вартою обов'язковою умовою є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні заарештованою особою відповідного злочину повторно. Але ЄСПЛ наголошує, що зі спливом певного часу навіть ця умова перестає бути достатньою.

Отже, відповідно до сформованої ЄСПЛ практики, підстави, якими попереднє ув'язнення підозрюваного обґруntовувалося, так би мовити, вперше, самі по собі вже недостатні для продовження строку тримання під вартою. Якщо правоохоронні органи подають клопотання про це, вони повинні обґруntовувати наявність інших вагомих і допустимих з точки зору ст. 5 Конвенції підстав для того, щоб тримання підозрюваного під вартою було продовжено.

З огляду за зазначене вище заслуговує на увагу правова позиція, викладена у п. 80 рішення Європейського суду з прав людини від 10 лютого 2011 року у справі «Харченко проти України». Судження суду полягають у тому, що на етапі розгляду питання щодо взяття заявитника під варту аргументами на користь такого рішення стали серйозність звинувачень, пред'явлених заявників, та ризик його втечі. Після цього прокурори і суди не навели жодних підстав для продовження тримання заявитника під вартою, лише зазначили, що запобіжний захід було обрано правильно. Проте згідно з п. 3 ст. 5 Конвенції зі спливом певного часу лише наявність обґруntованої підозри перестає бути підставою для позбавлення свободи, і судові органи мають навести інші аргументи для продовження тримання під вартою. До того ж такі підстави мають бути чітко вказані національними судами (справа «Єлоєв против України», п. 60). Інших підстав національні суди у цій справі не наводять. Крім того, національні владні органи не розглядали можливість застосування інших запобіжних заходів, альтернативних триманню під вартою.

Тому не підтверджені доказами ризики ЄСПЛ не вважає достатньою підставою для застосування тримання під вартою. Підстави позбавлення підозрюваного свободи у вигляді тримання під вартою ЄСПЛ аналізував також у багатьох інших справах (див., напр., рішення ЄСПЛ від 24 липня 2003 р. у справі «Смірнови против Росії», від 4 травня 2006 р. «Амбрушкевич против Польщі»).

Китайка Ольга Васильевна,

*Национальный университет «Одесская юридическая академия»,
соискатель кафедры конституционного права*

ПРАВОВОЕ ПОЛОЖЕНИЕ РЕБЕНКА: ДОКУМЕНТЫ ИНСТИТУТОВ ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА И СОВЕТА ЕВРОПЫ

В настоящее время в Украине очень активно протекают процессы европейской интеграции. Важное внимание уделяется гармонизации национального законодательства со стандартами ЕС – ведь это является обязательным условием для вступления в Европейский Союз.

Вопрос, связанный с гармонизацией национального законодательства о правовом положении ребенка с соответствующими стандартами ЕС, пока не привлек внимания исследователей и практических работников.

Прежде всего, следует отметить, что когда речь идет о правовом статусе ребенка в ЕС, очень часто авторы просто путают Совет Европы и Европейский Союз. Например, А. Иванец в своем материале «Зашита прав детей в Европейском Союзе» анализирует документы и программы по защите детей Совета Европы, после чего сразу же отмечает, что «в последние годы Евросоюз внимательно следит за правами детей в своих внешнеполитических отношениях» [1]. Это предложением является продолжением предыдущих рассуждений автора о защите прав детей документами и органами Совета Европы. Однако автор не делает никаких замечаний, объяснений, которые бы свидетельствовали о том, что она различает Совет Европы и Европейский Союз. В следующих частях материала А. Иванец логика изложения материала сохраняется.

Очевидно, что все страны-члены ЕС являются одновременно членами Совета Европы. Однако Совет Европы и его органы охватывают гораздо больше государств, чем ЕС. Таким образом, соблюдение положений документов Совета Европы для стран-членов ЕС так же обязательно, как и соблюдение положений документов ЕС. Тем не менее, это не означает, что их можно отождествлять. Вероятно, что у автора возникла путаница между Советом Европы и Советом Европейского Союза. Ведь названия этих органов весьма сходны, и именно Совету Европейского Союза принадлежит ведущая роль в защите прав человека в ЕС, в т.ч. - в защите прав ребенка.

Следует отметить, что правам ребенка в ЕС не всегда уделялось много внимания. Конечно, имеется в виду, что государства-члены ЕС каждое по собственной инициативе, а также как члены Совета Европы, ООН и других международных организаций, всегда уделяли внимание проблематике прав ребенка, надлежащего обеспечения прав ребенка и тому подобным аспектам. Но ЕС как международная организация этим вопросом не занималась.

Этот тезис можно аргументировать тем, что с момента своего образования, и (на наш взгляд) до конца XX в., у этой международной организации были несколько иные цели. Знакомство с литературой по праву ЕС дает основание обобщить, что после окончания Второй мировой войны основными проблемами на Европейском континенте стали недопущения новой войны настолько впечатляющего масштаба, а также повышение внимания к вопросу прав человека.

Эти проблемы решались путем образования международных организаций: а) в 1949 был образован Совет Европы, основной задачей которой как раз и стало содействие сотрудничеству между ее членами, в основном европейскими странами, в сфере стандартов прав человека (а значит, в том числе, и ребенка); б) в 1952 году было создано Европейское объединение угля и стали (сейчас прекратило свое существование, так как договор о его создании заключался на 50 лет и не был пролонгирован). Основной задачей этого объединения стал контроль за производством и использованием в народном хозяйстве членов объединения угля и стали, которые были необходимы при ведении военных действий для промышленного производства оружия и т.п. Позже, когда атомная энергетика начала развиваться, к сферам контроля было добавлена и она - путем образования Европейского объединения по атомной энергии. В то же время с ним появилось и Европейское экономическое сообщество. Эти три международные организации, которые постепенно объединились и образовали основу для ЕС, очевидно, сразу же после их создания и в течение первых десятилетий своего функционирования имели иные цели, чем защита прав человека (в т.ч. ребенка).

Ситуация начала изменяться в 2001 году, с заключением Ницкого договора (полное название: Ницкий договор о внесении изменений в Договор о Европейском Союзе, в Договоры, основывающие Европейские сообщества, и в некоторые связанные с ними акты). Как отмечают ученые, именно с этого времени ЕС стал понемногу терять признаки международной организации, постепенно превращаясь в подобие конфедерации, с потенциалом для эволюции в федерацию. Примерно с этого времени право ЕС начинают считать уникальным, существенно отличающимся от международного права. Появление у права ЕС характерных признаков национального права привело к тому, что в настоящее время оно находится по своим характеристикам между правом международным и национальным. С точки зрения этого исследования важное значение имеет тот факт, что право ЕС обладает таким признаком национального права, как разделение на отрасли. В том числе, недавно сформировалась и отрасль конституционного права ЕС. Следовательно, исходя из предмета конституционного права, права человека должны стать важными для ЕС – что и демонстрирует деятельность основных институтов ЕС.

Но, Хартия основных прав ЕС при заключении Ницкого договора была только спроектирована как документ, ей не было предоставлено юридической силы. У представителей государств-

членов ЕС возникло много замечаний к тексту Хартии, к вопросу ее необходимости и тому подобное. Поэтому приданье Хартии юридической силы было отсрочено. В связи с этим следует подчеркнуть, что, хотя Хартию и датируют 2000 годом, юридическую силу она получила позже, лишь в 2009 г.

Хартия основных прав должна была стать частью Конституции ЕС, а именно – войти в состав текста Конституционного договора ЕС 2004 г. Но при его ратификации государствами-членами ЕС возникло немало проблем, и нормы Хартии снова не были введены в действие. Следует отметить, что Хартия была включена в состав текста Конституционного договора, а не добавлена к нему в качестве отдельного документа, что изначально было оговорено при создании Конституции ЕС. При работе над проектом Лиссабонского договора (полное название: Лиссабонский договор о внесении изменений в Договор о Европейском Союзе и Договор об учреждении Европейского Сообщества) было заимствовано много идей и разработок из Конституционного договора ЕС 2004 года. Однако, нормы Хартии не нашли своего места в тексте Лиссабонского договора, хотя она и вступила в силу с подписанием этого соглашения в 2009 г. как отдельный документ.

В настоящее время Хартия относится к группе документов ЕС, имеющих высшую юридическую силу (первичное право ЕС). В совокупности эти документы, большинство из которых представлены учредительными договорами ЕС, являются источниками конституционного права ЕС. Таким образом, провалившаяся в 2004 г. попытка обобщить их в рамках Конституционного договора ЕС могла бы дать основания консолидировать в один договор практически все документы, составляющие первичное право ЕС. С точки зрения исследуемой темы, это дало бы возможность объединить все нормы первичного права ЕС о правах человека, в т.ч. ребенка, в одном акте, что несомненно существенно облегчило бы их использование и изучение.

Именно с принятием и ратификацией Хартии основных прав ЕС, можно говорить о существенном прорыве как в сфере конституционного статуса личности в ЕС, так и конституционного статуса ребенка в ЕС. Ведь одна из статей Хартии посвящена исключительно детям. Это статья 24 «Права ребенка».

Література:

1. Иванец А. Защита прав детей в Европейском Союзе [Електронний ресурс] / А.Иванец. – Режим доступу: http://www.academia.edu/Защита_прав_детей_в_Европейском_Союзе.

Козюра Ігор Валерійович,
ВНЗ Укоопспілки “Полтавський університет економіки і торгівлі”,
доктор наук з державного управління

**ІНСТИТУТ МУНІЦИПАЛЬНОГО ОМБУДСМЕНА:
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД**

Зміцнення гарантій місцевого самоврядування, створення нових і вдосконалення існуючих процедур й механізмів захисту прав та інтересів територіальних громад визначаються серед основних напрямів трансформації системи владних відносин на державному і місцевому рівнях, демократизації суспільного життя. Як одна з організаційно-правових основ функціонування місцевої демократії, форм захисту прав і свобод громадян – членів територіальної громади в розвинених країнах, в т.ч. й Канаді, використовується інститут омбудсмена.

«Слабкість» Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини особливо відчувається на місцевому рівні, тоді коли порушуються права людини як члена відповідної територіальної громади. Загальнодержавний омбудсмен як одна особа неспроможний охопити своєю діяльністю всі сфери та рівні державного та місцевого життя, в яких порушуються чи можуть порушуватися права окремої особи [1], у зв’язку з чим особливий інтерес викликає запровадження інститутів регіонального та місцевого уповноваженого з прав територіальних громад, які успішно функціонують у зарубіжних країнах.

Світовий досвід свідчить про гнучкість інституту омбудсмена, що став невід’ємним атрибутом правових систем Північної Америки, Європи, Австралії та інших країн, його здатність пристосовуватися до місцевих умов, підтверджує високу ефективність його функціонування. Для визначення терміну «омбудсмен» скористаємося дефініцією, ухваленою Міжнародною асоціацією юристів: служба, передбачена конституцією чи актом законодавчої влади, очолювана незалежною публічною посадовою особою, яка відповідає перед законодавчою владою, що її призначає, уповноважена розглядати скарг громадян відносно органів влади чи посадових осіб, проводити розслідування, опубліковувати їх результати й подавати рекомендації з виправлення порушень [2; 3]. Загалом інститут омбудсмена виражає узагальнене поняття спеціальної служби чи посаду особи з розглядом скарг громадян й урегулювання конфліктів у сфері публічного управління, є елементом конституційного, адміністративного й громадянського права. Стосовно публічних відносин омбудсмен являє

собою одну з форм несудового демократичного контролю за діяльністю органів виконавчої влади для захисту прав громадян від свавільних дій представників влади, альтернативний засіб врегулювання й профілактики конфліктів.

В Канаді інститут омбудсмена запроваджено фактично у всіх провінціях. Зокрема, «Білль провінції Альберта про муніципального омбудсмена» до його повноважень відносить проведення розслідування з «будь-яких рішень або рекомендацій, в тому числі рекомендації міністра, або з будь-яких випадків дій або бездіяльності, пов’язаних з адміністративними питаннями, які торкаються правозадатності будь-якої особи або групи осіб та які виходять від відомства, органу, посадової особи, службовця або співробітника при виконанні повноваження чи обов’язків, наданих йому законом». Така регламентація компетенції провінційного обмудсмена фактично означає, що його наглядова діяльність поширюється на всі «акти міністерств і відомств» [4, с.118-119].

Аналізуючи канадський досвід, можна зробити висновок про переважно регіональний характер функціонування канадських омбудсменів, хоча існують і певні винятки. Зокрема, закон № 222 від 1973 р. поширив компетенцію омбудсмена Альберти також і на місцевий рівень; «Закон про право на інформацію» провінції Нью-Брансуїк передбачає процедури, які б полегшували громадянам ознайомлення з документами адміністративних органів за «можливою участю місцевого омбудсмена» [4, с. 126].

В Канаді й США пішли далі заснування моделі класичних омбудсменів шляхом її подальшої диференціації і розвитку, створивши крім місцевих омбудсменів міст та населених пунктів інші квазіомбудсменівські служби: виконавчих обмудсменів, підпорядкованих і призначених виконавчими органами влади, корпоративних омбудменів, омбудменів лікарень, шкіл й університетів. І хоча рекомендації омбудсменів не забезпечені примусовим впровадженням, проте його підсумкові документи за результатами проведених розслідувань мають широкий громадський резонанс, що забезпечує високий авторитет даної служби.

Процес поступового розповсюдження інституту омбудсмена по всьому світі свідчить про віднесення його до загальнолюдських цінностей, про його прийнятність в різних системах і здатність до трансформації відповідно до національних особливостей тієї чи іншої держави.

Таким чином, світова практика йде шляхом локалізації інституту омбудсмена. Це робиться для того, щоб даний інститут мав

можливість повноцінно й оперативно реалізовувати свої контрольно-наглядові функції у випадку порушення прав і свободи людини. Запровадження інституту місцевого уповноваженого з прав територіальної громади доповнило б існуючу систему захисту прав і свобод громадян, дозволило б ліквідувати існуючі прогалини у цій сфері, стало б важливим кроком у розвитку демократичних процесів, спрямованих на зміцнення системи місцевого самоврядування, на захист особи – члена територіальної громади, посилення гарантій реалізації прав і свобод на місцевому рівні, сприяло б удосконаленню системи територіального управління, мало б позитивний вплив на ефективне здійснення функцій місцевого самоврядування.

Література:

1. Батанов О. Місцевий уповноважений з прав територіальної громади в механізмі захисту прав людини (проблеми теорії та практики) / О. Батанов // Право України. – 2001. - № 2. – С. 43-46.
2. Башимов М. С. Институт уполномоченного по правам человека за рубежом [Електронний ресурс] / М. С. Башимов. – Режим доступу : www.hist.msu.ru/NISS/Publications/Mag/17/bashimov.html.
3. International Handbook of the Ombudsman: Country Surveys. – Greenwood Press, 1983. – Vol.1. - P.177.
4. Хиль-Роблес С. Парламентский контроль за администрацией (институт омбудсмана) / С. Хиль-Роблес. – М., 1997. – 174 с.

*Лисенко Тетяна Олександровна,
головний спеціаліст відділу
«Великобагачанське бюро правової допомоги»
Першого полтавського місцевого центру з надання БВПД.*

**УДОСКОНАЛЕННЯ СТАНДАРТІВ ЯКОСТІ НАДАННЯ
ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ**

Згідно з висновками провідних міжнародних експертів, ініціатива введення системи безоплатної правової допомоги вважається однією з найкращих і найефективніших реформ, яка була запроваджена Міністерством юстиції України кілька років тому. Однак, варто відзначити, що сьогодні методи забезпечення доступу громадськості до права продовжують вдосконалюватися й надалі. Зокрема йдеться про корективи, внесені до Закону України «Про безоплатну правову допомогу», після підписання Президентом України Петром Порошенком Закону України «Про вищу раду правосуддя».

Насамперед варто відзначити, що вторинна безоплатна правова допомога полягає у забезпеченні наступних правових послуг:

Захист від обвинувачення.

Здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування та перед іншими особами.

Складання документів процесуального характеру.

Право на забезпечення отримання безоплатної вторинної правової допомоги поширюється на найбільш незахищенні верстви суспільства, коло яких, згідно внесених змін, стало значно ширшим.

Основними пріоритетами розвитку системи є переорієнтація системи надання безоплатної правової допомоги з надання такої допомоги окремим фізичним особам на посилення правової спроможності та правових можливостей територіальних громад; створення ефективної системи управління правовими знаннями та розвиток людського потенціалу системи надання безоплатної правової допомоги, правничої спільноти та партнерських мереж системи надання безоплатної правової допомоги; децентралізація системи надання безоплатної правової допомоги у цивільних та адміністративних справах, а також пілотування моделі офісів громадського захисту у кримінальних провадженнях; розбудова комплексної інформаційно - аналітичної системи забезпечення надання безоплатної правової допомоги та впровадження інших новітніх інформаційних технологій.

З огляду на зазначену вище інформацію є потреба в реформуванні. Така реформа буде на користь прав людини, професійних прав та гарантій адвокатів і, в кінцевому рахунку, на користь платників податків та міжнародних дононрів, чий внесок у БПД буде витрачатися більш ефективно, прозоро і підзвітно. Деякі з основних проблем, які пов'язані з порушеннями прав обвинувачених, винагородою адвокатів і витратами державних коштів, потенційно можуть бути вирішенні шляхом реформування існуючої системи. Однак фундаментальні питання підпорядкування адвокатури і потенційної загрози для незалежності судової влади та верховенства права в Україні можуть бути вирішенні лише шляхом усунення державного контролю від надання БПД.

Це одним важливим аспектом удосконалення роботи системи БПД можливе є оплата праці адвокатів, які приймають участь в наданні безоплатної правової допомоги. Але на мою думку цю сферу слід все ж таки залишити під жорстким контролем держави, оскільки витрачатись будуть саме державні кошти. Можливо розробити норми оплати праці адвокатів для необхідної диференціації розміру такої оплати в залежності від складності справи, кількості підзахисних, часу,

витраченого при складанні процесуальних документів, вивченні справи, участі у слідчих діях та судових засіданнях, тощо.

Можливим шляхом здійснення більшого зацікавлення і співпраці з адвокатами є зацікавлення шляхом певних гарантій та пільг. Зрештою збільшення штату адвокатів котрі співпрацюватимуть з системою БПД дасть значну можливість прискорення в отриманні населенням БВПД.

Марчук Наталія Іванівна,

Заступник начальника Управління забезпечення доступу до правової допомоги Координаційного центру з надання правової допомоги

**МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ
ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНІ ВІДПОВІДНО ДО
ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТИВ**

З моменту закріплення в Конституції та деяких спеціальних законах України права громадян України, а також іноземців та осіб без громадянства на безоплатну правову допомогу реалізація такого права в повному обсязі була неможлива через відсутність єдиної законодавчо визначеній політики в сфері надання безоплатної правової допомоги коштом держави.

Прийняття Верховною Радою України та поступове впровадження Закону України «Про безоплатну правову допомогу» (далі – Закон) дало змогу Україні розробити відповідну нормативно-правову базу та інституціональний механізм для реалізації закріпленого статтею 59 Конституції України права кожного на правову допомогу, зокрема у випадках, коли така допомога має надаватися безоплатно.

Зазначений Закон відповідає низці міжнародних договорів, які містять положення щодо надання правової допомоги та учасницю яких є наша держава, зокрема це Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року (далі – Конвенція) та Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року (далі – Пакт), які, зокрема, зобов’язують держав-учасниць надавати кваліфіковану правову допомогу малозабезпеченим особам, у тому числі, у випадках обвинувачення їх у вчиненні злочину.

Так, частиною третьою статті 6 Конвенції визначено, що кожний обвинувачений у вчиненні кримінального правопорушення має щонайменше такі права, як захищати себе особисто чи використовувати юридичну допомогу захисника, вираного на власний розсуд, або – за браком коштів для отримання юридичної допомоги захисника – одержувати таку допомогу безоплатно, коли цього вимагають інтереси правосуддя.

Така ж норма міститься і в частині третьій статті 14 Пакту, відповідно до якої кожен має право при розгляді будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення бути судимим в його присутності і захищати себе особисто або за посередництвом обраного ним захисника; якщо він не має захисника, бути повідомленим про це право і мати призначеного йому захисника в будь-якому разі, якщо інтереси правосуддя того вимагають, безоплатно для нього, якщо він немає достатньо коштів для оплати цього захисника.

Крім того, Закон був прийнятий та впроваджується на виконання Резолюції № 1466 (2005) Парламентської Асамблей Ради Європи «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною», у якій, зокрема, було закріплено таке зобов'язання України: «13.13. покращити доступ до правосуддя шляхом запровадження системи безоплатної правової допомоги у відповідності до стандартів Ради Європи та практики Європейського Суду з прав людини».

Україна, ратифікувавши Конвенцію та Пакт, узяла на себе зобов'язання створити умови та можливості для надання безоплатної правової допомоги малозабезпеченим особам при обвинуваченні у вчиненні кримінального правопорушення.

Визначальним принципом, на якому ґрунтуються державна політика у сфері надання правової допомоги в Україні, є її доступність для всіх категорій осіб, що мають право на її отримання.

На сьогодні по всій території держави функціонує понад 500 точок доступу до безоплатної правової допомоги, а саме: 23 регіональних та 97 місцевих центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги, а також 432 бюро правової допомоги.

Надання безоплатної правової допомоги забезпечують понад 5 000 адвокатів, відібраних на конкурсних засадах, та з якими укладено контракти (договори) про залучення для надання такої допомоги, а також 1 600 фахівців центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги.

Закон визначає такі види безоплатної правової допомоги, як безоплатна первинна правова допомога та безоплатна вторинна правова допомога, суб'єктів права на її отримання, порядок надання такої допомоги, тощо.

Право на безоплатну первинну правову допомогу, що включає такі види правових послуг як: надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг та інших документів правового характеру (крім документів

процесуального характеру); надання допомоги в забезпеченні доступу особи до вторинної правової допомоги та медіації, згідно з Конституцією України та Законом мають усі особи, які перебувають під юрисдикцією України.

Суб'єктами надання безоплатної первинної правової допомоги згідно зі статтею 9 Закону в Україні є органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, фізичні особи та юридичні особи приватного права.

Безоплатна вторинна правова допомога включає такі види правових послуг як захист; здійснення представництва інтересів осіб, що мають право на безоплатну вторинну правову допомогу, в судах, інших державних органах, органах місцевого самоврядування, перед іншими особами; складення документів процесуального характеру.

На виконання вимог Закону та Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), починаючи з 01 січня 2013 року, регіональними центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі – регіональні центри), утвореними в областях та м. Києві, забезпечується надання безоплатної вторинної правової допомоги особам, зазначеним у пунктах 3 – 7 частини першої статті 14 Закону, зокрема:

- до яких застосовано адміністративне затримання або адміністративний арешт;
- які відповідно до положень кримінального процесуального законодавства вважаються затриманими;
- стосовно яких обрано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою;
- у кримінальних провадженнях щодо яких відповідно до положень КПК захисник залишається слідчим, прокурором, слідчим суддею чи судом для здійснення захисту за призначенням або проведенням окремої процесуальної дії;
- засудженим до покарання у вигляді позбавлення волі, тримання в дисциплінарному батальоні військовослужбовців або обмеження волі.

Забезпечення раннього доступу осіб, які відповідно до положень кримінального процесуального законодавства вважаються затриманими та до яких застосовано адміністративне затримання або адміністративний арешт, до безоплатної вторинної правової допомоги здійснюється регіональними центрами відповідно до Порядку інформування центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги про випадки затримання, адміністративного арешту або застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (далі

– Порядок інформування), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 28 грудня 2011 року № 1363 (із змінами).

Згідно з положеннями зазначеного Порядку інформування негайно після фактичного затримання особи суб'єкти подання інформації (органі поліції та інші органи, уповноважені здійснювати затримання) повідомляють за допомогою телефонного або факсимільного зв'язку регіональному центру відомості про особу, яку було затримано.

Регіональний центр протягом години з моменту реєстрації такого повідомлення призначає адвоката для надання безоплатної вторинної правової допомоги затриманій особі шляхом видання їйму відповідного доручення. Призначений адвокат протягом години, а у виняткових випадках – не пізніше ніж протягом шести годин, з моменту отримання доручення прибуває до такої особи для проведення з нею конфіденційного побачення.

Відмова затриманої особи від адвоката, призначеного регіональним центром, повинна бути здійснена такою особою в присутності цього адвоката у формі письмової заяви, копія якої подається адвокатом до відповідного регіонального центру.

У разі, якщо адвоката, призначеного регіональним центром для надання безоплатної вторинної правової допомоги, не допускають до затриманого (підозрюваного, обвинуваченого), адвокат негайно інформує про такий випадок відповідний регіональний центр. Регіональний центр, у свою чергу, на підставі інформації, отриманої від адвоката, готує та направляє відповідний лист до територіального органу поліції відповідного регіону (області) або до Головного управління (Управління) Міністерства внутрішніх справ України з проханням провести службову перевірку та, у разі підтвердження факту порушення, вжити відповідних заходів дисциплінарного впливу до винних осіб.

Як засвідчив п'ятирічний досвід роботи системи надання безоплатної правової допомоги в Україні, впровадження такої системи сприяло забезпеченню раннього доступу захисника до затриманих осіб, що як наслідок, призвело до значного скорочення кількості випадків порушень прав людини з боку правоохоронних органів, нелюдського поводження із затриманими та застосування до них тортур.

Завдяки професійній роботі адвокатів, які співпрацюють з регіональними центрами та надають безоплатну вторинну правову допомогу у кримінальних провадженнях, на підставі виданих їм доручень, з 1 січня 2013 – 31 жовтня 2017 років було винесено 2174

виправдувальних вироків та/або закрито кримінальних проваджень за відсутності складу чи події злочину; зафіксовано 3643 відмов у задоволенні клопотання прокурора, слідчого щодо обрання підозрюваному, обвинуваченому запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; 21726 звільнень від відбування покарання з випробуванням; 25905 призначень мінімального строку покарання або призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом.

Слід також звернути увагу, що міжнародні експерти у сфері захисту прав людини високо оцінюють роботу системи надання правової допомоги. Так, зокрема за висновками, викладеними у звіті Ради Європи за результатами оцінювання системи безоплатної правової допомоги в Україні у світлі стандартів та передового досвіду Ради Європи зазначається, що «безоплатна правова допомога є важливим елементом чесної та ефективної системи правосуддя, що базується на захисті прав людини і верховенстві права. Це основа розширення доступу до правосуддя в межах права на справедливий суд, закріпленого у Статті 6 Європейської Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. І тому дуже важливим є запровадження механізмів для підвищення якості та доступності правової допомоги, гарантованої державою. Україну можна широ привітати у виконанні цього завдання, з тим значним поступом, якого вдалося досягти».

Варто зазначити, що на порядку денному реформ в Україні розвиток системи безоплатної правової допомоги передбачено Стратегією реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, Національною стратегією у сфері прав людини на період до 2020 року, Національною стратегією сприяння розвитку громадянського суспільства, Планом пріоритетних дій Уряду на 2017 рік, Середньостроковим планом пріоритетних дій Уряду на період до 2020 року.

*Пахомова Ірина Анатоліївна,
Харківський національний університет імені В.Н.Каразіна
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін*

**ВПЛИВ ЮРИДИЧНОЇ КЛІНІЧНОЇ ОСВІТИ НА ФОРМУВАННЯ
ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
У ГАЛУЗІ ПРАВА**

Юридична клініка є взаємовигідною формою спілкування як для соціально вразливих верств населення, які до неї звернулися й

отримали належної якості правову допомогу, так і для студентів-правознавців, які отримали змогу застосувати свої теоретичні знання на практиці.

Метою Юридичної клініки є підвищення рівня практичних знань, умінь і навичок студентів юридичних спеціальностей; забезпечення доступу представників соціально-вразливих груп суспільства до правової допомоги; формування правової культури громадян; підготовка та навчання студентів у дусі дотримання й поваги до принципів верховенства права, справедливості і людської гідності; розширення співробітництва вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку фахівців-юристів, із судовими, правоохоронними органами, органами юстиції, державної влади і місцевого самоврядування, з іншими установами та організаціями; впровадження в навчальний процес елементів практичної підготовки студентів-правників у сфері юридичних послуг [1, с. 9].

Одна з найбільших переваг Юридичних клінік полягає в тому, що вони демонструють студентам значення відповідальності за власні слова, тобто за юридично надану пораду.

Діяльність в Юридичній клініці на противагу простим лекційним курсам викликає більшу активність студентів під час вивчення конкретних юридичних питань, а з точки зору пізнавальної мети є максимально наближеною до реальності.

Робота в Юридичній клініці прищеплює корпоративний дух, почуття відповідальності за загальну справу, впливає на свідомість студентів, що є важливим моментом в їх подальшій професійній практиці, допомагає студенту перебороти невпевненість у спілкуванні з людьми, сприяє закріпленню навичок застосування власних знань та емоційної врівноваженості, утвердженню себе як спеціаліста, чим економить час на старті майбутньої юридичної кар'єри.

Досвід Юридичної клінічної діяльності майбутні правознавці набувають у позанавчальний час. Студенти разом із досвідченими викладачами вчаться проводити усні консультації з потерпілими, складати за запитами громадян проекти окремих процесуальних документів, опановують вміннями професійного юридичного спілкування, застосування різних засобів і прийомів психологічного впливу на відвідувачів клініки, діють з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей клієнтів.

У Юридичній клініці майбутні правознавці розглядають професійні завдання і ситуації, за допомогою яких вони вчаться прогнозувати юридичне забезпечення господарської та іншої діяльності підприємства; консультувати керівників і працівників

підприємств, вести переговори, виступати в суді; організовувати роботу з правових питань на підприємстві.

Студенти виконують вправи, спрямовані на дослідження достовірності представлених документів, відповідність дій громадян нормам права; встановлення психологічного контакту з громадянами здебільшого трьома шляхами: студент-клієнт, імітація судових дебатів, лекторій з процесуальних питань.

Студенти в Юридичній клініці набувають досвіду офіційного представництва прав потерпілого в суді під контролем практикуючого адвоката; розглядають фабули справ, з якими звертаються пересічні громадяни; спілкуються з громадянами за їх зверненнями у стінах Клініки, що дає можливість надати якісну оцінку такої роботи з точки зору загального враження, чесності чи порожньої обнадійливості, відкритості чи відмовчування; привітності чи невдоволеності; вичерпності чи поверховості у наданні консультацій; незалежності (свобода консультанта від будь-якого протиправного впливу, тиску чи втручання в його діяльність) чи заангажованості; дотримання законності чи незнання чинного законодавства; конфіденційності у своїй роботі, компетентності та добросовісності чи відсутності таких якостей.

Зі свого боку викладачі-наставники можуть відзначити рівень заглиблення студентів у зміст законів і нормативно-правових актів, їх уміння моделювали способи розв'язання ситуацій за зверненнями громадян, здатність застосовувати набуті знання на практиці.

Культивування таких принципів у навчальному і позанавчальному процесі позитивно впливає на формування високого рівня правової культури майбутніх правників, адже саме у процесі навчання засвоюється соціальний досвід, формується емоційно-ціннісне ставлення до дійсності. Юридична клініка подекуди виступає структурним підрозділом навчального закладу, тому її можна розглядати і як окреме середовище, яке має конкретний вплив на процес формування професійної свідомості та правової культури майбутніх фахівців, так і в контексті впливу навчального закладу в цілому, однак її роль, без сумніву, неоспорима.

Література:

1. Савчин М.В., Менджул М.В., Навроцький В.В. Основи юридичної клінічної практики: навч.посіб. – Ужгород, 2007. –С. 9.

*Прокопенко Карина Вікторівна,
Навчально-науковий інститут права
Сумського державного університету*

ПРОБЛЕМИ СУДОВОГО ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ: ПОЗИЦІЯ ЄСПЛ

Як відомо, 17 липня 1997 року Україною було ратифіковано Європейську конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, яка набула чинності для нашої держави 11 вересня 1997 року. Відповідно, на даний момент вона є частиною законодавства України й застосовується так само, як інші нормативно-правові акти нашої держави, тому рішення Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) підлягають прямому виконанню на державному рівні.

У свою чергу, Європейський Союз, відповідно до статті 6 ДЕС, також приєднується до Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Більше того, Хартія основних прав ЄС містить пряму відсилку до ЄСПЛ у аспектах, які стосуються тлумачення змісту окремих прав. Відтак, вважаємо, що сприйняття практики ЄСПЛ відіграє важливу роль в адаптації українського законодавства до права ЄС.

ЄСПЛ - міжнародний судовий орган, заснований Радою Європи, який захищає права та свободи людини у країнах, що її підписали. Для того, щоб звернутися до ЄСПЛ, потрібно поштою надіслати заяву, вимоги до форми і змісту якої можна знайти у Регламентах Суду. Далі особа має швидко та завчасно слідкувати та відповідати на повідомлення Секретаріату Суду. Важливим є той факт, що до Європейського суду з прав людини варто звертатися після того, як будуть вичерпані усі можливі заходи судового захисту на національному рівні, проте, не пізніше 6 місяців із дня винесення останнього рішення національною інстанцією.

Насправді ж, виконання рішень цього суду досить відрізняється від процедури виконання рішень національних судів. Однією з особливостей є те, що виконання винесених рішень не входить до компетенції ЄСПЛ. Контроль за їх реалізацією та забезпечення виплати грошових компенсацій здійснює Комітет міністрів Ради Європи.

Статті 41 і 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод є основними для забезпечення виконання рішень ЄСПЛ [1]. Найпоширенішими причинами скарг українських громадян до Європейського суду з прав людини є порушення їхніх прав на справедливий судовий розгляд та ефективний засіб юридичного захисту.

Як показує практика, зазвичай ЄСПЛ присуджує грошову компенсацію заявити, який переміг у спорі, за шкоду, яку заподіяла йому його держава стосовно його прав. Коли розраховується сума компенсації, то до уваги беруться конкретні обставини кожної справи. Більше того, ЄСПЛ може змусити державу відшкодувати суму витрат заявити, пов'язаних з поданням скарги. Суд також може зобов'язати державу відшкодувати заявити витрати, пов'язані з поданням скарги.

У статті 8 закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» зазначається, що виплата відшкодування повинна бути здійснена протягом трьох місяців із моменту набуття рішенням статусу остаточного або у строк, передбачений у Рішенні. У разі порушення встановленого терміну на суму відшкодування нараховується відповідна пеня [2].

На сьогодні в Україні створено достатню нормативно-правову базу для належного застосування практики Суду та тлумачення положень про права людини з урахуванням вироблених нею стандартів та підходів на національному рівні. Тим не менш, нормативне регулювання дуже далеке від реальної практики. Зокрема, 12 жовтня 2017 року ЄСПЛ у справі «Бурмич та інші проти України» констатував, що український уряд систематично не виконує судові рішення. Так, ЄСПЛ нагадав, що перше рішення з цього питання було винесено у справі «Кайсін та інші проти України» (дружнє врегульовання), № 46144/99, 3 травня 2001 р.). Незважаючи на те, що справа була врегульована сторонами, а заявити отримали суми, зазначені у дружній угоді, загалом проблема невиконання залишилась невирішеною, в основному через відсутність коштів у державних установ, боржників, які належать чи контролюються державою. Наступні справи про невиконання або несвоєчасне виконання рішень національних судів щодо виплат зарплат та надбавок військовослужбовцям, працівникам гірничодобувних компаній, суддям, школярам, боргів муніципальних чи державних лікарень, державних банків, державних підприємств і Кабінету Міністрів тощо. Суд зазначив, що затримки виконання рішень були спричинені комбінацією чинників, включаючи відсутність бюджетних коштів, бездіяльність державної виконавчої служби та недоліки національного законодавства. Тим не менш, ЄСПЛ вважає, що всі ці чинники належали до компетенції української влади, і, отже, Україна несе повну відповідальність за таке невиконання.

Відтак, 15 жовтня 2009 року було прийняте пілотне рішення у справі «Юрій Миколайович Іванов проти України». Тим не менш, це не допомогло вирішити проблему і зрештою ЄСПЛ вирішив вилучити

заяви у справі «Бурмич та інші проти України» та ще 12,143 подібних заяв з реєстру справ Суду відповідно до параграфу 1(с) статті 37 Конвенції та передати їх Комітету Міністрів Ради Європи, з тим щоб вони могли розглядатися в рамках загальних заходів.

Підsumовуючи, зауважимо, що Європейський суд з прав людини завжди виступав гарантом захисту прав українських громадян. Рішення ЄСПЛ відігравали і відіграють важливу роль у процесі реформування судової системи в Україні. Практика показує, що рішення, винесені цим Судом допомагають людині довести свою правоту на найвищому рівні, коли були порушені передбаченою Конвенцією та протоколами до неї права та свободи громадянина і отримати за це відповідну компенсацію. Тим не менш, у даному випадку ЄСПЛ відмежувався від проблем захисту прав людини в Україні. Як зауважили судді Юдковська, Шайо, Б'янку, Какакаш, Де Гаетано, Лафранк та Моток у своїй спільній окремій думці, «Дане рішення не має нічого спільного з юридичним тлумаченням прав людини. Це стосується лише політики Суду як такої, що повністю змінює усталену парадигму роботи механізму Конвенції. Звичайно, Європейський суд з прав людини повинен зосередити увагу на найбільш серйозних порушеннях прав людини та знакових рішеннях щодо європейських цінностей. Проте Суд не може, через велике навантаження, просто припинити виконання своїх судових функцій, залишивши заявників у непередбачуваній ситуації та передати відповідальність, покладену на Суд, політичному органу, який, на жаль, поки-що мало допоміг уряду-відповідачу належним чином виконати пілотне рішення і вжити загальних заходів».

Література:

1. Конвенція Ради Європи про захист прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України № 3477-IV від 02.12.2012 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.
3. Case of Burmych and Others v. Ukraine, Judgment from 12 October 2017. [Електронний ресурс] – Режим доступу: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{"respondent":\["UKR"\],"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\],"kpdate":\["2017-10-12T00:00:00.0Z","2017-11-12T00:00:00.0Z"\],"itemid":\["001-178082"\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{).

Смульська Алла Василівна,

*Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
доцент кафедри державно-правових дисциплін, к.пед.н., доцент,*

ВПЛИВ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЮРИСТА НА ЯКІСТЬ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ

Професійні якості юриста, який здатен до гармонійних суспільних відносин, вміє швидко і невимушене розв'язувати складні конфліктні ситуації, що пов'язані з професією, однаково вправно обертається у будь-якій комунікативно виправданій життєвій ситуації, є основою комунікативної здатності і комунікативної культури фахівця. Оскільки зміст професії юриста становить складну, багатокомпонентну систему видів діяльності, яка передбачає безпосередню комунікацію з людьми, то формування комунікативної компетентності у майбутніх юристів є одним з важливих завдань, як з боку освітньої установи, в якій навчається майбутній правник, так і з боку самого майбутнього правника, який повинен усвідомлювати, що високий рівень його професіоналізму у майбутньому – це не лише знання з фаху, а й висока мовно-комунікативна компетенція, яка, без сумніву, є невід'ємною складовою його професії.

Отже, спілкування з особами, які вважають, що порушені їх права, частіше всього відбувається під час консультаційної роботи. Проведення консультацій з потерпілими вимагає відповідної правової та моральної відповідальності за прийняті рішення. І тому майбутніх правознавців необхідно готувати до консультаційної роботи з клієнтами, формуючи у них важливі практичні навички такого змісту: словесність в юриспруденції (поняття про функціональні стилі сучасної літературної мови, структура тексту, аргументування); навички усної мови (мистецтво публічного виступу, постановка питань); інформаційні технології (робота з оргтехнікою, ПК, Internet); наукові дослідження (робота з джерелами); комунікативні навички (психологія спілкування); мистецтво ведення перемовин (загальні правила, підготовка, прийоми і стадії, типи перемовин); інтерв'ювання; аналіз матеріалів справи; вироблення власної позиції; навички консультування; складання документів, аналіз документів; складання запитів до органів державної влади; формування професійної етики юриста; організація роботи (планування, пошук клієнтів, робота установи, справочинство; відносини між партнерами; менеджмент, контроль і відповідальність).

У підготовці майбутніх правознавців до консультаційної роботи з клієнтами важливу роль посідає мовлення і комунікативна поведінка фахівця-юриста. Професійна мова юриста повинна відповідати

вимогам культури мови. Це важливий показник його інтелігентності, ерудованості, правової освіченості, загальної культури.

Майбутній юрист повинен оволодівати знаннями мови, а мова як сутність, специфічна знакова система виявляється в мовленні. Грамотність і правильність мови, ефективність мовленнєвої діяльності правознавця залежить передусім від того, наскільки його мова відповідає акцентологічним, орфоепічним, граматичним, синтаксичним нормам сучасної мови. Показниками культури мови є точність, логічність, чистота, виразність, багатство, доцільність.

У юридичній справі переконання відіграють важливу роль. Їх сутність полягає у словесній дії, тобто здійсненні інтелектуального, емоційно-вольового, морального впливу на тих людей, що звертаються за допомогою, і на тих, про кого йдеться у судовому позові. Залежно від ситуації, обставин мовлення має бути як засобом активізації активності клієнтів, так і засобом гальмування психічних реакцій потерпілих. Під час проведення консультації з клієнтами необхідно орієнтуватися на цілеспрямований добір мовних і мовленнєвих засобів, на чітке визначення завдань і засобів їх досягнення.

Важливою функцією професійного мовлення юриста є спрямованість, зверненість до людини, яка стурбована, схвилювана обставинами, що склалися не на її користь. Головна мета спрямованості мовлення – викликати в клієнтів діалогічне спілкування, бажання співпрацювати, створити атмосферу довіри й надії у справедливому вирішенні конфліктних ситуацій. Юрист повинен навчитися передбачати можливу реакцію клієнтів на його слова переконання, тон розмови, голос, яким вони будуть сказані. Таке передбачення допомагає правознавцеві раціональніше організувати своє мовлення, скоригувати його під час спілкування. Правильно побудоване мовлення є основою співпраці юриста з потерпілими, а також знаходження компромісних зв’язків з відповідачами.

Ефективність мовлення та загалом проведення консультаційної роботи з клієнтами залежить від володіння юристом технікою мовлення – голос, дикція, темп, інтонація. Ці компоненти допомагають створити імідж юриста, який закріплюється в колективі та серед позивачів, виявити психічну індивідуальність людини, визначити її емоційний стан.

Отже, професійна діяльність правника потребує використання специфічних знань як для впливу на людей, так і для утвердження їхніх прав і свобод. І саме комунікативна компетентність як комплекс

певних знань, якостей, умінь та навичок є такою здатністю людини, що забезпечує оптимальні умови спілкування та досягнення його мети [2].

Література:

1. Ораторське мистецтво: навч.-метод. посіб. / авт.-уклад.: І.М. Плотницька, О.П. Левченко, З.Ф. Кудрявцева та ін.; за ред. І.М. Плотницької, О.П. Левченко. – 2-ге вид., стер. – К. : НАДУ, 2011. – 128 с.

2. Ценко М.Б. Формування комунікативної компетентності майбутніх юристів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/8374/1/Tsenko_41.pdf.

*Цувіна Олена Олексіївна,
адвокат, м. Харків*

ЕФЕКТИВНА СИСТЕМА НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У ЦІВІЛЬНИХ СПРАВАХ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРАВА НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУДОВИЙ РОЗГЛЯД

Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. (надалі – ЄКПЛ) у п. 1 ст. 6 закріпила право кожного на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов’язків цивільного характеру.

У структурі цього права класично виділяють елементи, що прямо закріплені у зазначеній статті, та елементи, що виводяться Європейським судом з прав людини (надалі - ЄСПЛ) у його прецедентній практиці з питань тлумачення та застосування цієї статті [1, с. 72-73]. І хоча право на правову допомогу у цивільних справах текстуально не закріплене як складова справедливого судового розгляду у п. 1 ст. 6 ЄКПЛ, проте системний аналіз практики ЄСПЛ дозволяє виснувати, що проблему ефективності надання правової допомоги у цивільних справах можна тлумачити принаймні у контексті таких складових права на справедливий судовий розгляд, як доступ до суду і процесуальна рівноправність сторін.

Вперше питання правової допомоги у цивільних справах ЄСПЛ торкнувся у справі «Ейрі проти Ірландії», у якій заявниця скаржилася на відсутність доступу до суду через брак грошей на оплату послуг адвоката у справі про окреме проживання із чоловіком та відсутністю ефективної системи безоплатної правової допомоги в Ірландії, що фактично унеможливило її звернення до суду із зазначеного питання. У цій справі ЄСПЛ зазначив, що як такого права на правову допомогу у цивільних справах, на відміну від спеціальної вказівки щодо

кrimінальних справ, ЄКПЛ не гарантує. Однак, незважаючи на відсутність подібного положення щодо провадження у цивільних справах, п. 1 ст. 6 ЄКПЛ може в деяких випадках зобов'язати державу надати правову допомогу, якщо без такої допомоги неможливо забезпечити практичної реалізації права на судовий розгляд, якщо юридичне представництво надається в обов'язковому порядку, як це передбачено внутрішнім законодавством деяких Договірних Сторін стосовно різних видів судового спору, чи з огляду на складність процедури або справи [2]. Крім того, до уваги у таких випадках також беруться важливість для особи, що звертається до суду, питання, що передане на розгляд суду та наявність можливості захищати себе ефективно самостійно [3].

Практика ЄСПЛ містить численні випадки, коли право на доступ до суду порушувалося також унаслідок відмови у наданні безоплатної правової допомоги малозабезпеченим громадянам. Так, у справі «Кірян проти Турції» ЄСПЛ констатував порушення права на доступ до суду через ненадання особі, яка перебувала у скрутному матеріальному становищі, що було підтверджено документально, свавільної відмови у наданні безоплатної правової допомоги [4].

Варто зауважити, що ЄСПЛ виходить із того, що обов'язкове представництво адвокатом у судахвищих інстанцій, за якого особа не може самостійно представляти себе в апеляційній чи касаційній інстанції, саме по собі не суперечить п. 1 ст. 6 ЄКПЛ. Поряд із цим, у тих випадках, коли така вимога ставиться національним законодавством, то держава має забезпечити можливість надання безоплатної правової допомоги для осіб, які не мають можливості оплатити послуги адвоката [5].

В принципі ЄСПЛ визнає прийнятною дискрецію органів, що надають безоплатну правову допомогу, щодо можливої відмови у наданні такої допомоги, наприклад, через відсутність перспектив оскарження, як це мало місце, наприклад, у справі «Старожук проти Польщі». Разом з тим, ЄСПЛ зауважує, що у випадках відмови у наданні правової допомоги у вищестоячих судах через відсутність перспектив оскарження така відмова має бути виражена письмово із зазначенням мотивів такої відмови для того, щоб вберегти осіб, що звертаються за наданням такої допомоги, від сваволі при вирішенні цього питання [6].

Як зазначалося вище, інститут правової допомоги інколи аналізується ЄСПЛ і у контексті необхідності забезпечення рівноправності сторін, що також є складовою права на справедливий судовий розгляд. Відповідно до вимоги рівноправності сторін кожній

зі сторін має бути надана можливість представити свою позицію у суді на умовах, що не ставлять її у більш невигідне становище порівняно з її опонентом. І хоча у більшості випадків ненадання правової допомоги визнається ЄСПЛ порушенням вимоги саме доступу до суду, проте у виключччих випадках ненадання такої допомоги розглядається як порушення рівноправності сторін, наприклад, коли заявниківі відмовили у наданні безоплатної правової допомоги за позовом про дифамацію, за яким відповідачем була велика компанія, яку представляла група юристів («Стіл та Морріс проти Об'єднаного Королівства» [3]). Як бачимо, питання про ефективність правової допомоги у цивільних справах у контексті рівноправності сторін виникає у випадку наявності так званих «ресурсних» переваг однієї сторони, якій надається кваліфікована допомога, порівняно з іншою стороною, якій відмовляють у наданні безоплатної правової допомоги.

Таким чином, аналіз практики ЄСПЛ дає можливість висновувати, що перспективним напрямком реформування національного процесуального законодавства є удосконалення правового регулювання системи надання ефективної правової допомоги у цивільних справах, що має розглядатися через призму забезпечення кожному праву на справедливий судовий розгляд у контексті п. 1 ст. 6 ЄКПЛ.

Література:

1. Щувіна Т. А. Право на суд у цивільному судочинстві: монографія. – Х.: Слово, 2015 р. – 281 с.
2. Airey v. Ireland, 9 October 1979, Series A no. 32 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57420>.
3. Steel and Morris v. UK, no. 68416/01, ECHR 2005-II [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-68224>.
4. Kiran v. Turkey, no. 23321/09, 10 January 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-108391>.
5. Webb v. UK, no. 56054/00, 10 February 2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-23743>.
6. Staroszczyk v. Poland, no. 59519/00, 22 March 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-79879>.

Черній Наталія Андріївна,
Перший полтавський місцевий центр з надання безплатної вторинної
правової допомоги, заступник начальника відділу
«Решетилівське бюро правової допомоги»

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ЗАПРОВАДЖЕННЯ
СТАНДАРТІВ ЯКОСТІ НАДАННЯ БЕЗОПЛАТНОЇ ВТОРИННОЇ
ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У ЦИВІЛЬНОМУ ТА
АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ

Стаття 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, ратифікованої Верховною Радою України 17 липня 1997 року, гарантує кожному доступність правосуддя і право на справедливий судовий розгляд[1]. У Резолюції (78) 8 Комітету Міністрів Ради Європи «Про безоплатну правову допомогу і юридичні консультації» надання такої допомоги прямо пов’язується із забезпеченням права особи на доступ до правосуддя. У цьому ж документі зазначається, що надання юридичної допомоги має розглядатися не як акт милосердя до бідних, а як зобов’язання, яке лежить на всьому суспільстві в цілому[2]. Відтак, перед нашою державою постає завдання забезпечити якісне надання гарантованих нею правових послуг.

Якість є однією з найскладніших категорій, що характеризує ті чи інші явища. У науковій літературі існують різні визначення цього поняття: філософське, економічне, юридичне та ін. Юридичне визначення якості конкретного товару, роботи чи послуг є поєднанням як економічних, так і правових аспектів. Поняття якості в праві України розкривається як відповідність власних характеристик товару, роботи або послуг вимогам, що встановлюються покупцем чи замовником у договорі та (або) нормативним актом. У свою чергу, відповідність або невідповідність передбаченим вимогам є ознакою високої чи низької якості, доброкісності чи недоброкісності продукції[3, с. 11-13]. Отже, якість надання тих чи інших послуг (у т.ч. юридичних) визначається їх відповідністю за формою та змістом певним вимогам.

Відповідно до ст. 13 Закону України «Про безоплатну правову допомогу», безоплатна вторинна правова допомога включає такі види правових послуг як захист, здійснення представництва інтересів осіб та складення документів процесуального характеру[4]. Як і будь-які інші, правові послуги також мають певні критерії якості їх надання. Перш за все, вони містяться у нормативних актах різної юридичної сили, що регламентують надання безоплатної правової допомоги, встановлюють вимоги до її надавачів, визначають їх права і обов’язки. Так, згідно Положення про центри з надання безплатної вторинної

правової допомоги, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 02.07.2012 № 967/5, останні у своїй діяльності керуються Конституцією та законами України, указами Президента України і постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства, наказами Міністерства юстиції України та Координаційного центру, цим Положенням, а також своїми положеннями[5]. Крім цього, обов'язкові вимоги до надання юридичних послуг закріплені у міжнародно-правових документах та практиці ЄСПЛ. Отже, стандарти надання послуг, які включають в себе безоплатну вторинну правову допомогу, залежно від документів, в яких вони містяться можна класифікувати на міжнародні, національні та локальні.

Наразі в Україні діють лише Стандарти якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі, які визначають основні характеристики моделі гарантованого державової захисту[6]. Проект Стандартів якості з надання безоплатної правової допомоги в цивільних та адміністративних справах був розроблений Координаційним центром за участі адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, та фахівців центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги. 31 липня проект Стандартів ЦАС був направлений на погодження до Національної асоціації адвокатів України, та схвалений Радою адвокатів України 22 вересня 2017 року[7]. Стандарти якості з надання безоплатної правової допомоги в цивільних та адміністративних справах сьогодні є необхідними і для штатних працівників центрів, які так само, надають послуги з представництва інтересів осіб та складення документів процесуального характеру. Відсутність таких стандартів ускладнює як сам процес надання вторинної правової допомоги співробітниками центрів, так і оцінку виконаної ними роботи.

Одночасно, вважаємо, що визначення вимог до якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у цивільних та адміністративних справах є тривалим процесом, який потребує вивчення найкращих практик, сформованих в роботі адвокатів, спеціалізованих установ та благодійних організацій. Окрім цього, слід враховувати й інші об'єктивні обставини існування правової системи, наприклад, проведення в Україні судової реформи та ін.

Таким чином, до затвердження відповідних стандартів надавачам безоплатної вторинної правової допомоги у цивільних та адміністративних справах у своїй діяльності слід спиратися на визначені законодавством й утворені правозастосованою практикою

принципи, наприклад: законності, незалежності, взаємної поваги та довіри, клієнтоорієнтованості, доступності, ефективності та своєчасності надання правової допомоги.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_004 .

2. Резолюція (78) 8 Комітету міністрів про юридичну допомогу та консультації // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_132 .

3. Блащук, Т. В. Поняття якості в праві України.(The Notion of Quality in the Ukrainian Legislation)/ Т.В. Блащук // Підприємництво, господарство і право. – 2011. - № 3(183). – С. 11-13.

4. Закон України «Про безоплатну правову допомогу» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3460-17> .

5. Про затвердження Положення про центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1091-12> .

6. Про затвердження стандартів якості надання безоплатної вторинної правової допомоги у кримінальному процесі // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0337-14> .

7. РАУ схвалила проект Стандартів якості з надання безоплатної правової допомоги в цивільних та адміністративних справах // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.legalaid.gov.ua/ua/holovna/150-veresen-2017/2106-rau-skhvalyla-proekt-standartiv-iakosti-z-nadannia-bezoplatnoi-pravovoii-dopomohy-v-tsyvilnykh-ta-administrativnykh-spravakh>.

Шумейко Денис Сергійович,

*студент магістратури Полтавського юридичного інституту
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ЮРИСДИКЦІЇ СПОРІВ МІЖ ЗАСТРАХОВАНОЮ ОСОБОЮ ТА ФОНДОМ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

У наш час юрисдикція судів відіграє надзвичайно важливе значення, адже саме завдяки правильному обранні суду до компетенції якого належить вирішення спорів можна захиstitи порушені права чи законні інтереси.

Відповідно до юридичної енциклопедії, юрисдикція – це встановлена законодавством сукупність повноважень відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування

розглядати та вирішувати правові спори і справи про правопорушення, давати правову оцінку діянням осіб або інших суб'єктів права з точки зору їх правомірності або неправомірності, застосовувати санкції до правопорушників [1,с.187]. На практиці нерідко виникають питання щодо визначення підсудності справ, до того ж часто виникають колізії у законодавстві та у судовій практиці. Суперечним та не визначенім досі залишається визначення питання щодо того, юрисдикція яких судів поширюється на вирішення спорів між застрахованою особою та Фондом соціального страхування. Наразі існує дві постанови Пленумів Вищих спеціалізованих судів, які зазначають, що дана категорія справ повинна розглядатися в порядку цивільного та в порядку адміністративного судочинства.

Відповідно до Постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України № 8 від 20 травня 2013 року зазначено, що спори між застрахованою особою та Фондом соціального страхування розглядаються в порядку адміністративного судочинства: «З огляду на те, що Фонд соціального страхування України наділений контролюючими функціями та правом видання обов'язкових для страхувальників актів, спори за його участі та участі його робочих органів розглядаються в порядку адміністративного судочинства» [2]. Водночас відповідно до Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ № 3 від 1 березня 2013 дана категорія справ розглядається в порядку цивільного судочинства. Вищий спеціалізований суд з розгляду цивільних і кримінальних справ зазначає, що : «Відповідно до положень розділів І і ІІ Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працевздатності» Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України не здійснює владні управлінські функції, тому з урахуванням наведеного та враховуючи суб'єктний склад сторін такі спори підлягають розгляду в порядку цивільного судочинства. У порядку цивільного судочинства підлягають розгляду позови виконавчих органів Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працевздатності та Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України за зворотною вимогою (у порядку регресу) до фізичної особи, з вини якої ушкоджено здоров'я застрахованого, що призвело до витрат на допомогу у зв'язку з тимчасовою непрацевздатністю чи страхових виплат, оскільки спір є цивільно-правовим (стаття 1191 ЦК)» [3]. Обидві постанови Пленуму є чинними і обидва суди є судами

касацийної інстанції. Безумовно можна було б визнати дану колізію темпоральною і зазначити, що дана категорія справ повинна розглядатись в порядку адміністративного судочинства, водночас ми вважаємо, що при визначенні даної колізії варто визначити предмет розгляду відповідних судів та предмет і сутність правовідносин, які виникають у даній категорії справ. Спочатку варто проаналізувати предмет розгляду відповідної категорії справ, проаналізувати можливість віднесення спору між Фондом соціального страхування та застрахованою особою відповідно до підсудності судів цивільної або адміністративної юрисдикції.

Відповідно до ч.1 ст. 15 ЦПК, суди розглядають у порядку цивільного судочинства справи щодо захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин та інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства [4]. Згідно з пп.1, 3, 5 ч.2 ст. 17 КАС юрисдикція адміністративних судів поширюється на спори фізичних чи юридичних осіб із суб'ектом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи правових актів індивідуальної дії), дій чи бездіяльності; спори між суб'ектами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень; спори за зверненням суб'екта владних повноважень у випадках, встановлених Конституцією та законами України [5]. У п.4 ч.1 ст.18 КАС зазначено, що місцевим загальним судам як адміністративним судам підсудні усі адміністративні справи щодо спорів фізичних осіб із суб'ектами владних повноважень з приводу соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням [5]. Проаналізувавши положення ЦПК та КАС, виходячи з роз'яснень Пленумів судів можна стверджувати, що дана категорія справ може бути розглянута як в порядку цивільного, так і адміністративного судочинства. Тому при визначенні юрисдикції даної категорії справ варто визначити саме предмет і сутність правовідносин, що виникають, чи є такі відносини управлінськими та чи є Фонд соціального страхування суб'ектом владних повноважень.

Пунктом 7 частини 1 ст. 3 Кодексу адміністративного судочинства України надано визначення суб'екта владних повноважень. Ним є орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа, інший суб'ект при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі

законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень [5]. Відповідно до Постанови КМУ «суб'єкт владних повноважень - орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їх посадова чи службова особа, інший суб'єкт під час здійснення ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень [6]. У роз'ясненні Полтавського окружного суду від 08 січня 2014 року зазначено, що «необхідно ознакою суб'єкта владних повноважень є здійснення цим суб'єктом владних управлінських функцій, при цьому ці функції повинні здійснюватись суб'єктом саме у тих правовідносинах, у яких виник спір» [7]. Враховуючи вищезазначене можна стверджувати, що в даному випадку не виникає управлінських відносин і Фонд соціального страхування в даній категорії справ не виступає суб'єктом владних повноважень, тому віднесення даної категорії справ до юрисдикції судів адміністративної юрисдикції є хибним. Між застрахованою особою та Фондом соціального страхування виникають страхові відносини, які врегульовані главою 67 Цивільного кодексу України. Отже, відносини між застрахованою особою та Фондом соціального страхування належать до юрисдикції цивільних судів і даний спір має розглядатися в порядку цивільного судочинства.

Література:

1. Дружков П.С. О понятии и видах юрисдикции / П.С. Дружков // Вопросы государства и права: Труды Томского государственного университета имени В.В. Куйбышева. Том 234: Серия юридическая. – Томск: Издательство Томского университета, 1974. – С. 81 – 89.
2. Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду «Про окремі питання юрисдикції адміністративних судів» № 8 від 12 травня 2014 року// [електронний ресурс]: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v0008760-13>.
3. Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ» № 3 від 1 березня 2013 року// [електронний ресурс]: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0003740-13>.
4. Цивільний процесуальний кодекс станом на 7.11.2015 р.- К.: Алерта; ЦУЛ 2015 . - С. 212.
5. Кодекс адміністративного судочинства станом на 5 серпня 2015 року. – Х.: Право, 2015 . - С. 190.
6. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Положення про Єдину базу даних електронних адрес, номерів факсів (телефаксів) суб'єктів владних повноважень» № 5 від 5 січня 2011 р. // Урядовий кур'єр від 18.01.2011, № 8.
7. Роз'яснення Полтавського окружного адміністративного суду «Суб'єкт владних повноважень в адміністративному судочинстві» від

08 січня 2014 // [Електронний ресурс]:
<http://adm.pl.court.gov.ua/sud1670/rozyasnenna/87276>.

Наукове видання

АДАПТАЦІЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ ДО ПРАВА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

**Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної
конференції**

ЧАСТИНА 1

Комп'ютерна верстка – В. М. Божко

Підп. до друку 16.11.2017 р. Формат 60x84 1/16.

Папір ксерокс. Друк RISO.

Ум. друк. арк. – 14,5.

Тираж 100 прим.

Віддруковано на потужностях ПАТ “Россава”
Україна, 36008, м. Полтава, вул. Комарова, 14-А.
Тел. (0532) 506-353

Свідоцтво про внесення суб’єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовників
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК, № 100347524
